

Mluvnice jazyka českého

pro

školy střední a ústavy učitelské.

Sepsali

M a t i á š B l a ž e k

a

F r a n t i š e k B a r t o š.

Díl druhý: Skladba.

VI.
I. b.
2.

Ed.
18

Skladba.

Sepsal

František Bartoš.

Třetí, zcela přepracované vydání.

V Brně.

Tiskem a nákladem Karla Winikera, c. k. dvorního knihkupce.
1882.

7

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY
BRNO

Signat. U 1682

Invent. 201278

Předmluva.

Třetí toto vydání Skladby v nejedné příčině podstatně se liší od vydání prvního (z r. 1878.) i druhého (z r. 1880.), jsouc vydáním jednak značně skráceným, jednak rozšířeným.

Snaže se vyhověti důvodným přáním soukromě i veřejně pro-
jeveným, uskrovnil jsem učiva měrou dosti značnou, vynechávaje,
co mi se nezdálo býti škole naprosto nezbytným, a slučuje části
dříve příliš rozdrobené u větší celky. Jmenovitě nauku o pádech
předložkových zbudoval jsem na základech zcela jiných. Jest
právě tato část skladby jak z nejdůležitějších, tak i z nejnesnad-
nějších, pojednává-li se o každé předložce o sobě. Tímto novým
uspořádáním, jímž stejné funkce všech předložek shrnuty jsou
v jedno, i přehled celku snadnější bude, i důležité rozdíly syno-
nymních pádů předložkových tím ostřeji vyniknou. K rozdílu
těmito poukazuje se jednak v poznámkách na svých místech pří-
činěných, jednak i ve zvláštním odstavci „O některých zvlášt-
nostech pádů předložkových“, kdež i vytčeny jsou chyby, jichž se nyní
řeč spisovná v té příčině nejčastěji dopouští. Na velikou ujmu
nejen správnosti jazykové, nýbrž i krásné rozmanitosti a logické
určitosti. Vůbec v celé první části „O větě jednoduché“ nezbylo
téměř ani jednoho paragrafu bez značných změn buď věcných buď
formálních.

Organické souvislosti a snadnější přehlednosti v nauce o vý-
znamě slovních tvarů tím jsem se snažil dodělati, že jsem tu
všude základním dědilem zvolil části věty jednoduché, děle na př.
instrumental ve tři hlavní druhy: příslovečný, předmětný a výro-
kový; příslovečný instrumental zase v místní, časový, způsobový
a přičinný atd. Abych však i věty vedlejší souvětí podřadných dle
tohoto principu roztrídil, děle je *toliko* ve věty podmětne, před-
mětné, výrokové, přívlastkové a příslovečné, k tomu nemohl jsem
se odhodlati. Kdo vyučoval v nižších třídách latině, ví z vlastní
zkušenosti, s jakými obtížemi zápasiti tu bývá, jsou-li žáci tomuto
rozdělování vět navyklí, aniž označují na př. společným jménem

vět předmětných sedmery věty vedlejší, jež v latině i v řečtině jinou a jinou vazbu mají a dle toho se i rozdělují. Zůstal jsem tedy za příkladem skladby Niederlovy při rozdělení dvojitém. Kterýžák zná důkladně větu jednoduchou, snadno zajisté rozezná větu předmětnou od příslovečné atd.; jsouť při každé části větné příslušné věty za příklad uvedeny, jakož i při každém druhu vět vedlejších podotčeno jest, kterou část věty hlavní zastupují.

Rozmnoženo pak jest vydání toto mimo jiné methodickou přípravou k nauce o větě jednoduché, kapitolou o jakosti děje slovesního, o slovesech předponových a přídavkem druhým, jenž zavírá v sobě „Ukázku české fraseologie.“ Přídavkem tímto, kterýž ovšem není a nemůže býti než pouhou „ukázkou“ hleděl jsem dosti činiti intencím saného „Organisačního Nákrešu“, jenž na str. 147. dobře podotýká, že „skladbě jazyků slovanských náleží nejen vědomí jazykové buditi a základy položití, na nichž by se budovati mohlo vyučování jazykům cizím, nýbrž i přítrž činiti nesprávnostem a libovůli, jež se vloudily ve skladbu některých jazyků slovanských s nemalou jejich škodou, a tak čistiti a šlechtiti řeč dorůstajícího pokolení.“ Ostatně tomuto úkolu i na jiných místech kniha má dosti činiti se snaží, vytýkajíc všude chyby, jichž se novější spisovatelé dopouštějí proti ustáleným ode dávna zákonům české skladby.

Mimo to přidána jsou na svých místech příhodná cvičení. Co se týče tak řečeného „skracování vět“, podotýkám výslovně, že všechny věty na cvičenou vazeb přechodníkových a participiálních ve příslušných cvičeních uvedené, rozvedeny jsou z původních přechodníkův a participií. Chraň se učitel naváděti žákův, aby skracovali kde jakou větu vedlejší, jmenovitě nečeskými substantivy slovesními; právě naopak vypuzovati jest rozmohlé v nynějším slohu našem bez toho až přes příliš takové barbarismy přesnejšími vazbami českými (srovn. na str. 118).

Odevzdávaje již dílko toto po třetí veřejnosti, rád bych jen, aby i v této nové úpravě téže přízně došlo, které mu se dostalo tak hojnou měrou již dvakráte.

V Brně dne 1. února 1882.

F. B.

O b s a h.

Část první. O větě jednoduché.

Rozdíl první. O částech věty a jejich shodě.		Strana
<i>Hl. I.</i>	<i>O částech věty vůbec</i>	1
<i>Hl. II.</i>	<i>O částech věty zvlášť</i>	5
I.	O podmětě	5
II.	O výroku	7
III.	O sponě	8
	O shodě výroku s podmětem	9
	O způsobě čili formě výroku	10
	O větách bezpodmětných	12
IV.	O přívlastku	14
	O přístavku	16
	O shodě přívlastku se jménem určeným	16
V.	O předmětě	18
VI.	O doplňku výrokovém	18
VII.	O určení příslovečném	19
<i>Hl. III.</i>	<i>O větném přívzuku</i>	23

Rozdíl druhý. O významě slov u větě.

I. O slovech ohebných.

A) O jménech.

I.	O jméně podstatném	25
II.	O jméně přídavném	28
III.	O číslovkách	29
IV.	O náměstkách	30
<i>Hl. IV.</i>	<i>O pádech</i>	34
I.	O nominativě	34
II.	O vokativě	34
III.	O akkusativě	34
1.	předmětnóm	34
2.	dvójím	36
3.	příslovečném	37
IV.	O genitivě	38
1.	přívlastkovém	39
2.	předmětnóm	42
3.	příslovečném	49
V.	O dativě	51
1.	předmětnóm	51
2.	příslovečném	55
VI.	O lokale	56

	Strana
VII. O instrumentale	57
1. příslovočném	57
2. předmětném	63
3. výrokovém	64
HL. V. O pádech předložkových	67
I. místních	71
II. časových	72
III. způsobových	74
IV. příčinných	75
V. O některých zvláštnostech pádů předložkových	77

B) O slovese.

HL. VI. O jakosti děje slovesního	84
HL. VII. O slovesech předponových	87
HL. VIII. O rodech slovesních	93
I. O rodě činném	93
II. O rodě středním	94
III. O rodě trpném	94
HL. IX. O částech slovesních	97
I. O čase přítomném	97
II. O čase minulém	98
III. O čase budoucím	100
Hojnost tvarů časových	101
HL. X. O způsobech slovesních	101
I. O indikativě	101
II. O kondicionale	101
III. O imperativě	102
HL. XI. O jmenných tvarech slovesních	104
I. O infinitivě	104
II. O přechodnících	108
III. O příděstí činném	115
IV. O příděstí trpném	116
V. O supině	117
VI. O podstatném jméně slovesním	118

II. O slovech neohybných.

HL. XII. O částicích	120
I. Částice důrazové	120
II. Částice tázací a zájací	121
III. Částice záporné a záporky	121

Část druhá. O větě složené.

HL. XIII. O skládání vět vůbec	123
HL. XIV. O souvětí souřadném	124
A) O přiřadování vět vůbec	124
B) O způsobách souvětí souřadných zvláště	124
C) O větích stažených	126
HL. XV. O souvětí podřadném	127
A) O podřadování vět vůbec	127
B) O způsobách souvětí podřadných zvláště	128

	Strana
I. O větách vyjadřovacích	129
II. O nepřímých větách tázacích	131
III. O větách příčinných	131
IV. O větách žádacích (účelných, rozkazovacích a zabraňovacích, snabovcích a obavných)	132
V. O větách výsledných	134
VI. O větách podmíněčných	137
VII. O větách připouštěcích	138
VIII. O větách časových	139
IX. O větách vztahových (podmětých a předmětých, přívlastko- vých, příslovecných)	141
III. XVI. O řeči nepřímé	147
III. XVII. O pořádku slov ve větách	149
III. XVIII. O pořádku vět souvětí prostých i složitých	152
III. XIX. O periodě neboli obvětí	154
—————	
Přídavek I. O dělidlech	156
Přídavek II. Ukázka české fraseologie	166
Rejstřík	186

121

Část první.

O větě jednoduché.

Rozdíl první. O částech věty a jejich shodě.

Hlava I. O částech věty vůbec.

1. Věta jest grammatické spojení slov, jímž něco o něčem se propovídá.

Ze slov „stařec — churavěti“ vznikla věta „stařec churaví“ tím, že jsme obě slova podle pravidel grammatických v celek spojili; mimo toto spojení čili mimo větu slova ta nemají smyslu žádného.

2. Ve větě „stařec churaví“ rozeznáváme *dua členy* a) osobu, o které se něco propovídá (stařec), b) to, co se o starci propovídá (churaví).

Osoba nebo věc, o které se něco propovídá, slove **podmětem** věty (subiectum).

To, co se o podmětě propovídá, slove **výrokem** věty (praedicatum).

3. Ve větě „stařec churaví“ podmět vyjádřen jest podstatným jménem (stařec), výrok slovesem (churaví), tedy jeden i druhý člen věty jedním slovem.

Táž věta proslaviti se může i takto: Stařec jest churav. Podmět vyjádřen i v této větě jedním slovem, ale výrok *dvěma slovy*, „jest churav“, t. j. třetí osobou jednotného čísla slovesa „býti“ a *nominativem* přídavného jména „churav“.

Položíme-li za přídavné jméno „churav“ podstatné jméno „churavec“ — stařec jest churavec —, máme opět výrok složený ze dvou slov, ze slovesa „býti“ a *nominativu* podstatného jména (churavec).

Ve větě „stařec býval mladým (mladíkem)“, máme též výrok složený ze dvou slov, a to ze slovesa „býti“ a *instrumentalu* jména přídavného (nebo podstatného).

Ve větách „stařec jest churav (churavec)“, „stařec býval mladým (mladíkem)“ podstatnou částí výroku jest jméno přídavné a jméno podstatné v nominativě nebo v instrumentale.

Jaký je stařec? — Churav. Kdo je stařec? — Churavec. Jakým býval stařec? — Mladým. Kým nebo čím býval stařec? — Mladíkem.

Jméno přídavné, kterým se propovídá, jaký nebo jakým jest (byl, bude) podmět, a jméno podstatné, kterým se propovídá, kdo nebo co, kým nebo čím jest (byl, bude) podmět, slove jménem **výrokovým**; sloveso „býti“, jež jméno výrokové s podmětem spojuje, slove **sponou** (copula).

Spona a jméno výrokové jsou jedním a jednotným členem věty, výrokem.

4. Ve větě „stařec leží churav“ máme tolikéž jenom dva členy větné, podmět a výrok. O kom se propovídá, že leží churav? — O starci. Kdo leží churav? — Stařec (podmět). Co se propovídá o starci? — Leží churav (výrok).

Výrok této věty skládá se ze dvou částí, ze slovesa „leží“ a přídavného jména „churav“. Podstatnou částí výroku i tu jest jméno výrokové (churav); sloveso „leží“ není než obměnou spony „jest“ (stařec jest churav), je tedy tolikéž *slovesem sponovým*. Poněvadž pak výrokovým jménem (churav) sloveso (leží) se doplňuje, jméno výrokové v této příčině slove též **doplňkem výrokovým**.

5. Ve větách „stařec miluje pokoj“ a „stařec nemiluje hluku“ výrok věty tolikéž ze dvou částí se skládá: Co se propovídá o starci? Co činí stařec? — Miluje pokoj, nemiluje hluku..

První část výroku jest sloveso „miluje“, „nemiluje“, druhá část výroku jest věc, kterou zasahuje (na kterou přechází) děj slovesa výrokového: Koho nebo co miluje stařec? — Pokoj (akkusativ). Koho nebo čeho nemiluje stařec? — Hluku (genitiv).

Ta část výroku, kterou zasahuje (na kterou přechází) děj slovesa výrokového slove **předmětem** věty (obiectum).

Ve větě „lidé prokazují starci čest“ výrok skládá se ze tří částí: Co se propovídá o podmětě? Co činí lidé? — Prokazují starci čest. Výrokové sloveso zasahuje nejprve přímo (více) věc vyjádřenou akkusativem (čest), potom nepřímo (méně) osobu vyjádřenou dativem (starci).

Ve větách: Zlému člověku ukrátí Bůh věku. Žebrák žebráku mošny závidí, přímý předmět vyjádřen genitivem (věku, mošny), nepřímý dativem (člověku, žebráku).

Výrokové sloveso pojívá se druhdy se dvěma předměty, z nichž jeden jest předmětem přímým, druhý předmětem nepřímým.

6. Věta „občané zvolili starce starostou (= za starostu)“ znamená tolik, co věta „občané zvolili starce, aby byl starostou“. Volbou občanů stařec byl starostou (za starostu). Instrumental „starostou“ v této větě jest doplňkem výrokovým a vztahuje se k akkusativu předmětnému (starce).

Věta „starci nelze býti veselu“ znamená tolik co věta „stařec nemůže býti vesel“. Jakým nemůže býti stařec? Jakým nelze býti starci? Dativ přídavného jména neurčitého zakončení „veselu“ v této větě je tolikéž doplňkem výrokovým a vztahuje se k dativu (starci).

Věta „bratr nechal dveří nedověřených“ znamená asi tolik co věta „bratr nechal dveří tak, že byly nedověřeny“. Genitiv přídavného jména „nedověřených“ v této větě taktéž jest doplňkem výrokovým a vztahuje se ke genitivu předmětnému (dveří).

Doplňk výrokový vztahuje se ve větě nejen k nominativu, nýbrž i k akkusativu, dativu a genitivu.

7. Ve větě „stařec sedává na slunci“ dotazujeme se výroku otázkou: Co se propovídá o starci? Co činívá stařec? — Sedává na slunci. Výrok této věty skládá se ze dvou částí, z výrokového slovesa (sedává) a předložkového pádu (na slunci). Tímto pádem předložkovým odpovídáme k otázce: Kde sedává stařec? t. j. určujeme jím *místo* na otázku *kde*?

Ve větě „stařec chodívá lesem ze vsi do města“ dotazujeme se výroku otázkou: Co se propovídá o starci? Co dělává stařec? — Chodívá lesem ze vsi do města (výrok). Výrok této věty skládá se ze čtyř částí, z výrokového slovesa (chodívá), z instrumentalu (lesem) a ze dvou pádů: předložkových (ze vsi, do města).

Instrumentalem „lesem“ odpovídáme k otázce: Kudy chodívá stařec ze vsi do města? t. j. určujeme jím *místo* na otázku *kudy*?

Předložkovým pádem „ze vsi“ odpovídáme k otázce: Odkud chodívá stařec lesem do města? t. j. určujeme jím *místo* na otázku *odkud*?

Předložkovým pádem „do města“ odpovídáme k otázce: Kam chodívá stařec ze vsi lesem? t. j. určujeme jím *místo* na otázku *kam*?

Určení výrokového slovesa na otázky kde? kam? odkud? kudy? nazývá se **příslivečným určením místa**.

8. Ve větě „v zimě stařec dlouhou dobu churavívá“ předložkovým pádem „v zimě“ odpovídáme k otázce *kdy?* (churavívá stařec), t. j. určujeme jím *čas* na otázku *kdy?* Akkusativem „dlouhou dobu“ odpovídáme k otázce *jak dlouho?* (churavívá stařec), t. j. určujeme jím *čas* na otázku *jak dlouho?*

Ve větě „stařec modlívá se od rána do večera“ pádem předložkovým „od rána“ odpovídáme k otázce *od které doby?* (modlívá se stařec), t. j. určujeme jím *čas* na otázku *od které doby?* Předložkovým pádem „do večera“ odpovídáme k otázce *dokud?* (modlívá se stařec), t. j. určujeme jím *čas* na otázku *dokud?*

Určení výrokového slovesa na otázky kdy? jak dlouho? dokud? od které doby? nazývá se **příslivečným určením času**.

9. Ve větě „stařec o berle pomálu se vleče“ odpovídáme předložkovými pády „o berle“ a „pomálu“ k otázce *jak?* (se vleče stařec), t. j. určujeme jimi *způsob* (jakost) výrokového slovesa na otázku *jak?*

Určení výrokového slovesa na otázku jak? slove **příslivečným určením způsobu**.

10. Ve větě „stařec z leku ochuravěl“ předložkovým pádem „z leku“ odpovídáme k otázce *proč?* (ochuravěl stařec), t. j. určujeme jím *příčinu* na otázku *proč?*

Určení výrokového slovesa na otázku proč? slove **příslivečným určením příčiny**.

11. Věta „vetchý stařec z nedaleké vsi chodívá tímto lesem každou neděli do farního kostela v sousedním městečku na ranní mši“ skládá se všechna taktéž ze dvou toliko členů. *Podmět* její jest „vetchý stařec z nedaleké vsi“, *výrok* „chodívá tímto lesem každou neděli do farního kostela v sousedním městečku na ranní mši.“

Výrok skládá se z těchto *částí* a) z výrokového slovesa „chodívá“ (Co činívá stařec?) b) z příslivečného určení místa na otázku *kam?* (chodívá stařec)... — Do farního kostela v sousedním městečku, c) z příslivečného určení příčiny na otázku *proč?* *za kterým účelem?* (chodívá stařec ... — Na ranní mši), d) z příslivečného určení času na otázku *kdy?* (chodívá stařec ... — Každou neděli), e) z příslivečného určení místa na otázku *kudy?* (chodívá stařec... — Tímto lesem).

Části b) c) d) e) skládají se opět ze dvou i více částí: b) do kostela — farního — v městečku (sousedním), c) na mši — ranní, d) neděli — každou, e) lesem — tímto.

Podružných těchto částí větných dotazujeme se otázkou *jaký? který?* Do kterého kostela? — Farního, v sousedním městečku. Na kterou mši? — Ranní. Kterou neděli? — Každou. Kterým lesem? — Tímto. Ve kterém městě? — Sousedním.

Tytéž části větné má při sobě prostý podmět „stařec“. Jaký stařec? — Vetchý, ze vsi (— nedaleké). Ze které vsi? — Nedaleké.

Všemi těmito částmi věty vyjadřujeme vlastnost podstatných jmen na otázku *jaký? který?*

Ta část věty, kterou kterékoli podstatné jméno ve větě zevrubněji určujeme slove **přivlastkem** (attributem).

12. Jsou-li oba členové věty (podmět a výrok) prosty, věta slove *holou*; pakli jeden nebo druhý člen věty neb oba složity jsou z částí, věta slove *rozšířenou*.

Příklady věty holé: Tělo stárne. Duše jest nesmrtelná. Růže jest květina.

Příklady věty rozšířené: Práce kvapná není platná. Široká jest brána do pekla. Moudrost bez ctnosti jest květina bez vůně.

Věta holá i věta rozšířená jsou věty *jednoduché*, poněvadž obsahují jen po jedné propovědi.

Věty obsahující po dvou nebo více podmětech, výrocích nebo kterýchkoli částech větných jsou též věty *jednoduché*, na př.: Já a otec jedno jsme. Člověk stárne a chřadne. Drž se nové cesty a starého přítele.

Hlava II. O částech věty zvláště.

I. O podmětě.

a) Kterými slovy (částmi řeči) podmět se vyjadřuje.

Podmět se vyjadřuje:

1. nejčastěji jmény podstatnými, na př.: Pes štěká, vítr odnáší. Strom po ovoci poznán bývá.

2. zpodstatněnými jmény přídavnými, náměstkami, přechodníky a číslovkami, na př.: Nepotřebují zdraví lékaře. Dobré se daleko slyší, a zlé ještě dále. Tito jsou přátelé naši. Nikdo nemůže dvěma pánům sloužiti. Každý sobě nejbližší. Tonoucí i slámy se chytá. Dva se shlukli na jednoho.

3. infinitivy sloves, na př.: Slíbíti a dáti jest dvojí.

4. každým slovem jakéhokoli tvaru ano i jednotlivými hláskami, na př.: Lepší počkej než bych. Kněh-li správně či knih? K jest předložka. O jest samohláska.

5. celou větou, na př.: Umřel dávno, co dával darmo. Co datel kluje, na prsy mu padá.

Cvičení.

propr. } Kterými slovy (částmi řeči) vyjádřen jest podmět následujících vět: Hřích miluje tmu. Bůh jest duch. Dobrý i po suché kůrce tyje, a zlý ani masa nezažije. Nic není před Bohem skrytého. Již jedenáctá odbila. Dobré se daleko slyší. Dvě a dvě jsou čtyři. Dvakrát pět je deset. Slíbíti není dáti. Darmodej umřel, kupsobě nastal. Kdo se povyšuje, bude ponížen.

b) Kdy se podmět nevyjadřuje zvláštním slovem.

Podmět se nevyjadřuje zvláštním slovem:

1. Je-li podmětem náměstka osobní (já, ty, on), leč když toho žádá důraz, na př.: Jsem tvým přítelem. Chodíme do školy. — Ne já, ty's to učinil.

2. Je-li podmětem neurčitá osoba množného čísla (*lidé*), na př.: Na ostrově Cypru sejí bavlnu. Ve vsi právě obědvali, měli hrách.

3. Je-li podmětem neurčitá osoba jednotného čísla (*každý, nikdo, někdo* — něm. *man*), na př.: S poctivostí nejdál dojde (každý). Do toho kopce nevyjede (nikdo). Bolest přestala, jak by utal (někdo).

O větách takových říkáme, že podmět jejich obsažen jest ve slovese.

Cvičení.

propr. } Které podměty obsaženy jsou ve slovesech následujících vět: Proč se bojíte? Kam se poděl? Zvykej práci. Ptáka oklamávají zobem a člověka slovem. Do toho rybníka vedou vodu po trubách. Za peníze všechno dostane. Starého vrabce plevami neošídí. Co by pět napočítal, byl jsem na místě. Toho se nenají.

c) Kterým pádem vyjadřuje se podmět.

Podmět se vyjadřuje z pravidla nominativem, málokdy (výpustkou) též genitivem vlastnosti neb i pádem předložkovým, na př.:

Nahodí se opilec, mrhač aneb (člověk) jiných zlých obyčejův. Blažení jsou lidé čistého srdce. Napřed jeli (mužové) stavu rytířského. Právili, že by (někteří) z rytířstva ty věci nésti měli.

II. O výroku.

a) Kterými slovy vyjadřuje se výrok.

Výrok věty se vyjadřuje:

1. slovesem výrokovým, na př.: Slunce svítí. Voda hučí.

2. slovesem sponovým, „býti“ a jménem výrokovým, na př.: Oči jsou podvodnice. Štěstí jest nestálé. Kniha jest tvá. Jsme čtyři. Vše na světě jest pomíjející.

3. sponovým slovesem „býti“ a infinitivem, na př.: Loupiti není koupiti.

4. sponovým slovesem „býti“ a příměrem uvedeným spojkou „jako“: Jsem už jako pára nad hrncem.

5. celou větou: Nejsi, jak se děláš.

Pozn. Sloveso výrokové druhdy se vypouštívá, což slove výpustkou (ellipsisou), na. př.: Komu Pán Bůh, tomu všeci svatí (t j. pomáhá — pomáhají).

Cvičení.

Kterými slovy vyjádřen jest výrok vět následujících: Pokora všude projde. V nebi nijeden chud není, ani slep, ani belhav, ani kterým neduhem nezdrav. Známo a zjevno buď všem. To jsem já. Plátno je steřelé. Slíbíti a dáti jest dvojí. Nemysli, že jsi kdo ví co. Bůh jest, jenž stvořil tento svět. Oč, že to dokáží? A tak z řeči do řeči, až se servali.

Některá jména přídavná mají pro všechny tři rody zvláštní tvary přívlastkové a výrokové, na př.: pilný žák, bedlivá služka, veselé dítě (přívlastek) — žák jest pilen, služka jest bedlivá, dítě jest veselo (výrok).

Jiná jména přídavná zvláštního tvaru výrokového pro rod mužský jednotného čísla pozbyla, ale pro rod ženský a střední a pro všechny rody množného čísla jej zachovala: Bratr jest dobrý, ale: sestra jest dobrá, bratři jsou dobří, sestry jsou dobré, jablka jsou dobrá. Mouřenín jest černý, vrána jest černá.

U některých i význam zvláštní spojuje se s tím neb oním tvarem, na př.: Žák jest hodný — žák jest hoden pochvaly. Řeka zamrzla. — řeka jest zamrzlá. Všichni údové toho spolku jsou činní — jsou činni. Ty mi nejsi roven — příkop jest rovný.

b) Kterým pádem vyjadřuje se jméno výrokové.

Jméno výrokové vyjadřuje se:

1. *nominativem*, když vypovídáme, *kdo* nebo *jaký* podmět jest svou podstatou, svými neměnnými vlastnostmi, na př.: Myš jest malé zvíře. Duše lidská jest nesmrtelná.

2. *instrumentalem* a) když vypovídáme, čím anebo jakým podmět dle své měnivé způsoby, dle svých měnivých vlastností býti se jeví, na př.: Kůň jest jednou hříbětem, člověk dvakráte dítětem. V cizím domě nejlépe býti poloněným, polohluchým, poloslepým.

b) když vypovídáme, čím podmět jest vzhledem k jiným osobám nebo věcem, na př.: Kdokoli přišel, byl bratrem a sestrou. Tělo nejen stánkem, ale i nástrojem jest duše rozumné. — Náš soused jest *dobrý muž* (= člověk); *dobrym mužem* (= manželem). Můj bratr jest *dobrý hospodář* — *hospodářem* v panském dvoře.

3. *genitivem vlastnosti*, na př.: Proč se bojíte, snad malé víry jste? Milý kníže, buď dobré myslí!

4. *pádem předložkovým*, na př.: Byl ve mlýně za práška. Bůh bez počátku jest a vždy bez konce bude.

Cvičení.

Kterými pády vyjádřeno jest jméno výrokové následujících vět, a proč v těch oněch větách nominativem neb instrumentalem:

Já jsem anděl Boží. Jordan jest řeka neveliká. Pokora jest dobrovolné myslí ponížení. Kdo nikdy nebyl poddaným, zřídka bývá dobrým pánem. Byť sova do nebe létala, sokolem nebude. Buď za mladu starcem, abys byl ve starosti mládcem. Ach kýž jsem slavíčkem, tím malým ptáčíčkem. Spytihněv byl knížetem v Čechách. Běda ovčím, kde vlk soudcem. Učení vnadou a libostí jest lidské myslí. Hektor byl veliké síly, křepkosti a udatnosti. Břetislav byl vzrostu štíhlého. Žena omdlela i byla bez sebe. Jsi na omyle. To mi netoliko s podivením, ale i s lítostí jest. Chlapec byl ve dvánácti letech. Jest od slova. Není od řeči. Takové dílo se vším dobrým a užitečným země této bude. Stavení hradu o trojím ponobí bylo. Ty jsi z učedníkův člověka tohoto.

III. O sponě.

1. Sponové sloveso *býti* zhusta se vypouštívá, na př.: Bez ochoty zlé roboty. Jaký pán, taký krám. Znáti víno po octě. Třeba opatrně býti každému. Po práci milo odpočímouti. Utonul a již potom nenalezen.

2. Někdy sloveso *býti* obsahuje výrok plný i přestává být pouhou sponou, na př.: Bůh jest, byl a bude. Byla svornost, už jí není.

O shodě výroku s podmínkem.

a) O shodě při jednom podmíně.

Výrokové sloveso shoduje se s podmínkem v čísle, a když se přičestím opisuje, tehdy i v pádě a rodě, na př.: Lampa hasne. Páry vystupují. Větrové přestali, moře se utišilo. Spustly stodoly, zbořeny jsou obilnice.

Od tohoto pravidla jsou některé úchytky, a to:

1. Při jednotném podmíně výrok vynášívá se někdy množným číslem, je-li podmínkem jméno hromadné, na př.: Jeho lid čtyři veliké koráby pobrali. Dotazovali se o mé čeledi, kde jsou?

2. Při jednotném podmíně výrok vynášívá se množným číslem, jsou-li podmínkem náměstky každý, žádný, někdo, který, kdo, na př.: Každý, kamž mohl, utekli. Nikdo nejsme bez chyby. Ztratil jsem prstýnek, který jste ho našli? Víte-li který o těch holubicích? Kdo jsou kolivěk na mne to pravili, v hrdlo hlahi. Chceš-li zle činiti těm, kdož tobě dobře činili jsou?

3. Při jednotném podmíně výrok vynášívá se množným číslem, je-li podmínkem osoba, k níž s úctou mluvíme. O ženských osobách užívá se ve příčině té jména výrokového v rodě mužském, na př.: Příteli můj milý, přál bych Vám, byste se dobře měli a zdraví byli. Pane mistře Václave! Vy jste nebyli zde při tom, co se jest mluvilo. Matičko milá, také-li jste zdraví?

Pozn. Řeč lidu též o třetí, nepřítomné osobě, o níž s úctou mluví, množného čísla užívá: Tatíček jsou nemocni. Matička zdraví byli.

4. Při titulatuře rodu ženského výrok shoduje se s podmínkem z pravidla podle pohlaví přirozeného, na př.: Tomu se Jeho Milost podivil. Jeho knížecí Jasnost ten soud podstoupiti jest povinen. Vaše Milost, Pane milostivý, netoliko pošli jste z rodu knížecího, ale také předků svých ve vši cti a šlechtnosti následovati ráčíte.

5. Sponové sloveso spravuje se někdy ne podmínkem, nýbrž jménem výrokovým, na př.: Rci, ať kamení toto chlebové jsou. Chytrost nejsou žádné čáry.

b) O shodě při dvou nebo více podmětech.

1. O *osobách* platnost má *pravidlo přednosti*, dle něhož první osoba přednější jest nežli druhá a třetí, druhá přednější nežli třetí, na př.: Otec tvůj a já hledali jsme tebe. Ty a bratr tvůj mluvte ku skále této. Toho vy a váš rod budete užívati.

2. O *čísle a rodě* pamatovati jest: Výrok buď a) spravuje se v čísle i rodě podmětem nejbližším, na př.: Trest a bázeň ukládá se lidem nezbedným. Duše i tělo zdrávo bylo. — (Tak jmenovitě při neživotných).

buď b) vyjadřuje se množným číslem; v rodě pak spravuje se při sourodých rodem společným, při různorodých rodem přednější, na př.: Země Česká i Morava válkami obtíženy byly. Pán i paní zdrávi byli. On a jeho čeloď pobrali mi zboží.

Pozn. I když podmět druhý připojen jest předložkou *s*, výrok vyjadřuje se z pravidla množným číslem, někdy též jednotným, na př.: Josue s lidem israelským suchýma nohama přešli přes Jordan (= Josue a lid). Vévoda Jan s velikými zástupy leželi u Budějovic. Smiřický s mnohými jinými panošemi jať jest.

O způsobě čili formě výroku.

Způsobu výroku jest patera, dle ní rozeznáváme věty:

1. Věty úsudkové, na př.: Čistota půl zdraví. Na pěkný kvítek i včela letí.

Pozn. Skromný úsudek pronáší se kondicionalem: Nemyslí bych. Neřekl bych.

2. Věty přací. Přání se vyjadřuje:

a) kondicionalem, buď prostým, nebo se slovcí *kdy*, *kež*, *bodejž*, na př.: Bych se byl nikdy nenarodil. Ó kdybychom i my byli zemřeli, když zemřeli bratří naši. Kež byste svorni byli! Bodejž bych já jen tuto zaveden nebyl!

b) indikativem s částicí *kež*, na př.: Ach kež se Bůh smiluje! Kýž to celý svět slyšel! Kež jsem se nikdy nenarodil!

c) činným přičestím minulým (jen v některých úslovích), na př.: Zdrávi byli! Vzala to voda! Ten člověk bezbožný, skála ho zabila!

d) minulým časem nebo kondicionalem slovesa *moci* s infinitivem, na př.: Mohl's mi toho nedělati! Na ty hodý do hospody mohl jsem nechoditi (Suš. 688). Mohl bys tam dojíti za mne.

3. Věty rozkazovací, na př.: Uč se. Nepokradeš.

4. Věty tázací, ježto jsou buď slovné nebo větné.

a) Dotazuje-li se mluvící jednotlivého slova u větě, slove otázka slovnou a uvozuje se vždy náměstkami nebo příslovci tázacími, na př.: *Kdo to pravil? Odkud plovete a kam chcete?*

b) Dotazuje-li se mluvící platnosti celé věty, t. j. žádá-li na otázku svou odpovědi *ano* nebo *ne*, slove otázka větnou.

Otázka větná označuje se:

a) toliko přízvukem bez tázacího slovece, což místo má, když s podivením a pohnutím se tážeme, kladouce přízvuk na jistá slova, na př.: *Tak nemoudří jste? Ještě i vy bez rozumu jste?*

b) Tázacími slovy: *-li, -liž, zda*) zdaž, zdali, či, což*, na př.: *Tito-li jsou bratři tvoji? Není-liž tento syn Davidův? Zda my to napravíme? Zdaž jsem tebe neviděl s ním v zahradě? Zdali, čím větší štěpnice, ne tím zdárnější štěpové? Co je ti, můj koníčku? Či bys jedl, či bys pil? Což pokoje sobě dáti nemůžeš a lidem také?*

c) částicí *že*, chce-li mluvící právě opak toho, čeho se na oko dotazuje, označiti za mínění své, na př.: *Ty že o tom nic nevíš? Vy že ničím prospěti nemůžete vlasti své?*

Fozn. Od otázek skutečných, k nimž se odpověď očekává, rozeznávají jest otázky řečnické, k nimž odpovědi nečekáme, t. j. věty úsudkové v rouše otázky: *Ale pro Bůh, což pak to v Babyloně jsme? Může-li větší směsice býti?*

Odpovědi.

K otázce slovné odpovídá se slovem, jehož se mluvící dotazuje: *Kdo tě posvětil? Bůh Duch svatý. Kde? Na křtu svatém. Čím? Svou božskou milostí.*

K otázce větné se odpovídá:

a) slovesem otázky:

Není-li to tvůj bratr? Jest. Jsi ty to? Jsem. Šejnoch zeptal se toho bratra řka: *Máš-li jakou jinou odpověď od bratra Augusty? A on odpověděl: Nemám. Milá paní, dělá-liž ona to? Ona řekla: Ale dělá.*

*) Ve staré češtině též *za, azda*: *Za tě linta rozvlájáše buria? (R. Z.) Azda mnieš, bych tebe ostal? Azda's ty také křesťan? (Pass. 223, 828).*

b) zvláštními větami přísvědčovacími nebo zapěracími: *tak jest, toť se vt, toť se rozumí, toť jest jak živo, ani řeči, pravda.*

c) příslovci a částicemi přísvědčovacími nebo zapěracími: *ano, arci, arci že, ovšem, zajisté, ba; ne, nikoli, nikterak, to — to!*

d) zkrácenými otázkami: *jak by ne? kam by se dělo! což já vim?*

Otázka rozlučovací čili disjunktivná obsahuje dva členy na vzájem sebe vymezující, z nichž jeden potakáváje, druhý nezbytně popírati musí otázaný.

Prvý člen otázky rozlučovací uvádí se částicí *-li*, druhý částicemi *či; čili, čili nic, či ne*, na př.: Ty-li jsi ten, který přijíti má, čili jiného čekati máme? Jsi-li náš či z nepřátel našich? Jsi-li ty opravdový král čili nic? Půjdeš-li pak či ne?

5. Věty zvolací, jimiž mluvící své vniterní pohnutí projadřuje:

Co to děláš! Co si počnete, ubožátka! Jak jste se mohli tak zapomenouti! Tak jsem se lekl! To jsme s tím měli práce! To se nahřmělo! Ten si dal! Že se nestydíš! Že's mi to neřekl!

Každá z těchto způsob větných jest buď *kladna* (tvrdicí), buď záporná, na př.: Píšeme — nepíšeme. Kéz jsem tam šel — kéž jsem tam nechodil. Jdi — nechod!

O větách bezpodmětných.

Ve větě „jim o hrdlo běželo“ propovídá se toliko, co se stalo? (běželo jim o hrdlo); podmětu v té větě není žádného. Podmětu se nedotážeme (kdo běžel?); není znám, proto nevyjádřen.

Ve větě „včera byl svátek sv. Mikuláše“ podmětem jest „svátek sv. Mikuláše“, ale věta „včera bylo sv. Mikuláše“ jest opět bezpodmětná.

Ve větě „bylo pozdě“, příslovce „pozdě“ není podmětem, nýbrž způsobovým určením slovesa výrokového na otázku *jak?* A tak i ve větě „bylo zima“ podstatné jméno „zima“, majíc význam příslovce „zimno, studeno“ není podmětem věty, nýbrž tolikéž příslověčným určením způsobu. Avšak ve větě „byla zima“ podstatné jméno „zima“, znamenajíc část roku, jest podmětem věty. Srovn.: „Byla *tuhá* zima“ a „bylo *tuze* zima“.

Ve větě „mnoho vody uplynulo“, „mnoho“ není podmětem věty, nýbrž příslověčným určením výrokovým, vyjádřeným akkusativem na otázku *kolik?* praví se též „trochu, hromadu vody“ uplynulo.

Výrokové tvary adjektivné vět bezpodmětných vyjadřují se vždy rodem středním.

Neosobní podmět se nevyjadřuje, t. j. věta jest bezpodmětná:

1. při slovesech zjevů, zvláště přírodních, na př.: Zahřmělo a zablesklo se. Loni nám potlouklo. Házelo jím po kostele od oltáře až ke stěně. Na jednou zafukalo na okno.

2. při slovesech zvratných a trpných, na př.: Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Jak se vám jelo (sedělo, kopalo, žalo atd.)? Za moje žito ještě mě bito.

3. při záporném slovese *býti*, při slovesech *přibývati* a *ubývati* a při *podmětných* slovesech složených s předložkou *na*, na př.: V tu hodinu hospodáře doma nebylo. Peněz přibylo, ctností ubylo. Napadlo sněhu. Do sklepa nateklo vody.

4. při neosobních slovesech s dativem, na př.: Tanulo na myslí jednomu měštěninu. Selhalo mu. Rozleželo se mu. Dobře mi sedlo.

5. při slovese *jest* s příslovci a se jmény podstatnými, jež mají téměř platnost příslovcí, na př.: Dobře vám bylo. Pršelo, bylo tma. Počalo zima býti. Nebylo vám toho třeba. Nebylo-li tě hanba? Již čas obědu bylo. Radost bylo patřiti na tu krásnou úrodu. Bylo by hřích ublížiti mu. Již věta po mně bylo. A od té chvíle bylo tomu strašidlu konec (Kulda Poh. II. 251).

6. při akkusativě počtu určitého od pěti počínajíc i neurčitého a při pádech předložkových počtu přibližného a podílného, na př.: Čtyři sta jich zbylo. Sotva čtvrtý díl živých zbylo, ostatek pobito. Téhož léta vypáleno jest Roudnice větší díl. Stojím, jako by mne umřelo půl. Soudečv větší počet se sjelo. Masa bylo hojnost. Bylo nás hromadu. Polovici nás nespalo. Za trubači jelo do tří set husarův. Po pěti vězních na jedné lavici sedělo.

Pozn. 1. Sloveso *pršeti*, jsouc bezpodmětným, doplňuje se někdy instrumentalem: „Pršelo kamením, krví,“ někdy akkusativem: „Pršelo, pršelo drobné kručky“ (Erb. Pís. 217); jindy bývá podmětným: Prší, prší déšť.

Pozn. 2. Genitiv při záporném slovese *býti* a některých jiných slovesech podmětných jest *pravidlem* za podmět věty kladné, na př.: Není koňům ovsa, není sena. Ujel přeč, když mne doma nebylo. Až mne nestane (= nebude), jak s tebou bude? Takových věcí ať se neděje. Nikde neroste tak dobré bavlny jako na tomto ostrově. A nezůstalo ve zdi žádné mezery.

Je-li však sloveso *býti* sponou, vyjadřuje se podmět i ve větě záporné nominativom: Není učeník nad mistra, ani sluha nade pána svého. Ten člověk není od nás.

Pozn. 3. Při slovesech *přibývati* a *ubývati* místo má vazba bezpodmětná, míněno-li přibývání neb ubývání celku o nějakou neurčitou část: vody přibylo, ubylo (něco, trochu); pakli míněn celek všecek nastupuje vazba podmětná: Dva dělníci přibyli, jeden ubyl.

Pozn. 4. Při slovesech sice bezpodmětných vyskytuje se druhdy obecný podmět *to*, ukazuje-li se k něčemu dříve označenému, anebo mluví-li se s důrazem u výkřiku, na př.: Viděl jsem ho kdysi; bylo *to* (t. že jsem ho viděl) o vánočních. *To* přišlo! — Mimo tyto případy chybně jest přičiňovati náměstku *to*.

Pozn. 5. Některá substantiva kolikosti pojí se též v *nominativě* se slovesom neosobním, na př.: Hromada jich tu bylo. Na stromě sedělo kopa ptáků. Veliká síla lidu se sešlo. V okamžení bylo zajců plná louka.

Pozn. 6. Starší řeč užívá tytýž nominativu o počtě určitém i neurčitým, pojí jej se slovesem osobním, na př.: Těch sedm svatých, na zemi se poklonivše, duše pustili. Král rozkázal, aby devět měšťanův postavili se na hradě. Mnoho pánův českých smrtelně jsou raněni. Pět tisíc lidu na víru křesťanskou se obrátili.

Cvičení.

Následující *nesprávné* věty podmětne zaměňte správnými bezpodmětnými a naopak *nesprávné* věty bezpodmětné správnými větami podmětnými:

Najednou *to* zašumělo listím. Pomalu se *to* v zámku tišilo. Radovidovi se *to* v zámku líbilo. Sedělo se mu *to* jak na peřině. Není *to* úkazem bohužel řídkým, že děti nevděčný jsou svým rodičům. Trvalo *to* šest neděl, než se navrátil. Konečně šlo *to* přece (= věc se přece podala). S povahou duševní jest *to* ještě hůře (= má se věc). Netopili, byla tam zima. Dobrý chléb, když koláče nejsou. Kdyby nebyl orač, nebyl by boháč. Měsíc ubývá a přibývá. Těšíme se, že jednoho nedbalce škole ubude.

IV. O přívlastku.

Přívlastek se vyjadřuje:

1. přídavným jménem určitým i přisvojovacím, určitým přechodníkem a přičestím, na př.: Pěkné slovo železná vrata otvírá. Sousedova kráva více mléka dává. Dnové naši jsou jako stín běžící po zemi bez zastavy. Viděl jsem národy vešlé do svatyně mé. Lakomec statku nashromážděného neužívá.

2. číslovkou a náměstkou adjektivní, na př.: Dva obědy se nervou. Karel Čtvrtý vystavěl most pražský. Naši dnové jsou sčítáni.

3. jménem podstatným souřadným. Ve spojení tomto vyskytá se:

a) jméno rodové a druhové, na př.: Ptáka výra nad sebou užíel. Vylovil rybu štika. Žala trávu metlici. Turci mnoho křesťanů kupců do vězení vzali. Sletěl pták bezperák na náš strom bezlisták.

b) jméno obecné a vlastní, na př.: Bilina město od Pražan dobyto jest. Tábori hradu Žlebův dobyli. Odtud jsme jeli k Jordanu řece.

Pozn. Druhdy užívá se za jméno vlastní příslušného adjektiva: Táborští město Pražské chtěli jsou ztéci. Žižka z města Plzeňského měl mnoho válek. Ratolest upadla mi jest uprostřed Jordanské řeky. — Je-li vůbec známo, co jméno vlastní označuje, přivlastkové jméno obecné může se vypustiti: Bilina dobytá jest. Přijeli jsme k Jordanu.

4. pády prostými:

a) nejčastěji genitivem, na př.: Sláva národů, měst a osad toliko na lidech moudrých a rozumných záležit. Toho času bylo zatmění slunce. Priamus byl řečí spravedlivých milovník. Míti přátel zásobu není na škodu. Stojí lipka, stojí dřeva vysokého, listu širokého.

b) dativem, na př.: V Budči veliké učení literám latinským bylo. Lakomstvo je služba modlám. Starý vlk psům zábava. Hannibal byl nepřítel Římanům.

c) instrumentalem, na př.: Cesta životem není procházka polem. Vydán zákon k nové světem pouti. Víno má chuť sudem.

5. pády předložkovými, na př.: Cestu do svaté země vykonali mnozí Čechové (*jakou* cestu?). Já jsem anděl s nebe. Ústí nad Orlicí, Týn nad Vltavou. A to bylo tu středu po sv. Václavě (*kteřou* středu?) Dvěře od té kaplice jsou zazděny. Klíč ode vrat pan písař odevzdal. Máme od piva bečky. Potom poslal do Prahy k Šimonovi od bílého lva. Pepíčku od koní, kam jsi dal podkovy? Nejedni z řemesel i od knih přistupovali. To je pán od stavu. Nástroje od železa (= železné). Kapky od kolery, prášek od kašle. Sv. Florian, patron od ohně. Michal dal otcí svému toho ovoce ze zahrady v kopci (jakého ovoce? Ze které zahrady?) Měl jsem já píšťalku o devíti dírkách. Osířelo dítě o půldruhém létě. Na stole stál džbán s vínem. Trh na dobytek (= dobytčí). Šaty na všední den (= všední). Příbuzní po meči a po přeslici.

6. infinitivem, na př.: Udělá mi se chuť podívati se do světa (jaká chuť?). Moc a právo měl je trestati.

7. příslovcem, na př.: Umění v čas mlčeti není leda umění (= ledajaké). Žádného sem a tam toulání nebylo. Kašpar Šlik byl třetí pořad císařů kancléřem (= po sobě panujících).

8. příměrem uvedeným spojkou „jako“, na př.: Hrušky jako z vosku. Chlap jako hora. Vyrazila rosička jako maková zrníčka.

9. celou větou, na př.: Mládenec, jak by jej ulil (jaký mládenec?) Úrodná jest země, kterou hospodář thuče (která země jest úrodná?) Běda tomu domu, kde tele rozkazuje volu (kterému domu běda?)

Shoduje-li se přívlastek se svým jménem v pádě, slove *souřadným*, sice *podřadným*.

Cvičení.

Která slova následujících vět jsou přívlastkem?

Lepší smrt než haněbný život. Bláznivá řeč nemá moudrých odpovědí. Nikdo svých chyb nevidí. Okázala se kométa hvězda. U městečka Blanska jest světoznámá propast Macocha. Chudobného chudobno je štěstí. Východ slunce na moři jest krásný zjev přírodní. Martinek má botky na šupavo. Nalezli jsou zámek od truhly otevřený. Šelma od kosti. Důvěra v Boha sílí. Neumí květu bez odkvětu. Bratra vedla do světa touha něco zkusiti. Pro ledas při pūhony činili. Prádlo jako padlý sníh. Každá ruka pěkná, která dává. Špatný vozka, který neumí obrátiti. Dojde čivíle poslední, kde věčnost nám se rozední.

O přístavku.

Přístavek (apposice) jest přívlastek substantivní opatřený svým přívlastkem, kterýž následuje za jménem určeným. V písmě odděluje se od slova určeného i od slov následujících čárkou, na př.: Svatopluk, král Moravský, od sv. Cyrilla víře křesťanské byl naučen. Doubravka, dcera Boleslavova, vdala se za Měčislava, kníže Polské. Do Selebrie, městečka u moře, jsme přijeli.

O shodě přívlastku se jménem určeným.

1. Přívlastek adjektivní shoduje se se jménem určeným *v pádě, čísle i rodě*. — Avšak při jménech půl a čtvrt přívlastek *nepojí* se se jmény těmito, nýbrž se závislým na nich *genitivem*, na př.: Dobré půl hodiny, dobré čtvrt míle. Celého čtvrt léta jsme čekali.

2. Přívlastek substantivní *souřadný* shoduje se se jménem určeným *v pádě*, ale ne vždy v čísle a rodě:

V časopise „Světozoru“, od spolku „Besedy“, v městě Lito-měřicích, do vsi Biskupic. Je tu šelma člověk. Sirotek dcera díl mítí měla.

3. Když se ku jménu obecnému přikládá jméno vlastní, může se to učiniti *příčiněním* výrazů *řečenýj, jménem*, ve kteréžto pak příčině jméno vlastní v nomi-

nativě jest, anebo činí se to větou vztažnou, na př.: Člověk ten měl své obydlí ve vsi, řečené Vřešova. Na tom místě stojí ves, jménem Vlastislav, blízko hradu, který slove Skalka. Potom přijel k veliké řece, již jméno Ráb.

4. Když se ku jménu podstatnému pojí dva nebo více přívlastků, z nichž se každým *jiná* osoba nebo věc vyrozumívá, jméno podstatné vyjadřuje se číslem množným, na př.: Tehdy počínala se bitva mezi králi franským a anglickým. Avšak: Ludvík, král český a uherský, zahynul u Moháče. Hora Gibon strměla od Jerusaléma na západ slunce mezi branami rybnou a starou.

Naopak také přívlastek substantivní (i přístavek), táhně-li se k více jménům, vyjadřuje se číslem množným, na př.: Na den svatých Šimona a Judy apoštolův sešly se obce Pražské. Dobroslav mezi Labem a Orlicí, řekami prudkými a velmi rybnými, se usadil. Kneus a Publius Scipionové.

5. Přívlastek genitivní *spodobuje se* druhdy k pádu jména řídicího, na př.: Vstavše k svatému Pankráci hrobu šli (= k hrobu svatého Pankráce). Nech šije ve středu při slunečku východu, nech šije v sobotu při slunečku západu. Před sluncem východem. Slibil mi to rukou dáním (= dáním ruky).

6. Sloveso určité shoduje se druhdy s nominativem přístavkovým, na př.: Mládež, stromkové ráje Božího jsouce, nemohou jako plané v lese dříví sami růsti.

7. Udává-li substantivum přístavkové vlastnost nahodilou, pomíjející, přičiňuje se ku svému jménu přechodníkem *jsa, jsouc, jsouce*. Přístavek takový slove příslovečným, a lze jej rozvésti větou příslovečnou (časovou, příčinnou, podmíněčnou), na př.: Sv. Jeroným, malým pacholetem *jsa*, do Říma běžel. Kristus *jsa* Bohem věčným, chtěl býti člověkem časným. Sv. Martin, ještě nekřesťan *jsa*, mě v toto roucho oděl (= když ještě byl). Jsouce synové jedné matky milujte se vespolek (= poněvadž jste). *Jsa* tvým přítelem něco jiného bych ti poradil (= kdybych byl).

Pozn. Nečeské jsou vazby, jakých nyní mnozí užívají: *co* malý pacholet, *co* nekřesťan, *co* synové jedné matky, *co* tvůj přítel.

V. O předměť.

Kterými slovy vyjadřuje se předmět.

Předmět se vyjadřuje:

1. pády prostými, a to: akkusativem, genitivem, dativem a instrumentalem, na př.: Ctnost umění převyšuje. Každý čekej dne soudného. Mráz kopřivy nespálí. Cikánovy děti nebojí se jisker. Naučí nonze práci. Srdcem skroušeným Bůh nezhrdá.

2. pády předložkovými, na př.: Čas na nikoho nečeká. Nestěj o cizí statek.

3. infinitivem, na př.: Kdo nezná mlčeti, nezná i mluvití.

4. celou větou, na př.: V nouzi poznáváme, co zbytečných potřeb máme. Zvěstuj lidu svému, že jim dám království toto.

Cvičení.

Kterými pády vyjádřen jest předmět následujících vět: Starý břich činí novou hánbu. Tiché vody břelý podmílají. Všecky věci čas mění. Orel much nelapá. Holé sliby kapsy neplní. Chléba se nedospíš. V každé věci hled konce. Podemlenému břehu nevěř. Hrdý se pyšnému rovná. Bůh štěstím vládne. Marná chvála i pečiválkem pohne. Nestřídmy člověk zdravím plýtvá. Mysli často na přítele, ale častěji na nepřitele. Dáš-li mu drozda, za bažanta tebe požádá.

Pozn. Některá slovesa přechodná, nabývajíce významu přenesného, pojí se s akkusativem, jehož nelze od slovesa oddělití a za zvláštní předmět větný pokládati. Ve větě „soused mi dával knihu,“ akkusativ „knihu“ jest předmětem věty (koho nebo co mi dával soused?), sloveso dávati má tu svůj vlastní, původní význam. Řeknu-li však „soused mi dával vinu“, akkusativu „vinu“ nelze od slovesa odloučiti, splývá s ním v jeden pojem, znamenající tolik co „soused mě vinil.“ Rozobírajíce takovou větu, položíme akkusativ se slovesem za jednotný a nerozlučný výrok. Takové spojeniny jsou na př.: vřva dávati něčemu (= věřiti), rozum bráti (= dospívati), počátek bráti (= začínati se), konec vzítí (= skončiti se), vzrůst bráti (= vzrůstatí), porážku vzítí (= porážku býti), radu bráti s někým (= raditi se) a j.

VI. O doplňku výrokovém.

Kterými pády vyjadřuje se doplněk výrokový.

1. Vztahuje-li se doplněk výrokový k nominativu (k podmětu věty) vynáší se doplněk adjektivní nominativem, doplněk substantivní a) instrumentalem, b) akkusativem s předložkou *za*, na př.: Co tak smutna sedíš? Kristus se narodil člověkem. Sloužil za pacholka.

2. Vztahuje-li se doplněk věty ke genitivu, vynáší se též genitivem, na př.: Kroupy málo kterého skla celého nechaly.

3. Vztahuje-li se doplněk výrokový k dativu, vynáší se a) dativem přídavného jména zakončení neurčitého, b) instrumentalem přídavného jména určitého zakončení a jména podstatného, na př.: Sluší každému skromnu býti. Nelze vždy člověku býti veselým. Nedej jiskře ohněm býti (= nedej, aby jiskra ohněm byla).

4. Vztahuje-li se doplněk výrokový k akkusativu, vyjadřuje se doplněk adjektivní akkusativem neurčitého zakončení, doplněk substantivní a) instrumentalem, b) akkusativem s předložkou *za*, na př.: Odplaty účastna mě učinil spasitel. Kazimír korunován za krále polského. Mám tě za přítele.

Cvičení.

Ke kterým pádům vztahuje se v následujících větách doplněk výrokový a kterým pádem jest vyjádřen: Můj dvůr ležel pust. Kůň doma velmi teskliv stojí. Dítě z nemoci zdrávo vstalo. Dědiny pusty zůstaly. Pole ladem leží. Leželo mu to kamenem na srdci. Chudobnému nikdo nechtěl jíti za kmotra. Málo lidí jsme tam našli úplně zdravých. Třeba opatrně býti každému. Bůh dej zdrávu býti. Nalezl jeskyni se všech stran ohrazenou. Sv. Štěpán viděl nad sebou nebesa otevřena. Pozval mne hostem. Bratří Víta opatem zvolili. Staří Egyptané řeku Nil za boha ctili. Turci pátek za neděli svěť.

VII. O určení příslovečném.

a) O příslovečném určení místa.

Príslovečné určení místa na otázky *kde? kam? odkud? kudy?* vyjadřujeme:

1. příslovci, na př.: zde, tu, tam, onde, všude, nikde.
2. instrumentalem, na př.: vrchem, krajem, místem, lesem.
3. pádem předložkovým, na př.: ná koni, v lese, do města, s nebe, přes řeku.
4. celou větou, na př.: Kde není kázně, není bázně. Kudy voda jednou tékla, poteče opět.

Cvičení.

(Kterými slovy a na které otázky vyjadřuje se v následujících větách příslovečné určení místa: Všude dobře, doma nejlépe. Slavíček u oběda, vrabec krom oběda. Šťastný na

koní, nešťastný pod koněm. Snadno za křovím střelí. Krajem byla řeka mělka. Místy bylo veliké drahé. Ranní ptáče dál doskáče. Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Slunce nad horu vyšlo. Ze skály vyprýštila se voda. Červivá jablka se stromu letí. Poutníci svou cestou šli. Lesem šel a stromů neviděl. Po pěšinkách blíž. Vše se hnalo přes bouřící řeku. Král mimo Žitavu jel. Kde není, ani smrt nebéře. Kudy vojsko chodí, tráva se nerodí.

Pozn. Příslovce *zde, sém* a přídavné *zdejší* sluší jedině místu, na kterém mluvící právě jest. Mluvě o místě vzdáleném užívej příslovce *tu, tam* a přídavného *tamější*. Tam (na Jamaice) daří se výborná káva (šp. *zde*!). Tamější káva jest výborna (šp. *zdejší*!). Voda se tam (do rybníka) vede po trubách (šp. *sem*!).

b) O příslovečném určení času.

Příslovečné určení času na otázky *kdy? jak dlouho? dokud? od které doby? na jak dlouho?* vyjadřujeme:

1. příslovci, na př.: nyní, tu, tehdy, dnes, včera, vždy.
2. genitivem, akkusativem a instrumentalem, na př.: Času jarního řeky se rozvodňují (kdy?). Čtyři dny tři noci město hořelo (jak dlouho?). Přemýšlovati budeš dnem i nocí (kdy?).
3. pádem předložkovým, na př.: Za zdravého života dobře činiti, po smrti nebude kdy (kdy?). Za dlouhou chvíli ve mdlobě byla (jak dlouho?). Seděli do noci (dokud?). Od toho času mnoho se změnilo (od které doby?). Vypravil se na měsíc (na jak dlouho?).
4. přechodníkem nebo celou větou, na př.: Vstáváje léhaje na to myslím. Dobrou chvíli poklečev, vstal. Když kocour přichází, myši v kouty lezou. Zas dobře bude, až zlé pomine.

Cvičení.

Kterými slovy a na které otázky vyjadřuje se v následujících větách příslovečné určení času: Dnes mně, zítra tobě. Opatrnosti nikdy nezbyvá. Měsíc osvěcuje svět nočního času. Sedláci každý den tu bývají s obilím. Za mladu učiti se jest. Na lože o deváté, s lože o páté. Postál malou chvíli tiše. Po ten všečen čas pracemi zanesen byl. Ptáček přes celou noc zpíval. Člověk časem se mění. Každým okamžikem vody přibývalo. Můj otec dosud žije. Toho jest neukázal po dnešní den. Jedeš-li kam na den, beř chleba na týden. Jda lesem zabloudil. Povečeřev odešel. I měsíc svítí, když slunce není. Až se najím, půjčím ti lžíce. Neprodávej kůže, nežli's medvěda zabil. Přejde co nevidět.

Pozn. Neužívej příslovce *nynt*, mluvě o minulosti, nýbrž příslovci *tu, pak, potom*, na př.: Oba hafani dali se nyní (tu) na útěk. Jak se nyní ukázalo... (pak, potom). Vlčice, nalezši svůj brloh prázdnen, dorážela nyní na lovce (Tu vlčice — dorážela).

Rozeznávej příslovce *dlouho a dávno*: „Nebyl jsem tam dávno, za to si tam dlouho pobudu.“ V první větě míní se čas od pobytu uplynulý, ve druhé délka pobytu.

c) O příslovečném určení způsobu.

Príslovečným určením způsobu vyjadřuje se:

1. jakost činnosti na otázku *jak?*: Draho nekupuj, a darmo nebež. Bezpečněji krokem než skokem. Musíte přeč s hanbou jít. Nikdo bez práce nejí koláče.

2. rovnost a nerovnost (přirovnání) na otázku *jak?*: Přátelská láska lepší kamenných hradeb (gen.srovnávací = než kamenné hradby). Hrozné tělo jeho osykou se třese (instr. srovnávací = jak osyka). Černý chléb nám nad marcipán chutnal. Zdraví je vzácnější než bohatství. Zblédl jako stěna.

3. přiměřenost a nepřiměřenost: Věrní ne vedle vůle lidské, ale vedle vůle Boží padají. Z roboty to dělají musejí. Člověk stvořen jest k obrazu Božímu. Ani kůň nad sílu neskočí.

4. kolikost (počet a míra) na otázku *kolik? kolikrát? za? po čem?*: Málo ten na světě spraví, kdo vše na svou hlavu staví. Chlouby s pytel a lži se dva. Najedli jsme se *do vůle*. Stud jen jednou ztratíš. *O živý svět* bych toho neučinil. Ani za mák si neublížil. Ptají se, po čem vlna: ta bílá po tolaru, a ta černá po krejcaru. Roh divokých oslův toliko pídí zdýlí jest.

5. vztáznost vzhledem k čemu? hledíc k čemu?: Josef byl tělem v Egyptě, ale myslí v zemi svaté. Různí rodem, různí hovorem národové pod orlím se pojí praporem. Žižka byl slep na obě oči. Víím, že jsi po letech mlád. Kvapný v řeči, kvapný ve všem. Dával jsem jemu o to výstrahu.

6. společnost a odloučenost: Kdo s námi pracoval, bude s námi jít. Bez tebe se obejdeme.

7. jakost (modalitu) výpovědi, kterouž vyjadřujeme příslovci: zajisté, snad, sotva, na všecek způsob, nikterak.

8. obmezenost výpovědi: Kromě (mimo) mne není pána. Všichni se dostavili, vyjmouc dva tři.

Príslovečné určené způsobu vyjadřujeme:

1. příslovci jakostnými a kolikostnými: draho, darmo, pěkně, dobře; jednou, dvakrát, málo, velmi, méně a j.

2. akkusativem (zeď dva metry vysoká), genitivem míry (pídi zdýlí) a genitivem srovnávacím (lepší kamenných hradeb), instrumentalem způsobovým (krokem, skokem), srovnávacím (osykou se třese) a vztahovým (národové různí hovorem).

3. pádem předložkovým: s hanbou, bez práce, z roboty, s pytel, po krejcaru.

4. příměrem uvedeným spojkami *než, jako, až*: ty's mladší než já. Stál jako přimražen. Křičeli až hrůza. V poli jest až milo.

5. přechodníkem nebo celou větou, na př.: Křivdu chudým činili nepravé soudíce. Vždycky se neděje, jak se kdo naděje.

Cvičení.

Kterými slovy vyjádřeno jest v následujících větách příslovečné určení způsobu, a ku kterému z druhů s vrchu vytčených náleží: Nelze než s lidmi lidsky býti a s vlky vlcky víti. Veliké věci po málu rostou. Letům ani cvalem neutečeš. Nepouštěj se bez vesla na moře. Spirali se do duše. Není služebník větší pána svého. Krev potokem tekla. Mlčí jako hrob. Mračí se až tma. Slyšel až dost. Mluví, jak by zlata ukradoval. Všecko jen tak na lícho dělá. Jez do polosyta, pij do polopita, vyjdou ti na plno léta. Přednější časem, bližší právem. Půjdeme s vámi nebo bez vás. Snad se nemýlím. Dábel řeva jako lev obchází. Nedali mu dokonati reptajíce a hlučice. Lže, až se mu od huby práší. Prší, jen se lije.

d) O příslovečném určení příčiny.

Příčina neboli to, čím nějaký účín podmíněn jest, může býti:

1. *skutečná* (důvod): Pro pravdu se lidé hněvají, — 2. *zamýšlená*, t. j. taková, kterou uskutečniti jest (účel): Pro zdraví lidé všecko váží (t. j. aby zdraví nabyli), — 3. *bezúčinková*, odporovací, adversativní (přípustka): Přes naši záповěď do města se vrátil (naše záповěď neměla účinku, stalo se naopak), — 4. *pouze pomyšlená* (podmínka): Při svorné vůli jde vše do hůry (je-li vůle svorna).

Příčina skutečná jest a) *věcná* (realní), kterou se něco způsobuje: Od přílišného horka země se popukala, — b) *důvod poznatku*: Ptáka poznáš po peří. Z palce obra poznáme, — c) *pohnutka* (motiv): Kain ze závisti bratra svého usmrtil. K jeho prosbě to učinil.

Příčina věcná zase jest: a) *samočinná*, a to a) *původce a původ*: Věc Bohem souzená nemíjí. Vlasy se mu hrůzou ježily, — b) *překážka* (ve větách záporných): Nebe pro prach nebylo

viděti. Nemohu mluvit od lítosti, — *b) trpná*, a to *a) prostředek a nástroj*: Věcně vlkem orati nebudeš. Koho Bůh chrání svým štítem, nezahyne v boji lítém, — *β) látka výrobní a obsahová*: Bůh člověka z hlíny stvořil. Naplnil džbán vínem. Oči sobě kouřem napustil.

Pozn. 1. Je-li osoba prostředkem činnosti osoby jiné, slove *prostředníkem*: Oznámeno jest to po osobách dvou stavu našeho. Starý zákon dán skrze sluhu, nový skrze syna.

Pozn. 2. Látka obsahová od nástroje tím se rozeznává, že nástroj, činnost dokonavše, odkládáme, látka však po činnosti dokonané s jinou věcí spojena, v ní obsažena zůstává: Vykopal jámu *motykou* (nástroj). Zaházel jámu *kamentm* (látka obsahová).

Príslovečné určení příčiny vyjadřujeme:

1. instrumentalem (věc Bohem souzená, orati volem, naplniti džbán vínem).

2. pádem předložkovým (lněvati se pro pravdu, poznati něco po něčem, dle něčeho).

3. přechodníkem nebo celou větou, na př.: Nemohouce déle čekati, odešli. Protože (poněvadž) déle čekati nemohli, odešli.

Cvičení.

Kterými slovy a kteraká příčina vyjádřena jest v následujících větách: Udatný Alexandr od špatného chlapa zhylnul. Od radosti dal se do zpěvu. Boha chval z darův jeho. Hladoví se i o mouchu svadí. Na zlatou udici snadno ryby chytati. V karty nehraj. Vím já zahrádečku trním pletenou. Prázdnou chválou kapsy nenaplníš. Boháč dává pro pověst, chudý pro čest. Kůň k tahu, pták k letu a člověk ku práci. Pozná se po spolku, kdo se nepoznává po sobě. Jsouce sami nezkušení, poraďte se s jinými. Poněvadž jste sami nezkušení, poraďte se s jinými. Kdyby nebylo oráče, nebylo by boháče. Máš-li chléb, zuby se najdou.

O větném přízvuku.

1. Základním pravidlem větného přízvuku jest, že část věty *grammaticky podřizená* silnějším přízvukem se pronáší, nežli ta, které jest *podřizena*, poněvadž vzhledem k obsahu myšlenkovému větší jest důležitosti.

2. V holé větě úsudkový výrok (sloveso nebo jméno výrokové) jest *podmětu grammaticky podřizen*, má tedy silnější přízvuk nežli *podmět*, na př.: Lékař *léčí*. Bůh *uzdravuje*. Bůh jest *duch*. Bratr jest *nemocen*. — Skládá-li se výrokové sloveso ze slovesa pomoc-

ného a přičestí neb infinitivu, přízvuk má přičestí neb infinitiv, na př.: Rodiče *umřeli* jsou. Žáci budou *psáti*. Mnohý neumí *psáti*.

Pozn. V poohybných případech dle přízvuku větého snadno se pozná, které slovo jest podmětem, které výrokem, na př.: To jsme *my*. *My* jsme to.

3. Ve větě rozšířené, předmět jakožto část podřízená má silnější přízvuk nežli výrok (vyjmové bezpřízvučné náměstky), na př.: Nouze *železo* kúne (ale: *Viděli* jsme tě). — Jsou-li ve větě dva předměty, věcný předmět má silnější přízvuk nežli osobní, na př.: Přítel příteli *hrad* staví. Žebrák žebračku *mošny* závidí. Prosili od nás *pomoci*. Prosili nás *za pomoc*.

4. I příslovečné určení má silnější přízvuk nežli výrok, na př.: Na *černém poli* pšenička se rodí. Oděv, stravu *podle stavu*. Poctivost trvá *na věčnost*. — Je-li u větě několikero příslovečných určení, mívá obyčejně poslední z nich silnější přízvuk, na př.: Tak velicí kmenové nikdy pojednou *odjinud* nepřicházejí.

5. Jsou-li ve větě i předměty i příslovečná určení, mívá poslední z nich silnější přízvuk, na př.: Osla na most těžko *bezděk* hnuáti. Tesař kdysi nad jemčinou *tesal dříví širočinou*.

6. Přívlastek, položen-li před svým substantivem, má slabší přízvuk příslušného k sobě substantiva; pakli položen za svým substantivem, má přízvuk silnější, na př.: Hory, hory, hory *černé*. Zahrada *sousedova*. Sklenice *vody*. Milovník *ptáků*. Smrt *za vlast*. Láhev *od vínu*. Strach má veliké *oči*. Hříšná *radost* plodí žalost. Král *Šalomon*. Řeka *Jordan*.

7. Ve větách tázacích slovo, jehož se dotazujeme, pronáší se silnějším přízvukem, na př.: *Ty*-li jsi ten, který přijíti má, či-li *jineho* čekati máme?

Rozdil druhý. O významě slov u větě.

I. O slovech ohebných.

Části věty vyjadřují se slovy a jejich tvary. Ve větě „hřích miluje tmu“ podmět vyjádřen nominativem jedn. čísla substantiva „hřích“, jež jest rodu mužského. Výrok vyjádřen 3. osobou jedn. č. způsobu oznamovacího, času přítomného, rodu činného slovesa „milovati“. Předmět vyjádřen akkusativem jedn. č. substantiva „tma“, jež jest rodu ženského.

Skladbě tedy též jeduati jest o slovních třídách a slovních tvarech.

Slovní třídy jsou: jméno podstatné (nomen substantivum), jméno přídavné (nomen adjectivum), číslovka (numerales), náměstka (pronomen), sloveso (verbum), předložka (praepositio), příslovce (adverbium), spojka (coniunctio).

Mezislovce (interiectio) nepočítá se za zvláštní třídu slovní.

Ohebné slovní třídy (jména podstatná a přídavná, číslovky a náměstky) slovou společným názvem *jména* (nomina).

Slovní tvary jsou buď jmenné (nominalní), buď slovesní (verbální).

Jmenné tvary slovou *pády* (casus).

Slovesní tvary jsou buď *určité*, buď *neurčité*. Určité tvary slovesní (určité sloveso, verbum finitum) jsou ty tvary slovesa, k nimž přičiníti lze osobní náměstky *já, ty, on, my, vy, oni*, na př.: čtu, píšete, přišli, čti. — Neurčité tvary slovesní jsou: *infinitiv* (hledati), *supinum* (hledat), *přechodník* čili *transgressivum* (hledaje, hledav), *příčestí* čili *participium* (hledal, hledán). Neurčité tvary slovesní jsou *tvary jmenné*.

A) O jménech.

I. O jméně podstatném.

a) Rozdělení jmen podstatných.

Jména podstatná dělí se ve dvě hlavní třídy, ve jména *srostitá* a *odtažitá*.

Jména srostitá (nomina concreta) znamenají samostatné osoby a věci buď skutečné nebo smyšlené, smyslné nebo nadsmyslné, na př.: otec, dub, voda, anděl, vodník.

Jména srostitá rozestupují se zase ve jména:

1. *vlastní* (nomina propria), jimiž jednotlivé osoby nebo věci ode všech ostatních rozeznáváme. Sem hledí jména jednotlivých osob, míst, krajin, národův, řek, vrchův, na př.: Jaromír, Novotný, Praha, Morava, Turek, Vltava, Radhošť. — Odtud rozeznáváme vlastní jména *osobní*: Jaroslav, Ludmila — *rodová* (patronimica): Kublajevic, Palacký — *plemenná* (gentilia): Lučané, Doudlebi — *pomístná* (topica): Olomouc, Jaroslavice, Topolany.

2. *obecná* (appellativa), jimiž se znamená i celý rod stejných jednotlivcův i jeden každý jednatelce téhož rodu, na př.: člověk, švec, strom, dub, jablko.

3. *hromadná* (collectiva), jimiž se znamená souborný celek samostatných jednotlivcův, kteřížto jednotlivci o sobě jiným jménem se označují, na př.: lid (člověk), vojsko (voják), dříví (dřevo), listí (list).

4. *látková* (materialia), jimiž se znamenají látky čili takové věci, jichž každá část totéž jméno má jako celek, na př.: voda, víno, med, hlína, železo.

Jména odtažitá (nomina abstracta) znamenají vlastnosti, stavy a činnosti za samostatné věci toliko představované, od osob a věcí, s nimiž ve skutečnosti sloučeny jsou, odloučené (odtažené), na př.: krása, pilnost, chudoba, mdloba, strach, zdraví, křik, let, běhání, vytrubování.

b) O rodě a čísle jmen podstatných. O výpustce jmenné.

1. Ku jménům osob mužských v — a vyzvukujících ve starší řeči přívlastek pojívá se dle rodu *grammatického* (t. ženského), jméno výrokové však z pravidla dle pohlaví *přirozeného* (t. mužského), na př.: Urozené vládky! (Arch. I. 111.) Starosty židovské (Pass. 598). Byl čistá hrdina (Žer. Listy I. 67.). Někteří rada královská řekl svým spolutovaryšům (Blah. Gram. 186). Tehdy se židovské starosty sebravše, radu o Ježíšově smrti vzali. (Anth. I. 49.)

2. Jména osobní *kníže*, *hrabě*, *markrabě* i přívlastek i výrok buď dle rodu *grammatického*, buď dle pohlaví *přirozeného* k sobě přibírají, na př.: Alexander, kníže Římské. Kníže milé! Kníže Kouřimský. Markrabě Braniburský. Ten dům koupilo kdysi kníže Burgundské. To když se stalo, nedlouho meškali knížata Slovanská.

3. Množné číslo jmen národův a obyvatelův označuje zemi nebo bydlisko, na př.: Toho času byl jeden starý král v Řecích. Syna Jana dal do Němec. Do Turek jat jest a byl v Turcích uvězněn. Čechové jeli jsou do Míšně a do Srb. V židech zhořeli tři domové.

4. Některá appellativa mívají platnost jmen hromadných, označující číslem jednotným mnohost věcí, na př.: Na poli máme pěkný strom (= pěkné stromové). Žito má drobný klas, ale pěkné zrna. To je drobný kámen.

5. Jména *odtažitá* pronášejí se množným číslem:

a) má-li mluvící jednotlivé případy nebo způsoby na mysli, kterými abstraktum se *jeví* (množné číslo rozdílné), na př.: Člověk rozličnými smrtmi hyne. Od deště, sněhů, slot, metelíc, zim, hork rozličná nepohodlí snášeli.

b) když se množným číslem pojem jména odtažitého *vzmocňuje* (množné číslo *vzmocňující*), na př.: Strachy se třásl. Lidé hynuli hladu. Smíchy se válel. Rozpálil se hněvy.

c) když se *naznačuje*, že věci po *jedné* několika osobám *náleží* (množné číslo *podílné*), na př.: Chceme přerádi dnes své životy dáti. Syny své k tomu vedu, aby tak činili do smrti svých. Ženy v náramných žalostech i pláčích zůstaly.

Pozn. Hlavy a nohy znamená při posteli místo, kde člověk hlavou a nohama *léhává*: Stojí satan v nohách, stojí anděl v hlavách.

6. Jména *látková* pronášejí se druhdy množným číslem, aby buď jednotlivé *druhy* neb i jednotlivé *kusy* látky se označily, na př.: Uherská vína. Zastavená stříbra. Kupovali obilí rozličná. Tu ryžovníci drobná zlata z pískův prali.

7. Substantivum s adjektivy, číslovkami a náměstky *stále* spojované se *vypouštívá*, odkudž vzniká *výpustka* (ellipsa) *jmenná*, na př.: Šel do živého. Byli jsme v úzkých. To je jiná. Jakou budu pískati, takovou musíš tancovati. Takovou zpívá zde každý (= tak si naříká). Nevěděl jsem, že na takovou přijdu. S takovou málo pořídíte. Myslí, že nějak s chytrou vyvázne. S dobrou se potázal. S jakou přicházíš? S dobrou. Kmotr šel s veselou domů. Večně jest ve psí (kůži) býti. Vyplatil jej hotovými. Odejel 3^{ho} (dne) června. Hleď svého (díla). Jednej podle svého (rozumu). Každý svou hude. Pořád vede svou. Jdi na své. Stál na svém. Jdi po svých. Nebude ani po mé ani po tvé (vůli). Umet nejprve přede svými. Seděli jsme až do čtyř. Na lože o deváté, s lože o páté. Budeš se míti po pěti. Nemá všech doma. Dělá tesařskou, kovářskou, zámečnickou (práci).

II. O jméně přídavném.

a) O zpodstatňování jmen přídavných.

1. Jména přídavná nabývají druhdy platnosti substantivní čili zpodstatňují se, na př.: Mladý může, a starý musí (t. umřítí). Moudrému napověz, hloupého trkni. Slepí vidí, kulhaví chodí, hlouší slyší, mrtví z mrtvých vstávají.

Jmenovitě zpodstatňují se jména přídavná:

a) o rodě mužském na označenou úřadu, živnosti a povolání, na př.: pojezdny, polesny, vrátny, hajny, obročny, ponocny.

b) o rodě ženském užívá se substantivně tvarův odvozených od příčestí trpného, na př.: To je podívána! Jaká je to přivítána? To je pěkná nadělená! Přehlednutá — prohraná. Přijďte na posezenou. Šel do světa na zkušenu. Dal jim na srozuměnou. Měli na vyvolenu, na vybranou. Půjdeme spolu na potýkanou. To je na pováženu. Byl na čekané. Je na dovolené. Dostal za vyučenu. Tu máš za vyřízenou. Žádal za propuštěnou. Odešli s nepořízenou. Měl jsem toho s pomyšlenou. S mlčenou nejdál dojde.

c) o rodě středním

α) zakončení určitého na označenou mýta, poplatku, daru a p., na př.: cestné, melné, měřičné, mostné, příjemné, skalné, vázané, vítané.

β) zakončení neurčitého, na př.: dobro, zlo, draho, lacino, mokro, sucho, teplo, horko, parno, dušno, chladno, studeno, pilno. Hory, hory, hory černé, však nad vámi *teskno* stojí (t. j. cosi teskného). *Sychravo* si lehá u potoků. Jako mračno tajemné s hůry pod závratnou klenbou *temno* visí.

2. Za výrokové adjektivum rodu středního bývá často substantivum *věc* s příslušným adjektivem, na př.: Nebyla by věc chvalitebná, přísaze své dosti neučiniti. Mluvíti člověku a jinak mysliti, škaredá věc jest. Tesklivá jest věc i žalostná, o tom připomínati. Divná věc, že o to stojíte.

3. Některá přídavná mají význam činný i trpný: na př.: Člověk sytý (= nasycený), jídlo syté (= které sytí). Člověk náhlý (= který náhlí), věc, potřeba náhlá (při které náhliti jest). Potřebný člověk (chudý), potřebná věc. Útratný člověk, útratná cesta. — Tak: pilná potřeba, snažná prosba, štedrá rosa (= hojná), hrdé roucho.

Pozn. Stará léta jsou léta staroby; dočkal se starých let (šp. vysokého stáří), na stará léta tře nouzi. Starý krámí, ve kterém se staré věci prodávají, staré krámy, něm. Tandolmarkt. Umřítí hladnou smrtí = hlady. Zlaté vážky, na kterých se zlato váží. Chudé vysvědění, kterým se chudoba vysvěděje. Živá i mrtvá voda v pohádkách jest voda, která oživuje a umrtvuje.

b) O stupních srovnávacích.

1. Srovnávají-li se dvě vlastnosti téže věci vespolek, vyjadřují se obě komparativem, na př.: Jest veliké stavení, širší něco než delší u prostřed. Rada horlivěji než potřebněji držána byla.

2. Komparativ bývá druhdy za superlativ, jmenovitě při genitivě srovnávacím, opatřeném přívlastkem „všecek“, na př.: Královna jest všech krás nejsvětější a všech žen dobrotvější. Dítě rodičům jest všeho světa dražší.

3. Při číselných příslovcích (— krát) užívá se chybně positivu „tak veliký“ za komparativ „větší“, na př.: Povrch Tichého oceánu jest třikrát tak veliký jako starý svět (m. třikrát větší než). Zlato má 15 krát tak velikou cenu jako stříbro (m. 15 kráté větší, nežli stříbro).

4. Zdrobnělé tvary adjektiv mívají do sebe význam superlativu, na př.: Má matička staříčká posud zdráva. Měl na sobě roucho chudické. Což bych já sám jediničkový dělal nyní. Tu celičkou noc pokoje nebylo. Psů bylo plničká ves. K samičké naší lodi se přiblížili.

5. Menší stupeň vlastnosti označují předpony *na, ob, po, při, za*: náhluchý, nákyšlý, náčerný, obstarožný, obřidný, přihlouplý, příkyslý, pomodralý, počervenalý, pomenší (trocha menší), záhmědlý, záhořklý. — Vysoký stupeň vlastnosti znamená předpona *pra*: prastarý, pradávný.

III. O číslovkách.

1. Číslovka *jeden* přičiňuje se chybně ku jménu podstatnému, když není na číslovce té důrazu, na př.: Jedna měrice žita stojí pět zlatých (m. měrice žita). Za jeden den té práce nevykonáme (m. za den).

2. Číslovkou *jeden* označuje se chybně osoba neurčitá, kterou lépe vyjadřujeme podstatným *člověk* nebo neurčitou náměstkou *kdo*, aneb užíváme vazby bezpodmětne. Ani jísti ani spátí se jednomu

nechce (m. člověku). Nač jeden myslívá, o tom se mu snívá (m. nač kdo myslívá). Ani za peníze tam jeden nic nedostane (m. ani za peníze tam nic nedostane).

3. Číslovek druhových užíváme za číslovky základní ve spojení se substantivy pomnožnými a odtažitými a se substantivy středního rodu v *i*, na př.: dvoje varhany, troje hodiny, patery boty, čtvery suché dny, sedmera svátost, čtvera věc, devatera zrada, dvojí zármutek, desatero přikázání, osmero blahoslavenství, patero oddělení, troje psaní.

4. Substantivné tvary neurčitých číslovek *mnoho*, *málo*, *kolik*, *tolik*, *něco* střídají se s adjektivními, na př.: Před mnohými léty — před mnoha léty. Pan Krajír přitáhl s mnoho Němci — Švamberk s Němci mnohými (Let. 47.). Po malých dnech umřel (Pass. 26.) = po málu dnech. Kolikých zločinů ten se dopustil! = kolika zločinů. Při tolikých vědách paměť se cvičiti musí (Jg.) = při tolika vědách. Táboři některé sto lidí vypravili = několik set lidí.

5. *Kolik* znamená druhy tolik co *mnoho*, na př.: Ještě kolik roků potom se hněval. Již u nás kolik dní nebyl.

6. *Více* místo má toliko při srovnání, na př.: Sešlo se více občanů, nežli předešle. Kde žádného srovnání není, nýbrž toliko neurčitý počet vyjádřiti jest, tam správná jest toliko číslovka *několik*: Sešlo se několik občanů (šp. více). Setkal se s několika známými (šp. s více známými).

IV. O náměstkách.

a) O náměstkách osobních, zvratných a přisvojovacích.

1. Mluvíce s šetrnou úctou, za náměstku druhé osoby užíváme výrazů *Vaše Láska*, *Vaše Milost*, *Vašnost* a p., kteréžto výrazy i tehdy ke slovesu se přičiňují, když by náměstka osobní, jsouc bezdůrazá, se nevyjádřila, na př.: Ví Vaše Láska. Také nám Vaše Láska píše. Oznamuje se Láskám Vaším. Kdybyste si přáli, důstojný pane, půjčil bych Vašnosti té knihy.

2. Náměstka zvratná označuje zvratný vztah činnosti k osobě už jmenované. Vztah tento jest buď

a) přímý, když se náměstka táhne k podmětu téhož slovesa, na němž závisí, na př.: Povedu vás k sobě domů. Udělejme sobě město. Litovali předků svých, sebe pak blahoslavili.

nebo b) nepřímý, když se náměstka táhne k podmětu slovesa řídicího, sama visíc na slovese jiném, kteréž jest buď v infinitivě, nebo ve přechodníku, nebo participii, na př.: Kázali sobě všechno vypravovati, jak se událo (= kázali, aby jim vypravovali). Císař jiným všem sebe tu v městě čekati rozkázal. Uzřel anděly k sobě jdoucí (= ani k němu jdou). Milostivý Bůh v sebe doufajících nikdy neopustí. Víry v něm míti nebudu bez zvláštní příčiny sobě dané (= nebude-li mi dána). I vtrhl jest s lidem sobě poručeným Bojslav do Moravy.

3. Náměstka zvrtná táhne se druhdy k podmětu nevyjádřenému, na př.: Líto přítele, ale ne jako sebe.

4. Jdou-li po sobě dvě slovesa zvrtná, při jednom náměstka může se vypustiti, na př.: Radujte se a veselte, nebo: radujte a veselte se. — Tak děje se z pravidla, když druhé sloveso jest infinitiv závislý na prvém: Styděl se přiznati. Odhodlal se bráuti nepřítelům. Marně se namáhal vymotati z léčky sobě nastrojené.

5. Náměstka zvrtná vypouští se při činném přičestí, při přechodnicích a substantivech slovesních od sloves zvrtných odvozených; kde by však dvojsmysl vzniknouti mohl, nevypouští se, na př.: Věci v pravdě zběhlé (= které se zběhly.) Zapřísáhlý nepřítel. S jedním radujícím všichni se radují, rmoutícím rmoutí. Účastna mé učín všech bojících tebe (Hus. I. 27). Rojení včel. Vysoké zdutí vody. — Avšak: zjevení sv. Jana, a zjevení se Krista Pána.

6. Náměstka zvrtná má též platnost náměstky vespolné na označenou, že činnost od množství podmětů vycházející zvrací se k těmž množství, ale jiný vždy podmět zasahá, než od něhož vyšla, na př.: Milovali se jako bratři. Šeptali si něco.

Sice vespolnost těmito způsoby se vyjadřuje:

a) výrazy mezi sebou, vespolek: Oni pak rozjímali mezi sebou. Pokoj mějte mezi sebou. Milujte se vespolek.

b) výrazy druh, druhá, jeden druhého (bez substantiva!): Druh druhá nenáviděl. Druh o druhu nevěděli. Ta bouře nás v noci jedny od druhých rozmetala. Neviňte jedni druhých a nehryzte se vespolek.

c) opětváním téhož substantiva v různých pádech: Bratr bratru nevěří. Vrána k vráně sedá, rovný rovného si hledá. Ohlídá se s boku na bok. Přesedá s místa na místo. (šp. s jednoho místa na druhé).

7. *Svůj* jest náměstka přisvojovací všech osob, čísel a rodův a užívá se jí, kdykoli se co téže osobě přivlastňuje, která jest podmětem věty.

Avšak i vztahem k podmětu nevyjádřenému užívá se jí, má-li do sebe význam *jeho (jejich) vlastní*, na př.: Svá vlastní jeskyňka lepší než Sinajská hora. Lepší jedno oko své, nežli cizí dvě. Svá vlast každému nejmilejší, a mně má. Datlovi svůj nos nepřekáží. Těžko svému beze svého. Mezi své přišel, a svoji ho nepřijali. Čas práci, a zábavám svá doba.

b) O náměstkách ukazovacích a vztazných.

1. Odušejí-li se náměstky *tento* — *onen* ku dvěma rozličným, dříve jmenovaným osobám nebo věcem, označuje se obyčejně náměstkou *onen* osoba nebo věc dříve jmenovaná (tedy vzdálenější), náměstkou *tento* osoba nebo věc později jmenovaná (tedy bližší): Štítný a Komenský jsou z nejpřednějších spisovatelů našich; *onen* nazývá se otcem české filosofie, tohoto slaví všecek vzdělaný svět jakožto předního opravce školního vyučování.

Pozn. Špatně se v té příčině psává „prvnější — poslednější“.

2. Připojením ukazovacího *to* k tázacím náměstkám a příslovím ukazujeme k ději jakožto skutečnému. Kdo to pluje po řece? Čí to dům hoří? Kam to jdeš?

3. Na počátku vět úsudkových náměstka *to* ukazuje s důrazem k ději slovesnímu zvláště k jeho síle a mocnosti: To prší (= hle, jak silně prší). To se zablýsklo! To sem se udeřil! To jsme se nasmáli! To mě rozbolely zuby!

4. Příklonným *to* vytýkáme též zhusta přístavek: Tomu mne naučila zkušenost, výtečná to učitelka.

5. Má-li přívlastek, výrok nebo příslovečné určení důrazně se vytknouti, připojuje se slovy *a to*: Sluhu a to věrného z něho máš. Caesar zavražděn jest a to od těch, které nejvíce miloval. Vylál mu a to na veřejné ulici.

6. *Ten* mívá druhdy význam ethický (sdílný), když mluvíme o něčem milém, nemilém, známém a p., na př.: Tuto všechno všechnem společno, i ta duše. Naděje člověka ani v tu smrt neopouští. I ty děti po patnácti penězích dáti musily. I ti něctnostní ctnostným se diví.

Často užívá se náměstky *tento, tato, toto* chybně:

a) kde náměstky žádné třeba není: Přemluvil mladíka, že *tento* sřibil. Hodil chléb havranu, aby *tento* hladý nezahynul. Vydej se na cestu a na *této* potkáš muže.

b) kde stačí náměstka *on, ona, ono*: Nakrájel řemenův a ušnil z *těchto* dlouhý provaz (= z nich). Vzala kus papíru a napsala na *tento* několik slov (= naň). Cár obrátiv se ku svým radám tázal se *těchto* (= jich).

Právě tak chybně užívá se náměstky *tjž, tentjž*: Mladý muž hledá služby. *Tjž* zná dobře jazyk český a německý.

Chybně se užívá náměstky *ten* při superlativě, nejde-li o důrazné vytčení věci známé: *Těm* nejhorsším lidem často nejlépe se vede. Vybral si *tu* nejpěknější květinu. Sedli si za *ten* nejdelší stůl.

7. *Samý, samá, samé* stotožňuje výrok s podmětem, znamenajíc tolik co *plný čeho*, na př.: Stromy jsou samý květ, růže samá poupata, kabát samá díra, prádlo samá špína. Ten člověk je samý smích, samá rozpustilost, samé klevety.

8. Spojeniny *kde kdo, kde který, kde jaký, co to* znamenají tolik co: každý, všecek, na př.: Ví o tom kde kdo. Kde který žebrák přišel. Již jsem pozobchodil kde který chodníček. Poddaní bývali sužováni robotami a kde čím. Kočka vychytá kde jakou myš. Co Čech, to hudebník. Co chleba, to v něm, co šatů, to na něm.

9. *Kdo ten, co to* znamená druhdy tolik co: přece někdo, přece něco, na př.: Pomůžte ti kdo ten (= přece někdo se najde, kdo ti pomůže). Vyděláš si co to (= byť ne mnoho, přece něco). Co dáš, to dáš (= dej co dej).

10. *Jaký taký, jak tak* znamená tolik co „přece nějaký“, „přece nějak“, na př.: Jaké také potěšení jsme měli. Jak tak se porovnali.

11. Spojeniny *jak kdo, jak který, jak kdy, jak kde* v odpovědech znamenají, že se k otázce z části kladně, z části záporně odpovídá, na př.: Umějí-li žáci své úlohy? — Jak který (t. j. jedni umějí, druzí neumějí). Pěstuje-li se u vás ovoce? — Jak kde (t. j. někde pěstuje, jinde nepěstuje).

12. *Kdo, co, který* pozbývajíce přízvuku nabývají významu náměstky neurčité, ve kteréžto příčině nikdy nemohou lýti u větě na místě prvém, na př.: Zbloudil-li *kdo* v čem, jiní ho upamatovali. Bůh ví, kdy komu čeho třeba. Když komu co lidé učiní. Brali na potkání, když který co vynesl. Ach pomoz, jak kdo může. Nevěděli kdo by s kým byl. Nebeřte, což jest komu obec dala.

13. K substantivní náměstce *jiný* leckdy přistupuje substantivum přístavkem, na př.: Žižka země bránil proti všem nepřátelům domácím a jiným cizozemcům. V sobotu mučili žida a několik jiných křesťanův. Životové jich jsou jako jiných psův. Budou jako jiná nemá tvář bez rozumu.

Hlava IV. O pádech.

I. O nominativě.

Nominativ jest pádem podmětu a v jistých případech i pádem jména výrokového.

II. O vokativě.

Vokativ jest pádem *voldní* neb *oslovování*, jenž jako mezislovce u větě jest bez spojení, na př.: Svatý Prokope, pomoz mi! Ó bratře milý! proč tak činíš? Ó lidská mrzká závisti! Jak se máš, můj milý pane? Když liška dříme, hled se kohoute! Svět, měsíčku, pěkně s večera.

III. O akkusativě.

Akkusativ buď jest závislý na slovese jakožto a) **akkusativ předmětný** na otázku *koho? co?* Bůh stvořil svět, b) jakožto **akkusativ výrokový**: Šlechetnosti ctina člověka činí, — buď vyjadřuje se jím **určení příslovečné**, a to a) rozsah prostorový a časový: Asi dva kroky od toho místa jest jakýs oltářík (*jak daleko?*). V tom městě jsme dva dni zůstali (*jak dlouho?*), b) místo: Konec dědiny stojí Boží muka (*kde?*), c) čas: Tu noc třikráte hřmělo (*kdy?*), d) kolikost: Bylo nás hromadu (*kolik?*), e) příčinu (toliko akkusativy *co* a *to*): Co se lekáš? Plačte oči, máte co plakat. To on se tak zapálil! — anebo jest ve větě nezávislý (absolutní) — **akkusativ vzvolací** na označenou podivu: Kýho výra! Dasa! Ba věru!

1. O akkusativě předmětném.

Akkusativem předmětným se vyjadřuje předmět dvojí, buď

1. **vnější**, kterýž, jsa hotov už dříve činnosti slovesní, touto jest zasažen (akk. předmětu vnějšího n. zasaženého), j. krájím kůži, rozbívám nádobu, slibuji dar; buď

2. **vniterní**, kterýž není hotov dříve činnosti slovesní, nybrž touto teprve vzniká, v ní obsažen jest (akk. předmětu vniterního n. obsaženého), j. krájím řemeny, rozbívám stany, slibuji slib.

a) O akkusativé předmětu vnějšího.

1. **Akusativem předmětu vnějšího** se doplňují slovesa přechodná:

Povolnost přátely činí. Hlava vše tělo vede. Ctnost člověka šlechtí. Nepřátelé město spálili.

Pozn. 1. Ve větách záporných akkusativ ten se zaměňuje genitivem.

Pozn. 2. U vazbě trpné mění se akkusativ v nominativ (podmětu), a podmět v instrumental nebo v genitiv s předložkou o d: Bůh dal vítězství — vítězství jest Bohem (od Boha) dáno. Král nebeský je odtad vyvedl — králem nebeským (od krále nebeského) odtad vyvedeni jsou. Nesmírné vedro řeku vysušilo — nesmírným vedrem (od nesmírného vedra) řeka vysušena jest.

2. Jako slovesa přechodná zhusta bývají bez předmětu (včera jsme žali, dnes vážeme, zítra budeme mlátiti, t. obilí), tak zase některá, obyčejně nepřechodná přibírají k sobě předmět v akkusativé, a to:

a) slovesa *propadnouti* a *mříti*, na př.: Žádný Arab nesmí do Kaira kupectví voziti, leč chce svá hovada propadnouti. — Často: propadnouti hrdlo své, statek, pokutu, sto hriven. — Sám druhdy hlad mra jiným jísti dával (vedle: hladem, hlady mříti).

b) slovesa *boleti*, *svrběti*, *svěděti*, *mrzeti*, na př.: Koho oči bolí, nechoď do mlýna. Svrbí mě levé oko. Uši mě svědily. Mrzí mě ten život.

c) některá substantiva i adjektiva spojená se slovesem *býti*, na př.: Co tě toho tak píše. Není-li tě leň slyšeti, budu ti vyprávěti. Nebuď tebe po tom touha. Učinil skutek, o němž mě hanba mluvíti. Strach mě je vclmi. Strach mě odjeti. Teskno mě doma. Nepochybují, že vás rovně tak veselo jako mne.

Pozn. Teskno a veselo pojí se též s dativem.

d) slovesa nepřechodná, jež složením přechodnými se stala, na př.: V tom jej smrt *nadejde*. Okleklí hrob do kola. Letěl sokol, letěl, třikrát Krakov *obletěl*. Čechové Poláky bojem *podlejdou*. Manželka *přebyla* muže svého. Zimu v Itálii *prebyl*. Tu jsme noc *preleželi*. Preplakal celý den. Ten již bratra svého přerostl. Jazyk rozum *přeškočil*. Noc nás v lese *zošla*. Víno svou horkostí člověka *rozejde*. Všecka místa svatá jsme *schodili*. Táboři *slezli* město Boleslav v noci.

b) O akkusativé předmětu vniterního.

Akusativ předmětu vniterního se vyskytá zhusta při slovesech *přechodných*, zvl. činění, tvoření a působení, na př.: Kolo rozstoupiti, tábor, stany rozbíti, kotrmelce metati, pře-

vraceti, kořeny pouštěti, pupence hnáti, oheň páliťi, mši sloužiti, zradu složiti, mír, pokoj, příměří uložiti, rok, sněm položiti, vítězství, pole, boj, vrch obdržeti, nouzi a bídu tříti.

Avšak někdy i ke slovesům nepřechodným přistupuje akkus. předmětu vniterního, ale to z pravidla jen s přívlástkem (akk. vniterní v užším smysle).

Dle obsahu akkusativu naskýtá se tu případ dvojí:

1. Akkusativ bývá se slovesem soukmenný, na př.:
Boj jsem bojoval, běh jsem dokonal. Já jsem to, otec duchovní, který slouží služby Boží. Pán poslední a hrozný soud souditi bude.

2. Akkusativ bývá se slovesem souznačný, na př.:
Kolik vlásků přeložila, tolik slzí uželila. Tři útoky v té jeho nemoci přece hnali.

Pozn. 1. Častější bývá v obou těchto příčinách instrumental.

Pozn. 2. Sem též slušejí akkusativy rodu středního při těch slovesech, kteráž se obyčejně pojí s pády jinými: Chceš nic nebojuje zvítěziti, chceš nic nepracuje své protivníky přemoci. Nedbám nic, aniž se co bojím. Nic pravého doptati se nemohou. Dá mi, což poprosím koli. Povězte mi, co vás budu tázati. Otázal jich trojí věc. Kdo nic nemá, přeje si něco, kdo něco má, přeje si všechno. Co matka Boží na synu svém prosí, to vše obdrží.

2. O akkusativě dvojím.

a) O akkusativě předmětném a výrokovém.

Jméno přídavné *tvaru neurčitého*, kteréž jest doplňkem výrokovým k akkusativu předmětnému, pronáší se za příčinou shody též akkusativem.

Přídavné jméno *tvaru určitého* a jméno podstatné vyjadřuje se v té příčině z pravidla *instrumentalem výrokovým*.

Odtad jej zdráva domů přivedl. Mohl mě chuda učiniti. Když tak přísahal, jeho prosta pustili. Biskup ji skroušenu a pokornu uzřel. Staří Čechové své zboží obecně měli. Vidíš nás živý při sobě. Svě nepřátely, ač je sobě protivny mají, milují. Ani prosta ani svázána mne vésti moci budete.

Pozn. Zvratná slovesa: činiti se, viděti se, ukázati se mají výrokový doplněk adjektivní z pravidla v nominativě a jen málokdy v akkusativě: Čtěl se jim mil učiniti. Činil se něm. Svat se činí. Zvěř pitoma se učinila. Vidá se tak oblouzen, velmi se zarmoutil. Dábel se uzřel přemožen. Ukázal se kriv. Tak ihned Syzimus ohlechl a oslnul. Protož vidá se tak slepa i hlucha, vece (Pass. 1070).

b) O akkusativě předmětném a kolikostném.

Slovesa *státi* a *ceniti* poji se se dvěma akkusativy, z nichž jeden jest předmětný, druhý označuje kolikost (cenu), na př.: To mě stojí tři sta hřiven. To tě život stane. Cenil nám toho koně čtyři kopy.

3. O akkusativě příslovečném.

Akkusativem příslovečným vyjadřuje se:

1. rozsah neboli míra prostorová na otázku *kolik?* *jak daleko?* To jezero jest široké tři míle. Ta jeskyně jest zdýlí asi tři kročeje. To místo míli vlaskou od Betlému leží. Loď stává druhdy míli českou od kraje. Ten vršek od Betanie může býti asi čtvery hony.

Pozn. Míra prostorová vyjadřuje se častěji genitivem.

2. rozsah časový na otázku *jak dlouho?*: Sv. Jeronym v Betléme drahý čas bydlel. Lidé všechnu noc bděli. Žito dvě neděle se metá, dvě neděle odkvétá, dvě neděle se zamlečuje, dvě neděle usychá.

Pozn. Ve větách záporných akkusativ rozsahový zaměňuje se často genitivem: Jeden bez druhého nemohl býti dne celického. Ani dvou celých let nekraloval. Nemohli jste jedné hodiny bděti se mnou? Kázali jim, aby šli z města a tři mil blíž města by nebývali.

3. místo na otázku *kde?* *kam?* *kudy?* Slovatný byl až kraj světa. Konec té vsi u stodoly jsme se zastavili. Šli jsme bok lesa. Češi střed hradu stáli. Král kázal dělati chrámy prostřed města. Již přišli vrch hory vysoké. Západ slunce jest krajina jedna. Tam tvá matka leží druhý hrob od dveří.

4. čas na otázku *kdý?*

Užívá pak se v té příčině:

a) akkusativu pouhého, nejčastěji jmen: *den*, *hodina*, a *názvů denních*:

V pátek den sv. Diviše sjížděla se karavana. Ráno asi hodinu přede dnem vyšli jsme z Betléma. Slyšán byl hlas jakýsi dvě hodiny přede dnem. Stalo se čtvrtek před sv. Šimonem.

Pozn. Za prostý akkusativ užívá se též pádů předložkových: o dvou hodinách, ve tři hodiny, ve čtvrtek.

b) akkusativu určeného přívlaskem, buď ukazovací náměstkou nebo číslovkou:

Stalo se tu neděli po sv. Alžbětě. Císař kázal dívku před se přivesti tu chvíli. Kochan zbyl smrti tu hodinu. Ty svátky král do Prahy přišel. Kde jsi ty časy býval? Host první den zlato, druhý den stříbro a třetí den měď: honem domů jeď. Kristus třetí den vstal z mrtvých. Druhou noc přišli jsme k nějaké řece. Není každý den posvícení. Jeden čas zjevil se sv. Martinu ďábel.

Pozn. 1. Akkusativ tento střídá se s genitivem číselným bez patrného rozdílu, jmenovitě je-li určen číslovkou, nebo přičiňuje se k němu předložka *v*.

Pozn. 2. Druhdy užívá se též nominativu na označenou času s výpuskikou slovesa *býti*: Co den dějí se věci nové. Včera týden pohřeb měla. Bývá u nás co chvílika. Tak týden. Dnos rok.

5. podílnost místní (*kde? kam? kudy?*) časovou (*kdy?*) a způsobovou (*jak?*) — Jest to akkusativ prostý spojený s pádem předložkovým téhož slova, na označenou celé řady předmětů zasažených činností slovesní:

Stravu sobě, dům od domu zpívajíce, vyžebraávají. Běhali dům od domu, kvas od kvasu. Běhala místo od místa. Krám od krámu chodí a klevety dělá. Den ode dne přibývalo nepřátel. Bouřky den po dni se množily. Chvíli od chvíle toho odkládali. Vsemu slovo od slova z paměti se naučil. Z činů svých počet kus od kusu učiniti musíš. Slovo do slova všecko mu pověděl. Skok na skok vše se bralo přes bouřící řeku. Pokryli se přední štít na štít. Sekl mě jest ránu na ránu.

6. kolikost na otázku *kolik?*

Kapku je to lepší. Nouze bylo plné kouty. Trochu podstoupil. Drobet váhavě sobě počínal. Sešli jsme se něco pozdě. (Jiné příklady tohoto akkusativu viz na str. 13).

IV. O genitivě.

Genitiv závislý jest buď a) na jméně podstatném jakožto **genitiv přívlaskový**: Kůň dvou pánů hubenec; — buď b) na slovese nebo na jméně přídavném jakožto **genitiv předmětný**: Dej, Bože, deštíčka, tichého větríčka. Holubice jest čistoty milovna; — buď vyjadřuje se jím c) **určení příslovečné**: Toho roku tuhá zima byla; nebo jest d) ve větě nezávislý, **genitiv vyzvolací**: Ach na-
stojte, mého hoře!

genitiv vyzvolací

1. O genitivě přívlastkovém (attributivním).

Genitiv přívlastkový jest pádem doplňku substantiva jiným substantivem a označuje vůbec, že dva pojmy výjádřené substantivy k sobě náležejí, v nový celkový pojem splývají.

Zvláště pak vyjadřuje se genitivem přívlastkovým:

1. vlastník, t. j. osoba nebo věc, kteréž co přísluší, na otázku *čt*; **genitiv přísvojovací** (genitivus possessivus), na př.: Malých ptáků malá hnízda (*čt* hnízda?) Kůň dvou pánů hubenec (*čt* kůň?)

Pozn. 1. I substantiva věčná (jimiž se věci označují) mohou vyjadřovati vlastnicka: Na temeni hory stojí kříž (hora má své témě, témě jest její). Konec prstu. Roh stolu.

Pozn. 2. Při slovesech *býti* a *slouiti* bývá genitiv tento výrokem: Vždyť jsi ty, jako já, chudobných rodičův. Kostel slove sv. Jakuba.

Za genitiv tento nastupuje z pravidla *přídavné jméno přísvojovací*, je-li jméno vlastníka označující bez přívlastku: Líbuša byla nejmladší dcera Krokova. Peršané přišli v moc Alexandra, syna Filipova. Zdali budou maso volové jísti nebo píti krev kozlovou? Divil se chrámové okrase. Z toho přišla zemská věčná nehoda. Po výmolech horských hledali jsme cesty. Mnoho psů zaječí smrt. Psi hlas do nebe nejde. Obyvatelé té krajiny krmí se masem jelením a jiných zvířat. Abraham seděl ve dveřích stánkových.

Je-li *jméno vlastní* opatřeno přívlastkem substantivním, vynáší se a) jméno *první* genitivem a *druhé* adjektivem přísvojovacím, b) *obě* jména adjektivem, c) *obě* jména genitivem, (a) a b) téměř jen v řeči starší): Tělo krále Václavovo na Vyšehrad jest přineseno. To byla Helena s dcerami krále Priamovými. Řeč Isaiáše prorokova. Bořivoj do Moravy ke dvoru královu Svatoplukovu přijel. Syn krále Václava.

Je-li jméno vlastníka označující určeno větou vztaznou, užívá se buď genitivu neb adjektiva přísvojovacího: Anděl Boha, jemuž já sloužím. Milosrdenství Boží budiž pochváleno, kterýž mně oči otevřel.

2. podmět činný — **genitiv podmětný** (g. subjectivus) a předmět trpný — **genitiv předmětný** (g. objectivus) při substantivech slovesních, t. j. takových, která jsou od sloves odvozena nebo význam slovesní do sebe mají, jako dárce, příchod, strach, láska.

a) Genitivem činným označujeme osobu nebo věc, která, proměníme-li substantivum, k němuž genitiv se druží, ve sloveso rodu činného, *podmětem* věty bude: Znamenejte příchod Krista pána (Kristus přijde). Uvidíte západ slunce. Úroda byla žita, ječmene i ovsa (žito se urodilo). Tu slyšeti zvuk trub a třeskot bubnů (trouby zvučí, hubny třestí).

b) Genitivem trpným označujeme osobu nebo věc, která, proměníme-li substantivum, k němuž genitiv se druží, ve sloveso rodu činného, *předmětem* věty bude, obyčejně v akkusativě, ale i v jiných pádech prostých i předložkových: Čtěte Boha, dárce všeho dobra, světa tvůrce, leč i soudce skutku nepravého (Bůh daruje dobro, stvořil svět, soudí skutek nepravý). Není pamětníka takové zimy (nikdo nepamatuje takové zimy). Pověř všelikých byl nepřítelem (nepřál pověrá). Známost cizích věcí užitek přináší. Oni jsou vítězitelé světa (vítězí nad světem). Strachem smrti zmámení byli. Ani házeň ztráty ani naděje zisku má soudcem hnouti. Panoše lítost měl svého přirozeného jazyka českého.

Pozn. 1. Pro větš úřitost bývá často za genitiv pád předložkový: láska k vlasti, vzpomínka na rodiče a p. Za genitiv při podstatných *strach* a *bázeň* bývá též jméno přídavné: Pro strach židovský vycházeti nesměli. Bázeň Boží počátek moudrosti.

Pozn. 2. Za genitiv náměstek osobních bývá náměstka přísvojovací: Vysvoboditel náš jest Pán. Čiňte to ku paměti mé. — Genitivu se užívá ve spojení *nds všech, vás všech*.

Pozn. 3. Zvláštního povšimnutí zasluhuje trpný genitiv náměstky *toho*, jehož starší jazyk spisovný z pravidla užívá za nynější pády předložkové. Toho nám mají na nové léto odpověď dáti. Turci nám toho zprávu dávali (= o tom). Bože, dej toho odplatu velikou (= za to). Jistotu toho máti chítěl. Křesťané mají toho svobodu od starodávna. — Také substantiva *zisk, užitek* starší řeč pojí s genitivem (původovým): Nevím, jaký zisk toho máti budete (Zer. L. I. 150). Který toho užitek má člověk (Pass. 111). Nyní ku genitivům takovým předložku *z* přičiňujeme.

3. zevrubnější určení substantiva, k němuž genitiv se druží. Genitivem tímto přičiňuje se k pojmu obecnému pojmu zvláštní (místo očekávaného přístavku). — genitiv určovací (g. explicativus, appositivus): V Tatrách stříbra kov se ukrývá (kov, a to stříbro). V tom přišla slavnost dne Božího těla (slavnost t. den B. těla). Mučedníci pokutu smrti udatně podnikali. Hospodin sv. Petru dal moc klíčův.

4. vlastnost na otázku *jaký?* genitiv vlastnosti (g. qualitatis). Genitiv tento žádá k sobě z pravidla přívlastku: V tom ihned nevím kde se vezme člověk jakýsi křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči lbité. Jenom člověk slabých zraků libuje si v temných mraků. Vrať se do svého domu, nalezněš syna sedmi dnův.

Pozn. 1. Ku jménu vlastnímu přímo genitiv vlastnosti pojiti se nemůže, nýbrž přístavkem jména obecného: Ulisesse, král převýborné výmluvnosti, přivedl padesát lodí. Tu Zdislava země, svatého života žena.

Pozn. 2. Při slovese *býti* genitiv tento bývá výrokem: Sv. Vincenc byl rodu znamenitého. Milý kníže, buď dobré myslí.

Pozn. 3. Vedle genitivu starší jazyk instrumentalu vlastnosti užíval: Sv. Prokop byl jest člověk narozením vysokým, v plecích i v těle stavem širokým. Sv. Bartoloměj vždy jasně tvaří a myslí veselou býval.

5. celek, z něhož se část vynímá, — **genitiv celkový** (g. partitivus).

Genitiv celkový závislý jest: *na pojímání kolektivních*

a) na substantivech znamenajících určitou nebo neurčitou míru, váhu, počet: Toho léta Pán Bůh dal hojnost obilí, ovoce a vína. Lepší doma krajíc chleba, než v cizině kráva celá. Lepší hrst jistoty, nežli pytel naděje. Roboty do soboty a peněz do neděle.

b) na číslovkách základních od pěti počínajíc, druhových v rodě středním i neurčitých: Co prošlo devět zubův, projde také devět vrchův. Sédmero jídel, a samé houby. Mnoho řeči, mále skutků. Co (= kolik) chleba, to v něm, co roucha, to na něm.

Pozn. 1. Se slovy vytčenými i přídavná jména výroková v genitivě se pojí: Já rád ke všemu svolím, což jest slušného. U Boha nic není nemožného.

Pozn. 2. Není-li neurčitý, všeobecný podmět (= lidé) vyjádřen, přičiňuje se ke slovům dotčeným genitiv „jich“: Kde jich mnoho volá, tam se myslí dělá. Kolik se jich tebe bojí, tolik jich o život stojí.

c) na příslovcích měrových: Hladu, bídy a psoty hojně jest u nich. Dá Hospodin všeho dobrého dosti. Pokud víry, potud člověka. *do příslovcův jmenem kolektivních: Alžběta*

d) vypustkově na větách srovnávacích, výsledných a u zvzlání: Přátel u boháčů jako plev okolo zrní. Je tam faly, až leží. Tam je pokladů!

Pozn. Ve starší řeči genitiv celkový pojívá se také se superlativem a ná-městkami tázacími a neurčitými: Zvěděl, že jest všech nejsilnější. Thales první všech mudrcův poznal jest, že duše jsou nesmrtelný. Zdáli kdo vás pochybuje? Každý nás umra vstane z mrtvých.

Cvičení.

Určete platnost genitivů v následujících větách: Kdež jest syn pána tvého? Padnou od meče nepřátel svých. Stál na břehu potoka. Plamen ohně sežírá strniště. Ta roucha byla sv. Alžběty. Chtěl trojího knížetství býti pánem. Byla tam schůze rolníkův. Hospodin požehná všelikému dílu ruky tvé. Uslyšíte zvuk

houslí. Zastráší je chřest listu padajícího. Východ slunce na moři jest překrásná podívaná. Hospodin jest ustanovitel práv našich. Zdvihni se, ó soudce vsí země. Jmenují ho zrádcem zákona. Duch můj strom olivy vidí vzrůstající. V čas pršky lidé se schovávají. Křesťané znamení sv. kříže nosili na svých oděvích. Slavimil byl muž vzrostu velikého, středných let. Všichni byli oblečeni v roucho bílé barvy. Sv. Václav byl rodu knížecího. Chmel jest vůně ostré. Větší díl města Benátek u vodě a na kolích stojí. I bylo tu kamenných štoudví šest. Zlehčujete mne u lidu pro hrst ječmene a kus chleba. Vezmi tři desetiny mouky bělné a oleje mírku. Kolik chlebů máte? Raněných a zbitých dráhně bylo s obou stran. Vojska tam bylo až modro.

2. O genitivě předmětném.

a) O genitivě předmětném závislém *na slovesech*.

Genitivem předmětným na slovesech závislým vyjadřuje se:

1. předmět při záporných slovesech přechodných za akkusativ předmětný věty kladné — **genitiv záporný**: Hladovitý žaludek **uší** nemá. Jak za humna vyjeli, nikde cesty neměli. Chudoba lichvy nezná.

Pozn. 1. Genitiv při záporných slovesech přechodných jest **pravidlem** i ve starším jazyce spisovném i v neporušené řeči lidu i v ostatních jazycích slovanských!

Pozn. 2. K záporným slovesům přísluší též: *nechatí, nenáviděti, zanedbati*, jež tolikoz pojití jest s genitivem: Nechejme všech nových náležív. Zanechal po sobě dvou dcer osiřelých. Zanechal díla svého. I podnes pes nenávidí kočky. Priamus pochlebníkův nenáviděl. Zanedbali vhodné příležitosti.

Pozn. 3. Smyslem druží se k větám záporným neskutečné věty podmíněčné a řečnické otázky, v nichž se druhdy genitivu užívá: Kdyby bylo mouky, napekli bychom koláčů (= není mouky). Může-li býti bídnějšího tvora nade mne? (= nemůže býti).

Pozn. 4. Výrokové adjektivum družící se ku genitivu zápornému vynáší se tolikoz genitivem: Ani jednoho hradu nenalezli svobodného. Muž nechal dveři nedovřených.

Pozn. 5. Druží-li se ku genitivu zápornému jeho protiva, uvedená částicemi *než, jenom, toliko, ale*, pak se protiva tato, jsou kladna, vyjadřuje akkusativem: Horeš na statku nemá než věnnou zástavu. Nemám peněz jenom trojnák. Za stravu nám nic jiného nedávali, toliko chléb. Nezož k sobě neznabohův, ale dobré a šlechtné.

Žádá-li však sloveso i bez záporu genitivu, pak ovšem i ve druhé části genitivu se užívá: Nic jiného nepros než hlavy sv. Jana (Pass. 758).

2. předmět, k němuž se činnost nějaká vztahuje, tak že naň přechází — **genitiv vztahový** (g. relativus).

V obyčeji jest při slovesech:

a) pomněti, zapomněti, vzpomínati, pamatovati, dbáti, napomínati, všímáti si, vážíti si:

Pomněte všichni slova mého. Zapomněla jsem věnečka zeleného na stole. Loňského sněhu nevzpomínej. Já vida jámu, počal jsem některých pamatovati. Darius nedbal vojen. Napomenul jsem stavu panského. Nikdo si dýmu nevšiml. Své přátely množ a otcových si važ.

Pozn. Pomněti, zapomněti, vzpomínati, pamatovati též na koho, nač, zapomenouti se nad čím, dbáti oč, o čem; napomínati též s akk. — Vážíti, jehož se užívá vedle vážíti si, pojí se s akk.: Předkové staří užítky cizí vážili více, nežli své vlastní.

b) kryti, chovati, hleděti, stříci, šetřiti, opatrovati, brániti, chrániti, hájiti, zastávati:

Němci hlav kryli po křoví. Zbožný čistě chová srdce svého. V každé věci hled konce. Oči hospodářovy střelou domu. Času šetřiti za největší prozřetelnost se pokládá. Velbloudův a mezkův opatrovati musejí. To jsem učinili musil, bráně svého života. V pranicí bohatý chrání úška, a chudobný rouška. Bůh zaslíbil vyvolených hájiti jako zřetelnice oka. Neviny své zastával.

c) ptáti se, tázati se, raditi se, poslouchati, následovati, zasluhovati:

Nemocných se ptávají, zdravým dávají. Bylo se ti raditi dobrých lidí. Počal se mistrův tázati. Poslouchejte těch novin, jež vám povím. Mé rady poslouchej. Břetislav následoval svého otce skutkův. Tvé skutky chvály zasluhují. Ne vše doma máš, také lidí potřebuješ.

Pozn. Ptáti se a tázati se mají ještě tyto vazby: Na dívec všeho vytázal. Tázete mne o stvoření Božím. Na to se moudrých lidí ptěj. O tom nejsem tázán. — Jako potřebovati tak i třeba a potřebí (šp. zapotřebí) s genitivem se pojí: Vtipu časem třeba, ale rozumu vždycky.

d) tajiti, zapíráti, svěřiti, ubezpečiti, zpraviti:

Toho všeho před ním tajili. Učiněn zrádцем, své jsi zapřel vlasti. Popíral toho všeho, co prve vyznal. Král nás ubezpečil své milosti. Pak tě všech těch věcí a jiných zpravíme (též: o všech těch věcech).

3. předmět, jehož se činnost nějaká dotýká, a to tak, že s ním ve spojení přijíti se snaží neb už přichází — **genitiv dotýkový**. V obyčeji jest:

a) při slovesech pohybu složených s předložkou **do: dojíti, dostoupiti, dojeti, dobytí, dorůsti** a p.:

Došli tmavých lesů. Kdy žalost vrchu dostupuje, už se radost ohlašuje. Živá hlava klobouku dobude. Toho sv. Augustin dovodí a doličuje.

Pozn. Vedle genitivu bývá též pád předložkový: Dojiti k lesům. Dosednouti na koně a p. — Slovesa *dověsti, dochovati* pojí se s akk. osoby a gen. věci: Dovedl mě toho svatého otce. Ta cesta dovede nás blaženosti. Dcera otce svého smrti dochovala. — *Pomoci a dopomoci* s dat. osoby a gen. věci: Dopomoz mi zraku mého. Kdo nám pomůže toho plotu pléstí.

b) při zvratných slovesech složených s předložkou **do, jež** znamenají *dostci* čeho činností slovesem prostým označenou:

Dodělal se chalupy. Cizím volem chleba se nedořeš. Nyní se všudy domnívají války. Chleba se nedospíš. Dozpíval se chrpotu. To se doneslo Křesomysla.

c) při prostých slovesech zvratných, jichž povšechný význam jest *chopiti se, zmocniti se čeho*:

Nechopiv se sekery, chaloupky nesroubíš. Jazykem nemlat, chceš-li, ujmi se cepův. Brzo se hřích přijme člověka, jako rez železa. Turci se Budína a Pešti zmocnili. Kdo se dvou břehů drží, snadno se s ním utáhnou.

d) při slovesech *žádosti, čáky a snahy*: žádati, prositi, ptáti, žebrati, volati, lákati, hledati, píletí, čekati, nadíti se, chce mi se, lačněti, žízniiti, sahati, snažiti se:

Já jsem těchto krmí dávno žádal. Prosím vaší rady. Nočlehu ptala. Slepý almužny žebre. Dcera volala pomoci. Zlý duch láká křesťanských duší. Hleďte království Božího. Čekáme sluníčka z oblakův. Učiniv přáteli dobro, naděj se téhož. Když se ti hry nejvíce chce, tehdy přestaň. Blažení, kteří lačnější a žízní spravedlnosti. Hleď, aby sahaje vína, nerozlil piva. Vždy se dobrého snaž.

Pozn. Slovesa *prositi* a *žádati* mají tyto vázby: 1. *čeho od koho*: Pros od Boha milosti. 2. *čeho na kom*: Sv. Václav ruky sv. Víta na císařovi poprosil. Líbuša Přemyslu dobrého a stálého zdraví na bozích žádala. 3. *čeho u koho*: Jde před krále a prosí u něho daru. 4. *koho* (gen.) *zač, oš*: Všeoh mimo jdoucích za pomoc prosil.

4. předmět dělitelný, z něhož se nějaká neurčitá část odnímá, nebo který se po částech způsobuje nebo přimnožuje — **genitiv celkový**. V obyčeji jest při slovesech, jež nějakou *dělivost* označují:

a) při slovesech *přidati* a *ubrati* a tém podobných: Přidej Bože, trpělivosti. Křesomysl kázal zdi městské přistavěti. V kalné

oči písku nepřisypuj. Mladí sobě let přičítají, a staří ujímají. Ukropil vody do másla. Uskrovní smutku svého.

b) při slovesech s předložkou *na* složených, označuje-li se genitivem celek způsobený po částech: Kázal nám otec a máti zelené trávy nažati. Nasela jsem majoránky. Nazvali si hosti. Nabývám nové síly. Voda solné chuti nabyla.

Pozn. Sem připočítá sluší genitiv při slovesech *nadávati* a *spílati*: Sová sýkoře hlavatých nadává. Vlastní svědomí jim hubeneč spílato.

c) při slovesech zvratných s předložkou *na* složených, znamenajících, že se podmět něčeho nasýtil, nabážil: Nikdy se člověk po poslech nenají koláčův. Ti sedláci uboží, což se oni navozí kamene. Dost jsem se nachodil, tmavých noci nabloudil.

d) při slovesech okusiti, zakusiti, zkusiti, užiti, požiti, pocítiti: Boháč vína okusil. Kdo chce užiti sladkého, musí okusiti kyselého. Oheň zkušuje zlata. Zkusil světa. Kdož obecné krmě požívá, spíše dojde plúcho věku. Též toho neštěstí pocítil.

e) při slovesech dáti, půjčiti, přiněsti, poslati, koupiti, vzíti: Bůh dal zuby, Bůh dá i chleba. Páni se budou rváti, sedláci půjčte vlastv. Arab přinesl v koši fíkův. Chtěl jsem chleba koupiti. Vezmi si jablek.

f) některá slovesa s předložkami *po*, *na*, *při*, *od* složená, *částičnost* děje znamenající, přibírají k sobě předmět v genitivě:

Postoupil jim pokoje svého. Povýším sluhy spravedlivého nad krále nepravého. Hlavy naklonil. Číhali, kde co pískdo, ucha nastavuje. Boha vzývej, sám ruky příkládej. Odloženo jest té věci do pondělka.

Pozn. Některá z vytčených sloves povahou svou *vždy* se pojí s genitivem, jako *nabyti*, *okusiti*, *užiti*. Jiná přibírají k sobě tu genitiv, tu akkusativ, dle toho, míněna-li nějaká *neurčitá část* celku, neboli celek všecek: Přines mi *vodu* (jistou vodu, kterou jsem si poručil, nachystal, na př. mineralní vodu v láhvi) — vody (vůbec). — Při slovese *půjčiti* určitá *míra, váha, počet* vyjadřuje se akkusativem, sice užívá se z pravidla genitivu: Půjčte nám mírku mouky, tři kila cukru, dva zlaté — vozu, mísy, pytlů. — *Pojí něčeho* (větší nebo menší, neurčitou měrou), *něco* (všecko snísti): Odpočíváti jsme a pojedli chleba. Chleba, sýra posvačfíme. Již jsme pojedli koláče (= snědli).

Slovesa s předložkou *na* složená, má-li se označiti celek způsobený po částech, pojí se z pravidla s genitivem. Tedy: nakopatí hlíny, navoziti šterku, nanositi vody, nabrati peněz atd. Akkusativ vedle genitivu vyskytuje se toliko při slovese *naložiti*, s tímto rozdílem: „Naložil na vůz *seno*“ (všecko, co tam

bylo, nebo které odvésti měl). „Naložil na vůz *sená*“ (jakou koliv neurčitou část z nějaké zásoby). Při jiných slovesech bývá jen tehdy akkusativ, když celek označený ukazovací náměstkou o sobě se vytýká, na př.: Tu vodu jsem já nanosil. Kdo ten štěrk navozil?

5. předmět, který jest původem a podnětem činnosti slovesem označené — **genitiv příčinný** (g. causae). V obyčeji jest:

a) při slovesech *lítosti* a *nevole*:

Knížete Čecha všickni jak otce svého plakali. Boháč želí korábu, a žebrák mošny. I přijížděli mnozí ku králi, žalující jemu svých nehod. Toužím toho, že ne svou vinou zahynu. *⌋* Kajte se hříchův. Ó Bože, slituj se tobě toho. Až mi té nedbalosti hučvo bylo.

Pozn. Plakati, kvíletí, lkáti též o něco, nad něčím, stěžovati si do něčeho, na něco, káti se z čeho a čím.

b) při slovesech *závisti*, *pomsty* a *odplaty*:

Žebrák žebráku mošny závidí. Bůh ne ihned mstí každé viny. Toho se vám přátelsky odměníme. *⌋* Já se tobě vším dobrým toho odsloužím.

Pozn. Sloveso mstíti, pomstiti (se) má tyto vazby:

1. mstíti bezbožné = trestati, pokutovati. 2. mstíti křivdy, křivdě, nad křivdou, z křivdy. 3. mstíti křivdy nad nepřítelem, na nepříteli. 4. mstíti svých přátel nad nepřátely = zjednati mstou náhradu. 5. pomstiti se komu zač. — Slovesa odměniti se, odsloužiti se též: komu zač.

6. předmět, *od něhož* kdo nebo co se odlučuje, vzdaluje — **genitiv odluky** (g. separativus). V obyčeji jest:

a) pouhý genitiv odluky při slovesech, jež znamenají *vzдалovati se*, *vzdáti se*, *zbaviti se*, *styděti se*, *báti se* čeho a p.:

Přítele s takavou hlavou ubíhej. Musil jsem pluhu na poli odběhnouti. Otcovské země odumři, ale neodcházej. Chybil jsem cesty. Všelike řeči nepotřebné a daremné přestaňme. Kdo zlé činí, ten se kryje světa. Zlého se straň a jako hada chraň. Dítě má se starších ostýchati. Bez Boží pomoci člověk hříchu zbýti nemůže. Kdož se které viny očišťoval, ten ruce myl. Zhojil se nemoci. Lidé se všech těch škod dobře otavili. Užitečno jest zpovídati se i všedních hříchův. Nikdo ať se nestráší práce těžké a nesnadné. *⌋* Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí. Strašným mnohým, strachuj se mnohých. *)

*) Ve starší řeči také slovesa sníti (= scjítí) a běhati s genitivem odluky se pojí: Vratislav tohoto světa snide = zemře, a Kosmas na stolec vznide (Dal. 94). Těto chvály neběhajmy (Štít. Erb. 100). Člověk vezdy dobrého spíše poběhne, ve zlém jsa pak se nehne (Vyb. I. 1106).

Pozn. 1. Za příčinou větší určitosti většina těchto genitivů přibírává k sobě předložku **od** nebo **z**, tufo jmenovité slovesa: zhojiti, zlěčiti, vyznati se, zpovídati se.

Slovesa: ujíti, utéci, odběhnouti, odvyknouti, brániti se pojí se též s dativem. — Zblouditi též od čeho, ve smysle přeneseném (zmýliti se) v čem. Zpěčovati se též čemu, proti čemu. Oloupiti z čeho.

Pozn. 2. Slovesa styděti se, hanbiti se pojí se s genitivem, znamenají-li tolik co ostýchati se, straniti se. Má-li se naznačiti příčina studu našeho, pojí se slovesa ta s instrumentalem aneb s akkusativem s předložkou **za**.

Pozn. 3. Že genitiv při slovese báti se odluku znamená, to ozřejmuje předložka **od**, která se druhdy ku genitivu tomu přičiňuje: Učinil to Tristram, boje se od zlých zrad (Star. Skl. 4, 39.). — Zeela špatna jest vazba sloves styděti se, báti se a p. s předložkou **před**; i při slovesech brániti, chrániti za příčinou větší určitosti lépe jest přičiňovati předložku **od**, nežli je pojití s předložkou **před**.

b) genitiv odluky a předmětný akkusativ osoby nebo věci, kterou od něčeho odlučujeme, vzdalujeme, při slovesech, jež znamenají **zbaviti**, **zachovati** koho čeho:

Odsoudili jej cti, statku i hrdla. Sv. Vojtěch chtěl lid pohanských obyčejův odučiti. Křest omyje duši všech hříčův. Bůh nás zachoval smrti nenadálé. Chtěl jej vystřící škody.

c) genitiv odluky a dativ osoby při slovesech **brániti**, **hájití**, **odřící**, **odepřiti** komu čeho:

Každý hospodář má brániti vsí necti i všeho zlého své čeledi. Libo mi jest tak živu býti, aniž rozumím, co by mi toho hájilo. Slepým žádný Turek almužny neodpoví. Odepřel nám své pomoci.

Cvičení.

Určete, ku kterému ze šesti druhů genitivu předmětného náleží který genitiv následujících vět: Já jsem svátků nesevětila ani pátků nepostila. Pleva zrna nepotlačí. Nevědomost hříchu nečiní. Pán Bůh psího hlasu neslyší. Zda nepomníš slibu svého? Stojmír v Němcích vsí řeči české zapomenul. Bůh střeže všech stezk mých. Ostříhati budu dobytka tvého. Každý svého hled. Došel veliké cti. Krále došla novina. S velikou nesází koně dosedne. Dojeli jsme Jericha. Dorostl již svých let. Ještě jsme cíle nedoběhli. Líška nemohla klobás doskočiti. Kdo mluví, co ví, svých vad se doví. Kliment sv. Petra se doptal. Dotlačil se pohodlného místa. Tu se spravedlnosti dovolal. Nehledám vůle své, ale vůle otcovy. Chleba jsme lačněli. Bůh přidával jim darů svých. Navijme si věnců. Dobrého semene nasil na poli svém. Na větvích nadělalo sobě hnízd ptactvo. Až sám bídy zakusí, potom jiným

uvěří. Koňům sena dali. Poskytli mu žlučí místo pokrmu. Polehčí břemene mého. Užil dobrého rozumu. Neplačte, matičko, neplačte vy toho. Kassandra kvílí smrti všech svých. Jeremiáš žalostil záhuby rodného města. Buď toho Bohu žel. Okolo močidla chodě neujdeš náclhy. Rodiče mne odumřeli malého. Mnozí výhod a prospěchlů se vzdávají pro Krista. Sotva jsme se smíchu zdrželi. Kdo se zlého odříká, ničeho se neleká. Neřestni a hříchy se Boha cizíme a vzdalujeme. Hleď se lstivých pochlebničkův. Nešlechetných věcí utíkej. Pustil se dobrého obyčeje. Boj se Boha, styď se lidí. Boleslav sám se svého skutku zděsil.

b) O genitivě předmětném závislém na jménech přídavných.

Genitiv závislý na jménech přídavných má též význam, jako genitiv závislý na souznačných slovesech.

Genitiv předmětný přibírají k sobě:

1. adjektiva pamětliv, svědom, povědom, dbalý, milovný, poslušen, zpraven, zkušen — **genitiv vztahový**.

Pamětliv budu slibu svého. Svědom jsem obyčejtív a zvyklostí starodávniých. Svých věcí nedbanliv byl. Buďte dbali svých povinností. Poslušen byl zákona Páně. Takový úklad tajen nebyl krále Václava. Skrze něho byl zpraven všech běhův. Toho všeho jsme my dobře zkušen.

2. adjektiva: mocen, žádostiv, chtivý, lačen, potřeben, žízniv, bedliv, snažen, hoden, důstojen, účasten, přítomen, jist, bezpečen — **genitiv dotykový**:

Bůh mocen jest všech věcí. Hektor žádostiv byl boje. Mnoho hluhých jest a zimomřivých, málo synů blaha vlasti chtivých. Lační a žíznivi jsou spravedlnosti. Jsme potřebni peněz. Pravdomlupnosti napřed pilen buď. Čím kdo pluhu beřlivější, tím zisk hotovější. Toho úřadu snažen byl. Hoden jest dělník své mzdy. Almužna důstojna jest veliké odplaty. Modlete se, abyste účastni byli věčného života. Sněmu toho nebyl jsem přítomen. Priamus byl jist síly i hrdinství Hektorova. Bezpečni byli svých životův i statkův.

Pozn. Jist a bezpečen pojí se též s instrumentalem vztahovým a s předložkou **od**. **Chybně**: jist a bezpečen před něčím.

3. adjektiva pln a syt — **genitiv celkový**: Škola má býti místo veselé, plné pastvy očím. Syt jsem dnů, vezmi ode mne ducha mého.

4. adjektiva: radosten, zarmoucen, vděčen — **genitiv příčinný**: Toho byli velmi radostni. Jsme toho nemálo zarmouceni. Vděční budeme té milostivé lásky. Toho Bohu vděční budete.

5. adjektiva: dalek, blížek, prost, svoboden, prázdnen, pust, čist — **genitiv odluky**:

Člověk všeliké poskvrný má býti dalek. Již byl blížek svého skončení. I byla prosta Haná Tatar vrahův. Svoboden jest viny. S takovou podmínkou ho propustil, aby do třetího dne města prázdnen byl. Uděl, ať jsem svých hříchův prost. Pozdě dáno chleba zhusta, když už huba zubův pusta. Roucho jest čisto všech poskvrn.

Pozn. Ku genitivům těmto přičiňuje se druhy předložka *od*.

3. O genitivě příslovečném.

Genitiv příslovečný jest

1. **časový**, jímž se označuje doba, do jejíž některé části děj nějaký padá, na otázku *kdy?*

Za genitiv časový užívá se obecných názvů: čas, doba, chvíle, a názvů, jimiž se určité míry časové označují: hodina, den, noc, měsíc, léto, rok a p., a genitiv z pravidla opatřen jest příylostkem:

Času jarního potok velmi se rozvodnil. Té chvíle bylo v Praze všecko lacino. Host a ryba třetího dne smrdí. Těch dní císař se vrátil. Studená rosenka té noci padala. Měsíce máje přijdem do háje.

Pozn. 1. Vedle genitivu vyskytá se akk. buď pouhý buď s předložkou *v*.

Pozn. 2. Letopočty takto se vyjadřují: Léta od narození Božího tisícího čtyřstého čtyřicátého druhého. Léta tisíc tři sta padesátého šestého. — Ve starší řeči též: Léta od n. B. po tisíce třech stech desátého.

2. **srovnávací** (g. comparativus) označuje osobu nebo věc, jíž jiná osoba nebo věc převyšuje vlastností označenou komparativem jména přídavného nebo příslovce. V obyčeji jest:

a) s komparativy jmen přídavných: Každá moc dvojitá silnější jest jednostejné. Vrána jest mdlejší sokola. Laskavé slovo jest kyje silnější. Dnes člověk pevnější kamene, a zítra vody slabší. Deštivé léto horší podzimku. Zlý duch pojma s sebou sedm horších sebe vejde v ten dům. Den byť sebe delší byl, přece přijde po něm noc. Bůh jest bytost svrchovaná, jehož nic lepšího, nic velebnějšího nemůž býti pomyšleno.

b) s komparativy příslovcí: dříve, déle, výše, níže, více, méně: Já jsem dříve vás byl. Turci k jízdě dříve čtyř let

koní neberou. Dříve času stařec ze mne bude. Poutníci povinni budou žádného světla na lodi nepáliti déle hodiny na noc. Výše lbu uší nercestou. Už je žito zralé níže Bělehradu. Žádný méně koruny nedal.

Pozn. Za genitiv nastupuje též pád předložkový *od, nad*, anebo nominativ s částicí *než*: Uzře chudšího a snad urozenějšího od svých předků (Štít. Nauč. 92). Kdež ten jest ode mne starší! Jeho slova dražší jsou nad zlato, sladší nad med, ostřejší nad moč. Lepší jest moudrost než všecky nejdražší věci, než zlato a kámen drahý.

3. **měrový**, jímž vyjadřujeme míru prostorovou na otázky *jak dlouhý? jak široký? jak vysoký?* atd. V obyčeji jest:

a) při substantivech: *zdelil, zšířil, zvýšil, zvícil, ztlouští, ztížil, zhroubil, zhloubil, zdálil*:

Ryba delfin bývá sáhu zdýlí. Král Ptolomaeus udělal strouhu sto střeviců zšíří. Tu stojí sloup člověka zvýší. Viděli jsme ptáka zvicí kosa. Udělal koláčky dvou prstů ztlouští. Rusové slévají ze stříbra kousky ztížil rublě. Děla nesla koule kamenné dvou pěstí zhroubil. Díra jest zhloubil čtvrt lokte. Betania od města Jeruzaléma vzdálil muž býti malé míle české.

b) při adjektivech *douhý, široký, vysoký, hluboký, tlustý*:
Přišli jsme do jedné jeskyně dlouhé čtyř krokův a tří široké. Bylo blízko dveří množství krávků sotva lokte vysokých. To koryto může býti hluboké dlani nebo víc.

c) pouhý genitiv míry beze jména podstatného nebo přídavného, na otázku *jak daleko?*:

Od toho kamene skoro kročeje jest obezděné místo. Od té díry asi kroku stojí výpustek v zemi asi lokte. Než ujdou čtyř kroků, div se mi srdce nerozpučí. Koráb od nás asi trojích honů byl. Tři pídí pod vodou dno se našlo.

4. O genitivě nezávislém.

Genitivu nezávislého užívá se při mezislovcích i bez nich u výkřiku a zvolání — **genitiv zvolací**: Ó té nehody! Aj té lahody toho světa! Ach může hanebného! Vizte světa obludného! Škoda krásy, kde rozumu není! Ó žel radosti! Ó milý Bože, blázna takového!

Cvičení.

V následujících větách nahradte *nesprávný* akkusativ správným genitivem a určete, ku kterému druhu který z těch genitivů náleží: Dověděl jsem se to od bratra.

Kupec nashromáždil veliké statky. Nikomu křivdu nečin. Syn prosil rodiče, aby jej dali na učení. Měšťané statečně město bránili. Nedal mu tu truhlici vzíti. Dívka nasázela do zahrádky květiny. Žádný z lidí nemohl konati dílo své. Nepřátelé dobyli město. Mnohý žák zanedbává své povinnosti. Nač ještě potřebujeme svědky? Tím sobě zasloužil věčnou slávu. Zapomněl dobrodini sobě prokázaná. Pták skulinu hledá. Dcera matku prosila. Zanechal dílo své. Nezpomínej nám dřevní nepravosti naše. Chtěl zkusiti svět. Do zahrady nasázeli jsme brambory. Okus to víno.

V. O dativě.

Dativ závislý jest na slovese nebo na jméně přídavném jakožto **dativ předmětný**. Dle své těsnější nebo volnější závislosti na slově řídicím dělí se dativ tento a) v dativ předmětu nepřímého a b) v dativ předmětu dotčeného.

Mimo to jsou některé zbytky **dativu příslovečného** a) směrového na otázku *kam?* a b) účelného na otázku *čemu?*

1. O dativě předmětném.

a) O dativě předmětu nepřímého.

Dativ předmětu nepřímého čili prostě **předmětný** označuje předmět, jehož činnost nějaká nezasahá přímo (jako při akkusativě), nýbrž jen nepřímo se týká, ale tak, že už závislým se jeví na svém slově řídicím.

Dativ ten velmi zhusta se vyskytá na otázku *komu?* při rozličných slovesech i příslušných k nim adjektivech, zvláště:

1. při slovesech přechodných (obyčejně vedle akkusativu předmětného) jako: slíbiti, dáti, poslati, ukázati, chystati, učiniti, vypravovati a mnohých jiných podobných:

Vodu rybám dal Bůh. Všickni čest mu prokázali. Přítel příteli hrad staví, a nepřítel nepříteli rakev teše.

Pozn. Jiného poněkud významu jest dativ předmětu věčného při slovese učiniti: Žádný nemohl tomu nic učiniti. Nevěděl, co tomu učiniti (= nevěděl tomu rady).

2. při slovesech nepřechodných:

a) dívati se, diviti se, klaněti se, modliti se:

Králová té kratochvíli se dívala s pannami svými. Sv. Helena dělníkům se dívávala. Nechtěl se dívati tomu. Podívoval*) jsem se tomu dílu. Pohané modlám se klaněli. Bohu živému, nebe i země pánu, modliti se budeme.

Pozn. Dívati se též na něco, modliti se k Bohu.

b) učiti, učiti se, zvykati, rozuměti, stačiti:

Naučí nouze práci. Kristus učil své učedníky modlitbě. Učili se cizím jazykům. Zvykej dobrému. Privykej hospodárnosti za mladu. Nic na tom světě těžšího není než navyklostem odvykati. Mojžíš vši moudrosti egyptské vycvičen byl. Sytý lačnému nerozumí. Já sám všemu nestačím.

Pozn. Špatna jest vazba zvykati na něco!

c) těšiti se, radovati se, rád býti:

Těšte se nebeské rose, ježto padne u vaše srdce. Lidé se radují létu, a včelky květu. Kdo nic nového nevídal, ten i starému rád.

Pozn. Těším se příchodu otcovu — že otec přijde; těším se z příchodu otcova — že otec přišel. — Raduji se něčemu, z něčeho a čím, šp. nad něčím.

d) doufati, nadíti se, chtíti:

Doufejme Bohu a králi svému. Neměl na sobě mnoho železa, doufaje své síle. Nadál jsem se hojnějšímu jídlu. Bůh od vás chce pokore. Kdo chce pokoji, hotov se k boji.

Pozn. Doufati též: v někoho, v něco, nadíti se čeho, chtíti čeho; tak nyní jest pravidelný genitiv jmen látkových a hromadných: chci vody, vína, chleba, jablek.

e) obcovati, žehnati, mluviti:

Ke kněžstvu pod jednou nebo pod obojí se obrátili a jich službám obcovali. Požehná tobě duše má. Mluvil Pán Bůh Adamovi.

Pozn. Požehnatí pojí se též s genitivem i s akkusativem: Požehnal Bůh dne sobotního. Matouš královnu Epigenu požehnal. Obcovati s někým.

f) souditi, panovati, vévoditi:

Jednomu každému souditi chtějí spravedlivě. Peníze jedněm panují, druhým slouží. Muž trpělivý panuje myslí své. Každý otec své čeledi vévodí.

*) Pamatuji: podívovali se, nikoliv obdivovali se!

g) říkati, převzdívati, s nominativem jména nebo převzdívky:

Perla mi říkají. Jak tobě říkají? Alexander vzděli jemu. Soběslav dva syny měl, jednomu Boleslav bylo, druhému Přemysl děli; těm Němci převzdívali: prvému Bedřich říkali, Přemysla Kunratem zvali.

h) ujíti, utéci, uhnouti, schovati se, brániti, brániti se, překážeti:

Ujíti ruce jeho nemožno. Letím ani cvalem neutečeš. Hospodáři, uhněte mi! Každý utíkal, aby se ukrutné bouři schoval. Bránil tomu poručník. Čechové s Boleslavem v radu vešli, mají-li se císaři brániti čili se jemu pokořiti. Obecnému dobrému překážel. Žádná rada a opatrnost lidská nemůže překaziti osudu a uložení Božímu.

Pozn. Slovesa ujíti, utéci, brániti se pojí se též s genitivem odluky. Dativem označuje se osoba činná, jež má účast v ději, jíž na odpor se co děje; genitivem odluky označuje se předmět trpný, od něhož se předmět vzdaluje; prodež předmět věcný obyčejně vyjadřuje se genitivem.

Jindy zase dativ mívá význam ethický: „Odběhl nám“, a rádi bychom, aby šel s námi; „odběhl nás“, je před námi, šel dříve nás.

Sloveso brániti pojí se též s genitivem. Brániti komu, čemu = nedati, nepovoliti; brániti koho, čeho = šetřiti, opatrovati.

3. při slovesech neosobních: udá se, přihází se, dostává se, sní se, stýská se a pod.:

Rozkacen hnal jako lev, když mu teplou krev se udá zřítí. Potom událo se jemu jeti rovnou cestou. Snilo mi se ve sně. V ty mi se lesy jíti žádá. Stojmírovi knížeti stýskalo se ve vlasti. Dobře mi sedlo. Rozleželo mu se.

4. při adjektivech označujících prospěch a potřebu, snadnost a libost, známost, smýšlení přátelské a nepřátelské, podobnost a rovnost, poddanost a p.:

Voda jest dobra hlavě. Sv. Prokop byl štedrý hostem. Nezdrárný syn rodičům laje, že mu hned nejsou hotovi. Dlužna oběť bohům. Sv. Martin všem lidem byl milostiv. Buď chudým milostiv. Buď chudým milosrden. Zlým byl hrozný, chudým ochotný.

5. Dativem předmětným jeví se též býti dativ vzvolání:

Běda nám i tobě! Blaze jinochu dobrému! Hoře mně, matičko milá! Buď toho Bohu žel a dobrým lidem!

b) O dativě předmětu dotčeného.

Dativ předmětu dotčeného označuje předmět, jehož se děj nebo stav nějaký dotýká, ale tak, že ještě není závislý na slovese příslušném, čímž jediné se liší od dativu předešlého:

Podejdeme pod tuto horu, dětem, skotu odpočineme. Pohovte zemledným údům. V noci kámen hlavě založiv, na zemi léhal. Žala kravám travičku. Nezdá mi se, by zlé bylo psáti Čechům české knihy. Novým strojnům jména shledávali.

Pozn. 1. Zhusta dativ tento s živostí poetickou nastupuje za genitiv přisvojovací; dativ tu náleží k celé větě, genitiv ku jménu: Jarota mu z žhavých zraků plála. Stojí hruška v poli, vrch se jí zelená. Štít daleko mu zaletěl. Ještě vlka nezabili, a již mu na kůži pili. Do koutů se tiskli jiným s očí.

Pozn. 2. Tyž dativ naskytá se při slovesech: věděti, viděti, slyšeti, pomněti: Chtěl tomu jistotu věděti. A tu jest zbito Čechův, sám Bůh ví jim počet. V tom údolí jest jezero veliké, že mu konce neviděti. Nikdy jsem jemu jiného jména neslychal než Vejchák. Druhý syn byl mladší, tomu jména nepomním.

Zvláštní druhy tohoto dativu jsou:

1. **Dativ prospěchový** (commodi et incommodi), jímž se pronáší osoba, jejíhož prospěchu děj nebo stav nějaký se týká, na otázku *komu? pro koho? (komu na prospěch, na škodu, ke cti, vhod?..)*:

Všem se jest narodil Kristus. Bohu živ jsem byl, Bohu i umru. Ne sami sobě, ale všem vůbec pracovali. Musejí těžce robiti světu. Sobě vlk ostronos, sobě jezek kadeřav.

2. **Dativ přisvojovací** (possessivus), kterýž se vyskytá obyčejně se třetí osobou slovesa *býti* na označenou osoby, kteráž co u sebe (ku své službě) má.

Tent jest jedinký syn své matce. Toho zvědět nemohu, kdo jemu otec. Radost jest andělům i všem, když se hříšný člověk pokaje. Již nám nedaleko hory. Co mi nemělo býti, není mi. Ni mi bratra, ni mi sestry. Tuť bude hrdým nemalá žalost. Podle srsti psu jméno. Však není ještě všem dním večer. Čemu jest ti to?

Pozn. Téže platnosti jest dativ, když za nominativ jména podstatného nastoupí infinitiv. Již nám v té propasti zahynouti.

3. **Dativ vztahový**, jímž se vyjadřuje osoba, jejíhož zřetele se týká výrok činěný; může pak to býti

a) vztah k soudu a poznání:

Ty rci svému ukrutníku, že dýmem jest nám velení jeho. Mrzkost jest poroba Hospodinu. Hladovému vždy poledne. Hříšní a vždy Bohu vinni jsme.

b) vztah k místu nebo času:

Jdoucím od Vladiměře k východu slunce leží krajina Novogrodská dolejší. Vezli jsme se mimo malý ostrov, který nám ležel po levé straně. Ryby metáním se velikou libostí patřícím činí.

4. **Dativ sdílnosti** (ethicus), jímž se vyjadřuje osoba, jejíž sdílnosti se týká výrok činěný:

Neníť mi to máma, a je to macecha. Kdybys ty mi onemocněl a umřel, kam bych se ubohý poděl. Měl jsem sýkorečku, zlá-mala mi nožku. Pracuj mi o to. Jak jsem ti cestu ukázal, tak mi kráčeji. Nejsem já vám dřevo, jsem já krev a tělo. V čas ti mlčeti neškodí.

Pozn. 1. Původní dativ ti zeslabuje se v pouhé t příklonné, jež také ve spojení ať tělož jest původu; ti sesiluje se v tě: Všemť jsou divni skutkové Boží. Tvá tě prosba uslyšána. Bůh tě s tebou.

Pozn. 2. Častý jest v té příčině dativ sobě, si, jímž se označuje, že podmět sobě k libosti co koná, že stav nějaký toliko k podmětu se vztahuje: Neteskní sobě, milá dívko. Vedl sobě panský. Spatřím, ani sobě skáčí. Krkavci sobě lítají, holubi v léčkách vážnou. Štáli sobě nebo chodili. Když naši mlátili, já jsem si ležel. Jel jsem lesem, zpíval jsem sobě. V té vsi bydlel starý kmet, ten sobě měl mnoho let.

2. O dativě příslovečném:

a) **Dativ směrový** označuje cíl, k němuž činnost nějaká směřuje nebo lne. Dativu toho v nynější řeči jen skrovné stopy zbyly, v řeči starší v obyčeji jest při slovesech pohybu i některých klidu:

Totě ten apoštol sv. Petr, jenžto jest Jesu Kristovi po moři stoupaje šel. Počal spáti dřevu se kloně. Britanii se blížil. Potom se Bohu dostali. Přistoupiv tomu knížeti, poprosil na něm listův. Ti trůnu královskému vždycky přistojí. List provolací dává se do toho města, kterému nejbliže příležití to zboží. Klášteru připojen veliký kostelík. Přivedli Pánu hluchoněmého. Přisahám na tom svému Bohu. — (Pojd' domů, dolů (stč. domóv, dolóv = domovi, dolovi).

b) **Dativ účelný** označuje, k jakému konci děj nějaký se koná. Dativu toho jen skrovné zbytky se nalézají:

Rozkázal svému rovu díl vykopati. Ach ty růže, čemu jsi raně rozkvetla? Čemuť mi jsou hrdá roucha? Ustanovili den rozmluvě.

3. O dvou dativech:

Někdy naskytují se dva dativy závislé na jednom a témž slovese, a to:

1. Dva dativy předmětné, jeden osobní, druhý věcný:

Aleš jim té smlouvě odpíral. Tomu jí povolil. Snažně se svým bratřím modlitbě poroučel. Věř mi tomu zajisté. Nechtěj i vrahu té škodě. Napomínal jsem jeho, aby mi slibům svým dosti učinil. Co je ti tomu prstu?

Pozn. Za dativ věcný vyskytá se druhy genitiv: Račte mi toho věřiti. Povolil jim té smlouvy.

2. Jeden dativ jest ethický, druhý pak přímo závislý na slovese:

Když jsem já jel okolo Prostějova. klapala mi klisence podkova. Tu mi mým chudým lidem pobrali koně.

VI. O lokale.

Lokal nyní až na nepatrné zbytky jest pádem předložkovým. Ve starší řeči užívá se ho častěji bez předložky na označenou

1. místa na otázku *kde?*: Pavel dal jest Ploskovicích zemi. Vlach dal jest Dolias zemi. Na mostě Praze. Jakožto lěsě drveném sékyrami vysékli sú vrata. Jakožto Jan řecký čtvrtých knihách píše (Pass. 918). Zle porobenství žiti (leg. Kat. 139).

2. času na otázku *kdy?*: Létě oráčové se smějí (Pass. 1013). Zimě ležíš na kamnách (Výb. I. 951). Snažně prosím vás, abyste noci se mnú měli kvas (Star. Skl. IV. 323). Vidím, že boj jutře ztraím (Výb. I. 1083). Synové zákonníci duchovní buděcích časích býti měli (Pass. 721).

3. způsobu na otázku *jak?*: Jsú mnozí obyčejí, s nimiž nelze čistotě býti (Štít. Erb. 75). Říkal žaln latině (Pref. 87).

Nyní lokalu bezpředložkového velmi po skrovnu užíváme a to příslovečně: Hluboko dole jest studánka čisté vody (Har. I. 206). Hrob Boží byl za městem vně (Pref. 299). Kolo Dunaje chodila (Suš. Pís. 156). Stojí tyčka prostřed dvoře (Suš. Pís. 749). Slunce vše dělá jedním a týmž pořádkem, jak loni, tak letos, tak přes sto let (Kom. Did. 113).

Významu způsobového jsou příslovce vyzvukující v *ě* (dobře, zle), jež jsou tvarem lokaly.

VII. O instrumentale.

Instrumental jest závislý na slovesech a jménech přídavných a označuje se jím:

1. **určení příslovečné**, a to a) místa: Potok byl krajem hluboký (*kde?*). Šli jsme lesem (*kudy?*), — b) času: Večerem dochodili vrchu (*kydy?*), — c) způsobu: Pojd' honem (*jak?*). Bratr jest ode mne starší pěti lety (*o kolik?*). Blažení chudí duchem (*vztáh*), — d) příčiny: Hektor zabít jest Achillem. Hněvem zbledl (*původce a původ*). Lidé strachy z města utíkali (*pohnutka*). Žalostí na mne dívati se nemohli (*překážka*). Slíbil za ně hrdlem i statkem. Dorážel naň mečem (*prostředek a nástroj*). Naplnil džbán vínem (*látka obsahová*).

2. **předmět**: Házel kamením.

3. **doplňk výrokový**: Nikdo se nenarodil mudrcem.

Pozn. Přívlastkový instrumental závislý na jménech podstatném zřídka se vyskytá; nejčastěji při substantivě *cesta* a jiných s ním souznačných: Cesta polem. Procházka lesem. Stezka horami. Chodník zahradou.

1. O instrumentale příslovečném.

a) O příslovečném instrumentale místním.

Instrumentalem místním vyjadřuje se

1. místo, kde co jest nebo se děje, na otázku *kde?*

Toho způsobu jest jen několik instrumentalů téměř příslovečných:

Vrchem jest půda sucha, spodem mokra. Strom byl prostředkem práchnivý. Potok byl krajem hluboký. Tu polem leželi, čekající jiných vojsk. Trhem volejte, ať všichni vzhůru jsou. Svým místem bude o tom povědino.

Pozn. Instrumentaly místem a místy mají význam podílný (distributivný), znamenajíce tolik co „zde onde“: Místem studánka byla. Místy draho bylo veliké.

2. prostor místní, kterým pohyb se děje buď směrem přímým buď různými směry na otázku *kudy?*

Jdou kravičky, jdou z pastvy dědinou. Let, sokole, vrchem, a já půjdu dolem. Klidně řeka krajem plyne. Když jde nouze dveřmi do domu, přátelé skáčí okny ven. Nařiká si cestičkou (t. jda). Starší bratr chodil sem tam hustými horami. Hlas křepelčin rozlival se osením.

b) O příslovečném instrumentale časovém.

Instrumentalem časovým vyjadřuje se

1. doba časová na otázku *kdy?*

Člověk časem se mění. To sám Bůh souditi bude časem svým. Vše časy svými. Nočním časem v lese čekali. V neděli přijeli jsme ranním jítrem k městu. Ustanovil, kterou dobou se sejítí mají. Druhým noclehem byli ve Březnici.

2. prostor časový, kterým pohyb jistým směrem se nese:

Nocí pod lunou za nimi lito, dnem pod sluncem za nimi lito, i opěty temnou nocí a po noci šedým jítrem. Táhli jsme čírou tmou. Výhoň chvátal temnem nočním.

3. jednotlivé doby podílné (distributivné), kterými děj slovesní se buď vzmáhá neb umenšuje. Distributivnost označuje se z pravidla číslovkou *každý*:

Aj tam sličná zahrada každým jarem omladá. Nesčíslné zástupy každým okamžikem se množily. Vody každou hodinou ubývalo.

c) O příslovečném instrumentale způsobovém.

Instrumentalem způsobovým vyjadřuje se

1. jakost děje neboli způsob, jakým se co děje, na otázku *jak?* — **Instrumental jakostný:**

Hupkem běžím. Velké řeky tokem plynou, malé šumem běží. Omatem jako slepi všecko dělají. Nešetrností prach se zapálil. Král pevnost zradou dostal. Potkali se bojem silně. Dlouhým tahem Němci táhnou. Kterým soudem soudíte, souzení budete, a kterou měrou měříte, odměřeno bude vám. I zastenal pláčem holubíným. Uhlí velmi silnou mocí vtrhli do Moravy. Přivykl jsem otevřeným a očima spáti. Bosýma nohama chodil. Seděl rukama založeným. Král veselou tváří je přivítal.

2. míra rozdílu neboli to, oč která věc kterou předčí, při slovech smyslu srovnávacího na otázku *oč? o kolik?* — **instrumental rozdílový:**

Pohnaný má list šesti lety starší nežli původ. Král nebeský sv. Martě rokem napřed skončení zjevil. Počet apoštolský se jedním apoštolem umenšil. Málem smysla nezbyla. Jich jest mnohem více nežli nás. Dobrý, čím povýšenější, tím lidu milejší.

Pozn. Míra rozdílová vyjadřuje se též předložkou *o s* akkusativem.

3. vztah výroku a přívlastku — **instrumental vztahový.**

Pravíme-li „syn jest podoben otci“ míníme tím obyčejně podobu tělesnou. Avšak podobnost synova vztahovati se může i k jiným vlastnostem otcovým; syn může otci podoben býti vlohami, učeností, silou atd. V evangélii neblahoslaví se chudí v obyčejném toho slova smysle (chudí majetkem), nýbrž chudí duchem. — Věta „žák byl ve škole“ v obyčejném smysle jest vůbec zrozumitelná, ale výrok její může se též obmeziti: „žák byl tělem ve škole, ale duchem doma. Poněvadž tedy instrumentalem vztahovým obyčejná platnost výroku se obmezuje, nazývá se též obmezovací (limitativním).

Instrumental vztahový v obyčeji jest

a) při slovesech:

Ve světě buď tělem, v Bohu srdcem. Jsem v tomto království bytem svým. Tehdáž král Václav dvorem byl na Vyšehradě. Zloděj u lháře rád hospodou stává. Kain nyl srdcem, závidě bratru. Ten smyslem se pomínil. Císař jej hrdlem i zdravím ubezpečil. Žádají vás, abyste tou věcí nekvapili. Nebudu prodlévati příjezdem svým. Zůstali na tom, aby do jitra bitvou prodlili. Spasitel nás prospíváje věkem a postavou, prospíval také moudrostí a milostí u Boha i u lidí. K penězům všecek svět tváří obrácen. Kníže nachýlil se k vám láskou a milostí svou. Bohatci srdcem přiléhají ku statkům. Na zemi jsme se uchem položili a poslouchali. Lípa temenem svým strmí do výsosti.

b) při jménech přídavných:

Vidím některé věkem, stavem a jinak sobě podobné. Kdož snažen jest toho, co sluší ku světu, jest rozdvojen srdcem. Kterýž jest lety nejstarší, ten se napřed posad. Osobou svou přítomen nebyl. Zlodějstvem jest vinen. Hrabinka těmi škodami ani pokutou povinna není. Jsem jist od Pána Boha odplatou. Lidé příliš nejisti bývali svými hrdly i statky. Kterak my máme svými statky bezpečni býti? Svým statkem svoboden nebyl.

Pozn. 1. *Jist a bezpečen* pojí se též s genitivem vztahovým a s předložkou od na označenou osoby nebo věci, od které nehrozí žádného nebezpečí: Host od hospodáře není bezpečen.

Pozn. 2. Vztahové instrumentaly *jménem* a *rodem* mívají u větě platnost přívlastku: Měl Machomet otec Araba, jménem Abdela. Sv. Matouš byl rodem žid.

Pozn. 3. Instrumentalem vztahovým obmezujeme druhdy obsah celé věty, přičiňující: mým vědomím, mým soudem a p. (= pokud vím, pokud tomu rozumím).

d) O příslovečném instrumentale příčinném.

Instrumentalem příčinným vyjadřuje se

1. osobní původce a věcný původ děje nebo stavu trpného:

a) při slovesech tvarem nebo významem trpných:

Králem nebeským odtad vyvedeni. Tebou nám všem ráj otevřen. Mnou to není*). Řádem všechny věci stojí**). Jednou ranou dub nepadne. Horkem lidé mřeli. Vojnou jeden zbohatne, a sto jiných schudne. Mnozí velikým hořem omdlávali. Srdce žalostí rozpuknouti se mohlo. Naše srdce strachem ustávalo. Popukal bych se smíchy.

Pozn. Za instrumentale tento nastoupiti může genitiv s předložkou *od*.

b) při jménech přídavných významu trpného:

Město Alexandria pevně bylo svým bezpečným a místným położením. Kdo není málem spokojen, více není hoden. Dobrou rukou dobře zbraň. Krásný páv peřím, a člověk učením.

2. vnější původ pocitů při slovesech radovati se, rmoutiti se, starati se, chlubit se, styděti se a příbuzných s nimi adjektivech:

Dotud může se člověk radovati odpuštěním hříchův, dokud želí hříchu. Milujte své rodiče a vděční buďte, že se vámi starají. Nechlub se pradědy, sám jsa škaredý. Smrt nebojí se bohatého ani stydí se chudým. Kdo se mnou styděti bude před lidmi, budu se jím styděti před anděly Božími. I byl tím král radosten. Že Tristram přišel, tím byl vesel. Jeho smrtí byli všickni Řekové zarmoucení. Mnesteus žalostiv byl záhubou svých převelikou. Duch můj tím jest často teskliv.

3. pohnutka činnosti:

Kouě hladem řehotají. Všickni obyvatelé hrůzou i strachem velikým se rozběhli. Král hněvy vzhůru vskočil. Ponuknutím Přemyslovým muži z lesa vystoupili. Císařová Helena příkladem syna svého místa svatá navštívila.

Pozn. Za instrumentale pohnutky bývá též genitiv s předložkou *od* při slovesech nepřechodných a s předložkou *z* při slovesech přechodných: Kouě od hladu řehotají. Zdeněk bil mou čeleč z pýchu a brdosti; — anebo přidružuje se k instrumentalu vhodné přičestí: strachem, hrůzou, bázní zděšen, zmámen, obklíčen, pojat, podjat jsa (n. byv), hněvem rozpálen, rozlícen, rozlícen jsa (byv), lítostí hnut jsa (byv), žádostí veden, puzen, podjat jsa (byv) a p.: Strachem zděšení jsouce utíkali. Strachem sebe necítíce do přibytku jsme chvátali. Boleslav přílišnou prchlivostí se rozlíciv, vytáhl svůj meč. Dábel pýchou se popíav, chtěl být Bohu roven.

*) t. způsobeno, já tím vinen nejsem.

**) = upevněny jsou.

4. vniterní překážka ve větách záporných:

Mdlobou Bohu sloužití nemohli. Hořem sám sebe nečiji. Jedni náramně plesali, radostí kam se děti nevedouce. Hladem sotva očima blyštěli.

Pozn. Za instrumental tento nastoupiti může genitiv s předložkou od.

5. důvod poznatku:

Přítele poznáš tím pravého, miluje-li tebe více než co tvého. V Asii dvoje léto a dvojí zimu mají, kteréžto se ne zimou nebo teplem rozeznávají, ale samými prškami a jasným časem.

Pozn. Za instrumental tento bývají pády předložkové podle, po, z.

6. prostředek a nástroj.

Instrumentalem prostředkovým vyjadruje se:

a) prostředek, jímž činnost podmětová podmíněna jest, se uskutečňuje. V obyčeji jest při slovesech nepřechodných: *zaměstnávat se, spravovati se, vymlouvat se, přísahati* a p.:

Mysl několika věcmi zaměstnaná roztržita bývá. Vyššími věcmi se obírají. Čím kdo zachází, tím také schází. Zlý neví, čím se dobrý obchodí. Turci ve dne sluncem, v noci měsícem se spravují. Právem se řed a po něm jdi. Blaze tomu, kdo se cizím neštěstím kaje. Kaž se lidmi, ať se nebudou tebou kázati. Vymlouval se zlou cestou. Bohem i slávou jeho se osvědčovali. Ale já pravím vám, abyste nikterak nepřisahal, ani nebem, anof trůnem Božím jest, ani zemí, ana podnožím jest nohou jeho; ani hlavou svou nebudete přísahati. Bohem té zaklínám.

Pozn. Vymlouvat se z čeho (vinu se sebe svalovati), na koho (vinu na jiného sváděti), čím (na omluvu své viny něco uváděti). — Přisahati též na č, při čem, skrze co, šp. u čeh o; strč. též na čem: Přisahají lidé na kříži, na čtení, na slunci a jiných věcech (Hus I. 103).

b) prostředek, jímž podmět na zevnější předměty působí, jenž jest **nástrojem** jeho činnosti. V obyčeji jest při četných slovesech přechodných:

Starého vrabce plevami neošidiš. Ohně ohněm neuhasiš ani olejem. Hedbávnou rukou přítele vybírej, a železnou třímej. Čelem zeď proraziti chtěš.

Pozn. Instrumental prostředkový označují druhdy **cenu**, t. j. věc, kterou dáváme výměnou za věc jinou:

Laciný přítel, jež dobrým slovem a kloboukem koupiti můžeš. Vykoupil nás syn Boží ne zlatem ani stříbrem, ale svou svatou krví. Dvěma sty dukáty mohli jsme svobodou dojíti.

7. látka obsahová.

Instrumentalem látkovým vyjadřuje se:

1. látka obsahová, která činem vnějším k nějakému předmětu se přičiňuje, zaujímajíc jej tou měrou a tím způsobem, jak děj slovesní k tomu ukazuje.

V obyčeji jest

a) při slovesech, ježto znamenají *naplniti něco* nebo *naplniti se něčím*:

Vínem džbán naplnili. Těšinskými jablky měšec nacpává. Kupec třicet lodí naložil rozličným zbožím. Oči sobě kouřem napultil. Cesta je zaváta sněhem. Houba nabubřela bahnem. Láhev načichla olejem. Šaty nadechly kouřem. Čím hrnec za nova navře, tím zapáchá, až se rozbije. Zaběhly mu oči slzami. Kov zachází rží. Sena vodou podešla. Povětří počernalo dýmem. Zarostl mi chodník ořeším. Země Česká zlatem a stříbrem nad míru bohatla. Proč, kalino, malinami nezasedáš? Hadi ránu jedem napustí a nakazí. Neuspíní se saze uhlím.

Pozn. 1. Často látka obsahová nevyjadřuje se jménem hmotným, nýbrž abstraktem; než i tu instrumentalem ve smysle přeneseném pokládáti jest za látkový, na př.: Hříchem pokálena byla prvorodá pouhost duše lidské. Jak se zhyzdíš jednou vodou, nezmyješ se žádnou vodou. Tím bludem všickni Turci jsou nakvašeni. — Týž instrumentalem látkový ve smysle přeneseném vyskytá se též při slovesech *naříkati* a *viniti* koho čím, na př.: Naříkali ho zlodějstvem. Nikoho bez příčiny křivdou neobviňujte. Adam vinil Evu svým hříchem, a Eva hada. — Vína pokládá se prvotně za něco hmotného, co se na někoho „uvaluje,“ na někom „lpí“ (= přilopeno jest), s někoho „se svaluje, sufmá, zmývá.“

Pozn. 2. Sloveso *naplniti* a p.: starší řeč pojí též s genitivem celkovým: Svě lodi všeho nakládali (Star. Skl. 4, 55). Nabita byla tato kola všady železných líbeňův (Leg. Kat. 2774). Vešken přikop umřelých nameštín (Pass. 365). Svět lstivý a všf zlosti naplněn (Pass. 700).

Pozn. 3. *Vinití* má též vazbu „koho z čeho,“ *naříkati* „koho z čeho a „koho v čem,“ na př.: Prve nás z ničeho nevinili a nenaříkali. V nevěře a v necti narčeni byli.

b) při jménech přídavných: hojný, pln, bohat, nadšen a p.:

Duben hojný vodou, říjen pivem. Košík stříbrný šefránem plný. Ten peň byl plničký plný včelami. Bůh bohat milostí. Kromě apoštolův také jiní byli duchem svatým nadšeni.

Pozn. Plný pojí se s instrumentalem jen ve smysle hmotném, když znamená tolik co naplněn, nacpán; pakli znamená tolik co „něco hojně obsahující,“ pojí se s genitivem. Tímto pádem vyjadřují se z pravidla jména odtažitá. Bohat též „od čeho“ a „na něco“: Země jest bohatá od kamení, stříbra i zlata (Star. Skl. 4, 364). Domaslav byl zeman na dobytek bohatý. — Hojný též od něčeho: Cyprus jest hojný od chleba, masa, vína i rozličného ovoce i od dobytka.

2. látka obsahová, která s předmětem spojená jsou dějem slovesním od něho se odlučuje, při slovesech značících: hojnost a oplývání, zápach a chuť, lesk a hláhol:

Byl židlo, živnou tekoucí vodou. Čím srdce jest přeplněno, tím ústa přetékají. Kdo štěstím oplývá, na mnohé nepamatuje. Pršelo kamením, krví. Vynalezena střelba ohněm, kamením, železem prskající. Na poušti pískem chumelivá. Kristus krvavým potem se potil. Hospodář má páchnouti větrem, a hospodyň dýmem. Ne všecko pižmem a kadidlem voní. Smrdí čertem, kozlem, dudkem (čertovinou, kozlovinou). Tu mouku cítiti stuchlinou. Jazyk náš český nebeskou dýše svobodou. *) Víno chuť má sudem. Jezero ohněm a sírou hoří a vře. Srdce naše láskou plápolá. Zrak temným ohuňm sálá. Lilije na východě rozličnými barvami se stkvějí. Sněhem se bělí krajina. Hory zlatnou jítrem řezavým. Tváří má, tváří má, kvitni mi růžičkou. Konstancie počala se hemžiti hostmi všelikého stavu. Jak by ty kraje naše plesáním nezněly? Ozvěte se nářkem, hory doly. Město všecko rozléhalo se jáсотem nevýslovným. Zahučela hukem zlatá hora. Severní hřměly kraje radostným hláholem.

Pozn. 1. Od instrumentalu příčinného tento instrumental tím se liší, že v téže větě látka obsahová i podmět bývá, aniž se smysl pozmění: V Praze přšela síra (= přšelo sírou). Fňj ženo, člověčina tu páchne (= páchne tu člověčinou). Jarota mu z žhavých zraků plála (= žhavé zraky plály jarotou). A ta tvoje falešnosť blyští se ti z očí (= oči blyští se ti falešností). Úpění jich po lesích se rozléhalo (= lesy se rozléhaly jich úpěním). S instrumentalem příčinným takové změny předsevzítí nelze: Les zahučel náhlým pádem obrovského dubu.

Pozn. 2. Vedle instrumentalu látkového bývá též srovnávací jako s nominativem, avšak rozdílný obou vazob jest patrný. Řekneme-li: „Tu páchne kadidlem“, pravíme, že tu cítíme skutečně kadidlo; pakli řekneme: „Tu páchne jako kadidlo“, pravíme toliko, že vůně, kterou tu cítíme, podobá se kadidlové.

Také předložka *od* bývá druhdy vedle instrumentalu a to s rozdílem nepatrným. Avšak hrubého barbarismu se dopouštějí, kdož po slovesech z zápachu, chuti a p. užívají předložky *po*.

2. O instrumentale předmětném.

Instrumental předmětný pojí se se slovesy: *hýbati, točiti, vládnouti, pohrdati, pýchati* a p.:

Hýbali jsou hlavami svými. Rukama na ně kývali. Mrazná bázeň tělem chvěje. Posad blázna vysoko, bude nohama klátiti. Na koníčka vyskočím, bílým šátkem zatočím. Kroutí očima a vztekle sebou zmitá. Do řídkého bláta neházej kamenem. Pravou rukou

*) Téhož významu jest instrumental při slovesech *kaditi, smraditi, kouřiti, dýmati* čím.

nic nevládne a nohou málo. Kníže několikými vlastní vládl. Mnohý chlebem pohrdal a suchou kůrkou za vděk vzal. Kdož pýchá prikázáním, pýchá tím, jenž prikazuje. (Hus I. 75)*).

Pozn. Vlastní význam tohoto instrumentalu jest prostředkový; neboť točiti, hýbati, kývati něčím znamená tolik co: točení, hýbání, kývání působiti něčím, pomocí něčeho.

3. O instrumentale výrokovém.

Instrumental výrokový označuje doplněk výrokový. V obyčejí jest při slovesech:

a) zdáti se, jeviti se, ukázati se, prokázati se, učiti se:

Sově soumrak svítáním a tma noční polednem se zdá. Kristus zjevil se člověkem i Bohem pravým. Lhářem se ukáže. Za nevděčníky Bůh se prokazuje vděčným. Bratr učí se ševcem, kupcem, kovářem.

b) zůstati, potrvati, naroditi se, umříti:

Kdo pravdu zastává, vítězem ostává. Kdo se narodil vlkem, tomu liškou nebyti. V zárodě ptačím, co se začalo zakládati hlavou, nohou, křídlem, to se již nemění. Narodil se boháčením, umřel žebrákem.

Pozn. Při slovese umříti přičiňuje se druhdy k instrumentalu příděstí *jsa*: umřel *jsa* kmet osmdesátiletý, *jsa* farářem ve svém rodišti. — Některé rčení jest: narodil se *co* boháč, umřel *co* žebrák!

c) jmenovati, nazývati, křestiti, slouti, jmenovati se, psáti se:

Němci Vojtěcha Adalbertem jmenují. Kristus učedníky své nazval světlem světa. Bůh kázal nám, abychom jej vzývali otcem. Zlodějem ho naříkali. Dorotou's křtěna. Zrno tone, pleva pluje, proto přece plevou sluje. Zahálka matkou a chůvou všeho zlého jmenuje se. Matyáš králem Českým i Uherským se psal.

Pozn. Skutečně, stále jméno vyjadřuje se při slovesech slouti, jmenovati se, nominativem: V tom městě, ježto Velehrad slovo, Bořivoj a Ludmila sv. křest přijali.

d) učiniti, stvořiti, vychovati, vyvoliti, ustanoviti, provolati, korunovati, posvětití:

*) Starší řeč dle obdoby sloves vytčených pojí s instrumentalem také slovesa klamati, lháti, louditi, posmívati se: Muž nepravý klamá svým přítelem. Aby Vašimi Milostmi nelhal, jak mnou lže. Dáblové lidmi obluzovali. Netoliko sami sebou, ale i cizími křesťanská čeledě nemá se posmívati.

Učinili cikána králem, a on nejprve svého otce oběsil. Ruka Páně stvořila člověka mužem a ženou. Mládenec, že křesťanem vychován jest, odpověděl. Čechové Bořivoje knížetem zvolili. Čech Kroka po sobě soudcem a správcem ustanovil. Císař Vratislava králem českým a polským korunoval a provolal. Sv. Prokopa hospodářem potvrdili a k tomu opatem světili.

e) míniti, pokládati, pamatovati, zastati, vítati:

Ohněm míní prorok světlo pravdy. Bláto zlatem, mláto kladěš chlebem. Pamatuji ho malým chlapcem. Syn zastal otce svého již vetchým starcem. Vítal mě kmotrem.

f) žádati, dáti, poslati, přijati, vzíti:

Libuša tě mužem, česká země knížetem žádá. Zdráv buď, dobrý muži, kteréhož nám bohové dali knížetem. Ulyxes poslán do Troje řečníkem. Králem ho přijmou mile. Vzal od něho cti a darem koně.

g) při některých slovesech podmětných na označenou způsobu, ve které podmět se objevuje. Poněvadž instrumental tento často nahrazován bývá srovnávací částicí jako s nominativem, slove též **instrumentalem srovnávacím**:

Oči mu sloupem stály. Nade stříbrem po levici lunou oheň vzhůru plane, nade zlatem po pravici sluncem pláti neustane. Poustkou leží niva naší duše. Rakem zpátky jdeš. Všecky vody tam plynou křištálem, každá krůpějka spadá perličkou.

Jiný druh tohoto instrumentalu označuje se jmény hromadnými:

Šli jsme do ulice, kamž po chvíli valil se lid zástupem. Hejnem se ptáci sletovali. Na máku rojem usedli motýli.

Jindy opět instrumentalem tímto vyjadřuje se způsobu, které podmět následkem děje slovesního nabývá:

Město Jeruzalém po několikráte rumem a popelem lehlo (t. j. město bylo vypáleno tak, že nezbylo z něho než rum a popel, rumem a popelem jevílo se bývalé město). Rozstoupili se kolem.

Pozn. 1. Jako instrumental srovnávací, tak i výrokový znamená původně způsobu, ve které podmět dle svých měnivých vlastností se objevuje, na př.: učinil se ďábel hadem = proměnil se v hada, vzal na se podobu, způsobu hadí. — Člověk se časem mění, jest dítětem, jinouchem, mužem starcem; vše to jsou různé způsobu, ve kterých se jeho bytosť objevuje.

Pozn. 2. Instrumental výrokový nahrazuje se často předložkou za s a k l u s a t i v e m ; klásti zaň co jest hrubý barbarismus: do spolku přijati jsou, přihlásili se co údové (= za údy); co praemii dostanou odběratelé krásný obraz (= za praemii), co farář ustanoven, zvolen (farářem, za faráře) atd.

Pozn. 3. Za instrumental srovnávací nastupuje druhdy částice jako s n o m i n a t i v e m aneb i jiné opisy, jako: ve způsobě, v postavě, v podobě, na způsob a p.: Aja Jaroslav jak orel letí. I vyrazí Záboj v před jako krupobití. Duch sv. se ukazuje v holubí tváři (= podobě). Vylétl z toho člověka čert v černého ptáka postavě.

4. O dvou instrumentalech závislých na jednom slovese.

Jsou-li dva instrumentaly závislé na jednom slovese, mají se k sobě poměrem podřadnosti. Sloveso napřed pojí se s jedním instrumentalem, přirozeným vztahem sobě bližším v jeden celek, ku kterémuž pak druhý instrumental se druží:

Nedejte sebou točiti vlnami tohoto světa. Osobami svými tím povinni nebyli. Hrobovým stínem hlubokého lesa dvě poutníků se cestou ubírá. A sám potom zlou smrtí hořem umřel.

Cvičení.

Jakého způsobu jsou instrumentaly v následujících větách: Zlaté jablko jim cestou svítilo. Dávali jsme se údolím. Širým polem leť můj hlas. Večtem dochodili vrchu. Přemyšlovati budeš dnem i nocí. Nebezpečí rostlo každou minutou. Jak to uviděla, hlasem zavolala. Vlezl kradmem do dvora. Výskokem běžel domů. Voda vře klokotem. Nech vše jíti svým chodem. Dohoniti ho nemohli, neboť před nimi třemi noclehy napřed byl. Paní Jitka umřela jest prve několika lety nežli bratr její. Chceme podle vás hrdly i statky státi. Lépe jest potknouti se nohou nežli jazykem. Hoře mně, že jsem tak dlouho dlil svým polepsením a tak dlouho váhal svým spasením. Šest set zlatých dobrých, zlatem i váhou spravedlivých. Spanilý a krásný tělem bez umění co jest, než papoušek peřím okrášlený? Na hoře stojí dřevo krásné sv. Arnulfem vsazené. Válkami měst ubývalo. Tráva vyschla horkem a velikým suchem. Krev nás hanbou páčila. Roucho vetchem s něho spadlo. Hořem smyslu pozbyl. Král hněvem zbledl. Tou vojnou počal se král stydět. Bujností řečí a skáčí. Zdeněk bil mou čeled pýchou a hrdostí. Vdova nevěděla, kam se radostí podíti. Žalostí na mne dívati se nemohli. Stavitel, když stěny pořádá, střechou se nezanaší. Mnohými zbytečnými věcmi se zanepražďoval. Budeme se vámi spravovati? Slíbil za ně hrdlem i statkem. Klín klínem vyrazeti

sluší. Dar darem se vynucuje. Šest set lodí obilím nasutých odsud se plaví. Tou vodou zapouštějí pole a zahrady. Nešťastník ten, kterého tím zločinem vinili, potom za živa čtvercem. Ten chodníček kamením zahází a trním zanosím. Dobře cesta povédoma, rozmarýnem opletena. Nebeská obloha černými mraky se povlačovala. Duše hříchy se poskvrnila. Strom se mízou země napájí a krmí. Již se jablůň květem přioděla. Zaběhly mu oči slzami. Kámen často hýbaný neobroste mechem. Všecky cesty, chodníčky sněhem zapadaly. Moře vodou nepřeplyne. Saň počala jedem stříkatí. Strom pučí ratolístkami kolkolem. Matka si přála, by syn méně světem páchnul. Víno sudem razí. Dědek kožemí zapáchá. Hoří vroucí láskou k národu. Louka rozličným kvítečkem prokvítala. Tvář jeho rdí se ruiněncem. Zlatem jen se svítí stěny. Prokóp počal se ctnostmi třeptítí. Zelená travička modrým kvítím kvete. Město hudbou zvučelo. Háj rozlčhal se zpěvem ptactva. Král hlavou kynul. Co činiti máš, tím neodkládej. Kačičky třepetaly křídelkoma. Červeným jablíčkem koulela. Mrkal očima. Neznamenitým se narodil a neznamenitym umřel. Pozval mne hostem. Moudrým ten se darmo zove, kdo neumí radit sobě. Bratří Víta opatem volili. Sv. Petr jednoho měštěnína Akvilejského biskupem posvětil. Mikuláš nikda nebyl bloudným člověkem shledán. Hrozné tělo jeho osykou se třese. Leželo mu to kamenem na srdci.

HLAVA V. O pádech předložkových.

1. **Pádem předložkovým** rozumíme předložku s příslušným k ní pádem jmenným, na př.: Na stromě. Do města. Od lítosti. Při tobě.

2. Původní význam předložek byl *místní*; odtud pak vyvinul se význam jejich *časový*, *způsobový* a *příčinný*. Vývoj tento i nyní ještě při některých pádech předložkových stopovati můžeme. „Co jsem se nachodil *po tmavé noci*“ značí původně též prostor místní jako ve větě: „Co jsem se nachodil *po tmavém lese*,“ nyní však „*po tmavé noci*“ jest nám určením času. Právě tak vyvinul se z původního významu místního význam *příčinný* ve větě: „Všechn most se otřásal *pod jich davem*,“ a způsobový ve větě: „Právo toto svaté zlehčuje *pod barvou služby*.“ Původní místní význam patrný jest jmenovitě při předložkovém instrumentale *nad*, jímž příčinu vyjadřujeme, na př.: Děti nařikaly *nad mrtvolou otcovou* (*nad smrtí otcovou*). Žena se *nad svými dětmi* starala.

3. Mimo to původní smyslný význam místní časem přešel u význam přenesený, pomyslný. Na př. u větách: „Sestra šla na louku, sestra byla na louce“ dotazujeme se předložkového pádu

„na louku, na louce“ otázkami *kam?* (šla sestra), *kde?* (byla sestra); význam jeho jest čistě místní. Ve větách: „Sestra šla na trávu, sestra byla na trávě“ tážeme se tolikož: „*Kam* šla sestra, *kde* byla sestra?“ I v těchto větách původní význam předložkového pádu jest místní, z něho však vyvinul se časem význam příčinný (účelný), neboť znamenají ty věty tolik co „sestra šla trávy nažat, sestra byla trávy nažat,“ jakož zřejmě jest na př. z věty: „Sestra šla *na pole* na trávu.“ *Kam* šla sestra? — Na pole. Co tam dělat? Za jakým účelem, proč šla na pole? — Na trávu (trávy nažat, aby trávy nažala).

Kdežto ve větách: „Sestra šla na trávu, sestra byla na trávě“, pád předložkový jest jako přechodem z konkrétního významu místního v abstraktní význam příčinný, v jiných větách význam jeho jest úplně abstraktní, na př. ve větách: *Budu ti na pomoci* (= pomocen). *Jste na omyle* (= mýlíte se).

4. Z této proměny významu vyplývá, že druhdy nesnadno na jisto postaviti, kterou částí větnou který pád předložkový jest.

Pravidlem tu budiž, pokud se výroku týče: Převládá-li původní význam konkrétní (místní), pád předložkový pokládati jest za určení příslovečné; pakli převládá přenesený význam abstraktní, pád předložkový pokládati jest za nerozlučnou část výrokovou (jméno výrokové nebo doplněk výrokový), kteréžto, větu rozebírajíce, od slovesa výrokového neodloučíme, nýbrž s ním v nerozlučný celek spojíme.

a) Při slovese *býti* šetřiti jest, je-li sloveso to slovesem výrokovým (verbum existentiae), čili pouhou sponou.

V onom případě pád předložkový bude určením příslovečným, v tomto doplňkem výrokovým, splývajícím se sponou v celek nerozlučný, ježž snadno vyjádřiti lze i jinými slovy, aniž se význam věty změní. Tak ve větách: „Sestra byla na poli, sestra byla na trávě,“ sloveso „byla“ jest slovesem výrokovým (= meškala, zdržovala se), pád předložkový tedy příslovečným určením místním (na poli) a příčinným (na trávě). Ve větě: „*Budu ti na pomoci*“ sloveso *býti* je sponou, pád předložkový tedy nerozlučnou částí výroku (= budu ti pomocen, budu ti pomáhati). Takovým doplňkem výrokovým jest pád předložkový na př. v těchto větách: *Jsem s někým na sporu*, na potýčkách, na kordech, na štíru (= hašteřím, potýkám, hádám, hněvám se s někým). *Jsem v potřebě*, v nouzi, v nesnázi (= potřeben, nuzen, bezraden). *Jsem někomu na závadě*, na překážku (= vadím, překážím). To jest na snadě, na bíle dni (= snadno, zřejmě). *Jsem u někoho v lásce*, v nenávisti (= od někoho milován, nenáviděn) a p.

b) Taktéž věc se má při jiných slovesech podmětných. Ve větě: „Lazar ležel v hrobě“ máme příslovečné určení místa (*kde* ležel Lazar?), ale ve větě: „Lazar ležel v nemoci“ (Suš. 19.) pád předložkový jest nerozlučným doplňkem výrokovým (= nemocen). Tak i ve větách: Ostal na živě (= živ). Přišel na mizinu, na žebrotu, na nic (= stal se nuzákem, žebrákem).

c) Ve větách, v nichž pád předložkový znamená způsobu, již podmět nebo předmět následkem děje slovesního nabyl, pád předložkový pokládáti jest tolikéž za nerozlučný doplněk výrokový, na př.: Prach jsi a v prach se obrátíš (= prachem budeš). Lesy na prach zhořely (t. j. zhořely tak, že z nich nezbylo než prach, zhořevše lesy byly prachem). I skují meče své v motyky a oštěpy své v srpy (skutím budou meče motykami).

d) Při slovesech přechodných pád předložkový bývá tu předmětem věty, tu nerozlučnou částí výroku. Předmětem jest jmenovitě při slovesech *chytiti*, *ujati*, *škubati* a p. Je-li mimo pád předložkový i prostý akkusativ u větě, znamená akkusativ *předmět celý*, pád předložkový tu *část předmětu*, která vlastně dějem slovesním zasažena jest, na př.: Mládence za ruku ujav do kostela vedl. Vola za rohy, člověka za jazyk lapají. Zdechlého lva snadno za bradu škubati. Kocour ukousl ševce za palec.

Nerozlučnou částí výroku pád předložkový bývá ve mnohých úslovích (ve spojení se slovesy frastickými), na př.: Míti někoho v lásce, v nenávisti (= milovati, nenáviděti někoho). Divil se tomu velmi, proč by jeho tak *ve cti neměli*, jakož jsou jej dříve *ctili*. Míti na někoho s kopce, s vrchu (= zlobiti se). Míti něco za lubem (= tajiti něco). Vzítí si něco v ošklivost (= zoškliviti si něco). Brátí něco v lehkost (= nevážiti, nešfímati si něčeho) atd.

5. Mimo to šetřiti jest toho, je-li pád předložkový určením slovesa výrokového čili jména podstatného. V onom případě jest určením příslovečným, v tomto přívlastkem, na př.: U lesa jest (= stojí) kaplička. *Kde* jest kaplička? (příslovečné určení místa). Kaplička u lesa jest opuštěna. *Která* kaplička jest opuštěna? (přívlastek). Avšak i jsa přívlastkem pád předložkový původního svého významu nepozbývá. Něco jiného znamená zajisté: kaplička u lesa, kaplička v lese, kaplička za lesem atd.

6. Předložky dělíme v *pravé* a *nepravé*. Pravé jsou buď původu náměstkového buď neznámého (*do*, *po*, *za* a j.); nepravé jsou původem svým pády substantiv (nejčastěji akk. a lok.): *kolo*, *místo*, *kromě*, *dle* a j.

7. Dle užívání svého s pády jsou předložky:

A) s jedním pádem:

- a) s genitivem: *bez, do, od, u, z; dle (vedle, podle), kolo, místo, kromě, vně, obapol, s strany.*
- b) s dativem: *k, proti.*
- c) s akkusativem: *mimo, pro, přes, skrze, vz.*
- d) s lokalem: *při.*

B) se dvěma pády:

- a) s akkusativem a lokalem: *na, o, v.*
- b) s akkusativem a instrumentalem: *mezi, nad, pod, před.*

C) se třemi pády:

- a) s akkusativem, dativem a lokalem: *po.*
- b) s akkusativem, genitivem a instrumentalem: *s, za.*

8. Některých předložek užívá se též bez pádu jmenného *adverbialně*: Šel mimo. Bydlí vedle. Někteří vešli do chrámu, jiní stáli vně.

9. Části věty, jež se vyjadřují pády předložkovými jsou:

a) **podmět** (výpustkou): Pravili, že by z rytířstva ty věci nésti měli. Povídali z Pily, že mne už zabili (Koll. II. 94.).

b) **předmět**: Má poslati pro list do města. Pamatuj na zadní kola. Každý o to myslil, aby se jemu zalíbil. Král o pokoj a řád pracoval. Pane, smiluj se nad námi. Věřím v Boha.

c) **přívlastek**: Je chlíveček bez dvířček. Nyní jsem osaměl jako kůl u cesty. Co ten ptáček s chocholíčkem nad námi lítá? Žádný neví jako já, jak je cesta v noci dlouhá! Pase ovčák ovce v pěkném zeleném klobouce. Král udělal Jana králem po sobě. Ukazoval smlouvu o statky.

d) **v/rok**: Umřel jest Thales, když byl v osmdesáti letech a v osmi. Zdrávu ji a při smysle našli. Zpověď má býti se studem. Co k libosti bylo, to mě opustilo. Jedněm bude k úpadu jich mnohé umění, ale druhým k jich dobrému. Sluhy jeho zazřeli, an tak černý a od ran. Pan kmotr není ze štědrých. Byl ve mlýně za práška.

e) **příslověčné určení**: α) místa, β) času, γ) způsobu, δ) příčiny.

I. O předložkových pádech místních.

1. Místo na otázku *kde?* vyjadřuje se:

- předložkovým genitivem (*u, dle, okolo, obapol, kromě, vně*),
- předložkovým akkusativem (*ob*),
- předložkovým lokalem (*v, na, při, o, po*),
- předložkovým instrumentalem (*nad, pod, před, za, mezi*):

Pleje děva konopě u panského sadu. Srbové dle moře se osadili. Krušina učinil veliký zájem okolo Hradce. Oběsili dva lotry obapol jeho. Poustevník samotný kromě lidí bydlí. Vně vlasti jsou zemřeli. Štěstí s neštěstím ob jeden dvůr žive (= jedním dvorem odděleno). Ob dům (= o dům dále). Liška v lesích, myš v dou-pěti a ryba u*) vodě ráda bývá. Šťastný na koni, a nešťastný pod koněm. Turci při domích zahrady mají. Ani pán ani paní o domě nebyli. Byl o blízce. Ihned se o něm nebesa zavřela. Někteří šli po předu, jiní po zadu. Po boku mu visel meč. Král kázal po kostelích zvonití. Pozdě po lidech slova chytati. Nad Hostýnskou horou vychází slunečko. Pod nízkým stropem vysoko neskákej. Tataři před Olomoucem se zastavili. Za Prahou se promodrují vrchy. Město Jeruzalém leží mezi horami.

Pozn. Na otázku *kde?* určuje předložka *v nitro*, — *na povrch*, — *nad* místo, *výše* něhož co tkví nebo se děje, — *pod* místo, *níže* něhož co tkví nebo se děje, — *před* místo položené s *této* strany předmětu označeného předložkou *před*, — *za* místo položené s *oné* strany předmětu označeného předložkou *za*, — *mezi* prostor obstoupený se dvou nebo více stran předměty jinými, — *dle* rovnoběžnou polohu. — *Po* s lok. plur. znamená podílnost (distributivnost) místní: *chodí po domech, po sousedech* = *dům od domu, od souseda k sousedu*. — *Bratři po poušti přebývali* (po ráznu).

2. Místo na otázku *kam?* vyjadřuje se:

- předložkovým genitivem (*do*),
- předložkovým dativem (*le, proti*),
- předložkovým akkusativem (*v, na, po, nad, pod, před za, mezi*):

Dojeli jsme do vsi. K nebi ruce spínali. Připrav se, abys vyšel proti Hospodinu. Čeledín v dům vběhl. V nemoc upadli. Na skálu vystoupí silný Záboj. Odsekni tu ruku po loket, která sobě dobra nepřeje. Slunce nad horu vyšlo. Dostal se z deště pod okap. Tajně se před Prahu brali. Jedu orat za vodičku. Vstoupil mezi dvěře chrámové.

*) Před retnicemi *v* přechází *v u*; *u vodě* = *ve vodě*.

Pozn. Předložky *v, na, nad, pod, před, za, mezi* označují tytéž poměry prostorové na otázku *kam?* jako na otázku *kde?* — Předložky *v* a *do* jsou souznačné; pamatovati však jest, že ve starší řeči předložka *v* mnohem jest častější. Posud užívá se předložky *v* z pravidla se slovesy, jimiž se nějaký nepřijemný cit, nějaké poranění označuje: Udeřil se v nohu. Píchl se v prst. Pes jej ukousl v patu. Zebe mě v ruce. — *Po* znamená *mezi prostorovou*, až po kterou co sahá: Pole všechno nám po humno berou. — Předložka *k* označuje těsnější lnutí ku předmětu, předložka *proti* pouhý směr: Postavil se ke zdi (= blízko zdi, k samé zdi), postavil se proti zdi (= předem ke zdi, u vzdálenosti jakékoli).

3. Místo na otázku *odkud?* vyjadřuje se předložkovým genitivem (*z, s, od*):

Vyletěla křepelenka z prosa. Čtyřmécítma osob vzácných s mostu do Labe vmetáno. Červivá jablka se stromu letí. Od lesa k lesu stála jeho síla.

Pozn. *Z* určuje místo, *z* jehož uitra, *s* od jehož povrchu pryč pohyb se děje.

4. Místo na otázku *kudy* vyjadřuje se:

a) předložkovým akkusativem (*skrze, přes, mimo*),

b) předložkovým lokalem (*po*):

Šli jsme skrze husté lesy přes veliké hory. Císař skrze Lombardy do Říma jel. Voje přes řeku se přebraly. Král mimo Žitavu jel. Vstoupivše do člunku pustili jsme se po řece. Běhal jelen po horách.

Pozn. Předložka *po* označuje prostor místní, po kterém pohyb buď směrem přímým se nese, nebo různými směry se šíří, — *skrze* znamená prostor, jehož středem ven pohyb se děje, — *přes* prostor, jímž pohyb s té strany na onu před se jde — *mimo* místo, jež činnost pomíjí.

II. O předložkových pádech časových.

1. Čas na otázku *kdy?* vyjadřuje se:

a) předložkovým genitivem (*z, s, za*),

b) předložkovým dativem (*k*),

c) předložkovým akkusativem (*v, na, ob, pod, za*),

d) předložkovým lokalem (*v, o, po*),

e) předložkovým instrumentalem (*s, před*):

Trn se z mladu ostře pučí. S neděle některý den vás navštívíme. Za zdravého života dobře činiti, po smrti nebude kdy.

Kohout k ránu budívá. Strom ovoce své dá v čas svůj. Všichni z mrtvých vstanou v den soudný. Na sv. Řehoře plove led do moře. Což vody pozůstalo, to jeden po druhém ob den bral. Chodívá k nám pod večer. Více spozoruje host v cizím domě za hodinu, než hospodář za rok. Kdo ve dne bude choditi, nepotkne se; kdo v noci bude choditi, potkne se. O vánocích bývá tuhá zima. Po tmě chodíte. Po hostině hosté se rozešli. S východem slunce hnuli jsme se. Bodej byl ten rozum před soudem, který bývá po soudě.

Pozn. Předložky *v* s lok. užívá se zvláště ve rčeních: ve dne, v noci, v létě, v zimě, v postě, v masopustě a se substantivy, jež sama sebou neoznačují určité doby časové: v mladosti, ve štěstí, v neštěstí, v nouzi a p. — S akk. pojí se předložka *v* názvů dní téhodních: v neděli... v sobotu. Říká se též: ve dvě... hodiny místo obvyčejnějšího: o dvou hodinách, o druhé hodině. Mimo to: ve svátek, v horko, v sucho, v déšť, ve žně a p. — Předložkou *na* určujeme slavnosti výroční a svátky: na vánoce, na nový rok, na tři krále, na velikou noc, na sv. Václava, na sv. Martina, ve kteréžto příčině užívá se též střídné předložky *o* s lok. (nikoli s akk.) o vánocích, o letnicích, o sv. Václavě atd. (šp. *o novij rok* a p.) Mimo to předložkou *o* určujeme hodiny: o jedné, o pěti, o šesti, na lože o deváté, s lože o páté; pak: o poledni, o půl noci. — Předložka *za* s gen. určuje dobu, se kterou co současně se děje: Chrám sv. Žofie za křesťanů daleko větší byl (= dokud křesťané v Cařihradě byli). Za zubův se chleba najísti (= dokud zuby jsou). Přišel za dne (= dokud ještě den byl, t. j. pod večer); přišel ve dne (= kteroukoli dobu denní). Za paměti, za rozumu (= dokud paměť, rozum jest). — Předložky *za* s akk. a *po* s lok. znamenají dobu, za jejíž uplynutí co následuje; *za* označuje obyčejně lhůtu *číslem určenou*: za měsíc (t. j. jeden), za tři dni, za pět let..., po válce, po svatbě, po neděli, po půlnoci. Předložky *k* a *pod* znamenají čas, k němuž se co chýlí: Té noci ke dni umřel. K večeru pryč se brali. Hýřil za mladu, a pod starost umírá z hladu. — *Ob* znamená dobu jednotkou časovou přerušovanou: Pole, kteréž se vždycky ob rok osívá (t. j. 1. 3. 5... roku). Zimnice třídenní ob den se vrací.

2. Čas na otázku *jak dlouho?* vyjadřuje se předložkovým akkusativem (*po, za, přes, na*):

Po ten celý čas pracemi zanesen byl. Za dva měsíce v žaláři držáni. Priamus za tři dni v té trval jest žalosti. Král pobyl ve Vratislavi přes masopust. Modlila se přes celou mši svatou. Neplní mi listu již na jedenácté léto.

Pozn. Vedle akkusativu s předložkami *po* a *za* užívá se častěji akkusativu prostého.

3. Čas na otázku *dokud?* vyjadřuje se:

- předložkovým genitivem (*do*),
- předložkovým akkusativem (*po*):

Svíčky netřeba než do dne. Štípají komáři do času. Do hodiny musila z hradu pryč. Toho jest mi neučinil po dnešní den (= do dnešního dne).

4. Čas na otázku *od které doby?* určuje se předložkovým genitivem (*do*):

Od jitra do večera mění se čas.

III. O předložkových pádech způsobových.

1. Jakost činnosti vyjadřuje se:

- a) předložkovým genitivem (*do, z, bez*),
- b) předložkovým akkusativem (*na, za*),
- c) předložkovým lokalem (*o, po*),
- d) předložkovým instrumentalem (*s, pod*):

Sedlák musil haluze porubati, do otépek svázati a drva do sáhů složiti. Jaroměř vyhořela z kořen. Z hrda si vyšlapuje. Hodiny z temna bijí. Na smrt se roznemohl. Vše na odbyt leda bylo dělal. Na bílo (= na oko) se to děje. A nad námi hory na spadnutí visely. Štěstí o berle se vleče, a neštěstí lítá na křídlech. Chromý o holi chodí. O hladě nedojde domů. Učinil to o své ujmě. Dělalí to po své hlavě. Po své vůli jednal. Po niti klubka se dovineš. Předě všemi námi pod zpovědí vyznal. Pode ctí a pod věrou slíbil. Svým dvěma učedníkům pod tajemstvím to pověděl jest. Mnohé pevnosti Turek lstivě a pod přátelstvím opanoval. Mniši zeleniny za obyčej jedlí. Kmotrové za dítě odpovídají. Dávej s rozumem a beř s pamětí. Člověk leckdy pije netoliko bez potřeby ale i se svou škodou.

2. Přiměřenost vyjadřuje se:

- a) předložkovým genitivem (*ille, z*),
- b) předložkovým dativem (*le*),

neřiměřenost předložkovým akkusativem (*nad, přes*):

Oděv, stravu podle stavu. Žádám a prikazuji z úřadu svého. Vše dělá lidem k oku a schlubu. Nad právo měj smilování. Uloženou práci ještě nad úkol vykonal. Nemudruj švec přes kopyto.

3. Kolikost, počet a míra vyjadřuje se:

- a) předložkovým genitivem (*do*),
- b) předložkovým akkusativem (*o, přes, s, za*),
- c) předložkovým lokalem (*na, po*):

Nahleděli jsme se do vůle. Najedli se do rozpuku. Mnoho jich netoliko do chromoty, ale i do smrti potlučeno. Jez do syta.

a dále do potu. Bylo nás o stůl, o tři vozy. Lépe o den prodlíti, než dlouhou hanbu mít. O živý svět bych toho neučinil. Bylo nás přes dvě stě osob. Chleba bylo s potřebu. I měli Pražané toho s pomyšlenou. Bylo nás se sto (počet přibližný = asi sto). Za mák (za vlas) tomu nerozumím. Za nehet neodstoupil od pravdy. Masopustu bylo na krátko. Slepíčka po zrnečku klove. Prška po kapkách začíná.

4. Společnost vyjadřuje se předložkovým instrumentalem (s) a genitivem (*vedle*), odloučenost předložkovým genitivem (*bez*):

Sejdě se voda s vodou a člověk s člověkem. Těžko berana s vlkem smířiti. On město vedle jiných řídí. Potom ty věci u veliké poctivosti vedle jiných klenotů chovány byly. Nepouštěj se bez vesla na moře. To mi učinil bez Boha a bez práva.

5. Vztah vyjadřuje se:

- a) předložkovým genitivem (*od, s strany*),
- b) předložkovým akkusativem (*na, o, v*),
- c) předložkovým lokalem (*na, po, v*):

Od stravy se máme dobře. Od medoviny žízně nebylo. Mladý na léta, starý na rozum. Byl na letech starší. Na zraku i na sluchu velice schází. Vím, že jsi po letech mladý. Příbuzní po meči a po přeslici. V nohy byl velmi silen. Mnozí ctí sv. Štěpána, by v koně šťastni byli. V almužny byl štědrý. Nemocných v nohách mnoho bylo. Prosím, ať je o to konec. Také o Ismaele uslyšel jsem tebe. Dával jsem o to výstrahu. Neměli jsme nedostatku s strany vody (= od vody).

6. Obmezenost výpovědi vyjadřuje se předložkovým genitivem (*kromě*), akkusativem (*minio*) a lokalem (*po*):

Všichni jsme se na jednom snesli kromě dvou nebo tří. Mimo tě není pána. Po Labi největší řeka v Čechách Vltava jest.

IV. O předložkových pádech příčinných.

1. Původce a původ vyjadřuje se:

- a) předložkovým genitivem (*od, z*),
- b) předložkovým akkusativem (*pro, o, za*),
- c) předložkovým lokalem (*po*),
- d) předložkovým instrumentalem (*nad, pod, za*):

Udatný Alexandr, a od špatného chlapa zahynul. Od nemoci studené ležela. Více bolí od jazyka nežli od meče. Ze mdloby veliké padal. Neradujte se příliš ze štěstí aniž se zarmucujte z neštěstí. Velikou radost z té práce měla. Z malého pána malý strach. Tu naň ze dvojí věci žalovali. Bude odpovídati z toho, z čeho jej vinili. Kárali mě z chyb. Chval Boha z darů jeho. Císař jim z toho poděkoval. Nebyl jemu vděčen z toho. Sodoma pro nešlechtnost obyvatelů se propadla. Kristus pro nás ukřižován jest. Dvojili se o některé věci. Nehorlí a neškorpi se o to. Domlouval jsem jim o to. Jižtě trpěl za to dosti. Za chudé přátely se hanbil. Všecky za to bylo hanba. Po těch zelinách bolest přestala. Popelůška se nad tím starala. Pod takovými těžkostmi života někteří nestatečněli. Králi umřel syn, on za ním velmi tesknil. Neplačte, matičko, za tím synem.

2. Pohnutka vyjadřuje se:

- a) předložkovým genitivem (*z, od*),
- b) předložkovým dativem (*k*),
- c) předložkovým akkusativem (*na*),
- d) předložkovým instrumentalem (*za*):

Vlk loupí z přirození a člověk ze závidi. Zlý pláče od závidi a dobrý od radosti. Teď jsme již přijeli k žádosti vaší. K rozkazu Božímu obětovati chtěl Abraham syna svého. Vstali na knížecí slova. Potom na všeliké zprávy jinak se rozmyslil. Za důležitými potřebami zemskými posly k Jeho Milosti císařské vypravil.

3. Účel vyjadřuje se:

- a) předložkovým akkusativem (*pro, na*),
- b) předložkovým lokalem (*na, po*):

Bohác dává pro pověst, chudý pro čest. Služebník na pomoc volal. Na čest sv. Marka krásný kostel jsou učinili. Šel do lesa na jahody. Byli u studně na vodě. Byla jsem v hájíčku na žaludě. Budu choditi po koledě. Toho času byl u mne po svých pilných potřebách.

4. Překážka vyjadřuje se:

- a) předložkovým akkusativem (*pro — překážka vnější*),
- b) předložkovým genitivem (*od — překážku vniterní*):

Lidé pro sních nemohli do města. Nebe pro prach nebylo viděti. Od žalosti mluvíti nemohl.

5. Důvod poznatku vyjadřuje se:

- a) předložkovým genitivem (*z*),
- b) předložkovým lokalem (*po*):

Z palce obra poznáme. Suď z podstaty a ne z pohledu. Zrátí víno po octě.

6. Prostředek a nástroj vyjadřuje se předložkovým akkusativem (*na, v, za*), prostředník a) předložkovým akkusativem (*skrze*), b) předložkovým lokalem (*po*):

Lidé mdlého zraku čtou na bryle. Učí se na housle (t. hráti), na flétnu (t. pískati). Hráti v karty, v kostky, v kuželky, v šachy. Dvě lodičky jsou k lodi přivázány za provazy. Mnohý uvisnul za ostruhu. Již se naplnilo, co nebeský otec skrze své proroky světu slíbil. Všecky listy poslal po svém pacholku do Prahy.

7. Látka výrobní vyjadřuje se předložkovým genitivem (*z, od*):
Bůh člověka z hlíny stvořil. Chrám stavěn jest od kamene.

8. Podmínka vyjadřuje se

- a) předložkovým lokalem (*při*),
- b) předložkovým genitivem (*bez*):

Při svorné vůli jde vše do hůry. Bez práce není koláče.

9. Přípustka vyjadřuje se:

- a) předložkovým akkusativem (*přes, mimo*),
- b) předložkovým dativem (*proti*):

Přes markrabino přikázání jezdil do lesův. Učinil to mimo právo. Přece ho potom mimo přísahu zabil (t. j. ač přísahal, že ho nezabije). Voják proti zákazu vzdálil se z tábora.

V. O některých zvláštnostech pádů předložkových.

A) Pády předložkové střídají se někdy s pády prostými, a to

a) bez patrného rozdílu:

1. Genitiv odluky přibírá k sobě pro větší určitost předložky *od* a *z*: Sníh chrání osení od zimy (= zimy). Tím se od úrazu hájí. Zachraň nás, Bože, od náhlé smrti. Spasitel ji ode všech ran

uzdravil (= všech ran). Dalek od ohně, dalek od popálení. Od toho potoka blízko jest ves Stadice (= blízko toho potoka). Ho-spodin chce vás z neduhu vyhojiti (= neduhu). Poutníci zpovídali se z hříchů svých.

2. Genitiv celkový přibírá k sobě předložku *od*: Mnoho pro-bráno od šatstva a od peněz. Nic více od stravy, toliko chléb a vodu nám dávali.

3. Genitiv přirovnávací (nebo nominativ se spojkou *než*) střídá se s předložkovým akkusativem *nad* a *mimo*: Kristus byl mocnější nade vše krále (= všech králův). Velicí páni tito nad sedláky bídňější jsou (= sedlákův). Čest nad bohatství (= vzácnější než bohatství). Sýr nám nad marcipán chutnal (= lépe než marcipán). Alcibiades mimo jiné zběhlý byl ve věcech válečných (= zběhlejší jiných). Mouřenínové od velikého horka nejčernější mimo jiné lidí na světě jsou (= černější jiných lidí).

4. Instrumental látky obsahové střídá se s předložkovým genitivem *od*: Hermelinové od stříbra a drahého kamení se stkvěli (= stříbrem a drahým kamením). Hora Olympus od sněhu se bělá. Od chutných jídel všecek zámek voněl. Lesina se rozléhá od zpěvu křepelčího. — Taktéž instrumental vztahový: Nevinen jsem od krve spravedlivého tohoto (= krví).

[b) s rozdílem:

1. Podoben *komu* (= similis). Zdá se jim *k té službě* podoben (= aptus). Není to podobno *k smíchu* (= nesluší se tomu smáti).

2. To *mi* nesluší (= nesvědčí, není slušno). To *ke mně* nesluší (= netýká se mne). Učinil jsem, co *na mne* slušelo (= co bylo mým úkolem, mou povinností).

3. Smál se *mu*. Všeci se z Jana smáli (= měli z něho blázna).

Pozn. Zbytečně a chybně užívá se předložkových pádů, kde stačí pád prostý: Šla pro krávy na trávu (m. kravám). Otec koupil pro děti na šaty (m. dětem). V roku 1880 (m. roku tisícího osmistého osmdesátého).

B) Předložkové pády střídají se ve spolek, a to

a) bez patrného rozdílu:

1. Počet přibližný vyjadřuje se předložkovým genitivem *do*, *okolo*, předložkovým dativem *k* a předložkovým akkusativem *na*, *s*: Mnozí do některého sta psů loveckých měli. Peněz bylo do devíti zlatých. Bylo nás okolo padesáti. A tomu jest ke třiceti letům, *ač*

úplně není. Ta hra trvala skoro na hodinu. Město Jeruzalém stálo pusto na padesát let. S měsíc se dva měli jej u veliké vážnosti. Pobud u nás ještě se dva se tři dni.

2. Věřující užíváme předložkového akkusativu *na, pro, skrze* a předložkového lokalu *při*:

To na duši a víru svou připovídáme. Ach, na můj hloupý rozum! Ale, pro všechny svaté, co se stalo? A my přísaháme skrze pána Jezu Krista. Zaklínám tě skrze Duchu svatého. Prísahal při živém Bohu.

3. Lidé *do* pláče a kvílení se dali = *v* pláč a kvílení. — Co jsem *do* vás chtěl doložil jsem = *od* vás, *po* vás. — Co je komu *do* toho = *po* tom. — Len *do* kolenou, konopě *po* uši. — Postí se dvakrát *do* téhodne = *za* týden. — Jsem *před* ním tak malý, jako *před* sluncem vosková svíčka nebo *před* mořem mēlká říčka. Šlechtnosti jsou *proti* hříchům jako černé *proti* bílému. Stínem jest všeliká světa radost *proti* radosti nebeské. — Tři králové *po* hvězdě přijeli = *za* hvězdou. Trestati někoho *za* něco, *z* něčeho, *pro* něco, *o* něco.

b) s rozdílem:

1. Při slovesech *platiti, dávatí, žádati, bráti* a p. užíváme předložkového akkusativu *za* a předložkového genitivu *od, z*:

„Dal jsem *za* koně 100 zl.“ znamená, že jsem dal někomu 100 zl. (*cenu*), a on mně dal koně. „Dal jsem *od* koně 2 zl.“ znamená, že jsem dal dva zlaté (*mzdy*) za vykonanou při mém koni práci nebo službu (od léčení, od okutí a p.). „Platil jsem *z* koně 2 zl.“ znamená, že jsem dal 2 zl. (*náhrady*) za užívání cizího koně. Kdo má najatý krám, platí „z krámu“ 100 zl. Platíme mýto *z* dobytka, na zábavách *z* osoby, platíme *z* krávy (cizí, již užíváme, nebo své, již na cizím paseme). Srovnej: Zaplatili jsme, co jsme dlužni byli *za* stravu a *z* bytu. Kovej, kovej, kováříčku, okovej mi mou nožičku, dám ti *od* ní groš. Dává se jim *od* míle groš. *Z* charitného pokoje pět zlatých na týden dávali. — Podílnou cenu označujeme předložkou *po*. Tážeme se tedy: *Po* čem je to sukno (t. metr). *Po* čem víno naléváte? Prodali žito *po* pěti zlatých (t. jistou obyčejnou míru). — Nechce-li prodavač sleviti, praví: „*Od* pěti zlatých toho nedám“ (šp. *pod* pět zlatých!) — Prodává ovoce *na* krejčary (na drobno).

2. Mezi souznačnými předložkami *u* a *při* nelze po každé stanoviti patrného rozdílu. „Stál *u* domu“ znamená blízko domu na jednom určitém místě. „Zůstaň *při* domě“ je tolik co „o blízce“

domu, na kterém koli místě. Zůstanu *u* vás = ve vaší společnosti, ve vašem domě; zůstanu *při* vás = vám ku pomoci, na ochranu. Ve smysle přeneseném užívá se výhradně předložky *při*: Při životě zůstal. Byl při paměti, při penězích. Milá paní, to jest při vás, můžete udělati neb neudělati.

3. Byl jsem *u* bratra, t. j. v jeho (stálém) bytě; půjdu *k* bratrovi. Byl jsem *za* bratrem, půjdu *za* bratrem, který jest na čas v cizině (v práci, na vojně) nebo mimo dům (na poli).

4. Říkáme: Mám *u* něho 10 zl. a mám *za* ním 10 zl. s tím rozdílem, že „u něho“ znamená, že mám tam peníze schovány, „za ním“, že mi peníze jest dlužen. Všecku službu nechal si *za* ním.

5. Chodíme na něco a pro něco. V onom případě označujeme neurčitý celek (zásobu), z něhož část běříme, v tomto určitý celek, který běříme všecek: Pacholek šel na seno, t. j. nabrat sena z větší zásoby, pro seno, aby sebral seno určité všecko. Jdi mi na vodu = přines mi vody, pro vodu = přines mi vodu (kterou jsem si nachystal, nebo jistou nějakou vodu, na př.: minerální v láhvi). Šel na pivo (do hospody, nebo do sklepa natočit piva), pro pivo (by si je přinesl domů).

6. Dívka chodí do učení, když se již učí; chlapec půjde na učení = hledat si mistra. Někdo jde do služby, do práce sjednané, umluvené, na službu, na práci, když mu služby, práce teprve hledati jest. Šohaj jde na vojnu, když se stává vojákem, do vojny, když právě válka jest.

7. Hospodář má pole pod 30 měřic, nasadil řepy pod měřici; hospodyně napekla koláčů po měřici = z měřice mouky.

8. Klidné tkvění ku předložce *s* označuje předložka *na*, ku předložce *z* předložka *v*. Sedí-li tedy kdo na zemi, vstává se země. Dívka, byla-li na trávě, jde z trávy, pakli byla ve trávě, jde z trávy. Co je *v* nebi, přichází z nebe, co na nebi, *s* nebe. Chodíce na ryby, na raky, na jahody, vracíme se *s* ryb, *s* raků, *s* jahod.

9. Na označenou vlastnosti užíváme předložky *s* a *o*; předložky *o* užíváme, když jest jméno podstatné určeno jménem číselným: Král dal novému městu za erb orla *o* dvou hlavách. Stavení hradu *o* trojím ponebí bylo. Šli jsme po malém mostku *o* jednom oblouku. Koráb *o* šesti veslích. Děti *o* roce i málem starší byly. Byl to člověk starý *s* hlavou šedivou. V zahradě bylo mnoho stromů *s* ovocem překrásným. Beran se zlatýma rohoma.

10. O nádobách, ve kterých něco míti hodláme, pravíme, že jsou na něco; když v nich něco bylo a nyní jsou prázdný, ale

znáti ještě, co v nich bylo, pravíme, že jsou od něčeho. Tedy hospodář kupuje si bečku na zelí a má v komoře bečku od zelí; hospodyně kupuje hrnce na med a má hrnce od medu.

11. Práví-li dívka v pohádce, že má jenom dva groše a o těch že chce dojít domů, míní tím, že se na ně cestou stravovati bude tak po skrovnu, by až domů vystačila. Kdyby řekla, že s těmi chce dojít domů, mínila by, že je celé donéstí hodlá domů.

12. Syn nosí šaty po otci, když otec umřel, s otce, když otec žijící synovi šaty dodrati dal.

13. Mluviti o mír = jednati o to, by mír sjednán byl (předmět zamýšlený), mluviti o míru = již ujednaném (předmět skutečný). Král o pokoj a řád pracoval (= jednal). Pracuji o tom už pět neděl (šp. na tom!) — U zlatníka se zastav o svícny = jsou-li hotovy; pro svícny, abys je sebral.

14. Mnohý pije víno přes moc = více než znuže; vypil ten lék na moc = nutě se, s nechtí.

15. Otec není od toho = svoluje. Vojsko jest od toho, by bránilo vlasti = úlohou vojska jest.

16. Nežertuj s ním (nerozumí žertu). Přítel vždy ušetřuj a z něho nikdy nežertuj (nebudíš ti přítel předmětem žertu).

C) Pády předložkové často **chybně a nesprávně** vespolek se zaměňují:

1. Chodíme na svatbu, na hostinu, na mši, na zábavu, máme něco na prodej, dáváme a берeme na vědomost, nemocný na smrt státně. (Ve všech těchto a podobných případech chybně se užívá předložky *č*). Správně mluvíme: Byl jsem na svatbě, na mši, na hostině a p., nesprávně: Byl jsem *u* svatby, *u* mše, při hostině.

2. Předložky mezi nyní často chybně se užívá: Stál mezi dveřmi, mezi oknem (m. ve dveřích, *v* okně). Pěstuje květiny mezi oknem (m. za oknem). Mezi řečí, mezi jízdu se vzmněl (m. za řečí, za jízdy). Umřel mezi cestou (m. cestou).

3. Nesprávně se mluví: proti náhradě, proti dobírce, proti odměně, proti čtvrtletní výpovědi m. za náhradu, za odměnu, na dobranou, na čtvrtletní výpověď. — Nesprávně se mluví: věřiti na něco m. *v* něco.

4. Správně mluvíme: hráti *v* karty, *v* šachy, *v* kuželky, na housle, na klavír, na kulečníku; zcela chybně však s těmito slovesy spojujeme prostý akkusativ bez předložky. Taktéž mluvíti

jest: učí se na citeru (t. hráti), na flétnu (t. pískati), na troubu (t. troubiti), nikoliv: učí se citeru, flétnu, troubu, nebo citeře, flétně, troubě.

5. Bylo by se mnou zle, kdybych to udělal (šp. byl bych na tom, nebo v tom zle). Je s ním zle (šp. je na tom nebo v tom zle).

6. Šel mimo nás, mimo náš dům, nikoliv kolem nás, což by znamenalo, že nás obcházel do kola. Taktéž mimojdoucí, šp. kolemjdoucí.

7. Majíce vyjádřiti podílňost (distributivnosť) zapomínáme na předložku *po*, užívajíce náměstky „každý“ a jiných nesprávných opisů: Sv. Jiří jede k nám, po věnečku veze nám. Dej nám po penízku. Dal nám chleba po krajíci.

D) Za pády předložkové užívá se často chybně všelijakých opisů:

Čertův vrch *v poměru* k Řípu jest nepatrný (= proti Řípu). To jest veliký pokrok *u srovnání* s dřívějškem (= proti dřívějšku). Zvolil posla *ze svého středu* (= ze sebe). Vezměte nás *do svého středu* (= mezi sebe). Pobudu několik dní *ve vašem kruhu* (= mezi vámi, u vás). Dával jsem jim výstrahu *strany* toho (= o to). Hospodář nechával pasáka *hlad trpěti* (= o hladě). Král měšťanům dopustil, aby *v obvodu jedné míle* žádné hospody nebylo (= o míli). Mám kabát od bláta, hubu od střešeň, ruce od hlíny (rozumí se samo sebou: zamazány, znečištěny). Chlupy zajecí hodí se dobře *na dělání* klobouků (= na klobouky).

E) Někdy se může změnit celá vazba pádů předložkových, aniž se smysl věty pozmění: Vyprášil šat z prachu (= prach ze šatu). Pleje pšenici z koukole (= koukol ze pšenice). V Alexandrii z peněz jsem se vydal (= vydal jsem peníze). Kde pak ta smrt těch šípů tolik bere, že se z nich nikdy nevystrílí (= že jich nikdy nevystřílí).

Pozn. 1. Při slovesech: *posaditi, postaviti, položiti, padnouti* a p. starší řeč předložky na a v poji s lokalem, předložku pře d s instrumentalem na otázku *kde?*, kdež my je nyní méně správně vážeme s akkusativem na otázku *kam?*: Ciesar na svém stolci jej posadi (Dal. 29.15). Tento na pravé cestě jest postaven (Pass. 645). Na jeho svatém těle padši poče mluvit (Pass. 505). Král kázal Kristofora na té lavici přivázati (Pass. 578). — V pomoci Pána Boha všecku naději jsme položili (Pass. 768). Pan Jindřich u Praze veliký dvůr svolal (Anth. I. 892). Večor zavírala drubež ve chlívku (K. Poh. 364). Poháně Julitu před Alexandrem starostů postavichu (Pass. 406). Malchus chléb před nimi položil (Pass. 581).

Pozn. 2. Při slovesech *býti* a *míti* předložka v poji se druhdy s akkusativem vedle lokalu: Všichni máme v jednotu býti (Arch. I. 52). Vše, což je dobré, má v potupu (Štít. Nauč. 159). Jmějte otce a matku v česť (Výb. I, 237).

F) Na označenou vícenásobného poměru místního užívá se druhdy složenin dvou i tří předložek. Je-li kdo na př. pod stolem a chceme-li označiti, že odtud vystoupil, pravíme: vylezl z pod stola. Je-li kdo za horou a přichází odtud: přichází z poza hory.

Nejčastější složeniny takové jsou: z pod, (odkud?) ponad, popod, poza (kam? a kde?) z poza, z popod, z popřed (odkud?).

Co se týče pádu, který se složeninami těmito se pojí, platnost má toto pravidlo: Je-li prvou částí složeniny předložka *po*, bývá ten pád, kterého žádá druhá předložka; pakli jest prvou částí předložka *z*, bývá genitiv:

Utíkal pryč z pod toho stromu. Kdybych to měl z pod kůže vzítí, dám ti to. Práce mu jde z pod ruky jako voda. Hrdlička poleťte ponad všechny kopce. Letěla popod trní, popod stromy, poza hory. Vychodí slunečko z poza lesů. Mračno vystoupilo z poza hory. Had vylezl z popod země. Zmizel mu z popřed očí svět.

G) Za příčinou důrazu předložky se opětuji: A když na tu louku přijeli, na tu louku na širokou, pod tu lípu pod vysokou. Já za horou za vysokou, ty za vodou za hlubobou. Přes to přese všechno.

Cvičení.

Určete platnost pádů předložkových ve větách následujících: Oheň bez podpěty nehoří. Umřel bez dědice. Žena omdlela a byla bez sebe. Žádné viny do něho uévím. Už je malá chvilka do dne. Do smrti odtud nepůjdu. Najedla se do chuti. Do pusta všecko zhubil. Byl jsem u něho do jeho vůle a do své. Petronila od nemoci studené ležela. Žebrák stonal od mnohých roků. Vím něco od té bolesti. Nemohl mluvit od lítosti. Od radosti dal se do zpěvu. Našel děti napolo mrtvy od hladu. Všecko od zlata se blyštelo. Od stravy se máme dobře. Všelická moudrost od Pána jest. Co bylo lepšího od knih a jiného nádobí, to prodáno bylo. Petr u ohně se hřál. Poddaní z roboty pracovali. Velikou radost měla z té práce. Matka kárala syna z chyb. Vyjel z Vyšehradu a jel do dvora svého. Láska z Boha jest. Boha chval z darů jeho. Ze mdloby veliké padal. Z chatrného pokoje pět zlatých na měsíc dávali. Vně vlasti živ byl. Táhl přímo k Hradci Králové. Živ byl k osmdesáti letům. Tu proti polední stojí zdi staré. Obchodníci mimo slušnost a spravedlnost lidí šidili. Pro Boží lásku, pomozte. Pro vodu k nám nemohli. Pobud' ještě přes noc. Mnohý pije přes moc. Skrze tlumače mluvil jim. Léta téhož při sv. Martině sněm byl v městě Kolíně. Pojď na jablka! Bude na přísloví a na pověst všem lidem. Otáží se vás na jednu věc. Rozešli se na svá obydlí. Dána jim byla potrava na cestu. Na smrt se rozstonal. Což-

koli svázete na zemi, bude svázáno i na nebi. Dědicem na všem zboží ostal. Na licho mluvil. Budeme ti na dobré pomoci. Pískal na lupínek. Na ty peníze budu živ. Poslal na víno. Myslivec chodíval do hor na jeleny. Přivázal koně na dlouho. Nemáme na maso. Na mši svatou zvonili. O ty věci s nimi rozmluvíme. Domlouval jim o to přísně. Král o pokoj a rád pracoval. O živý svět bych toho neučinil. Vězeň, který na právě seděl o hrdlo, utekl. Nechal pacholka o hladě. O suchém listí dobytek chová. Bylo to loni o letnicích. Cidlina v Labe vplývá. Slad se mele ve mlýně v hrubší mouku. Oba byli jednací v obličeji i v osobě. Sv. Tomáš v žíni chodil. Když budeme v nemoci, přispěj nám k pomoci. Svažte koul v snopky. Řeky mezi břehy svými běží. Slova jeho hořká jsou nad pelyněk. Do města žádný pod velikou pokoutou nesmí. Tot tobě příkazují pod milostí. Necht jich není pod nebem. Očím před ušima víra. Sv. Jiří jede k nám, po věnečku veze nám. Když bylo po roce, vrátili se k matce. Sedlák odešel po své práci. Chodil po sedlácích a prosil. Na míse bylo po věrteli vdolků. Už je kráva po teleti. Po ovoci jejich poznáte je. Někteří rozkryli se po hustých lesích. Poslal listy po poslech do Jeruzaléma. Sňal prsten s ruky své. Tu jedl beránka s uředníky svými. Na stole je džbán s vínem. Obírala hrušky ještě za zelena. Za kmotra jej vítali. Vyšel časně za chladu. Toho za mne nebylo. Toho času u něho za tovaryše dělal. Budu vám za vůdce. Král za dvě léta v jiném kraji bydlil. Ze všech živočichův po dvěm uvedeš do korábu. I rozhněval se na vladaře nad pekaři.

B) O slovese.

Hlava VI. O jakosti děje slovesního.

Dle jakosti děje dělíme slovesa ve dvě hlavní třídy: slovesa dokonavá (verba perfectiva) a slovesa nedokonavá (verba imperfectiva). Onano znamenají děj dokonaný: bodnu, dojdú, vynosím, tato děj nedokonaný: nesu, nosím, nosívám.

a) Slovesa dokonavá rozestupují se zase ve slovesa

1. okamžitá (verba singularia), jež znamenají děj v témž okamžiku vznikající a zanikající (počátek a konec děje v jedno spadají): bodnu, chytnu, kročím, skočím.

Děj okamžitý znázorniti lze tečkou (.)

Nejvíce sloves okamžitých jest ve třídě III. a IV.; z ostatních tříd jsou: jmu, tnu, nechám, dám.

2. končící (verba finitiva), jež vznikají buď a) ze sloves trvácích, když je složíme s předponami: vedu — dovedu, odvedu, vyvedu, zavedu; vadnu — uvadnu, buď b) ze sloves opětovacích: bodám — probodám, nším — vynosím.

Končící slovesa z trvácích vzniklá nazýváme trvavě skonalými (durativo - perfectiva) a znázorňujeme je přímkou v závorce (—).

Končící slovesa z opětovacích vzniklá nazýváme opětavě skonalými (iterativo - perfectiva) a znázorňujeme je několika přímkami v závorce (— — —).

Přímkou tu znamenají jakost děje prvotního, závorky jeho skončení.

b) Slovesa nedokonavá dělí se ve slovesa

1. trvácí (verba durativa), jež znamenají děj po jistou dobu nepřetržitě trvajících, nehledíc k jeho začátku a konci: lezu, nesu, vanu, vládnou, běžím, klečím, mluvím, chválím, píši, pracuji.

Děj trvácí znázorniti lze přímkou neomezenou (—|—|—|—|—).

Slovesa trvácí nalézáme ve všech třídách; nejvíce jest jich ve třídě I. a IV. Ze sloves třídy V. trvácí jsou prvotná a denominativa*) (beru, dělám), ze sloves třídy VI. tolikéž denominativa (bojuji, panuji).

Zvláštním způsobem sloves trvácích jsou slovesa počínavá (verba inchoativa), jimiž se označuje nenáhlé vznikání nějakého stavu: blednu, bohatnu, vadnu, šedivím, plesnivím.

Děj počínavý znázorniti lze přímkou od bodu A znenáhla se zesilující (A—).

Slovesa počínavá nalézáme ve třídě II. a III.

2. opětovací (verba iterativa), jimiž se označuje děj opětovaný buď v pravidelných přestávkách jedním směrem (Žák chodí do školy), buď bez přestávek různými směry (Otec chodí po poli).

Slovesa opětovací znázorniti lze dle jakosti děje opětovaného buď několika tečkami (... = opětování děje okamžitého: bodám,

*) Slovesa prvotná jsou odvozená od kořenů: plésti (plet), vésti (ved), denominativa (odejmenná) odo jmen: děliti (děd), kralovati (král), oněměti (něm), deverbativa (odslovesná) odvozena od sloves: bývati (býti), dávati (dát).

střílím), nebo několika přímkami (— — — — = opětování děje trvacího: nosím, vodím, psávám), nebo přímkami omezenými (—|—|—|—| = opětování děje končícího: vyhazuji).

Slovesa opětovací jsou vesměs deverbativa; nejvíce jest jich ve třídě V. a VI.; ve třídě IV. jest jich sedm: choditi, voziti, voditi, nositi, honiti, jezdit, vláčiti (dial. též: loziti).

3. opakovací (verba frequentativa), jimiž se označuje opakování děje opětovaného v delších přestávkách, pročež slují též iterativa druhého stupně: chodívám, nosívám, čítávám.

Slovesa opakovací znázorniti lze takto:

(....) (....) (....) = opakování děje okamžitého: střílívám, bodávám. (— — —) (— — —) (— — —) = opakování děje trvacího: běhávám, vodívám. (—|—|—|) (—|—|—|) (—|—|—|) opakování děje končícího: vynášívám, docházívám.

Slovesa opakovací nalézáme ve třídě V. s koncovkou *ávati* neb *ívati*.

Pozn. Na označenou delších přestávek slabika *va* se zdvojuje: chodívávám, vodívávám. Minulý čas těchto sloves označuje dávno uplynulou minulost: Tam jsem já mívával dobrou vůli.

Některá slovesa znamenající pohyb, lesk a hlazol mají zvláštní druhotvary v *otati*, jimiž se označuje jednak děj sesílený jednak urychlenost jednotlivých kmitů. Slovesa taková slují sesilovací (verba intensiva): drkati — drkotati, foukati — fukotati, mrkati — mrkotati, míhati — mihotati, blýskati — blyskotati, práskati — praskotati, dupati — dupotati, hrkati — hrkotati, krákati — krá-kotati, vrkati — vrkotati, šeptati — šepotati, řehtati — řehotati. — Intensiva jsou též: žádoniti (žádati), žebroniti (žebrati), ble-kotiti (blekati).

Jiné zase druhotvary v *kati* znamenají děj zdrobnělý; slovesa taková slovou zdrobnělá (verba diminutiva): cupati — cupkati, klapati — klapkati, dupati — dupkati, hopati — hopkati, hladiti — hládkati, dřímati — dřímkati.

Většina sloves nesložených (vyjmouc počínává) má tři, čtyři i více tvarů, jakost děje znamenajících: býti, bývati, bývávati; — pásti, pásati, pásávati; — kleknouti, klekati, klekávati, klečeti, klečívati; — blysknouti, blýskati, blyštěti se, blyskotati; — cvrknouti, cvrkati, cvrčeti, cvrlikati; — fouknouti, foukati, fučeti, fukotati; — vrknouti, vrkati, vrkávati, vrčeti, vrkotati.

Hlava VII. O slovesech předponových.

Slovesa skládávají se s předložkami, kteréž v této příčině slovou předponami, pročež slovesa složená i předponovými nazýváme. Předpon, s nimiž slovesa se skládají, jest devatenáct: *do, od, u, z, pro, pře, vz, při, na, o, v, nad, pod, před, po, s, za, vy, roz.*

Předpony dodávají slovesům, s nimiž se skládají, významu rozmanitého: 1. Mění se jimi jakost děje, ze sloves nedokonavých stávají se často slovesa dokonavá: jdu — dojdu. 2. Vytýká se jimi směr děje: strelím — dostřelím. 3. Vyjadřuje se jimi začátek, konec, větší nebo menší míra děje: Pivo zakyslo, dokyslo, překyslo, nakyslo. 4. Dodává se jimi slovesům zvláštního významu vzhledem k podmětu konajícímu a předmětu dějem zasaženému: Sám to unesu (možnost podmětu děj vykonati). Vypsal všechno černidlo (spotřebování předmětu).

I. O významě předpon vzhledem k jakosti děje.

Předponová slovesa I. a II. třídy jsou dokonavá: donesu, upeku, vypiji, zahynu, zbohatnu.

Předponová slovesa III. třídy jsou dokonavá: posedím, sešedivím; trvací jen ta, jimž se význam mění: závidím, nenávidím, závisím, záležím, náležím, přísluším. Avšak: Hrušky se zaleží. Málo tu naležíme.

Předponová slovesa IV. třídy jsou dokonavá: pochválím, zadusím. Trvací jsou: nápodobím a zápasím. Opětavě skonalá: odnosím, vyjezdím atd. (sedm).

Předponová slovesa V. třídy jsou

a) dokonavá, vznikla-li z trvacích: zavolám, udělám, vyberu,

b) trvací, vznikla-li z opětovacích: rozdávám, poznávám, umírám, zajídám, překážím, odrážím. — Vyhledám, (perf. = vy-pátrám, exquiram), vyhlédám (imperf. = očekávám, exspecto).

Předponová slovesa VI. třídy jsou a) dokonavá, vznikla-li z trvacích (= denominativních): slituji se, vypracuji, vzraduji se, b) trvací, vznikla-li z opětovacích (= deverbativních): vykupuji, vytrubuji, odstrašuji.

Pozn. Přibude-li ke slovesu předponovému druhá předpona, stává se jí sloveso nedokonavé dokonavým: utírám — zutírám, převracím — spřevracím.

II. O významě předpon vzhledem ku směru děje.

1. Děj vyvíjející se u něčeho, při něčem, pod něčím vyjadřuje se předponami *u*, *při*, *pod*: Utkvělo mi to v paměti. Uvázli v blátě. Uvisnul za ostruhu ve třemeni. Uvázal koně o sloup. Veliké škody z povodně se staly, zvláště těm, kteří blíže vody přisedli. Přistihli zloděje na komoře. Mužik podtrhl žebřík, a Bobeš spadl dolů. Podlomil haluz. Podpálila v peci. Podsazovali zelí (t. vyhynulou přísadu).

2. Směr děje v nitro něčeho vyjadřuje se předponou *v*: Lidé vcházelí a vycházeli. Vstoupil do pokoje. Vojsko vtáhlo do země.

3. Směr děje z něčeho ven vyjadřuje se předponou *vy*: Vybral se z domu na cesty. Vojsko vysedlo z lodí. Vychytil mu jablko z hrsti.

4. Směr děje k něčemu vyjadřuje se předponami *při* a *do*: Ptáci přiletěli. Přilil vody do hrnce. Zlatý orl vřude doletí. Dvěře nedoléhají. Jeřtě nedosedl na koně, a již kope nohama.

5. Směr děje od něčeho pryč vyjadřuje se předponami *u* a *od*: Ptáci uletěli. Zloděj utekl. Odběhl pluhu na poli. Zlatý pás odpásal. Odsedni.

Pozn. Slovesa s předponou *u* vyražejí silněji odloučení částky od celku. Říkáme „odliti neb ocediti vodu od něčeho,“ míníce všecku vodu, ale „uliti neb ucediti vody, t. j. trochu, většl nebo menší částku. „Uběhl nám, ušel, ujel, uletěl“ t. tajně, nenadále, proti vůli naší neb i lstivě, „odběhl, odejel, odletěl“ (prostě pryč).

6. Směr děje k sobě, vespolek označuje se předponou *s*: Hosté so sešli. Sestoupili se v kolo. Seseďte se. Spřátelili, sbratřili, skmotřili se.

7. Směr děje na různu vyjadřuje se předponou *roz*: Rozběhli se kam který. Král rozeslal listy po všem křestanstvu. Nočním časem pryč se rozkradli. Rozpřátelili, rozbratřili, rozkmořili se.

8. Směr děje na vrch něčeho vyjadřuje se předponou *na*: Nabodl maso na nůž. Naložili seno na vůz.

9. Směr děje přes povrch vyjadřuje se předponou *po*: Počerniti, posoliti, pokryti, pohnojiti.

10. Směr děje výše něčeho vyjadřuje se předponou *nad*: Rybář lovil ryby, a syn mu nadháněl. Ručnice nadnáší. Půjdete-li pěšinkou, mnoho si nadejdete.

11. Směr děje níže něčeho vyjadřuje se předponou *pod*: Kde nemůžeš přeskočiti, podlez. Věvec posekala, vraným koňům podestlala.

12. Směr děje před něco vyjadřuje se předponou *před*: Hospodář hostům jídla předkládal. Předjížděli se.

13. Směr děje za něco označuje se předponou *za*: Slunce zašlo za horu. Zasedli za stůl. Zašlo mi za nehty.

Pozn. Druhdy předpona *za* označuje vhloubení se v něco, odchýlení od pravé cesty: Zašel někam do světa. Kuroptve do pole zapadly. Zatoulal se někam.

14. Směr děje vzhůru vyjadřuje se předponami *vy* a *vz*: Kohout vyletěl na střechu. Vylezl na strom. Slunce nad horu vzešlo. Dřevo na vodu vzplýnulo.

Pozn. Hláská *v* z předložky *vz* často se odsouvá: Moře se zdýmá. Oheň se zňal.

15. Směr děje s hora dolů, s něčeho pryč stranou vyjadřuje se předponou *s*: Vitr svál listí se stromu. Sníh sešel. Dal se svěsti s pravé cesty.

Pozn. Význam předpony *s* hora dolů přechází v ponětí „mízení objemu“: Sníh se stehl. Sukno se sběhlo. Otok naběhne a splaskne.

16. Směr děje před se vyjadřuje se předponou *po*: Krávy se domů popásaly. Vojsko postoupilo. Obilí polehlo.

17. Směr děje vůkol čeho vyjadřuje se předponou *o*, *ob*: Kolo třikrát oběhlo. Ovoce opadalo.

18. Směr děje středem něčeho vyjadřuje se předponou *pro*: Prosoukal se oknem. Prošel branou. Za Prahou se promodrují vrchy. Tmou noční ohňové strážní probleskovali.

19. Směr děje na příč, přes povrch něčeho vyjadřuje se předponou *pře*: Vojsko přešlo přes řeku. Přeběhl nám zajíc přes cestu. I nejtlustší dřevo přehoří. Bouřka se přenesla.

III. O významě předpon vzhledem k trvání děje.

1. Nastoupení děje vyjadřuje se předponou *za*:

Zaječelo moře. Zahučely hory. Již kohout zakokřhal. Zavoněla růže. Zavrtěl hlavou. Něco se tam zabělelo. Stromy se zazelenaly. Nezabolí jazyk od dobrého slova. Zalamuje se led na řece. Zavěj, větríčku, s Dunaje.

2. Menší míra děje vyjadřuje se předponami *při* a *po*:

Velikou prací rukou svých, i hladem přimíraje, živiti se musil. Zůstaň s námi, Pane, neb se připozdívá. Přitmělo se. Přichromuje. Pospíme trochu. Ani chvilky neposedí. Připomeňte, kdybych pozapomněl. Vítr poutchl. Hlava mě pobolívá. Podřimuje. Pokulhává. Vítr povívá.

Pozn. Mnohé složeniny s předponou *po* zvláště sloves pohybu a hlaholu vyjadřují děj vždy znovu — zhusta přerušovaně, s přestávkami — se obnovující, nejvíce s vedlejším ponětím menší míry děje: poběhávati, poblyskovatí, pobublávati, pohřmívati, poháněti, poklekávati, poskakovatí, potřásati, popřjeti.

3. Větší neb i přílišná míra děje vyjadřuje se předponami *nad*, *pře*, *roz*, *u*:

Nadbylo nám něco peněz. Nadměřil toho sukna dva metry. Tak brus, abys nepřebrousil. Hrušky přehniličely. Těsto překyslo. By se člověk rozkřičel, nikoho se nedokřičí. Kýchá, div se nerozkýchá. Kdybych se rozhledal, najítí toho nemohu. Div se ten kohout nerozkokrhá. Uběhal se. Upracoval se.

4. Násobení děje vyjadřuje se předponou *na*:

Kdo plevy seje, málo nažne. Naběhlo sem zimy. Voda na louky písku nanasla.

5. Dokončení děje a úplnost jeho vyjadřuje se předponami *do*, *od*, *o*, *po*, *pře*, *s*, *z*, *u*, *vy*:

Již dohospodářil. Kapala voda, až dokapala. Matka šaty prala a již dopírala, sestra trávu žala a již dožínala, bratr pole oral a již doorával. Oheň dohořívá. Hodiny odbily. Již mu odzpívali. Oemocněl. Jetelinko drobná, co's tak odrobněla. Tančili, a když potančili, rozjeli se. Kdo setrvá, zlé přetrvá. I báně se přeberou. Svečeřilo se. Slitovalo i zzelelo mi se toho množství lidu. Ulekli se takové řeči. Lhůta vypršela. Vybyl si svůj trest.

6. Nedokončenost děje vyjadřuje se předponami *roz* a *na*:

Rozetkal plátno a nedotkal. Rozešil kabát. Rozepsal úlohu. Co's ty nalomil, to on dolomil.

7. Trvání děje po jistou dobu, strávení té doby vyjadřuje se předponami *vy, pro, pře*:

Vyklečel půl dne. Celý den vychodil. Vybyl tam tři léta. Dvě hodiny prodřimal. Celý den proseděl, provzdychal, proštěbetal, proležel, prozahálel. Přebyl, přebydlil zimu v Itálii. Celou hodinu přezíval.

Pozn. Rozdíl mezi předponou *pro* a *pře* jest ten, že slovesa s předponou *pro* složená vyjadřují trvání děje jistou dobu s vedlejším ponětím zmařením této doby, složená s předponou *pře* pouhé trvání.

IV. O významě předpon vzhledem k podmětu konajícímu a předmětu dějem zasaženému.

1. Možnost nebo způsobnost vykonání děj prostým slovesem označený vyjadřuje se předponou *u*. Složenin takových užívá se nejčastěji ve větách záporných: Těch krav sám neupaseš. Bezzubý kůrky neuhryze. Tak velikého kamene sám neuválím. To všechno unesu. Ryba bez vody neubude (kann nicht existieren). To ubude (das geht an).

2. Vstoupení podmětu neb uvedení předmětu v plný proud děje prostým slovesem označeného vyjadřuje se předponou *roz*: Když se rozblázní, nikdy neví, kdy přestati. Až se rozejdu, rychleji půjdu. Rozmyslal se. Dříví se nechce rozhořeti. Všecky nás rozesmál, rozveselil, rozplakal.

Pozn. *Rozespalý* jest více než *ospalý*: *ospalému* se dřímá, *rozespalý* již na polo spí.

3. Konání děje se zvláštní zálibou, do vůle, do syta, do únavy vyjadřuje se předponami *po, pro, vy, na*: Pojídali a popíjeli. Tu si pochrapuje a večere nechá vystydnouti. Hodně se tam proskákali. Provaluje se ve trávě. Již jste vydováděli, nyní poseďte. Hezky jsme se vychodili. Nemůžeme se dosti vyděkovati. Ta kráva se všechna vybečí. Už jsme se našali. Když se ho dost nabil, pustil ho. Ještě jsem se málo na světě nabyl. Dost jsem se nachodil i světa nabloudil. Už se napršelo, nahřmělo, nabylo sucho.

4. Dosažení, získání něčeho vyjadřuje se předponami *do, na, v, vy*: Než se chleba dokopali, do syta se naplakali. Žala jsem já, žala, až jsem se dožala chládku studeného. Doprala se hezkého statečku. Ani pohané sami jsou s to byli, aby svých bolův se dopočítali. Děti nemohouce samy sobě pomoci, chův se svých doplávají. U studánky spočívali, večera se dováhali. Což se my vám

naprotivíme! Co se už navadíme, už je to málo platno! Málo tu nastojíme! Vlichotil se v jeho přízeň. Vypekařil si pěkné peníze. Vyklamal, vymámil to na něm. Já na tobě vyznání vymučím. Vysedím já co doma?

5. Náhrada dějem způsobená vyjadřuje se předponou *od*: Odmlátil, odjezdil, odoral mu svůj dluh. Odseděl to ve vězení.

6. Vybavení se z něčeho, odstranění něčeho vyjadřuje se předponami *vy* a *za*: Vyplatil se ze zajetí. Vychodil se z té nemoci. Z pekla by se vyhal. Vytrávil mouchy. Vykouřil nás z pokoje. Darma se za uchem drbeš, té starosti nezadrbeš. Mysli na něco jiného a tak to zamysli. Zaspali jsme hlad.

7. Spotřebování, zmar, ztrátu něčeho dějem prostým slovesem označeným vyjadřuje se předponami *vy* a *pro*: Vybarviti barvu. Vykaditi kadidlo. Vymazati masť. Vypečetiti všecken vosk. Vyšiti všechny niti. Vyplésti bavlnu. Vytkati přízi. Vysoliti sůl. Rozmarýn jsem vyvila na věneček. Dolinu jsem vypásl, halenu jsem propásl. A ta mladá léta tak jen protouláš. Všecken svůj majetek prokupčil, prohospodařil, proholubařil, proseká (řečník), projezdil atd.

8. Úplné něčeho zmizení, zničení vyjadřuje se předponou *vy*: Zvadla růže, vyhyнул i kořen. Obilí vymoklo. Všecek rod vymřel. Dobytek vyzdychal. Mouchy vykapały. Všecky zuby se mu vykazily. Kočka myši vychytala.

9. Distributivnost (podílnost) děje, t. j. děj vykonaný po sobě od několika podmětů nebo na několika předmětech vyjadřuje se předponami *po*, *s*, *z*: Hrušky, když dozrají, na zem popadají. Posedali za stůl. Už jsme žito požali. Strhali zámků se dveří. Schytali zloděje. Zodmykal truhly. Všecko zobracel. Kdyby koza delší ocas měla, všem by oči zvyrážela.

Velmi zhusta skládá se *po* v tomto smysle se slovesy již s jinými předložkami složenými: Ptáci podolétali, poodlétali, popoblétali (něco), popodlétali, popřelétali, popřilétali, popro létali, porozlétali se, poslétali se, poulétali, povlétali, povylétali, povzlétali, pozalétali. Ovce se porozbíhaly. Stařec si všecko pozapisoval. Mnoho jsem pozapomínal. Poschodili se rádcové z celého království. Pozvyplácel dluhy. Pozotvíral okna.

Mnohá slovesa skládají se se dvěma, třemi neb i více předponami, z nichž každá podržuje svůj význam: Všecko obilí podovážel. Nepřítel všecky pevnosti zdobýval. Všecky stromy v zahradě pozvytínal. Mnoho zrna ponarozsýpal. Poznavypůjčoval si peněz. Pozvyupomínal dluhy.

V. O změně vazby a významu sloves předponových.

Někdy vyskytuje se při slovesech předponových záměna vazby, kterouž slovesa tvaru činného nabývají významu trpného. Ve větě „bude ti chodníček rozmarýnem vzházeti“ sloveso *vzházeti* přísluší vlastně „rozmarýnu“, jakož se ho vůbec užívá o klíčení semene rostlinného; měla by tedy věta vlastně takto zníti: „Bude ti rozmarýn na chodníčku vzházeti.“ Změnou vazby ve větě hořejší sloveso *vzházeti* nabývá významu trpného, a instrumental vyjadřuje látku obsahovou.

Ve větě „Herodes rozlezl se červy“ sloveso *rozlézti se* přísluší vlastně podmětu „červi“ (= Červi se rozlezli tělem Herodesovým). V oné větě tedy sloveso to má tolikéž význam trpný, znamenajíc asi tolik co „Herodes rozežrán jest červy jeho tělem rozlezlými“, a instrumental jest příčinný (původ stavu trpného).

Jiné příklady takové záměny jsou: Oči mi zaběhly slzami. Uši mi zaléhají křikem. Proč, kalino, neprokvétáš, malinami nezasedáš. Bílým kvítkem prokvítej a jablíčkem zasedej. Louka vodou podešla. Pusťte nás do síně, připadáme sněhem. Zamrkli, zatměli jsme v lese.

Hlava VIII: O rodech slovesních.

I. O rodě činném.

1. **Rodem činným** (aktivem) označuje se činnost od podmětu přímo vycházející.

2. Mnohá slovesa činná mají vedle (obyčejného) významu přechodného zhusta význam nepřechodný:

Kníže, hrob tvůj nedospěl jest, kaž jej dospěti (Pass. 180). I táhli jsou Moravané za svým králem. Uhlí vtrhli do Moravy. Hnal na nepřítele. Vyrázil na nepřítele. Přitrhli k městu. Již skonali. Zima udeřila. Strach udeřil u vše u Polany.

3. Slovesa nepřechodná složena byvše s předložkami stávají se přechodnými:

Zaskočili celé vojsko. Obcházeli město. Celou zimu přeležel.

II. O rodě středním.

1. **Rodem středním** (mediem), jenž se vyjadřuje rodem činným s náměstkami zvratnými *se, sobě, si*, značí se činnost od podmětu přímo vycházející, ale jeho zároveň se týkající.

2. Některá slovesa nevyskytují se v řeči jinak nežli jakožto střední (zvratná), jako: báti se, stydět se, dívat se, modlit se, blyštět se, všimati si, vypňjčiti si (šp. *se*), naříkati si a m. j.

3. Jiná slovesa jsou činná i střední: bráním — bráním se, obracuji — obracuji se, беру — беру se (do dalekých zemí), nosím — nosím se (pěkně se nosí = šatí), chystám — chystám se a p.

4. Mnohá slovesa složena byvše s předložkami *na, do, u, roz* středními se stávají: naposlouchati se, napatřiti se, navoněti se, dokřičeti se, doválet se, uběhati se, rozběhnouti se, a j.

Pozn. Sloves *otázati* a *vyhýbati* užívá se se zvratnou náměstkou i bez ní, *spoléhati* z pravidla bez náměstky zvratné.

5. Často sloveso střední znamená, že se podmět se zvláštím úsilím zabývá s předmětem (vyjádřeným instrumentalem s předložkou *s*) — medium dynamické:

Od břemene, se kterým se namáhal, umřel. Některí se s kamením sem tam váleli. Uhlídal jsem některé, ani se se zrcadly nosí. Nemohu se nadíviť, proč se s vámi žalařují. Slyším, ani se s písťalkami jakýmis pěstují. Co se s tím přenášíš? Kdo se s tím bude přešívati! S některými věcmi se lidé ustavičně přeměřují, převažují, přesypají.

III. O rodě trpném.

Rod trpný (passivum) značí činnost, kterou podmět na sobě trpí; v našem jazyce vyjadřuje se způsobem rozličným, a to:

1. přičestím trpným spojeným s pomocným slovesem *býti* a *bývati*, kteréhožto spojení tyto jsou hlavní tvary:

a) pomocné přítomné **jsem** s přičestím trvacím (ctěn jsem) označuje

α) děj ve přítomnosti trvající:

Jsem spokojen, když milován jsem od lidí dobrých.

Pozn. Ve příčině této rodu trpného zájmena se užívá, obyčejně nahrazuje se rodem středním: Kázáním slova Božského rozum se osvětluje, žádost spravuje, zatvrzení v zlosti se ruší, hřích se pudí, a Boží milost se v člověku plodí.

β) děj v minulosti trvající:

Čtyřicet a šest let dělán jest chrám tento. Když jest na mne žalováno, nezapřel jsem jména tvého.

b) pomocné přítomné **bývám** s přičestím končícím nebo trvacím (poctěn bývám, ctěn bývám) značí děj ve přítomnosti opěťovaný:

Každý strom po ovoci svém poznán bývá. Bohatý ctěn bývá pro zboží.

c) pomocné přítomné **jsem** s přičestím končícím (poctěn jsem) značí

α) stav přítomný vzešlý z děje dokonaného:

Ženo, sprostěna jsi nemoci své (= prosta jsi). I vlasové hlavy vaší všickni sečtení jsou. Čím srdce jest přeplněno, tím ústa přetékaří.

β) děj v minulosti dokonaný:

Tu přišli, a ihned jsou ode všech lidí jati. Ukřižován, umřel, pohřben jest.

d) pomocné minulé **byl jsem** s přičestím trvacím (byl jsem ctěn) značí děj v minulosti trvající:

On učil ve školách jejich a slaven byl ode všech. I přistupovali, a byli uzdravováni.

e) pomocné minulé **byl jsem** s přičestím končícím (byl jsem poctěn) značí

α) stav minulý vzešlý z děje dokonaného:

Ta města ohrazena byla zdmi vysokými. Všechny oči byly obráceny naň.

β) děj v minulosti dokonaný (srov. c. β):

Nevěděl, že zálohy udělány byly jemu pozadu města.

f) pomocné minulé **býval jsem** s přičestím končícím nebo trvacím (býval jsem poctěn, býval jsem ctěn) označuje děj v minulosti opěťovaný:

K tobě volávali otcové naši a nebývali zahánbeni. A což na nich prosíval, na tom uslyšán býval. V Indii za krále volen býval, kdo nejrychleji běžeti mohl. Jakž jste bývali vedeni, tak jste chodili.

Pozn. V minulém čase pomocné sloveso třetí osoby (jest, byl) často se vypouštívá: Skrze Mojžíše písmo dáno. Pozve-li se osel na svatbu, aneb vody třeba, aneb dříví nenanošeno. Ač vyšel z bláta, povýšen za preláta. Ta myška už lapena, se kterou kočka pohrává. Stud prodán, život zmrhán. Zle dobyto, zle odbyto. Co praveno, to řečeno; a co zapsáno pérem, toho nevrátíš sochorem.

g) pomocné budoucí s přičestím trvacím nebo končicím (budu ctěn, budu počtén) značí děj v budoucnosti trvajícím nebo dokonaným:

Bude-li to činěno, rozmnoží Bůh úrody vaše. Vzděláno bude místo pánu.

2. zhusta rodem středním, zvláště ve 3. osobě o podmětě neurčitém:

Kdo se po sobě nepoznává, poznává se po spolku. Líbezněji se chvála z cizích úst slyší, než z vlastních. Dobré se pomní dlouho, a zlé ještě déle. Kde se dobře vodí, tam se rádo chodí. Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá. Napřed se mlátí, potom se platí. Jinak se pluje po moři, a jinak po řekách. O tom se mnoho píše.

3. pomocí sloves *dáti se, lze, jest*:

Dosti jsme se mánutí dali. Nebylo lze poznati, kudy utíkali. Viděti (jest), že jest člověk dobrý.

4. pomocí substantiv pojem slovesní obsahujících se slovesy *býti* (v lásce, v nenávisti, v potupě), *míti* (škodu, soud), *bráti* (odplatu, ujmu, škodu, porážku), *přicházeti* (k úrazu, pádu, k obnovení), *trpeti*, (křivdu, nenávist).

5. slovesy činnými nepřechodnými (smyslu trpného):

Tělo sv. Klimenta hřbí v Římě (pohřbeno jest). Tělo na kříži pnělo (pověšeno bylo). Rána zacelela. Na orlím hníždě i sova zorlí. Když se vrána zjestřabí, hleďte se ptáci. Jetelinko drobná, co's tak odrobněla. Ihned opitomějí zvířata. Čeho se jen Midas dotekl, to vše ozlatělo *).

*) Mimo to pamatovati jest, že náš jazyk rodu trpného příliš nemiluje, pročež staří překládajíce z latiny mnohé věty trpné rodem činným vložili. (Srov. Listy fil. III. 215.; a Čelakovského „Čtení“ str. 357).

Rodu trpného schopna jsou slovesa přechodná; slovesa nepřechodná mívají v rodě trpném z pravidla vazbu neosobní, ač i vazba osobní není neobyčejna:

Ni semo ni tamo ustoupeno, i váleno tamo (Výb. I. 16). Na tom soudě má dvě neděle ustavičně seděno býti (Všhr. 3). Po válkách Tábořských jest toho přestáno (Tov. 121). Lži má se varováno býti (Ctib. Hád. 29). Tandariáš jede v to město, kde ho čekáno (Star. Skl. IV. 60). Odloženo té pře (Žer. Záp. II. 25). Budet se jemu posmíváno (Štít. Nauč.) Rozum k tomu vede, aby při té věci bylo se zvykem spravováno. Zlá naděje, by ze zlého bylo děkováno (Štít. Nauč. 268). Musí na tom přestáno býti (Blah. Gram. 177).

Ta slova nemají býti užívána (Blah. Gram. 172). Ptán jsem byl na rozličné věci (Bart. 25). Oba dva na jednotejné věci byli vyptáváni (Blah. 41). Slušnost a způsobnost šetřena má býti pilněji (Blah. Gram. 96). Rozdíl ten šetřín býti musí (ib. 212). Dočkání nepřátel (Anth. II. 206). Hlas ten pro-rocký od nepřátel jest posmíván (Žal. 132). Abych od utrhačův klevetných utrhan nebyl (Ctib. Hád. 2). Nechci pohrdán býti (Všhr. XX). Budeš vyva-děna (Suš. Pis. 293).

Taktéž v trpných větách záporných bývá vazba neosobní i osobní: Žád-ného díla nebude děláno v těch dnech. Utoul, a víc potom nenalezen (Pass. 213).

HLAVA IX. O časech slovesních.

Jazyk náš má toliko tři časy: přítomný (praesens), minulý (praeteritum) a budoucí (futurum), avšak svými vidy slovesními prostými i složenými jakost a povahu děje tak přesně a tak rozmanitě vypodobiti a odstíniti dovede, že se mu v tom žádný jazyk nevyrovná. Třeba tedy při každém tvaru časovém bedlivě šetřiti, jaký děj označen býti má, (zda okamžitý, končící, či trvací, opakovací) a dle toho voliti příslušné vidy slovesní.

I. O čase přítomném.

1. Přítomným nazýváme, co se buď v době, ve které mluvíme, před očima našima právě děje, aneb co se vůbec pravidelně přiházívá nebo konává, byť i v době, ve které mluvíme, děj takový před očima našima se nevyvíjel. Tudíž slovesa dokonavá (okamžitá i končící) přítomného děje z pravidla označovati nemohou, a čas jejich přítomný označuje děj do budoucna posunutý. Užívá se tedy o ději přítomném z pravidla sloves trvacích, opěťovacích a opakovacích:

Bratr z lesa domů jede, javorové dřevo veze. Mrvu z cizího oka vytahuješ, a ve svém břevna nevidíš. Všudybude, kam s tímto spspíchláš? Do světa ho vedu. Vidíš-li, jak se tu z té tmavé brány

cosi čmýrá a sem leze? Každý pták miluje své hnízdo. Dle šatů vítají, dle rozumu provázejí. Peníze jedným panují, druhým slouží. Co v srdci vě, v ústech kypí. Kdo neseje, ten nevěje. Bůh nedává všechno jednomu člověku. Pěkné slovo železná vrata otvírá. Když ptáčka lapají, pěkně mu zpívají. Tiché vody břehy podrývají. Kdo s Bohem počínává, ten všeho dokonává. Na úrok Pánu Bohu dává, kdo se nad chudým smilovává. Od mlčení hlava nebolívá. Výhra a prohra na jedněch saních jezdívají.

2. Praesentem sloves trvacích vytýká se zhusta rozvíjení děje proti jeho ukončení:

Kdo stín lapá, prázdnou hrst mívá. Bos chodívá, komu celá ves boty kupuje. Dcerka má skonává. Z těch peněz jsem ho upomínal, i byl mi odložil až do Benátek, a tak mi je podnes oplacuje.

3. Praesentem sloves trvacích i dokonavých značívá se děj minulý, za větší živostí do přítomnosti položený čili zpřítomněný — *praesens historické* (vypravovací):

A tu přeleževše noc, ihned ráno po mšech k městu útokem ženou ten celý den; tu se zdí střílejí kamením a z pušek tepou s obou stran velmi velmi silně; a když bude večer, odstoupí od útoku. A v sobotu ráno začali mezi sebou rokovati; jedni rokují a druzí do města lezou. A tak vpadnouce v město ztepou lidu na několik set (Let. 50). — A když přišla noc, Žižka vytepe se a jede na Kolín (Let. 49). — Pozoruji také a slyším je rozličnými jazyky k sobě mluvíti. *)

Pozn. Na označenou děje rychle nastupujícího užívá se druhdy pouhých kmenů slovesních: Tu on dareba chmat kámen a bác do okna, a tabule břink. Ale já skok na nohy, chyt hůl a roch jej za týlo. Tak: fuk ven, lap ho, žduch ho, prask bičem, šmik nožem, žbluňk do vody a p.

II. O čase minulém.

1. Praeteritem sloves trvacích a opětovacích označuje se děj v minulosti se vyvíjející: *kupoval, topil se, přicházel*; praeteritem sloves dokonavých děj v minulosti dovršený, nehledíc k jeho vyvíjení: *koupil, utopil se, přišel*.

*) Ve starší řeči minulý děj často vyjadřuje se časem budoucím: Jak se zaň Bohu pomodlil, tak ihned sv. Efrén řeckým jazykem mluvíti bude (Pass. 164). — A když se sběhnou, bude boj náramně lýtý (Troj. 202). — Tak ti, kdož utéci chtěli z ohně, budou zbiti všichni (Let. 20). — A pán uslyšev, to od posla, bude jemu protivno, bude říe ci: Coť mi je to rozkázal (Štít. Nauč. 308).

Potom pomalu vítr ulevoval, až do konce utichl. Led se lámal a hned tu noc všecek sešel. Pohanstvo pomalu mizelo, ačkoli dokonce nezmizelo. Někteří tak zděšeni byli, že omdleli. Vítězství sem tam se nachylovalo. Tu jeden ubrus prostíral, druhý talíře rozkládal, jiný vodu k umývání rukou připravoval, jiný krmě rozdělával. Když slunce vycházelo, viděli jsme ostrov Rodýz.

2. Praeterita sloves trvacích a opětovacích užíváme, když dle děje nějakého spolu osobu, od kteréž vycházel, posuzujeme. Malého dítěte, novou jeho hračku prohlízejíce, netázeme se, „kdo ti to kupoval?“, nýbrž, „kdo ti to koupil?“ — Ovšem pak se ptáme „kdo to kupoval“, když se nám něco draho neb lacino, vhodné neb nevhodně koupeno býti vidí, a když si tak spolu úsudek o způsobu koupě a o tom, kdo kupoval, činíme. Tak i pravíme: „kdo to stavěl, kdo ti dával sůl (t. odvažoval), kdo psal ten list, kdo mne volal?“ Po tom kdo hodiny natahováním pokazil, neptáme se nikdy slovy: „kdo ty hodiny natáhl?, nýbrž „natahoval“. Taktéž, jestli že při zamykání neb otvírání čeho pominuto, říkáme: „kdo zamykal? kdo otvíral?“

Týchž tvarův užívá se často ve větách záporných a tázacích, když podmět výsledku děje dočekati se nemohl anebo vykonání jeho od sebe odmítá:

Viděl jsem, že ani to již nepomáhalo. Když dlouho nepřicházel, odešli jsme. Mnozí vycházejíce nenavracovali se. Já jsem vás nevolal, nepobízel. Čekali, že se snad vrátí, ale on ani druhý ani třetí den se nevracel. Volal, ale nikdo se neozýval. Jaromír nic neodpovídal. Uhlíř neodpíral. Nespouštěl s nás oči. Ale proč jsi ho nevyhnal? — Nač bych jej vyháněl? Vyjdi, Marynko, vyjdi ven! — Proč pak bych já ven chodila? (Suš. 356).

3. Praeteritem sloves trvacích a opětovacích značívá se děj, jež podmět uskutečniti se snažil, proti jeho výsledku (praeteritum **snahové**, de conatu):

Král zánku dobýval, ale nedobyl. Pražané poddávali se, ale král neráčil toho přijíti. Nemohli dvoru zapáliti, ač zapalovali onde a onde. Již odcházel, ale zdrželi jsme ho ještě.

4. Praeteritem sloves opakovacích označuje se děj minulý v různých od sebe oddělených dobách opakovaný jmenovitě, když se propovídá, že děj ve přítomnosti mluvícího již přestal:

V tom ponebí jsme jídávali, obědvávali i večeřivali. Vždycky lidé plakávali, když byla zmínka o tom. Hněvsa na každý rok jednoho času za čtyři neděle se zblázníval. Což je ta stezička úzka, kterou jsem chodíval. Těmi děrami někdy voda tékávala, ale na ten čas nebylo tu žádné vody. Jindy okolo bot chodíval, a nyní neví, jak si v nich vyšlapovati.

5. Praeteritum sloves dokonavých i nedokonavých přibírá k sobě druhdy přičestí minulé slovesa *býti* na označenou děje uplynulého dříve jiného děje minulého.

Když se byl zatvrdil Farao a nechtěl nás propustiti, pobil Hospodin všecko prvorozené v zemi Egyptské. I padl Saul na zemi, neb se byl ulekl náramně slov Sammelových. Ještě pak nebyl vyšel do půl síně, když se k němu stalo slovo toto. To všecko tak se stalo, jakž on byl prorokoval. A aj hvězda, kterouž byli viděli na východě slunce, předcházela je.

III. O čase budoucím.

1. Futurum sloves nedokonavých označujeme děj v budoucnosti trvajícím, opětovaný neb opakovaný; futurum sloves dokonavých (dle tvaru praesentem) děj v budoucnosti nastupující, jednodobý:

Kdo nás bude spravovati a opatrovati? A tam budu přicházeti k tobě a s tebou mluvíti všecko, což bych poručeti chtěl. A hned po soužení těch dnů slunce se zatmí, a měsíc nedá světla svého a hvězdy budou padati s nebe a moci nebeské budou se polybovati.

2. Futurum značívá se děj obecný do kterékoli doby časové, tedy i do přítomnosti padající. Futurum takové vyskytá se nejčastěji v průpovědích o pravdách obecně platných (futurum gnómičké, průpovědné), často vedle praesentu sloves trvajících:

Jednomu slunce svítí, a druhému ani měsíc nezašeří. Kdo sám cti nemá, jinému jí nedá. Kdo se blátem umývá, zamaže se. Čas raní, čas hojí. Jedna ovce prašívá celé stádo nakazí. Struna příliš natažená praskne. Nešlechtnost, ač bude za chvíli vzátna, však bývá brzy zapomenuta. Pýcha bývá, když kdo váží se v čem vysoko a bude jiné proti sobě vážit lehce nebo tupiti v čem kolivěk. Kdež spravedlnosti nebude, tuť pokoj ostati nechce. Závistivý radovati se bude zlému bližního a želeti dobrého jeho.

3. Futurem sloves dokonavých označujeme, že podmět s to jest anebo není, aby děj nějaký vykonal:

Kdo je širokých plecí, mnoho unese. Moře neuneso, co rozum zamyslí. Za hodinu míli ujede. Koně uzdou udržíš. Za pohody i baba loď urídí. Kdo zubů nemá, kárky neuhryze. Kdo neumí jezdit, na koni neobsedí. Starého vralce plevami neošidíš. Komu Pán Bůh nedal, kovář neukuje.

4. Futurem ve větách tázacích označujeme druhy způsob rozvažovací (lat. conj. deliberativus):

Mistře dobrý, co učiním, abych života věčného dědičně obdržel? (= co učiniti mám). Což pak učiním s Ježíšem? Sluší-li daň dávatí císaři? Dáme-liž čili nedáme?

Hojnost tvarů časových v češtině.

Abychom poznali, jak přerozmanitě jazyk náš označovati může různé doby časové a jakost děje, pozorujme alespoň dvě slovesa v jejich rozmanitých videch prostých i předložkových.

Sloveso psáti v těchto obměnách vyskytovati se může:

a) v čase přítomném: píši, dopisuji, psávám, rozepisuji se.

b) v budoucím: budu psáti, dopisovati, psávati; napíši, dopíši, rozpíši se, rozpíši a nedopíši, popíši si trochu, vše zdopisuji.

c) v minulém: psal, dopisoval, psával, napsal, dopsal jsem, rozpisoval a rozepsal jsem to, rozepsal a nedopsal jsem to, popsalsi, zdopisoval jsem vše.

Od slovesa hřměti můžeme tvořiti: hřmí, hřmíá, hřmívá, hřmívá, pohřmívá, pohřmíuje, zahřmívá, rozehřmívá nebo rozehřmíuje se, dohřmívá; — bude hřmíti, hřmíati, hřmívati, hřmávati, pohřmívati, pohřmíovati, zahřmívati, rozehřmívati nebo rozehřmíovati se, dohřmívati, — zahřmí, zahřmíá, pohřmí, rozehřmí nebo rozehřmíá se, dohřmí, dohřmíá (nahřmí se, nahřmíá se, vyhřmí, vyhřmíá se), odehřmí; — a tak i v čase minulém.

Hlava X. O způsobech slovesních.

I. O indikativě.

Indikativ jest způsob skutečnosti kladené (ať pravdivé nebo nepravdivé).

II. O kondicionale.

Kondicional označuje děj neskutečný aneb takový, který by po přání našem nastoupiti měl, který by za jistých podmínek nastoupil.

Kondicionalem vyjadřuje se druhdy chuť nebo vůle děj vykonati, na př.: Pila bych, jedla bych; chleba se mi nechce (Suš. 214). Synáčku můj milý, já bych už snídala (Suš. 34). Spal bych (= chce mi se spáti).

Pozn. Kterak se indikativu a kondicionalu ve větách hlavních i vedlejších užívá, o tom na svých místech.

III. O imperativě.

Imperativ slovanský původem svým jest vlastně optativ (způsob žádací), odkudž jde, že se ho užívá i o první osobě: Dělej já co dělej, všem se nezachovám. Pravdu sobě hudme, dobří spolu budme.

I. Imperativ kladný značí příkaz (mírný i přísný, dle povahy tonu) — **imperativ příkazovací** (iussivus).

Příkazující žádáme, buď aby děj ve svém dovršení nastoupil (imperativ sloves dokonavých), buď aby děj trval, se opětoval (imperativ sloves trvacích, opětovacích a opakovacích): Zaveď to dítě k matce. Veď to dítě, aby neupadlo. Voď to dítě po světnici, povod' to dítě po zahradě. Vodívej to dítě na čerstvý vzduch.

II. Imperativ záporný značí zákaz — **imperativ zakazovací** (prohibitivus).

Zakazující žádáme tolikéž, buď aby děj ve svém dovršení nenastupoval (prohibitiv sloves dokonavých), buď aby děj, který před očima našima trvá nebo se opětuje, přestal (prohibitiv sloves trvacích, opětovacích a opakovacích): Nezaveď toho dítěte někam daleko! Neved' toho dítěte, nech jde samo. Již toho dítěte nevod', unavilo by se. Nevodívej toho dítěte za rosy do zahrady.

Tu však pamatovati sluší, že prohibitivu sloves dokonavých jen tehdy užíváme, když koho čeho vystřiháme, varujeme, neboť jen v tom případě žádáme, aby děj ve svém dovršení nenastupoval. Tak říkáme: „Nebodni se, nensekni si prstu, neřež se“, když kdo neopatrně s něčím ostrým zachází; „nezasedui mi, neshod' zrcadla, nerozbij okna, nezapomeň své řeči“.

Sice zakazující žádáme, aby děj vůbec nenastupoval (nehledíc k jeho dovršení), pročež volíme slovesa trvací (vzhledem ku slovesům dokonavým opětovací):

Nepouštěj se bez vesla na moře. Do řídkého bláta kamenem neházej. Kde dva mluví, tam třetí nepřistupuj. Chudý s bohatým nehoduj, moudrý s bláznivým nežertuj.

Při slovesech **pohybu** šetřiti jest rozdíl mezi prohibitivem sloves trvacích a prohibitivem sloves opětovacích. Prohibitivem sloves trvacích žádáme, aby děj před našima očima se rozvíjející přestal: „Nejeď tak rychle“ kážeme tomu, kdo právě rychle jede, „neběž“, kdo běží, „neveď, nevez ho, nech jde,“ když právě kdo koho vede, veze. Žádající však, aby děj nenastupoval, užíváme sloves opětovacích: Nejezdi, neběhej, nelítej, nevoď, neboň, nevoz, nenos, nechod.

Pozn. 1. Důležitého rozdílu tohoto šetřiti jest též ve větách rozkazovacích a zakazovacích a při infinitivě: Přines mu vody, nenos mu vody; kážal mi, abych mu přinesl vody; zapověděl mi, abych mu nenosil vody. Kážal jim přijít, přinést, přivést, ale zakážal (nedal, bránil) jim chodit, nosit, vodit.

Pozn. 2. Rozeznávej platnost imperativů: Pojď, pojed, pones, poved, požeň (sem ke mně nebo se mnou). — Jdi, jeď, nes, veď, zeň (ode mne pryč na místo neurčené). — Zajdi, zajed, zavez, zaved, zažeň (ode mne pryč na místo určené).

Pro větší důtklivost příkazu přičiňují se částice vybízecí: Nu vstaňte již. Nuže začněme. No vypravuj.

Imperativ se druhdy vypouštívá (výpustka imperativu):

Kdo do tebe kamenem, ty do něho chlebem. Na ptáky lepem, ne cepem. Po vojně kopím v trní. S každým pěkně, s nemnohými důvěrně. Chvála Bohu.

III. Imperativ vyjadřuje se též rozličnými způsoby jinými:

1. Časem budoucím:

Milovati budete nepřátele své. Rovně budeš souditi velikého i malého. Cožkoli já příkazuji vám, ostříhati budete, činíce to, nepřidáte k tomu, aniž co z toho ujmete. Nepromluvíš proti bližnímu svému křivého svědectví. Nepokradeš!

2. Indikativem se slovcí *ať, nech, nechať*:

Ať nekraluje hřích ve vašem těle. Kdo zlé strojí, nech se zlého bojí. Nechať nejsem oslyšán. Ať neupadneš.

3. Kondicionalem:

Abychom šli! (= pojďme). Ale re abys myslil, že můžeš dělati co chceš! (= nemysli).

4. Větou tázací:

Proč mi to děláš? Co se ho bojíš? No nejdete (neposyláte) si pro ty knihy?

5. Infinitivem se slovesy *ráčiti*, *chtíti*:

Račte se sestoupiti. Neračte na mne zapomenouti. Nechtěj záviděti těm, kteří páší nepravost.*)

Hlava XI. O jmenných tvarech slovesních.

I. O infinitivě.

Dle toho, jakou platnost infinitiv má u větě, rozeznáváme několikery způsoby infinitivu, a to:

/ 1. infinitiv podmětný

a) při slovese *býti* na označenou možnosti, povinnosti, nutnosti:

Bylo všecko viděti i slyšeti. Ty stupně ještě dobře znáti. Almužny jest dávatí, ale děti neochuzovati. Pravdouť jest do nebe přijíti. V prvním jest věku cvičiti paměť. Jest se obávati, aby něco horšího nepovstalo. Bylo by toho zkusiti. Bylo by tam jíti. Je vám hýti tu nebo tam. Je z mrtvých vstáti všem. Nic dobrého neslyšeti, kam mi se jest poděti? Jak mi učiniti tomu?

Pozn. 1. K infinitivu nutnosti nyaf velmi často chybně se přičiňuje sloveso *museti*, k infinitivu možnosti zbytečně sloveso *lze*: Všichni lidé musejí uměti (m. všem lidem jest uměti). Z toho lze poznati (m. z toho poznati).

Pozn. 2. Vazba tato jest neosobna. Špatny jsou tedy věty: Hora jest viděti (m. horu jest viděti), vojáci jsou viděti (m. vojáky jest viděti).

b) při mnohých slovesech a výrazech neosobných:

Po práci milo odpočinouti. Však až teskno mezi nimi se motati. Pěkná věc jest pěknou míti bibliothéku. Netřeba než zapráhnouti a jeti. Nebeské věci spatřovati a svého jazyka neuměti hanba jest. Nevidí mi se všecko vyčítati. Nezdálo se pánům od toho pustiti. V tom mi se pohleděti udá.

*) Strč. Nerod' (= nechtěj) nám toho zlým vzpomínati.

2. infinitiv výrokový:

To jest Bohu sloužiti, svůj stav neb úřad vésti ke cti Boží. Tlachatí není cepem máchatí. Stromy jsou jenom kvěsti (= pokvetou co neviděti).

3. infinitiv předmětný:

a) při slovesech:

Na koních jezdití zvyká. Někdy dvakráte za noc nestěžoval sobě vstáti s lože. Uložil jsem mlčeti. Řekové slíbili to učiniti. Diomedes přísahal pokoj zachovati. Umřítí se nebojím. Nastojte! česky mluvití se hanbí. Pospěš jíti do Jeruzaléma. Nedbali plniti slibu. Do své nejdelsí smrti na nic podobného navěsti se nedám. Žádnému nebylo bráněno k nim jíti. Žádnému se nehájí poslouchati. Nech vše jíti svou cestou. Jísti jsme dosti našli, ale pítí nic.

Pozn. 1. Při slovesech dáti, kázati, museti, strojiti se, chystati se, chtítí vypouštívá se předmětný infinitiv sloves pohybu. Češi Uhrům do země nedali. Kážeš-li mně pro kvasnice, hupky běžím pro ně. Potom dál už musil Jiřík pěšky. Sestra chystá se do města. Kdo chce kam, pomozme mu tam.

Pozn. 2. *Dáti* s infinitivem znamená způsobiti, aby se něco stalo; *nedati*, překážeti, odpor činiti: *nechati*, nepřekážeti. Špatny jsou tedy vazby: Nechal si ušiti boty (m. dal). Nenechal ho k sobě přistoupiti (m. nedal mu). Veliký strom nenechá se olnouti (m. nedá se). Nedá se mysliti, pověděti (m. nelze).

Pozn. 3. K infinitivu na sloveso *mlti* závislému často zbytečně a chybně přičiňuje se *co* vedle jiného akkusativu: Co zde má mezi námi *co* dělati? Měli mnoho *co* vypravovati. S tím nemám nic *co* činiti. Pán se mnou nic neměl *co* činiti.

Pozn. 4. Chybně a zbytečně užívá se slovesa *zůstati* s infinitivem za příkladem vazeb německých: Zůstaň státi, seděti (= státi, seď). Vojsko zůstalo státi před městem (= stanulo, zastavilo se). Hodiny zůstaly státi (= zastavily se, došly). Zůstali vězeti v blátě (= uvázli, uvázli). Zůstal viseti na haluzi (= uvisnul). — Taktéž naučil jsem se ho znáti v Praze (= poznal jsem ho).

b) při jménech přídavných *hotov, hoden, pilen, nedbanliv, mocen* a p.:

Za čest a slávu hotov buď dáti i hlavu. Nejsou hodni na zemi nikdež trpení býti. Kolíne, Kolíne, nejsi hoden státi. Pilni byli tělo Boží přijímati. Byl nedbanliv káti se hříchův. Mocen jest můj Hospodin od tebe mě sprostiti.

4. infinitiv přivlastkový při jménech podstatných na otázku *jaký*:

Zda nevíš, že mám moc ukřižovati tě? (jakou moc?). Žádost má vždy slovo Boží slyšeti. Měl svobodu k nim vcházeti.

5. **infinitiv vztahový** při jménech přídavných, zvláště snadnosti a libosti:

Oheň dobrý jest se zhlíti. V tom sklepe jest voda dobrá pítí. Dobrým mila by byla pravda slyšeti i od oslice. Přesladké jest jho Páně, břímě jeho přelehké nésti. Moudrá slova jsou bláznům slyšeti protivna. Což je ta cesta tvrda orati!

Pozn. Za tyto vazby osobní nastoupiti mohou vazby neosobní: Dobrým milo by bylo pravdú slýšeti atd.*)

6. **infinitiv účelný** na označenou účelu nebo cíle činnosti nějaké:

Otec dal syna sloužiti. Dali cizince na půdu ležeti. Zanesl jsem si boty podraziti. Tovaryš do Prahy šel, ale zůstal dělati v Brně. Mnoho ovoce zůstalo sbíрати. Král nechťel jiného ke stolu sloužiti, než jeho. Složili jsme seno v kopky, ale nemáme slámy přikryti je. Nemáte čerstvé vody napiti se? Prádlo jest ještě váletí.

Pozn. Na otázku čemu (nač) jest to? odpovídá se z pravidla infinitivem účelným: jísti, pítí, obilí cítiti atd.

7. **infinitiv způsobový**, kterýž nastupuje:

a) za kondicional ve větách vztazných a tázacích při slovesech *býti, míti, věděti*:

Ještě jest vám kdo pomoci. Tu se bylo čemu dívati. Snadno jest si vybírati, když jest v čem. Neměl mu kdo pro voděnku jíti. Není se čím bezpečiti. Ty chaty jsou tak těсны, že častokráte nebylo kde lůžka postaviti. My jsme Pánu Bohu z čeho děkovati měli. Ne proto stvořil Bůh svět, aby měl kde býti. Bude míti s kým pracovati. Šla bych si stěžovat, nemám komu (si) stěžovati. Nemáme čím hrdi býti. Neměl zač koupiti. Voda neměla kudy odtékati. Nemám se já tady kdy baviti. Otec řekl synům, aby šli na službu, že jich nemá jak živiti. S kým se o to poraditi, nevěděl jsem. Rozmýšlel jsem, kterého poslechnouti.

Pozn. Chybně tu za příslušná příslovce bývají substantiva: Nemám času (m. kdy), místa (m. kde) prostředků (m. zač) a p. *MM MM*

b) za kondicional práci a rozvažovací:

Ó tenkrát já býti blesků pánem! Pravda jest, což tajiti? A co mluviti mnoho?

c) za imperativ:

Nevysazovati děti na slunce! Nesvěřovati vesla těm, kteří na vodách nebývají.

*) V latině supinum v u nob ad s gerundiem.

8. infinitiv absolutní (omezovací a vyzvolací):

Pověděti všecko zprosta, jeden člověk živ neostal. Ale pravdu říci, nic horšího se nestalo. Ó šeredné zlé! tajně druhému lstivým srdcem utrhati. Ó nemoudrých! proto truchleti.

O shodě výrokového jména infinitivního.

Má-li infinitiv při sobě **jméno výrokové**, platnost mají o shodě jeho pravidla tato:

1. substantivum a adjektivum zakončení určitého vyjadřuje se výrokovým instrumentalem:

Nedej jiskře ohněm býti. Snadná věc býti štědrým z cizího. Bohatým býti pracno, ale sytým netěžko.

2. adjektiva zakončení neurčitého a participia vyjadřují se výrokovým nominativem a dativem:

a) Nominativ výrokového adjektiva i participia pojí se toliko s infinitivem *předmětným* při slovesech, jež vedle infinitivu nemají dativu osobního:

Lež nikdy nemůže dobra býti. V království otce mého bezpečně budou moci živi býti. Čeledě má věrna býti. Mnohým znám býti nehledej. Varuj se komu dlužen býti.

b) Dativ výrokového adjektiva i participia místo má při všech jiných způsobech infinitivu. Výrokový dativ čísla jednotného rodu mužského jest dativem *všech rodův a obou čísel* (nesluší mi, vám, sestře, bratrům býti veselú):

Proč mi živu býti? Od nich nám pobitu býti. Všichni, jimžto bude spasenu býti, na pravici stanou. Křesťanům sluší býti pokornu. Libo jest dobrým a statečným vzácnu býti a milu. Zle jest úst svých nebyti mocnu. Není malá věc, od Boha na věky odloučenu býti. Uhlířovi není hanba černu býti. Radím vám opatrnú býti. Hektor kázal všem k boji býti hotovu. Dejme my jí živu býti. Duchem chudu býti, jest pokornu býti, nehrdu. Snažnost přílišná, chtějí býti bohatu, oslepuje srdce lidská. Jestiti spravedlnost býti prázdnu každého hříchu. Čtvrtá blaženost jest, synem Božím nazvánu býti. >

O shodě jména předmětového na infinitivě závislého.

Sloveso řídicí a infinitiv splývají v jeden celek, pročez předmět závislý na infinitivě nespravuje se co do pádu infinitivem, nýbrž slovesem řídicím:

Není bezpečno souditi takových věcí. *Nechceš pravdy povědět. Nerozpakujte se slova Božího rozsévati. Dej mi vody pítí. Slova Božího kázati nepřestal. Svých hlav nestrachovali se pod meč podchýliti. Jal se toho spolku trhati. Budou mi přiti drobtův sebrati. Pomohl mi toho na horu donéstí. Bratr mocen jest svého statku dáti, komuž se jemu zdá. Dávno jsem žádostiv byl té noviny slyšeti. Ta se jest písmu ve své mladosti čísti naučila.*

O vazbě akkusativu s infinitivem.

Vyjadřovací věty vedlejší, od částice *že* počínající, vynesají se druhdy vazbou akkusativu s infinitivem, t. j. děj věty vedlejší stává se přímo předmětem výroku věty hlavní, vyjadřuje se infinitivem, a podmět, který k ději infinitivem označenému přísluší, akkusativem. Jméno výrokové při infinitivě *býti* vyjadřuje se instrumentalem.

Vazba akkusativu s infinitivem v obyčeji jest:

1. při slovesech viděti a slyšeti:

Vidím některé smáti se, výskati, ale vidím také jiné trápiti se, nespáti, nejísti. Spatřil jsem řemeslníky dětinské hříčky dělati. Slyšel jsem tu některé z nich chlubití se.

Pozn. Noní-li akkusativ podmětný vyjádřen, mívá infinitiv do sebe význam trpný: Toho dne viděti jsme všelijaké kratochvíle od kejklřův provozovati. Slyšel jsem od některých ten způsob chválití.

2. při slovesech myšlení a projevování:

a) při stejných v obou větách podmětech:

Nic nemajíce všecko se míti pravili. Ku statku právo míti se hlásí. Hlásal se býti krevním přítelem. Vinným zná se býti. S tu práci se býti znají. Císařovna křesťankou se býti vyznala.

b) při různých podmětech (z pravidla jen infinitiv *býti*):

Ukazovali nám kmen stromový, jež pravili palmovým býti. Někteří plesali, pravíce tu božského cosi býti. Kým mne praví býti lidé?

II. O přechodnících.

Přechodníky co do tvaru náš jazyk má dva:

1. přechodník času přítomného: *veda, vedouc, vedouce; chodě, chodě, chodice.*

2. přechodník času minulého: *pustiv, pustivši, pustivoše; pad, padši, padše.*

Vedle těchto tvarů neurčitých mají přechodníky též tvar určitý, vyzvukující v *i* pro všechny tři rody a obě čísla: vedoucí, chodící, pustivší.

Co do významu rozeznávají jest přechodník času přítomného sloves nedokonavých (skákáje) a sloves dokonavých (skoče). Hledíc tedy k syntaktické platnosti máme vlastně přechodníky *tři*:

1. **přechodník přítomný**, t. j. přechodník času přítomného sloves nedokonavých, jímž vyjadřuje se současnost ku každému ději, ať přítomnému, ať minulému, ať budoucímu: Dělníci pracují zpívající (= pracují a zpívají). Dělníci pracovali zpívající (= pracovali a zpívali). Dělníci budou pracovat zpívající (= budou pracovat a zpívat).

2. **přechodník budoucí**, t. j. přechodník času přítomného sloves dokonavých, jímž vyjadřuje se děj skonaleý v budoucnosti dříve jiného děje budoucího: Padnouce na kolena budeme se modlití (= padneme na kolena a pak budeme se modlití).

3. **přechodník minulý**, t. j. přechodník času minulého z pravidla sloves dokonavých, jímž vyjadřuje se děj skonaleý v minulosti dříve jiného děje, nejčastěji též minulého, avšak i přítomného a budoucího: Vzdělav oltář, obětoval (= když vzdělával oltář, obětoval). Vzdělav oltář, obětuje (= když vzdělával oltář, obětuje). Vzdělav oltář, bude obětovati (= když vzdělával oltář, bude obětovati).

Pravidlem jest, že se přechodníku jen tehdy užívá, když podmět jeho a podmět věty hlavní jest jeden a týž.

Podle platnosti, jakou přechodníky mají u větě, rozeznáváme několikery způsoby přechodníkův, a to:

1. **přechodník zpodstatnělý** (substantivní), t. j. přechodník určitý, jenž jest buď podmětem buď předmětem věty aneb i jiné platnosti, jaké každé jiné substantivum u větě býti může na př.: Jiní okolo chodící, přehali. Chtějícího snadno nutiti. Plno bylo měřících a vázících. S radujícími se radovati máme. Snáže jest nemíti neměvšímu, než pozbyvšímu.

Pozn. Přechodník tento má do sebe platnost substantivní věty vztažné, v níž se druhdy rozvésti může: Jiní, kdož okolo chodili, přehali. Kdo chce, snadno jej nutiti. Snáže jest nemíti tomu, kdo neměl, než tomu, kdo pozbyl.

2. **přechodník přívlastkový**, t. j. přechodník určitý, jenž, máje do sebe platnost jména přídavného, obsahuje přívlastkové určení svého jména, na př.: Zatím se rozum zjevuje soud o věcech činící, vůle to neb ono sobě oblíbení a po tom dychtící. Pověďme ho na hrad teď u prostřed stojící.

Pozn. Přechodník tento rozvésti se může v přívlastkovou větu vztaznou: Zatím se rozum zjevuje, jenž soud o věcech činí. Pověďme ho na hrad, jenž u prostřed stojí.

3. **přechodník výrokový**. Přechodník tento, ve starší řeči hojný, nyní jen po skrovnu v obyčejí jest:

a) při slovese *býti*: Hoře mně i běda, že jsem to kdy věda (= že to vím). Lidé jsou svého užítku hledající a ke zlému hotovi. Žádný tehda nebyl tomu odpíraje (= neodpíral). Poslal ho do toho háje, kdežto Tandariáš byl čekaje. Nastanou časové nebezpečí a budou lidé sami se milující.

b) při slovesech *přestati*, *mniti*, *zdáti se*, *jeviti se*, *činiti se*: Neustane cestou hraje. Ten zisk, jenžto mní máje, odloží času čekaje. Kdež mníš všecku svou péči slože, chovej se tu vlka v ovčí kože (= mníš, že jsi složil). Licoměrnost za náboženství mají, aby totiž Boha milující zdáli se. Zjevil se spasitel na kříži pně králi danskému. Sv. Jan toho se nevěda učinil. Nečii se mněje, ale věda. Činil se nedbaje. Činil se neslyše. Činil se nevida, zatím má za ušima.

c) při slovesech: *viděti*, *spatřiti*, *nalezti*: Viděl dva člověky stojící vně chrámu. Alexandr, uzřev biskupa jdoucího proti sobě, rychle s koně skočil. Spatřím některé okolo nich stojící. Nalezl je spící.

Pozn. Přechodníky tyto nyní obyčejně rozvádějí se u věty *an*, *ana*, *ano*: Nalezl je, ani spí.

4. **přechodník příslovečný** označuje čas, podmínku, přípustku, příčinu, způsob. Která z těchto platností mu právě přísluší, poznává se ze spojitosti; někdy mívá tu i onu zároveň.

a) přechodník časový:

a) přechodník přítomný označuje děj současný s jiným dějem, ať přítomným, ať minulým, ať budoucím, na př.: Kdo máje čas času čeká, trátí čas. Vždycky bych plakala vstávajíc léhajíc. Hleď, bys dosahaje vína, nerozlil piva. Pastýřové pasouce svá stáda po lesích našli pramen horké vody.

Pozn. Přechodníky tyto rozvésti se mohou u věty časové: Pastýřové, když pásli...

β) přechodník budoucí označuje děj skonalejší v budoucnosti dříve jiného děje budoucího. Jiný tento děj budoucí může vyjádřen býti:

1. **indikativem času budoucího**, na př.: Posedte tuto, a já odejda maličko pomodlím se. Padnouce na kolena modlitby konati budou.

2. imperativem, na př.: Anania, vstana jdiž do té ulice, ježto slove pravá. Dada peníze uvaž se ve své dědictví. Přistoupě před úředníky předlož, proč půhonu žádáš.

3. kondicionalem, na př.: Nechceť Bůh, by kdo ukradna dával. Žádáme od tebe, aby vseda na kůň k nám přijel. Boleslav povolav svých služebníkův, kázal jim, aby tělo bratra jeho vykopajice a na vůz vložíce do Prahy nočně dovezli.

4. infinitivem, kterýž slovesem, na němž závisí, pošinut jest do budoucna, na př.: Vyslyše ho a poznaje, že by vinen byl, mám ho na závazek vzíti. Umínil jsem hlubokost písem opustě knihy tyto sepsati.

5. praesentem historickým a všeobecným, na př.: Štěpař rozštípi tělo pláne až k jádru, a to učině vpustí tam roub hned za vláhy. Nejšťastnější jest ten člověk, který svět s očí spustě Boha se drží.

Pozn. Přechodník tento rozvésti se může buď u větu časovou, buď, a to častěji souřadně spojití s tím způsobem, jemuž jest podřízen: A já odejdu maličko a pomodlím se. Padnou na kolena a modlitby konati budou. Vstaii a jdi. Když (až) dáš peníze, uvaž se. — aby vykopali, na vůz vložili a dovezli. — který svět s očí spustí a Boha se drží.

γ) přechodník minulý označuje děj skonálý v minulosti dříve jiného děje nejčastěji též minulého, avšak i přítomného a budoucího, na př.: Král poradiv se se svými věrnými, sebrav vojsko veliké vtrhl do Polsky. Zděsivše se oni tak velikých věcí, požádali sobě tří dnů na rozmyšlenou. Čechové zemi ohledavše, že jest úrodna, znamenali. Stvořiv Bůh svět a zhotoviv v něm všecko, teprve člověka jakožto hospodáře v něj uvedl. Neokusiv hořkého, nejsi hoden sladkého. Nikdo nemůže pravým svědkem býti, než kdo viděv a slyšev svědčí. Učiniv dobré, nelituj, učiniv zlé, vždy se strachuj. Záhodno zajisté, by řečníci naši, sešedše se za potřebami tak pilnými, nehádali se o věci malicherné.

Pozn. Přechodník tento rozvésti se může u větu časovou: Dokud jsi neokusil hořkého, nejsi hoden sladkého.

b) přechodník podmínečný, na př.: Nebývej soudcem, neuměje rozeznati pravdu a křivdu. Jest-li pak při kom co dobrého a zdárného, stín a domnění jest, přirovnáno jsouc k tomu což by v pravdě býti mělo. Dábel svázán jsa, nebude svazovati národů.

Pozn. Přechodník tento rozvésti se může v předvětí podmínečné: neumíš-li, bude-li svázán.

c) přechodník připouštěcí, na př.: Utéci moha neutekl. Jsa vladařem, nic sobě nenechal. Vida neviz, slyše neslyš. Vyšli jste jako k lotrovi s meči, s kyji jímat mne, na každý den mě v chrámě měvše.

Pozn. 1. Ku přechodníku tomuto přičiňuje se někdy připouštěcí částice *až*: Já toho, až vědu, kde co stojí, tuto jsem vepsati nechtěl. Kristus ráčil býti chud, až jsa od věčnosti Bohu Otci roven.

Pozn. 2. Přechodník tento rozvstí se může u větu připouštěcí: až mohl, bys viděl.

d) přechodník příčinný, na př.: Kvapně sáhnouti nesměl jsem, boje se, abych nepřebal. I ti, kdož jiných vůdcové býti mají, zle jdouce, zle vedou. Nevěda Titus zbytl, běhal semotam po chrámě.

Pozn. 1. Na označenou příčinu, kterou projevuje podmět jednající (ať jest prava nebo licha) přičiňuje se ku přechodníku druhdy částice jako, jakožto: Hospodinu chválu vzdal, již jako jistou naději maje. Čeltiborové když se s nepřáteli potkali, posali, jakožto hrđinsky umřiti majíce.

Pozn. 2. Přechodník tento rozvstí se může u větu příčinnou: poněvadž jsem se bál, protože zle jdou.

e) přechodník způsobový značí buď α) jakým činem, buď β) v jaké podobě nebo za jaké okolnosti děj hlavní nastupuje, na př.: Žha a tepa Chlumce došel. Sv. Prokop, což svýma rukama vydělal, kopaje, ryje, mlátě, tím chudé krmil. Svátý život jsou vedli, snažně Bohu sloužíce a svou krev pro víru vydávající. Pod kostelními dveřmi žebře seděl. V pokoji odpočívám, čekaje dne soudného. Míšenský vtrhl do země i hubil zemi picuje a bera. Kdo modlitbu říká leže, toho Bůh slyší dřímaje.

Pozn. Přechodníku tohoto z pravidla u větu rozvstí nelze.

5. **přechodník způsobový** ve větách vztažných a tázácích bývá zástupcem kondicionalu a indikativu, na př.: By nebyl kdo poslouchaje, nebyl by kdo pomlouvaje. Již nebyl kdo pomoha (= kdo by pomohl). Těm by hodno bylo přimlouvati, kdyby to byl kdo učině. Proto že lidé vymřeli, nebyl kdo dědin osévaje. Neříkejte: již se Bůh nemstí jako dřívě, čiňme co chtěje. Což mohouce čiňte pro Bůh. Co chtěje z nich učiníme. Jak moha král se bránil (= jak mohl). Mluví jako nic nedbaje. Tu se jal jich tupiti kdež moha. Kam kdo věda utíkal. Postarej se, aby tu berni zpravil odkud moha. V komž moha porušil víru.

Pozn. Vedle přechodníku v některých příčinách užívá se druhdy infinitivu.

6. **přechodník nespojitý (absolutní)** v obyčeji jest v nominativě nejčastěji rodu středního, kdežto podmět věty hlavní rozdilen jest; i užívá se ho:

a) když podmět přechodníku obsažen jest v logickém podmětě věty hlavní, obyčejně v dativě nebo genitivě náměstkovém; význam jeho bývá z pravidla způsobový, na př.: Třeba nám prositi vstávajíc léhajíc. Pak jim kázal po všem světě jíti víru kázíc. Trvaje zde již dvě neděle stýšče mu se déle čekati. Až mi srdce trnulo na to hledě. To slyšíce Turci, hned se jich na sta sběhlo. Tu se jest mnoho lidí sběhlo, ptajíce se, co by tak těžkého vezli.

b) když podmět přechodníku neurčit jest (něm. *man*),

α) při infinitivě, na př.: Nesnadno jest smoly se dotýkajíc neposkrvniti se. V těle jsouc i býti živu kromě těla, totiž nepovolujíc žádosti, není zemský, ale nebeský život. Zde je čas a místo pracovati odplaty věčné zasluhujíc. Jestiti nemoudré dlíti dobrým, mohouc ihned učiniti. To je slib nevěrný, ústy slíbiti, nemíníc toho držeti. Nemít moudré, v žaláři vězíc veselu býti. Kristus káže prostě mluvití, nepřisahajíc, nevěrujíc.

Pozn. Přechodník tento rozvésti se může v souřadný infinitiv: Nesnadno jest smoly se dotýkati a neposkrvniti se.

β) při určování místopisném: Toho také dne fortuna zbořena, jdouc na Spálenou ulici, a druhá, jdouc na Širokou ulici (= když se jde). Učinil sem oltář u sv. Kunhuty na pravé ruce, vcházejíc do kostela. To město leží na pravé straně, jedá od Jeruzaléma do Betléma. Stojíc obličejem proti dveřům, jest věž vysoká.

γ) když přechodníkem výrok hlavní věty omezujeme neb určujeme: Umění jako říkáje jim v nic přišlo. Řkouc pravdu, v čem koli nedrží smírnosti, není Bohu mil. Sice lidsky mluvíc, nemáme se ho ještě proč báti. Pro některé dary Pána Boha našeho, kterými mne mimo hodnost mou (bez chlouby to pravě) počtiti ráčil, všudy nějakého opatřeníčka dostati bych mohl. To pak již minouc, co je nesnadností v hospodářství od nedostatkův! Tím obyčejem jeden vítr (duchovně tomu rozumějíc) bojuje ve člověčím srdci proti druhému. Ač by se přimísilo málo jiného obilí jako nechtíc ku pšenici, toť by nevadilo. Zhořelo domů šedesáte, počnouc od staré šatlavy. Věz, že nám zde, Bohu děkujíc, dobře se vede. — Tak též říkáme: vyjma (vyjmovc), vůči hledě (šp. oči-vidně!), nepřirovnávaje a p.

Pozn. 1. Mimo tyto přechodníky nespojitě, jichž od nejstarších dob literatury naší pravidelně se užívá, v pozdějších památkách literárních vyskytují se chyběné příklady hrubého absolutivu jak přechodníku přítomného, tak jmenovitě minulého: Jdouce, smrkati se počalo (m. když jsme šli). Prodlévaje pan komorník příliš dlouho přijíti, vstoupili páni soudecové do lavic (m. když prodlával). Zatím blíž přípluvše, malý ostrovec na moři se ukázal (m. když jsme přípluli). Tam přísedše, byl oběd hotov (m. když jsme přišli).

Pozn. 2. V řeči starší přechodník přítomný pojívá se často k větě hlavní spojkou *a*, přechodník minulý spojkou *i*: Pleče se a neuměje. Chtěla by ve všem pravdu znáti a jsouc slepa. Volá spasitel a řka. Klekši i pokloni se jim. Učínivše pokřik i zapálí městečko. Dobrou chvůli tu pobýváše i šli jsme z toho sklepa.

Cvičení.

Následující věty dvě a dvě v jednu slučte vazbou přechodníkovou: Kdo utíká, tomu jedna cesta, a kdo honí, tomu sto. Žaloval to těm, kdož mimo šli. Kdo chce, tomu nic za těžko, a kdo nechce, tomu vše. Který kámen často se hýbá, ten neobroste. Dal se v počítání prášku, jenž ve slunci létal. Uzděli jsme hromady lidí, kteří žebříky dělali. Když vidíš jámu, v ni se nekot, Vsedni na můj kůň a jeď do Prahy. Ráno, jak mile pročítneš a Bohu za ochranu poděkuješ, hned se na včerejší věci navrať. Počne mysliti, aby svět opustil a přijal stav lidí bohobojných. Chceme míti, aby své hrady osadil a opatřil a potom k nám chvátal. Sv. Arnulfus chtěl místo sebe jiného biskupem ustaviti a potom na poušť jíti. Večer má každý pilný žák vzíti knížky své a přeběhnouti, co toho dne slyšel. Turci přistrojí se v roucho nádherné, pižmem a balzámem se natrou a namaží a pak projíždějí se na malých oslích. Patriarcha vstane a jde do jeskyně Božího hrobu. Sepial ruce a poklečel chvíli na lavici. Dokud si nerozmluvil s hlavou, nechvátej rukama. Dokud jsi mlád, pamatuj, že stár budeš. Přítelče hledej bedlivě, a když najdeš, chraň starostlivě. Dokud jsi nezabil medvěda, neslibuj kůže. Až zedereš starý střevíc, koupíš si nový. Braň se žalobníku svému, nejsi-li vinen. Nechlub se pradědy, jsi-li sám škaredý. Lakomství a ohně, budeš-li příkladati, neuhasiš. Sám se kazatelem činil, ač nebyl k tomu povolán ani vyslán. Bys viděl, neviz, bys slyšel, neslyš. Poněvadž bez těch peněz býti nemohu, píši znovu o ně. Křivdu chudým činili tím, že nepravě soudili. Židé jednou rukou zbraň drželi a druhou dělali a tak Jeruzalém stavěli. Rána tvá nezhojitelna, není kdo by ti pomohl. Uhři i Poláci, Němci i Čechové království Moravské, když nebylo, kdo by ho bránil, sobě sobili. Obešel se jak mohl. Kde mohli škodu činili. Čest číňme, kudyž můžeme, pánu svému. Kdy chytí budeme, budeme je bít. Zlé jest sřibiti a nezdržeti. Ctnost jest vše opustiti a chudu býti. Když se jde proti půlnoci, jsou čtyři stupně na horu. Vidíš, jak rozkošný jest ten svět, a to když se z daleka naň hledí. Ta brána stojí na západní stranu, když se patří na položení města. Osmý kůr jsou archandělé a devátý anděl, když se dolů počítá.

III. O přičestí činném.

Činného přičestí užívá se

1. tvaru neurčitého na opisování času minulého a kondicionalu: chválil jsem, psal bych, byl bych přišel.

Pozn. Ve starší řeči také výrokovým akkusativem bývá tvar neurčitý: Když tam přijde, umřla ho nalezne.

2. tvaru určitého

a) substantivně: Z daleka přišlým snadno lháti. Opilému i moře po kolena. Zpronevěřilému nevěř. Ukvapilého i stůl trkne.

b) adjektivně, a to:

α) výrokem: Jsem osiřelý a osamělý. Ty věci jsou dávno minulé. Ovoce jest zralé. Obilí jest polehlé.

β) přívlástkem, kdež rozvésti se může u vztažnou větu přívlástkovou: Všichni tu byli kromě některých vyběhlých a uteklých (= kromě některých, kteří vyběhli a utekli). Ve květe nehledej ovoce dozralého.

Přičestí činná odvozena jsou:

1. od sloves nepřechodných: Obyčej starobylý. Byli jako vybráni, aby toho pokušení na jednotu přišlého okoušeli. Světlo ducha, do všech vniklé stavů, množ se v oboru národů. Zahradka je zarostlá trním. Na rovině plno jest malých pahrbků ze země vysedlých.

2. od sloves zvratných, majíce do sebe

a) význam činný: Synové Israelští mezi zdmi rozstoupilých vod z moře vyšli (= které se byly rozstoupily). Nenávisť jest rozmohlý hněv. Rozpomeňte se, co Bůh lidu svému z Babylóna zvrátilému sliboval. Bůh dal i člověku prohřešilému účastnu býti své dobroty.

b) význam trpný: Želejí svých hříchův dopustilých (= kterých se dopustili). Zatvrdilý byl v tom bludě.

3. od sloves předmětných, majíce do sebe

a) význam činný: Běhů válečných byl dobře zběhlý. Dnes slavíme rytíře zvítězilého. Na poctivost svou zapomenulý byl.

b) význam trpný: Čas promeškalý nahradili (= který byli promeškali). Hektor byl muž neslyšalé sly. Člověk v rozkoši chovalý. Statky zdědilé. Služby podniklé. Julian všecky biskupy zahnalé sezvatí kázal. Vězení zasloužilé. Úroky zasedlé. Vsi osedlé i pusté. Hříchy zapomenulé.

c) význam trpné možnosti, při záporu nemožnosti: Jest malý, ale znalý (= jest ho rozeznati od jiných). Život věčný jest neobsáhlý, ale svět jest obsáhlý. Kterak neobsáhlí jsou soudové jeho a nestíhlé cesty jeho.

Pozn. 1. Nyní za přičestí toto často nelepě užívá se minulého přechodníku určitého: utekší (m. uteklý), přišedší (m. přišlý), zhyuvší (m. zhyнулý) a. j.

Pozn. 2. Při řízení: „rád bych“ přičestí činné se vypouští: Když rybu vyloví, ráda by do vody. Zabežela kráva, že by ráda na pole.

IV. O přičestí trpném.

Přičestí trpného, které z pravidla jen od sloves předmětných se tvoří, užívá se

1. ve tvaru neurčitém:

a) na opisování rodu trpného všech časův a způsobů: jsem milován, byl jsem milován, budu milován, byl bych milován atd.

b) výrokem v nominativě, akkusativě a dativě: Tak jest opuštěn, že se nemá s kým poraditi. Lidé spravedliví ctění a vážení jsou. Svázání řetězy kázal ji v žalář vsaditi. A bude mítí roucho roztrženo a hlavu odkrytu a ústa zastřena. Bůh nám nedá býti opuštěnu.

c) za přechodník trpný ve spojení s přechodníky *jsa, byv, býváje*: Bias otázán *jsa*, proč svých věcí ven nenosí, odpověděl: „Já všecky své dobré věci s sebou mám“. *Byv* od nich laskavě přivítán, vypravoval všecko (= když ho laskavě přivítali). Vrátil se, *byv* od nich hanebně uhaněn. Člověk kárán *býváje*, zatvrzuje šíji (= když bývá, bývá-li).

2. ve tvaru určitém:

a) substantivně: Bídnému obžalovanému mluvíti nedopustili. Po třikrát může každý pohuaný za nemocna položen býti.

b) adjektivně přívlastkem: Struna příliš natažená praskne (= která natažena jest). Nepálený popel nejlepší od lenosti

lék. Pomsta jím nad odporníky vzatá zjitřila znovu národ. Hannoveri zželelo se války zdvižené proti Římanům (= války, kterou byl zdvihl; nebo, že válku zdvihl).

Pozn. Záporné přičestí trpné mívá do sebe význam trpné nemožnosti: Tak nenasyčena tvá lakomost, že krve nevinné žízniš. Tu nevymluvný křik se stal (= jehož nelze vymluvit, vypověděti). Už leží Turka okolo Prešpurka nepřemožená moc. Město Dubravník jest nedobyté. Bůh studnice dobroty nepřevážená. Škoda nenabytá (= již nelze nabyti, nahraditi).

Cvičení.

Následující věty dvě a dvě v jednu slučte vazbou participiální: Hledal svých ovec, jež zabloudily. Země Česká okolní země převyšuje mužností lidí, kteří z ní pošli. Viděli jsme z úvozu sto padesát hejduků, kteří ze zámku vypadli. Místo těch, kteří zahynuli, jiné vůdce sobě vyvolili. Umyslil jsem všech věcí, jež se daly, řádně dotýkati. Oстане hříchu, jemuž navykl. Plavci, když od velikého nebezpečení osvobozeni byli, Bohu díky vzdávali. Který kohout byl opáren, i před deštěm utká. Koni, jenž jest unaven, i ocas těžek. Nic není sladšího než paměť času, který jsme dobře ztrávili. Břehu, který jest podemlen, nevěř. Sípek, který se přesazuje, neroste sporo. Na mléko, které jest přikryto, kočky nechodívají. Kdo na hody nezván, bývá u dveří častován.

V. O supině.

Supinum jest podstatné jméno slovesní, kteréž po slovesech pohybu a směřování udává směřování toho cíl. Jsouc jménem podstatným, při slovesech přechodných z pravidla ne akkusativem, nýbrž genitivem se doplňuje:

Apoštolé rozešli jsou se po světě kázat. Spat se položím. Jdeme se modlit. Má máti poslala mě žat na pole. Dva chudí lidé almužny zebrať z daleka přišli. Faustinián na korábě přes moře plul hledat své paní a svých dětí. Jde připravovat vám věčného království nebeského. Král šel lovit zvěři. Spasitel apoštolý slova Božího kázat rozeslal. Šel sloužit mše. A přijde den soudný soudit živých i mrtvých.

Po způsobě sloves pohybu připouští vazbu se supinem i sloveso *býti*:

Byli na mne žalovat. Kostelník byl zvonit klekání. Byli jsme žito vázat.

VI. O podstatném jméně slovesním.

1. **Podstatné jméno slovesní** (substantivum verbale) tvoří se od příčestí trpného příponou *t* (pův. *ijē*) a označuje děj odtažitý, od podmětu konajícího odloučený, jako infinitiv, se kterým i to má společno, že označuje jakost děje: přijetí a přijímání, kývnutí a kývání, zívnutí a zívání. Od infinitivu tím se liší, že vedle významu odtažitého mívá též význam srostitý, majíc v té příčině i množné číslo: snídání, umění, stavení. Těmi zaměstnáními jen voda se přelévá.

2. Podstatné jméno slovesní skloňuje se všemi pády prostými i předložkovými, čímž se též podstatně liší od infinitivu:

U mladého pyření dobré znamení. Nic trháni a sápaní nepomáhalo. Bůh ti dej dlouhé panování. Jest politování hoděn. Vidím mnoho natáhání, mnoho stonání slyším. Rozum se cvičením brousí. Co ztraceno, mudrováním se nenavráti. Mlčením člověk mnoho řečí odbude. Nenasytí se oči viděním, uši slyšením, srdce žádáním. Od mnoho mluvení hlava bolívá. Do ustání a do přetržení se namáhali. Na Boží narození o komárovo zívnutí (přibývá dne). Vše bylo s třískáním, boucháním, vrzáním, skřípáním, hvízdáním, pískáním, foukáním, houkáním, chřestáním a šoustáním rozmanitým.

3. V nynějším slouhu podstatná jména slovesní příliš se rozmohla na úkor ryzosti a leposti řeči české; správněji za ně užíváme:

a) **infinitivu**: Delší setrvání při té věci bylo se škodou (= déle setrvati). Pozorování takové jest zajímavo (= to pozorovati). Šíření osvěty jest úlohou každého vzdělance (= šířiti osvětu). Zápověď vyvážení obilí byla dlouho v platnosti (= vyvážeti obilí). Vyučovali čtení a psaní (= učili čísti a psáti). Vůdce odhodlal se k přerušení bitvy (= přerušiti bitvu). Záměr byl snadný k provedení (= záměr bylo snadno provésti). Voják nikde k nalezení nebyl (= vojáka nikde nalézti nebylo). Srovn. Hus. I. 12.: Bohu nemožou přidání býti skutkové viny hodní, jako lháti a zlé chítiti, ani skutkové útrpní, jako báti se a boleti, ani skutkové tělesní, jako jísti, choditi, spáti.

b) **přechodniku**: Při pěstování ducha křesťanského nemáme zapominati na bystření a vzdělávání rozumu (= pěstující ducha křesťanského nezapomínejme bystřiti a vzdělávati rozumu). Jako činívali Turci při dobývání křesťanských měst (= dobývající). Sbory postavili se po spojení na pravém břehu (spojivše se). Po dobytí několika hrádeb nepřítel prodral se na náměstí (= dobyv).

c) **příčestí** činného i trpného: Po uplynutí příměří boj začal znovu (= po uplynulém příměří). Po ukončení zkoušek žáci dostanou vysvědčení (= po ukončených zkouškách; nebo ještě stručněji: po zkouškách).

d) **supina** při slovesech pohybu: Kníže poslal značné vojsko k upokojení krajiny (= upokojit krajinu). Odešli za příčinou vyměření místa (= vyměřit místa).

e) **vět**: Zabránil zničení starožitné památky (= aby, že zničena nebyla). Vypravoval o šíření se vzdělanosti (= kterak se šíří). Povah a muže závisí na vychování dítěte (= na tom, jak dítě vychováno bude). Nemusil se obávat vydání počtu z peněz (= že mu bude vydati počet). Smlouvou dosaženo dorozumění bez otázení se ostatních spojencův (= aniž otáženo).

f) **jiných obrátův**: Pokračoval ve vpytávání se dále (= vpytával se dále, neustával se vpytávati). Dával přednost vyčkání (= volil raději vyčkati). Rakušané mohli předejít Prusy v obsazení Drážďan (= mohli dříve Prusův Drážďany obsaditi). Uskutečněno bylo založení spolku (= spolek byl založen).

Pozn. Rozumí se samo sebou, že vytýkající přílišné užívání substantiv slovesních za chybné, nezavrhuje je jich vůbec (Srovn. VI. 2).

Cvičení.

V následujících větách nahraďte substantiva slovesní vazbami správnějšími: Předkové učinili v čas moru slib k nošení černých šatů. Neměl práva k trestání. Neprátele chystali se k dobývání města. Všecky prostředky k jich smíření byly marny. Slavnost poskytla mu příležitost k vystoupení. Někteří pokoušeli se o hašení. Vzali na se péči o rozšiřování dobrých knih. Horlivost o zachování pořádku byla velika. Dychtili po pokorení svých nepřátel. Pomáhali nám při hledání. Překáželi nám v provedení dobrého úmyslu. Neustal v hledání. Mlíkařka přestala ve vřtění vařečkou. Přebývání v černém zámku zprotivilo mu se. Střezte se odsuzování svých bližních. Upomínání dlužníka bylo by marno. Slabý snáze jest k přemožení. To není k vydržení. Počal s vydáváním svých spisů. K zastavení se přinucen jest. Pravý mops jest v Rusku k nalezení (= nalezá se, nalézti jest, najdeš). Vstoupili s pozdravením. V plném vědomí své převahy vedl si hrdě (= vědom jsa sobě). Učinil tak bez vyjmutí kohokoliv. Bručel mezi oblékáním. V pádu svém narazil na prkno. Ve své snaze prospěti jiným nešetřil sebe. Při kopání základů dělníci našli staré peníze. Čekal v domnění, že přijde. Trnuli strachy v očekávání těch věcí, které přijíti měly. Psi při žraní pohlcují kosti. Tyto chyby namalu se nám při čtení knihy. Po vyřízení svých věcí náš pán do

Budína jel. Po uvážení těch okolností usnesli jsme se. Po ukončení vyučování žáci se rozešli. Hned po vyjití jich pan hejtman třetí artikul čísti dal. Zacházení s vínem vyučuje právě vyšlá kniha. Cestovatel vypravoval jeden případ vyskytnutí se takových lidí (= že jednou vyskytli se). V pádu onemocnění nepřijdu. Při zavřených dveřích napiš jméno své na tabulku.

II. O slovech neohebných.

Hlava XII. O částicích.

Částice jsou příslovce způsobová (modalní), kteráž se jen způsobu platnosti (modality) věty týkají a ve příčině té buď smysl její všelijak pozměňují, zbarvuují, anebo jednotlivým slovům jsou oporou. Rozoznávají se částice: důrazové, tázací, žádací a záporné čili záporky.

I. Částice důrazové.

1. *ale, alespoň, aspoň, asi* *) omezovací: Nemůžeš-li v sobě přemoci hněvu, ale uskromni jej. Co ale chce? (= asi). Dnes nepřijdu až ale o deváté. Měl při sobě ale dva zlaté (= asi). — Asi označuje též domněnku: Ten jest asi bohat, když tolik utrácí (šp. ten musí býti bohat).

2. *ano* stupňovací: Nechtěli jsme, ano nemohli pominouti.

3. *ba* jistící a vytýkací: Zdaliž jest toliko Bůh židův? Zdaliž také není i pohanův? Ba jistě i pohanův. Dříve třiceti let bude na stromě na sta, ba na tisíce ratolestí.

4. *jako*, omezovací (= asi): I stalo se po těch řečech jako po osmi dnech, že na horu vstoupil.

5. *nýbrž, anobř, anobř, anobř*, stupňovací: Vítr přece trval, nýbrž po poledni se tužil. Dále jsem jich také žádal, anobř i poručil.

6. *sice*, omezovací (= mimo to): Těmi děrami jde světlo, sice žádného okna není. Po poledni viděli jsme velikou loď, sice nebylo nic viděti než nebe a moře.

*) Strč. *asa*: Smiluj se *asa* sama nad sebou (Pass. 493). Nemůžeš-li děle, *asa* tak dlouho prošli (Pass. 486). — Jiná staročeská částice nyní již z oběhu vyšla jest *veď* (= věd, arci, však, vždyť): Král by tebe veď neživil (Star. Skl. V. 71). Toť veď malá věc není (Výb. I. 951).

7. *t* (přív. dativ *ti*) jisticí a vytýkácí: Proste, a stanet se vám. Mocnat jest ruka Boží. Tohot hledáme, tent jest.

8. *ovšem* přív. = celkem, pak jisticí a stupňovací: O to se zasazovali, aby ten národ ovšem nebo v díle vyplenili. Duch ovšem hotov jest, ale tělo nemocno. Pták na vejcích seděti začna, nedá k nim větru studenému, ovšem dešti nebo krupobití. Však jich zákon nemůže odsouditi, ovšem potupiti.

9. *třeba*, omezovací: Pojď, jen sobě opatrně počínej, z daleka třeba stoje. Kdyby pták přestal na vejci seděti třeba na půl dne, vystydl by zárod.

II. Částice tázací a žádací.

I. Částice tázací jsou tyto:

a) v otázkách prostých: *-li, zda, zdali*.

b) v otázkách rozlučovacích: *-li, — či (li), -li — neboli, -li — čili nic*.

II. Částice žádací jsou: *kéž, bodejž*; vybízecí: *no, nu, nuže, medle, herež*.

III. Částice záporné čili zápornky.

Jazyk náš má dvě zápornky: *ne* a *ni*.

1. Vlastní záporkou větovou jest *ne*. Záporkou touto druhdy pojem kladný se neruší, výbrž ve svtj opak obrací: nepohoda, nečas, nechvíle (= zlé počasí), nehospodár (= špatný hospodár), nedobry (= zly), úroda byla nezlá (= dobrá), neveselý (= smutný).

Spojením kladu a záporu téhož pojmu vzniká pojem nový, všeobecný:

V jedné hospodě na nocleh pán nepán se sejdem (= všichni). Šel cestou necestou, lesem nelesem (= kudy jej oči vedly). Bil hlava nehlava (kam uhodil). Musil rád nerad výpověď slyšeti.

Často námitka takovou složeninou se odbývá nebo pochybnost vyjadřuje: „Vždyt jest to tvj přítel!“ Přítel nepřítel, ať zaplatí.“ — „Ty's asi mnoho nezkusil?“ „Zkusil nezkusil, do toho ti nic.“ — „Zítřa nám snad bude přseti.“ „Bude nebude, kdož to ví.“

Druhým *ne* první se ruší:

Ty jahůdky nejsou nechutny (= jsou chutny). Není mi to neznámo. Nemohu nezmíniti se (šp. musím se zmíniti).

Tak děje se též spojkou *než* po slovese záporném: Pes neumí než kousati. Netřeba než zapráhnouti a jeti. Z města není ven do pole než jediná brána. Takovým učením mysl mládeže nemohla než matena býti (šp. musila!)

Úsloví: Není jako (= nejlépe jest) o svaté Anně, když si sedlák žitka nažne. Není jako vám (= nikomu tak dobře). Neviděl jsem ho jak včera.

II. Záporka *ni* pojí se s tázacími náměstkami a příslovci: *nikdo, nic, nikterý, nikde, nikdy* atd. Slovece tato sama o sobě nejsou záporná, teprve slovesem záporným významu záporného nabývají: Nikdy nic nikomu nepověděl.

Pozn. Nic, má-li do sebe význam kolikosti, pojí se se slovesem záporným: Nic nevím. Nic jsme neviděli (op. všechno, něco). Znamená-li substantivně *to, co není*, pojí se se slovesem kladným: Bůh z ničeho svět stvořil. Přišel na nic.

Záporka *ni* (obyč. *ani*) vytýká důrazně pojem záporný, (lat. *nequidem*):

Ani kuřeti neublíží.

Dvojitě *ni — ni* (*ani — ani*) slučuje dva pojmy záporné a pojí se ve starší řeči z pravidla se slovesem kladným, nyní obyčejně záporným:

Ani oko vidělo, ani ucho slyšelo, co jest připravil Hospodin bojícím sebe (Pass. 790). Zlý člověk ani se Boha bojí ani se lidí stydí (Ctib. Hád. 16). Ani na pravo ani na levo mohl se uhnouti (Pass. 871). Hlupci ani mluvíti ani mlčeti nenumějí.

Záporkou *ani* (*aniž*) druží se záporná věta ku předcházející větě záporné; je-li prvá věta kladná, užívá se obyčejně *a ne*:

Ptáci nesají aniž oří, a přece syti žijí. Protož tobě žalmy zpívati bude jazyk můj, a nebude mlčeti.

Místo: *a nikdo, a žádný, a nic, a nikdy* atd. praví se: *ani* (*aniž*) *kdo, ani jaký, ani co, ani kdy* atd.

Nechtež ho, aniž kdo hýbej kostmi jeho. Nepros, ani se v jakou odpověď dávej.

Pozn. Záporky *aniž* (něm. *ohne* + *dass*, *ohne* *zu*) užívá se nyní chybně s kondicionalem. Kondicionalu správně se užívá v řeči nepřímé, v závislých větách podmíněčných a p.: Myslil, že mu peníze oplátí, aniž by ho upomínal. — Sice místo *aniž* by užívá se těchto vazeb:

1. Je-li hlavní věta kladná, následují *a ne, avšak ne, aniž* s indikativem: Běda duši té, která se nábožnou a svatou dělá, a není. Všecky řeky jdou do moře, avšak se nepřepřlňuje. Dvakrát jsem puštěn byl, aniž mne poznali.

2. Je-li hlavní věta záporná, následuje *bych* (*abych*) *ne*: Nežůstane tuto kamene na kameni, aby zbořen nebyl. Nic nemůžē člověk vidēti, nic slyšet, nic makat, aby se hned v mysli neplodilo.

3. Je-li věta vedlejší podmínēna, následuje *leč*: Nikdy ke stolu nesedej, leč se prve pomodlíš; nikdy také nevstávej, leč Bohu poděkujēš.

4. Je-li věta vedlejší pŕipouštiva, následuje *an*, *ačkoli*, *ježto*: Všeho tu nechavše utkali, ano jich žádný nehonil. Již některí činí se učitelé býti, ježto nejsou.

5. Užívá se pŕechodníku záporného: I byl tu tři dni, nevida ani pije ani jeda. Nebylo človēka tak lítého, by to vida stál nepláče. Pŕijdemo nemeškajce. I brali se pryč, neosadivše hradu. Nic nevyřídívše domů se navrátili.

Zápor se všelijak opisuje a sesiluje:

Nebylo tam živé duše (nikoho). Neublíží ani kuřeti (nikomu). Král hrozil, že psa kočky živiti nebude (nikoho). Ani zbla, ani za mák tomu nerozumím (nic). Nemá obilí ani klásku. Nebyl jsem ani na krok (nikde). Nemá rozumu co by za nehet vlezlo, a p.

Pozn. Málo ne (málem ne, o málo ne) znamená tolik co téměř: Udořil se v hlavu, málo se nezabil. Málem si nohu nezlomil.

Část druhá.

O větě složitě.

Hlava XIII. O skládání vět vŕbec.

1. Dvě věty jednoduché v jednotu myšlénkovou spojené nazývají se *větou složitou*.

Ve větě složitě buď obě věty jsou samostatny, vyjadřující myšlénku úplnou, v sobě dovršenou, tak že každá o sobě jest srozumitelná, na pŕ.: Z pilnosti se štěstí rodí, lenost pouhou bídu plodí; anebo jedna toliko jest samostatná, druhá na ní závislá, neobsahující než nějakou část větovou její a tím jí jsouc podřizena, na pŕ.: Kdo chce mnoho znáti, nesmí mnoho spáti (*kdo* nesmí mnoho spáti? — Kdo chce mnoho znáti — *podmět*). Snadno strašiti, kdo se bojí (*koho* snadno strašiti? — Kdo se bojí — *předmět*).

2. Skládá-li se věta složitá ze dvou vět samostatných, slove *souvětím souřadným*; pakli se skládá z jedné věty samostatné a druhé podřizené, slove *souvětím podřadným*.

Věta samostatná souvětí podřadného slove *větou hlavní*, věta podřízená *větou vedlejší*.

3. Skládá-li se věta složitá z více nežli dvou vět jednoduchých buď samostatných, buď hlavních a vedlejších, slove takový celek větný *souvětlm složitým*, na př.: Pracuj každý s chutí usilovnou na národu roli dědičné, cesty mohou býti rozličné, jenom vůli mějme všichni rovnou (*složitě souvětí souřadné*). — Přejde čas, že se optá zima, co's dělal v létě (*složitě souvětí podřadné*).

Hlava XIV. O souvětí souřadném.

A) O přiřaďování vět vůbec.

Obě věty souvětí souřadného jsou buď a) *formálně* nespojeny, i domyslití se jest jejich myšlenkové souvislosti z jejich obsahu (parataxe nespojitá), na př.: Přejde starost, nastane slabost. Viz za se, před sebou uziš. Ne horoucnost povalečná zjedná duchu po-travu; práce tichá a společná získá vlasti oslavu.

Pozn. Parataxe nespojitá často se naskrývá v řeči prstonárodní, ve příslovích, písniích, pohádkách, jakož i v básnictví umělem.

buď b) druhá věta přiřaďuje se k první náměstkami a pří-slovci ukazovacími, nebo spojkami souřadnými (parataxe spojitá), na př.: Na větví žvatlá mladé ptáče, kol něho tisíc druhů skáče. Těžkoť i ve zlaté kleci slavíku, zdravěji *mu* po zeleném lesíku. Mám já konička vraného, *ten* mě pěkně nosí po horách, po dolách. Šla panenka do háječku, chytila *tam* ptáčka. Není dudka bez cho-cholky, „ hlupce bez pýchy. Bůh vysoko, *ale* vidí daleko.

B) O způsobách souvětí souřadných zvláště.

Vzhledem k myšlenkové souvislosti vět přiřaděných souvětí souřadné je čtveré způsoby:

1. Druhá věta srovnává se obsahem myšlenkovým s větou první. Spojení takové slove *slučovací* (kopulativním), na př.: Boj se Boha, styď se lidí. Sliby se slibují, blázni se radují. Hýřil za mladu, a pod starost umíral z hladu. Napřed se nebe ptej, potom se v cestu dej.

Spojky slučovací jsou: *a, i, také, též, tolikéž, nebo*; spojky dvojitě: *i — i, tak — jak, netak — jako, nejen* (nejenom, netoliko) — *ale i* (než i, nýbrž i, alebrž, ale ovšem), *netoliko ne, ale ani, nerci* (nerčili, nežebý) — *ale, jednak — jednak, tu — tu, brzo — brzo, dletem — dletem, nebo — nebo, buď — buď, leč — leč, buď — aneb*.

Pozn. Spojkami *či, čili, neboli* spojují se toliko slova *souznačně*, na př.: Skladba čili syntaxe. Starosta neboli představený. *Chybně* tedy se píše: ten čí onen. Přejde-li otec čí matka a p., kdež užívatí jest spojky *nebo*.

2. Věta druhá obsahuje protivu, kterouž obsah věty první buď se ruší aneb obmezuje. Spojení takové slove *odporovacím* (adversativním), na př.: Pravdu sobě huďme, dobří spolu buďme. Nejsm já vám dřevo, jsem já krev a tělo. Sysel dosti chytré zvíře, prozradí se přece v díře. Neveliký cvrček, ale silně zvučí.

Spojky odporovací jsou: *a, ale, než, nýbrž, pak, však* (avšak), *přece, vždyť, jinak, leč, jenom* (jen že), *toliko*,

Pozn. Spojku *ale* kláští jest na místě prvém u větě.

3. Věta druhá obsahuje důvod obsahu věty první. Spojení takové slove *příčinné* (kausální), na př.: Kajte se hříchův, blíží se k vám nebeské království. Zpívá kohoutek, těší jej živůtek. Časně ráno vyšli jsme si do polí, bylať překrásná pohoda. Já ještě nepůjdu, nebo čas můj ještě se neuaplnil.

Spojky příčinné jsou: *nebo* (nebot), *zujisté, však, sice* (sice jinak).

4. Druhá věta obsahuje výsledek plynoucí z obsahu věty první. Spojení takové slove výsledným (konsekutivním), na př.: Slunce peče, déšť poteče. Země jest koule, proto jen polovice její sluncem bývá osvětlena.

Spojky výsledné jsou: *proto, pročez, tedy, tudý* (tudíž, tudýž).

Cvičení.

Jakými spojkami spojeny jsou věty následující: Vyzvědače ubíhej a tlachače odbývej. Ne vždycky hody, také někdy vody. Napřed se mlátí, potom se platí. Práví, že se postí, an (= a on) nemá co jísti. Vůl hází prst do nebe, ana (= a ona) na hřbet mu padá. Odstup a stůj tamto; i odstoupil a stál. I starý tkadlec někdy přízi zmate (t. j. nejen mladý). Tvůj jest den, tvá jest také i noc. Vy naprosto nic nejste, a dílo vaše tolikéž nic není. Netoliko krajiny, ale ovšem lidé proměnu berou. Oni netoliko nepravostí neubíhali, alebrž jich ani za hříchy nepokládali. Nežebý proti nám byli, ale i nápomocni nám budou. Brzo mne chválí, brzo mne haní. Leč bdí, leč spí člověk, neustane srdce ani žíly ani plíce. Ústa plna, a oči hladovy. Otep nepřelomíš, a po prutu všecku zlámeš. Chval cizinu, ale zůstávej doma. Štika umřela, ale zuby ostaly. Ráda kočka ryby jí, než do vody nechce. Není nám krátký život dán, než my jej krátkým činíme. Jméno tvé nebude zahlazeno, nýbrž v paměti zůstane. Povolně mluvití budu, vy pak

poslouchajte. Kdyby stud měl, však by toho nemluvil. Smrti každý čeká, přece se jí leká. Slunce i kalné mraky prochází, a přece se nepokálí. Buď jak buď, vždyť nějak bude. S rovným nech se každý měří, jinak se mu zpronevěří. Bůh má nohy vlněné, leč ruce železné. Polekej, Bože, jenom nezalub. I svatí jsou hřešili, jen že se odhřešili. Bylo nám dobře, jen že tomu dávno. Mohou ještě napraveni býti, toliko že k tomu veliké práce a trpělivosti potřebí. Nebylo nám souzeno, proto nás minulo. Zná Hospodin dni upřímných, protože dědictví jejich na věky zůstane. Nejsme synové noci ani tmy, nespěmež tedy. Ostrovid zraku mocného jest; tudy se říká jak ostrovid viděti.

C) O větách stažených.

Často jedna věta souvětí souřadného jest *formálně* neúplna, majíc některou část větnou společnu s větou druhou, na př.: Kozel dlouhou bradu má, a není mudrcem (oběma větám společen jest *podmět* — kozel). Lidé se radují létu, a včely květu (oběma větám společno jest *sloveso výrokové* — radují se). Mily jsou zlého počátky, leč konec žalosten (oběma větám společen jest *přívlastek* — zlého i *sloveso sponové* — jsou, jest). Ne sami sobě, ale všem vůbec *pracovali*.

Věty, jež některou část větnou společnu mají, slovou *věťmi staženými*.

V souvětích odporovacích doplniti bývá někdy ve druhé větě ne touž část věty první, nýbrž její protivu. Je-li na př. část první věty *záporná*, doplní se ve druhé větě *kladná* a p., na př.: Neštěká pes pro ves, nýbrž pro sebe (t. štěká). Nikdo svým osudem spokojen není, nýbrž závidí druhým (t. každý závidí). Člověk nesmí zahálet, nýbrž pracovat (t. musí pracovat).

Pozn. Od souvětí stažených rozeznávají jest *věty jednoduché* o dvou podmínkách, výrocích nebo jiných částech větných. Věta: *Já a otec jedno jsme* vznikla ze dvou vět: „Já jsem jedno“ a „otec jest jedno“. Jednoduchy jsou též věty: *Šťěstí a neštěstí sousody sobě jsou*. Zřídkka se scházejí štěstí a rozum a p.

Cvičení.

V následujících souvětích stažených určete, kterou část větnou má druhá věta s první společnu: Slovo není šíp, ale horší nežli šíp. Příslloví jde z rozumu, a rozum za příslovím. Sytý vlk se upokojí, lakomec nikdy. Zle žítí v nouzi, ale hůře v hoří. Dlužník vesele bere, ale smutně vrací. Koláč se brzy přejí, ale chléb nikdy. Bůh činí časy, a lidé kalendáře. Neměl jsi odcházeti, nýbrž počkati nás. Nevyhledej společnosti lidí bezbožných, nýbrž dobrých a počestných. Peněz nemám než dva zlaté. Císař nechtěl v zámku bydlet, nýbrž poleh ležeti.

Hlava XV. O souvětí podřadném.

A) O podřadování vět vůbec.

1. Ačkoli v souvětí podřadném věta vedlejší tak těsně souvisí s větou hlavní, že neobsahuje než některou její část větnou, přece mylně jest mínění, by věta vedlejší historicky se byla vyvinula z věty hlavní tím, že ta neb ona větná část věty hlavní se rozšířila u větou.

2. Skládání vět původně nebylo jiné než *přičadování* čili *parataxe*, a to z prvu *nespojité*; věty vedle sebe se řadily a ničím jiným se neskonávalo jich spojování leč myslí: Bůh dal zuby, Bůh dá chleba. Z *parataxe* nespojité vyvinula se nejprve *parataxe spojité*; myšlenková souvislost obou vět označovala se i vnějším znakem, spojkami souřadnými: Bůh dal zuby a dá i chleba, Bůh dá chleba, neboť dal zuby.

3. Když pak časem v obsahu vět co do důležitosti počal se pozorovati rozdíl a v řeči tonem označovati, věty počaly se lišiti ve hlavní a vedlejší; a tak ze *přičadování* vzniklo *podřadování* čili *hypotaxe*, kteráž zároveň výrazu vnějšího docházela zvláštními slovy, jež z původních náměstek ukazovacích přešla v *relativa* a ve *spojky podřadné*: Když Bůh dal zuby, dá i chleba.

Tento rozvoj souvětí souřadných v souvětí podřadná i nyní ještě při leckterých souvětích pozorovati můžeme. Souvětí: „Vymlouvá se, an ho nikdo neviní“ jest nám nyní podřadným; drulhá věta podřizena jest prvé obsahující přípustku = ačkoli ho nikdo neviní. Ale původní spojitost obou vět jest souřadna: Vymlouvá se, a on (= an) ho nikdo neviní. Předkové naši mluvili a psali: „Již vidím, a ty na smrt jdeš. Kterak jsme my těch peněz tobě měli svěřiti, a my tebe neznali. Pobádaj voluov, a spíše pojedeme“, kdežto my nyní takové věty podřadně spojujeme: Již vidím, že na smrt jdeš*). Kterak jsme my těch peněz tobě měli svěřiti, *tedy* jsme tebe neznali. Pobádej volův, *ať* (= a ti) spíše pojedeme.

Parataxi nespojitou i spojitou přičiňují se často *závislé* věty kondicionální k větám hlavním: By šel kraj světa, nenajde mu rovně. Prosil mne, bych mu pověděl všecko (vedle a-bych). Pochybuji, by to pravda bylo (vedle a-by).

*) Však i souvětí: „Již vidím, že na smrt jdeš“ jest prvotně souřadné: Vidím *je* (= to), na smrt jdeš. Přičiňená k náměstce ukazovací *je* částice *že* měla nejprve význam důrazový; časem ukazovací náměstka *ježe* nabyla významu náměstky vztahné, až klesla na pouhou spojku *ježe, jež, ož, že*: Otec často sv. Víta tupioše, *jež* (= *že*) se nechtěl pohanským modlám modliti (Srvn. l. quod, ř. *ὅτι*, ů. dass).

4. Vedlejší věta liší se od věty hlavní jednak *vnějším tvarem* jednak *vnitřním obsahem*. Dle vnějšího tvaru tím rozeznáváme větu vedlejší od věty hlavní, že onano se obyčejně uvozuje buď vztažnými a tázacími náměstky a příslovci, na př.: *který, kdo, jenž, co, kde, kam, kdy* nebo podřadnými spojky, na př.: *kdýž, poněvadž, ačkoli, že*. Vnitřním pak obsahem tím jest nesamostatna, že neobsahuje než některou část věty hlavní.

Avšak i věta hlavní souvětí podřadného, anať se větou vedlejší jakožto svou částí doplňuje, pozbývá více méně své samostatnosti. V souvětí: „Když slunce vychází, ptáci zpívají“ hlavní věta „ptáci zpívají“ jest věta samostatna, smyslem úplna i bez věty vedlejší. Ale v souvětí: „Co se ti na jiných nelíbí, na sobě netrp“ věta hlavní „na sobě netrp“ není větou samostatnou, neboť sloveso její potřebuje doplňujícího předmětu, kterýž jest obsažen ve větě vedlejší „co se ti na jiných nelíbí.“

Nejméně samostatny jsou hlavní věty souvětí *souvztažných* (korrelativních), t. j. takových, jejichž věty sebe na vzájem doplňující spojeny jsou náměstky a příslovci souvztažnými *kdo (který) — ten, jaký — taký, co — to, kde — tam, jak — tak* atd., na př.: Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí. Jakým kdo sám jest, s takým obcuje. Co rádi činíme, to rádi mluvíme. Kdo chce kam, pomozme mu tam. Jak si usteleš, tak si lehneš.

Tato nesamostatnost věty hlavní ještě větší se jeví ve *stážených* souvětích souvztažných, v nichž často nejpodstatnější částí větné, podmět a výrok, právě ve větě vedlejší obsaženy bývají, na př.: Komu přeje štěstí, pomůže mu na kůň vséstí. Koho Pán Bůh stvoří, toho neumorí. Co na mysl *padne*, to i na ústa. Který *pes* mnoho štěká, nekouše.

Někdy zase naopak podmět věty *vedlejší se předjímá* (t. j. napřed se pojímá) u větu řídicí a vazbě její se podřizuje (tak řeč. předjímání, *anticipatio, prolepsis*), na př.: O pacholcích nemohu věděti, který čí jest (= nemohu věděti, který pacholek čí jest). O ručnici se přiznal, že jest mu jí půjčila. Než Martinovského neslyšel jsem, aby slovo promluvil. Již já tvé mysl rozumím, kam tě táhne (= již já rozumím, kam tě tvá mysl táhne).

B) O způsobách souvětí podřadných zvláště.

Vedlejší věty souvětí podřadných jsou dle poměru svého k větě hlavní (řídicí): 1. podmětné, 2. výrokové (zřídka), 3. předmětné, 4. přívlastkové, 5. příslovečné.

Dle obsahu zase dělíme věty vedlejší u věty: 1. vyjadřovací, 2. nepřímé tázací, 3. příčinné, 4. žádací [a) účelné, b) rozkazovací a zabraňovací, c) snahové, d) obavné], 5. výsledné, 6. podmíněčné, 7. připouštěcí, 8. časové, 9. vztahné.

Věty vyjadřovací a nepřímé tázací jsou podmětčné a předmětčné. Věty rozkazovací a zabraňovací, snahové a obavné jsou předmětčné. Věty příčinné, účelné, podmíněčné, připouštěcí a časové jsou příslovečné. Věty výsledné a vztahné jsou dílem podmětčné a předmětčné, dílem přívlastkové, dílem příslovečné.

I. O větách vyjadřovacích.

Věty vyjadřovací jsou buď podmětčné, buď předmětčné; dle obsahu rozeznávají se

A) Věty vyjadřovací při slovesech myšlení a projevování.

Způsoby v nich jsou: a) indikativ na označenou výroku jistého, skutečného, b) kondicionál na označenou výroku nejistého, pochybného, neskutečného.

Uvozují se:

1. spojkami *že, jak, kterak*:

Nyní uznávám, že nám zlé věci nastávají. Hrozil mu také, že od společnosti jeho odstoupí. Žena pocítila na těle, že by uzdravena byla. Odpověděli, že by k rozkazu konšelskému to činili. Vidíme, jak Bůh jistě dokázal, co předpověděl. Vy všickni víte, kterak otec jeho Vlastislav chtěl nás ze země vyhladiti. Hádali na ně, jako by oni ten oheň uastrojili. Věděl jsem zajisté, kterak by to nesnadno bylo.

2. spojkou *a*: a) s indikativem a to nejčastěji při slovesech *viděti, uslyšeti, nalezti*. Spojka *a* pojí se tu z pravidla s náměstkami osobními (pův. parataxe):

Uzříš, a já se Bohu modlím. Již vidím, a ty na smrt jdeš. Chudého člověka, an (= a on) zimou mře nalezl. Nalezneš ji, anať v malém domku bydlí. Viděl, ano (= a ono) slunce zžernalo.

Pozn. Vedle *an, ana, ano* bývá *an* aneb *ano* pro všechny rody a obě čísla: Viděl jsem, an (= ani) k němu všickni přistupovali. Vidím, ano (= an) mě tento člověk přemáhá.

b) s kondicionalem po hlavních větách záporných anebo takových, jež vyjadřují pochybnost, domněnku, nejistotu.

Spojka *a* se často vypouští, a místo má pouhý kondicionál (pův. parataxe):

Není nikdá slycháno, aby ovce vlky dávaly, a slepice lišky hubily. Nepamatují, aby led tak tlustý na jednou se hmul. Čechové nevěděli, by Němci za lesem leželi. Všickni, by den byl, mněli.

Pozn. 1. Poměr neskutečnosti, který se kondicionalem takových vět označuje, vytýká se ostřeji slovesem *míti*, zvláště, blodí-li děj věty závislé k budoucnosti: Toho jsem se do vás nenadál, abyste mi tak podvodně měli učiniti. Kdo se toho nadál, aby let takových dočkati měl.

Pozn. 2. Při slovesech *zapřati, odřati, přítí se* věta vyjadřovací uvozuje se spojkou *že* a jest záporná; jsou-li onano slovesa záporná, pak věta vyjadřovací uvozuje se spojkou *a* s kondicionalem a jest tolikéž záporná: Pohnaný zapíral, že otec jeho úředníkem nebyl. Přel se, že toho neučinil. Nezapíral, by zaň neslibil. Nepřím se o to, aby jiné cesty býti nemělo.

Pozn. 3. Ke slovesu *pochybovati* věta vyjadřovací se pojí kondicionalem; záporem ruší se pojem pochybnosti, jímž kondicional podmíněn jest, následuje tedy po nepochybovati spojka *že*: Pochybovali jsme, abychom tak snadno propuštění byli. Nemálo o tom pochybuji, aby je svěsti mohl. Nepochybuji, že jste nemálo toužili.

Pozn. 4. Jako při slovesech myšlení a projevování, tak i při obdobných jménech podstatných a přídavných pojí se věta vyjadřovací spojkou *že*, při záporu spojkou *aby*: Pravda jest, že Turci na stavení hrubě nenakládají. Nepochybně nadeje jsem, že vlašť svou opustiti neráčíte. Nepodobno jest, by to pravda bylo. Není nadeje, aby živi zůstati měli.

Pozn. 5. Za větu vyjadřovací bývá též akkusativ s infinitivem (Str. 108).

Druhdy bývá hypotaxe obrácena, t. věta vyjadřovací nezávisle pronesena, a věta řídicí spojkou *jak* podřízena: Nic se toho nestalo, jakož mi bratr píše.

B) Věty vyjadřovací při slovesech vniterního hnutí aneb jeho projevování. Uvozují se spojkou *že*, řídicí spojkou *jak, kterak*, a jsou na rozhraní vět vyjadřovacích a příčinných *):

Radoval se s ním spolu z toho, že šťastně bojoval s nepřítelem. Zarmoutil se velmi z toho, že jeho posla hanebně odbyli. Tesklíme a bolestíme, že vás opustiti musíme. Chválím tě, otče, že jsi ty věci skryl před moudrymi. Nastojte, že jsem od malého robence přemožen. Žalovali mi, kterak velikou škodu vzali. Velmi Sokrata vychvalovali, že by lepšího muže pod nebem nebylo. Jordan na úrad žaluje, jako by s důchody zemskými neupřímně zacházeli.

C) Věty vyjadřovací uvedené spojkou *že*, kteréž vyjadřují skutek nějaký, o němž se soud činí, a zhusta přechodnou náměstkou vysvětlují — věty vysvětlovací **):

Zle činíme, že pokáním prodléváme. Že se s bratrem svým porovnatí chcete, milo mi jest slyšeti. Co tím královna míní, že vás k sobě pozvala? Tím řeka není horší, že z ní psi pijí.

*) V latině akkusativ s infinitivem nebo věta s quod.

***) V lat. věty s quod.

II. O nepřímých větách tázacích.

Nepřímé věty tázací jsou věty podmětne nebo předmětne, závislé na slovese věty jiné. Jako přímé věty tázací, tak i nepřímé dělí se v otázky *slovné* a *větné* (Str. 11).

Uvozují se: *slovné* náměstkami a příslovci tázacími, *větné* částicemi tázacími.

Způsoby jsou:

a) indikativ, když jest řeč o skutečnosti:

Poznali, co jest to válka. Nezáleží na tom, jak kdo dlouho nebo málo živ byl. Kdo ví, stane-li tebe do večera. Zeptej se husy, zdali ji zábne v nohy. Počal mysliti, ve sně-li se jemu děje čili na jevě.

b) kondicional na označenou nejistoty úsudku (za indikativ otázky přímé) anebo rozpačitosti vůle (ve přímé otázce též kondicional aneb sloveso *míti* s infinitivem, anebo pouhý infinitiv):

Po obědě toho poutníka zaklel, aby jemu pověděl, kdo by byl, a jaké by jemu jméno bylo. Když jsou přišli, otázal jich, co by chtěli. A učil je, jak by měli sloužiti Hospodinu. Nic se nezvěděli, jaký by lid byl, domácí-li čili cizí.

Pozn. 1. Při slovesech *míti* a *věděti* bývá dvojí vazba: α) kondicional: Neměli, koho by se báli. I měla, nač by živa byla. Nevěděli, co by jemu odpověděli. β) infinitiv: Neměli se koho báti. I měla nač živu býti. Nevěděli, co jemu odpověděti (Str. 106).

Pozn. 2. Otázka slovná může ke dvěma nebo více členům směřovati, což nazýváme vřaďováním otázek: Zvěděli, kdo chce s kým býti. Já všecko, co jak jest, vyložím. Poručenci dědicům činí ze všeho počet, co nač nakládali.

Pozn. 3. Někdy bývá, že slovo tázací neobjímá celé otázky, nýbrž jen z části ji podjímá, náležejíc k větě vedlejší, což slove podjímáním: Uvažujte, co myslíte že by činiti bylo*).

Pozn. 4. Při slovese *čekati* splývá výpustková věta časová (s *až*) s nepřímou otázkou: Čekám, až jak to dopadne, (t. j. až uvidím, jak ...). Počkám, až bude-li pěkně. Počkej, až co nám zbudě.

III. O větách příčinných.

Věty příčinné jsou věty příslovečné. Z pravidla v nich bývá indikativ.

Uvozují se spojkami *že*, *proto že*, *poněvadž*, *když*, *jelikož*, *jež*, *ježto*: Proto lichotí, že tvých peněz chťi. Není nám krátký život dán, než my jej krátkým činíme, proto že jej nepotřebnými věcmi

*) Oboje, i vřaďování i podjímání, též v otázkách přímých se vyskytuje.

mrháme. To řekl, ne že by měl péči o chudé, ale že zloděj byl. Poněvadž jsi ty pohrdl uměním, pohrdnu i já tebou. Když jinak nemůž býtí, již to musím učiniti. Ustanovil jsem nocovati u něho, jelikož mne o to prosil. Jež jest paměť člověčí k zapomnění hotova, uvázal jsem se v to dílo. Bál jsem se tebe, ježto jsi člověk přísný.

Pozn. 1. Spojky *jelikož* od lepších spisovatelů starších neužívá se tak často, jako v době novější.

Pozn. 2. Příčina vyjadřuje se též větou přiřadenou, jmenovitě po hlavní větě tázací: Nevím, proč bych od své víry odstupoval, a já jsem v ní nikdy nic bludného nenašel. Kterak jsme my těch peněz tobě měli svěřiti, a my tebe neznali. Proč bych já proti tobě měl býtí, a ty mi nic zlého neučinil. Kam od tebe půjdeme, pane, a ty slova věčného života máš. Kterak můžeš pokusiti, jsi-li trpěliv, an tebe žádný netepe, žádný nehaní.

Věty tyto jsou parataktické; chybně tedy klásti *an*, jde-li věta příčinná před větou hlavní: An žádný nepřichází, půjdeme.

IV. O větách žádacích.

Věty žádaci jsou dílem příslovečné: *účelné*, dílem předmětné: *rozkazovací a zabraňovací, snahové, obavné*.

A) Věty účelné jsou příslovečné. Označuje se jimi děj nebo stav pouze pomýšlený, pro nějž podmět koná děj označený slovesem příslušné věty hlavní.

Věty účelné uvozují se:

1. kondicionalem:

Proto vlčka bijí, aby se starý vtípil. Nedal Pán Bůh svini rohův, aby netrkala. Dokud síla, hledme díla, by památka po nás zbyla.

Pozn. Vedle *aby* v řeči prostónárodní bývá též *co by*: Běžel, co by se dostal z lesa.

2. spojkou *ať*. Ve větě hlavní bývá z pravidla imperativ:

Kaž se lidmi, ať se nebudou tebou kázati. Cti otce svého i matku svou, ať se prodlejí dnové tvoji na zemi. Vysvobod nás z ruky jeho, ať by poznala všecka království země, že jsi Hospodin sám.

Pozn. *Ať* uvozuje vlastně větu parataktickou (= a ti); ve starší řeči bývá v té příčině tytž pouhá spojka *a*: Otče svatý, náhle utec, a neuhoříš (Pass. 966).

3. spojkou *leda* s přičestím minulým:

A to vše činili, leda lid uspali (= jen aby). Dělá to, leda se mu chvíle krátila. Hrá se, leda se hrálo. Učí se leda bylo.

Pozn. Věty tyto mohou se též pokládati za příslovečné věty způsobové.

B) Věty rozkazovací a zabraňovací jsou věty předmětné; vyjadřují předmět rozkazu, prosby a zákazu, zastupující imperativ nebo prohibitiv vět nezávislých: Jdi — kázal mi, abych šel; nechod' — zapověděl mi (bránil mi), abych nechodil. — Uvozují se kondicionalem řídicí spojkou *ať*:

1. při slovesech: *poroučeti, kázati, prositi, žádati, napomenuti, pobízeti, domlouvati, raditi* a p.:

Vám z úřadu svého poručím, abyste na toto napomenutí mé bedlivý pozor dali. Lotr prosil, aby naň Ježíš vzpomněl. Nouze je pudila, aby bránil svých životů. Napomenul ho, aby již přestal mluvit. I poradil nám, abychom tak sobě počínali a nejinak. Kníže všemu lidu rozkázal, aby dědin neopouštěli. Prosíme tvé milosti, aby nás ve smutné sirobě neostavoval.

Pozn. Při slovese *prositi* věta závislá uvozuje se též spojkami *ať, že, kdy*: Pros Boha, ať tvé cesty způsobí! Za to prosíme, že nás pokojně a přátelsky vyslyšíte. Prosil bratra, kdyby mu nějakou pomocí přispěl.

2. při slovesech: *zapovídati, brániti, hájiti, zdržovati, vystřihati se záporným kondicionalem*:

Anděl sv. třem králům zapověděl, aby zase k Herodovi se nevracovali. Hájili jsou, aby v čas trhu lidé nejezdili přes most. Zdržoval ho, aby nechodil tak daleko od vozu. Prorok pobožné lidi, aby kratičké na světě slávy bezbožným nezáviděli, vystřihá.

Pozn. 1. Mezi slovesy dokonavými a nedokonavými téhož rozdílu šetřiti jest, jako při imperativě a prohibitivě (Str. 103).

Pozn. 2. O infinitivě při slovesech *kázati, poroučeti, zapovídati, brániti, hájiti* v. na str. 105.

C) Věty snahové jsou věty předmětné, vyjadřující předmět snahy při slovesech: *snažiti se, pokoušeti se, hleděti, ustanoviti* a p. Uvozují se kondicionalem:

Dychtí po tom, aby úradův obecních dojíti mohli. Snažte se, abyste bez poskvrny a bez úhony před Bohem nalezení byli. Ale on nebyl toho pilen, aby chodil v zákoně Božím. Nejednou pokoušeli se křesťané o to, aby země svaté dobyli. Nestoj o to, aby byl soudcem. Oni pak na tom se snesli, aby nemluvíňtka svatých zahubili. Král ustanovil, aby ten den nebojovali. Uloženo bylo, aby hned umřel.

Pozn. Při stejných v obou větách podmětech bývá též při některých slovesech infinitiv. Určuje-li však věta snahová náměstkou ukazovací, infinitiv místa míti nemůže.

D) Věty obavné jsou věty předmětné, vyjadřující předmět obavy při výrazech obavy, jako: *báti se, strachovati se, lekatí se, strach jest* a jiných, pokud se blíží významem k oněm, jako: *chrániti se, chovati se, strčíti se, hleděti se* a p.

Uvozují se:

1. záporným kondicionalem na označenou, že si podmět toho nepřeje, co jest obsahem věty závislé:

Bojím se, abyste se neuchýlili od sprostnosti. Lekám se za tě, aby tebe tajně nezahubili. Strach jest, bychom všickni nezahynuli. Chraňte se, abyste neupadli v pokušení. Hleďte, abyste toho neučinili.

2. spojkou *že*, očekává-li podmět s jakousi jistotou nastoupení děje, jehož si nepřeje:

Bojím se, že nám ne všechno tak snadno projde. Bojím se, že nic dobrého nebude.

V. O větách výsledných.

Věty výsledné jsou dílem podmětné a předmětné, dílem přívlastkové, dílem příslovečné.

1. Větami výslednými vyjadřuje se předmět činných anebo podmět trpných sloves, znamenajících *učiniti, způsobiti, dostci*.

Uvozují se:

a) spojkou *že* o výsledku skutečném:

Lež činí, že často lidé nevěří pravdě. Spravil to při nich, že chtívi byli boje. Dovedli toho, že se jich všickni strachují.

b) spojkou *ať* po imperativě o výsledku zamýšleném:

Způsob, ať jsou jako chumelice a jako stéblo před větrem. Učiň to, ať toto kamení opět celo bude.

c) kondicionalem po hlavní větě záporné a o výsledku zamýšleném:

Abychom my vás nutiti měli ku přísahám, tohoť učiniti nemíníme. Bůh tak učinil, abychom po těchto věcech došli oněch věčných.

2. Větami výslednými vyjadřuje se podmět neosobních sloves, znamenajících *státi se, přicházeti se, zlařiti se* a p.

Uvozují se:

a) spojkou *že* s indikativem o výsledku skutečném:

Bývá to, že Bůh i zde mstí nad nešlechetnými. Ach bylo, že i mne nosívala na rukou matka má. Nejednou se přihází, že nej-moudřejší pochybují. I zdařilo se, že jest tomu cele povolil. Již bylo na té, že nás nechají bez pomoci.

b) kondicionalem o výsledku neskutečném, jmenovitě po hlavních větách záporných:

Abych mně jaké knihy přináseti měli, toho není. Nikdy se u nás nestalo, aby kdo takové rouhavé řeči mluvil. Nemohlo mne to potkati, abych se s Vámi ústně žehnal. Když to bude, bych já ubohý svýma očima tě spatřil.

3. Větami výslednými, uvedenými kondicionalem vyjadřuje se podmět mnohých sloves a výrazů neosobních jmenovitě záporných, jako: *sluší, náleží, slušno, spravedливо jest, není možná, nemůže býti, odstup to, daleko budiž* a p., a předmět při výraze „nemohu minouti, pominouti“:

Sluší vám, abyste se nejvíce na umění moudrosti oddali. Tobě náleží, aby obec věděl jak spravovati. Jest nám vysoce potřebno, abychom za dar moudrosti vzdávali Boha. Spravedливо jest, abychom druh druhu pomáhali. Dobře by bylo, aby se ta škoda nahradila. Není možná, abychom se všem zachovali. Lže není, aby lež pravdou byla. Odstup to od nás, abychom utíkati měli. Toho pominouti nemohu, abych o tom zmínky neučinil.

Pozn. Při slovesech *sluší, náleží* a p. bývá též infinitiv.

4. Větami výslednými vyjadřuje se zevrubný obsah podmětu nebo předmětu věty hlavní, k němužto obyčejně ukazovací náměstka v této větě obsažená odkazuje.

Uvozují se:

a) spojkou *že* s indikativem o výsledku skutečném:

Toť jest povaha zlého, že se nemůže než zlým za dobré odplatiti. Předkové naši tu pochvalu vždycky měli, že svou vlast milovali.

Pozn. Sem náleží *jsem (nejsem)* s to, *abych*: Nebyli s to, aby útokům nepřátelským odolali (šp. nebyli s to odolati).

b) kondicionalem o výsledku žádaném:

To právo přirozené jest, syn aby svých rodičů poslušen byl. Toť jest láska Boží, abychom příkázani jelo ostříhali.

5. Větami výslednými vyjadřuje se jakost a míra děje neb i jiného pojmu věty hlavní, k čemuž zhusta se poukazuje slovcí: *ten, taký, takový, tak.*

Uvozují se:

a) spojkou *že* (α) s indikativem o výsledku skutečném:

Přijde i ta doba, že nám nepřekazí zloba. Ctnost jest taková věc, že služebníka svého neopustí. I byla v ty doby na křesťany taká pohroma přišla, že přítel přítele, syn otce, boje se, zapřel. Tak je sobě hrda člověčí mysl, že snáze se dá naraditi, než bezděky přinutiti.

β) s kondicionalem o výsledku neskutečném, prostě pomyšleném:

Knih tu bylo, že by jich na tři vozy nenabral. Zbledli, že by se na nich krve nedořezal *).

b) kondicionalem o výsledku prostě pomyšleném (po hlavní větě záporné) nebo zamýšleném (po hlavní větě kladné):

Nic není tak zlého, aby se neobrátilo někdy v něco dobrého. Málo lidí jest, aby nevědělo, co jest píseň. Může-li slepý slepého věsti, aby oba do jámy neupadli? Umějme se k lidem tak chovati, abychom jim mili byli.

c) spojkou *až* s indikativem:

Boj byl tak lýtý, až u břehu moře krví se zardívalo. Škody staly se veliké, až teskno bylo o tom slyšeti. Tak se země třásla, až kostelové a domové se bořili. Některý padl, až nevstal. Velikým hlasem, až se všudy rozléhalo, křičeli tak dlouho, až ochraptěli. Ulekla se toho, až zamdlela. Zezulenka kuká, až se skála puká.

Pozn. 1. Zhusta užívá se těchto vět ellipticky vztahem k zamlčené větě hlavní: Však až teskno mezi nimi se motati. Až mi té nedbalosti hněvno bylo. Až mi srdce trnulo na to hledě. Až hanba bylo poslouchati. Až hrůza na to patřiti.

Jindy věta hlavní běře na se formu věty srovnávací: Až so hory zeleňají, jak zpívají.

*) Sousedné věty příslovočné jsou původem svým věty srovnávací, majíce v řeči starší i formu těchto vět: *Baylé (býlí) tak veliké moci bylo, jakož mnohé nemocné uzdravovalo. Holubice tak se jest vysoko v povětří vznesla, jakož jí pro výsoř nikdo nemohl viděti. To kolo sě tak prudce točieše, jakož nic jiného než ohnivá kule sě vidieše.* (Pass. 605, 893, 972).

Pozn. 2. Mimo to vyskytují se ještě jiné rozmanité způsoby vět výsledných, jmenovitě v řeči prostonárodní, ve smysle srovnávacím: Zpívali, tak se rozléhalo (= až se rozléhalo). Práš, tak se leje. Mrzne, tak praští. Zmohl jsem, tak se mne teklo. Sotva mluvíti mohl, co (= tak) plakal lítostí. Tak se nad ním práší, co utíká (= utíká, až se nad ním práší). Sám nevěděl, kolik má peněz, co byl takový boháč. — Bžší, jen (= až, tak) se za ním práší. Zlatý vlas upadl na zemi, jen to zazvonilo. — Je ticho, ani nemuká (parataxe = že ani nemuká).

VI. O větách podmínečných.

Věty podmínečné jsou věty příslovečné.

Větami podmínečnými slovou souvětí, jichžto věty vedlejší vyjadřují podmínku, na jejíž platnosti záleží i platnost výroku (výsledek) věty hlavní, podmíněné. Věta vedlejší čili podmiňovací slove předvětím, věta hlavní čili podmíněná závětím.

I předvětí i závětí jsou vlastně věty zcela nezávislé vedle sebe jdoucí, tedy hlavní; onano, totiž buď tázací nebo přací, tato úsudková: Dýše-li, žije = Dýše-li? (Ano!). — Toť tedy žije. Kdyby měl peníze, dal by mi — kdyby (kězby) měl peníze! — Dal by mi.

Dle toho, jaké jest spojení podmínky s výsledkem, rozeznávají se tři hlavní formy vět podmínečných:

1. **Forma skutečnosti.** Podmínka se klade za skutečnou: výsledek jest jistý. V předvětí *-li, jestliže, ač* s indikativem, v závětí indikativ neb imperativ:

Nevyprosíš-li, nevylaješ. Nebude-liť hojnější spravedlnost vaše, než zákonníkův a fariseův, nikoli nevejdete do království nebeského. Milujete-li mne, přikázání má zachovávejte. Jestliže kde vody průtoku nemají, dmou se. A již beř se, kam chceš, ač můžeš. Zastýdte se, muži, takých řečí, ač se hrdinami zvátí chcete.

2. **Forma možnosti.** Podmínka se klade za možnou: výsledek jest jistý. V předvětí *-li, jestliže* s kondicionalem, v závětí indikativ neb imperativ:

Hřešil-li by proti tobě bratr tvůj, jdi a potresci ho mezi sebou a jím samým: uposlechl-li by těbe, získal jsi bratra tvého. Bylo-li by, že by sestru naši milou kdo utiskovati chtěl, prosíme, aby podle ní stál (Arch. I. 5). Jestliže byste co prosili ve jménu mém, toť učiním.

3. **Forma neskutečnosti.** Podmínka se klade za neskutečnou: výsledek je též neskutečný. V předvětí *kdy* s kondicionalem nebo pouhý kondicional, v závětí kondicional:

Kdybych měl, co nemám, mohl bych co nemohu. By lidé řeč kupovali, ne tak mnoho by mluvili. Bys byl sedl, kdy jsi sedlal, byl bys dobře dojel.

Pozn. 1. Podmiňovací věta čelící proti jiné, již uvedené podmínce, spojkou *pakli* se uvádí: Budete-li živi podle těla, zemřete; pakli duchem umrtvíte tělesné žádosti, živi budete. Budeš-li mít mnoho, dávej hojně; pakli málo, i z toho rád udílej. Bude-li se pánům zdáti, souditi mohou; pakli nie, káží jim ku prvnímu právu státi.

Užívati odporovací spojky *pakli* za prosté *-li* v jednoduchém souvětí podmínečném, nesprávně jest.

Pozn. 2. Spojkou *leč* uvádí se věta vyměňovací, označující, že výrok věty hlavní jinak ve skutek uvéstí nelze, jediné když se uskuteční obsah věty vedlejší: Leč on bude zahuben, nám nelze zvěžziti. Nepustím tebe, leč mi požehnáš. Žádný nemůže přijíti ke mně, leč by jemu dáno bylo od otce mého. Židé, leč by pilně umyli ruce, nejedí.

Pozn. 3. Předvětí vět podmínečných zhusta vyjádřeno bývá imperativem (parataxe): Pust psa pod stál, poleze i na stál (= pustíš-li). Čiň čortu dobře, peklem se ti odmění. Oř mēkce, sij řídce, urodí se metlice.

VII. O větách připouštěcích.

Věty připouštěcí jsou věty příslovečné.

Uvozují se:

1. spojkami *ač, ačkoli, jak (jakkoli, jakkolivěk), třebas, at, nech, ježto* s indikativem:

Ač nikdo nevidí, nečih, co proti Bohu a rozumu. Ačkoli žebrák syt, ale mošna syta není. Jak jsem peněz potřeбен, toho bych si přece na svědomí nevzal. V tu hodinu, jakkoli jasno bylo, veliká hřímota přišla. Třebas byl chud, ale je člověk poctivý. Ať déšť prší, neb sníh věje, nech se Boží vůle děje. Necht jest tak, že jsem zabloudil, při mně zůstane blud můj. Nedá pokoje, ježto jsem já mu jak živ nic neudělal.

2. kondicionalem:

Neuhodne, aby hádal. By vedl osla do Paříže, komoň z něho nebude. By slavík jak krásně zpíval, přece vrabce nenaučí. Tento svět nic není, bychom tisíc let žili.

Pozn. Chybně jest kondicional zdvojovati: *byť by, byť bychom, byť byste* (m. byť, bychom, byste).

3. imperativem, jmenovitě opětovaným u větě vedlejší:

Měj kdo umění, měj krásu, měj moudrost, vše to zkaží, když pýcha s tím bude. Chtěj já neb nechťej, musím činiti tvou vůli. Nechtěl jsem tak slepému štěstí, sedni mi co sedni, se poručiti. Dělej ty z toho co dělej, přeceť jest to veliké štěstí. Soudcové, chtějte nechťejte, spravedlivosti vyhledávati musili. Žádáme, aby nepřátelům, což můžeš, překážel, buďte číž buďte. Nepřátelé, vol nevol, pokoj zachovávati musejí.

Pozn. Přípustka vyjadřuje se druhdy též větou přiřaděnou: Toho dne utonul mladý pacholek, a veleli mu mnozí, aby se tu nekoupal (Let. 459). Rozkazovali statek zapečetiti, a nemečný ještě živ byl (Let. 514). Proč jsi mé řeči nepřijal, a já tě příznivě napomenul (Pass. 488).

VIII. O větách časových.

Věty časové jsou příslovečné (zvláštní druh vztazných).

Co do způsobů, rozeznávati jest věty časové určité, jimiž se pronáší děj určitý, skutečný, a věty, časové neurčité, jimiž se pronáší děj neurčitý, pomyslený. Časové věty určité pronášejí se indikativem, neurčité kondicionalem.

Hledíc k větě hlavní, věty časové vytykají 1. děj současný, který s dějem věty hlavní v jednu dobu spadá a vedle něho trvá. 2. děj předčasný, jenž uplynul neb uplyne dříve děje věty hlavní. 3. děj následný, jenž za dějem věty hlavní nastupuje a spolu cílem a koncem jest, až pokud děj hlavní trval.

1. Časové věty děje současného uvozují se spojkami *ledy, ledyž, kdykoli, dokud, pokud, jak, co* *).

Netřeba se títině báti, větrové kdy dub vyvrátí. Když ptáčka lapají, pěkně mu zpívají. Když slunce za horu zapadalo, vojska se rozjela na svá obydlí. Dokud člověk ústy zívá, nech všeho naději mívá. Teď již třetí léto běží, jak v tom nesnesitelném vězení zůstávají. Co mudréc mudroval, hloupý hrad opanoval. Co kousek uhnala, to struček urvala (Suš. 378). Když bych se nač tebe tázal, oznamuj mi. Ti mají moc bít zemi všelikou ranou, kolikrát by koli chtěli.

Pozn. Časové věty děje současného vyjadřují se druhdy větou přiřaděnou: Jedva dokonán byl ten zápis, a hned do radního domu páni komisaři přišli. K potoku přijeli, ano již svítati počalo. K lodi jsme přijeli, an již plachty rozkládali. Na zemi leže, ano ho tepou, volal.

*) V řeči starší též *donidž, donivadž*: Boha jen dotud milují, donidž sé jim dobře vede po jich vůli.

2. Časové věty děje předčasného uvozují se spojkami *když, jak* (jak jen, jak mile, jak brzo, jak náhle), *až, dokud ne, jen co*, nejčastěji se slovesem dokonavým:

Nepamatuje kráva zimy, když se léta dočká. Jak upadl v neštěstí, i jeho vlastní nedbali oň. Nepomine pokolení toto, až se tyto všechny věci stanou. Až se najím, půjčím ti lžíce. Dokud nedokonám práce své, nemohu pomáhati tobě. Povím ti všechno, jen co si vzpomenu. Hned jakž by zasvítalo, odejděte. Jakž by se málo co zlého nebo neupřímného přimísilo, již není přátelství.

Pozn. 1. Větou časovou, uvedenou spojkou *jak* nebo náměstkou *co*, vytýká se druhdy doba, od které děj hlavní trvá: Od té chvíle, jak biskup Vojtěch do Říma vešel, žádný déšť na zemi Českou nepršel. Již tři noci, co jsem nespál.

Pozn. 2. V časové větě „jak živ“ sloveso *býti* z pravidla se vypouští: Jak živa jsem neviděla na buku žaludů.*)

3. Časové věty děje následného uvozují se spojkami *až, než* (dříve než, prve než):

Dotud něco praští, až se přelomí. Kníže kázal sv. Gervasia tak dlouho bíti, až skončil. Dříve pojdeš ve svém díle, nežli dojdeš svého cíle. Horatius vojsko nepřátelské, až by most zřícen byl, zastavil. Čekali u dveří, až by rozešel se poněkud lid. Báh jich prve, než by běh svůj dokončili, žádnému potlačiti nedopustí.

Pozn. 1. Druhdy poměr mezi větami formálně bývá obrácený: vedlejší okolnost časová vyjadřuje se větou hlavní, a děj hlavní za okolnosti té nastupující větou časovou. Sloves tento způsob proslovení vzpětím řádu větového (enuntiatorum inversio): Již té noci záře vycházela, když Jason takto promluvil (= když záře již vycházela, Jason promluvil). Ještě nebyl vyšel do půl sně, když se k němu stalo slovo toto.

Týž poměr vyjadřuje se též spojkou *a* (parataxe): K Jordanu jsme přijeli, a slunce rovně vycházelo z hor Arabských (Pref. 342). Bylo již po první hodině na noc, a dal jsem mu list do rukou (Let. 362). Ještě právě řeči nedokonal, a již zkrfkl (Let. 41).

Pozn. 2. Časové okolnosti vyjadřují se též větami souřadně spojenými (parataxe): Solva že vyšel Jakob od Izáka, otec svého, Esau bratr jeho přišel s lovu svého. Květ leda se rozvinul, a již má všecek tolik. Jen se ukázal, a již utekli. Včera týden pohřeb měla.**)

*) Časové věty uvedené spojkou *jak* původně jsou srovnávací, pročez v řeči starší v závěti často bývá ukazovací *tak*: Jakž se brzo požehná, tak nad ní žádné moci nemám (Pass. 886). Jakž ho náhle uzřeču, tak jej s milostí přijechu (Anth. I. 39).

Ve staré češtině věty časové děje předčasného uvozují se též spojkou *jeliž*: Nepustím vás odtud, jeliž mi rukojmě postavíte (Pass. 656). Sv. Simoону bylo pověděno, že nouře, jeliž uzří to nebeské dietě (Pass. 200). Nikam nemají odjížděti, jeliž by dobyli hradu (Tov. 27).

**) Ve starší řeči užívá se slovesa *netáhnouti* s následujícím *až*, spojek *prve než* — *až* na označenou téhož poměru, kterýž nyní vyjadřujeme částicí *sotva*: Netáhla sv. Agatha té modlitby dokonati, až ihned duši pustila. Netáhne ho požehnatí, až se zdravie veň vrátí. Prve než tento lid do Prahy přitáhl, až Pražané vypadli na Malú stranu (Let. 31). Neminulo tomu málo neděli, až král Ferdinand vtrhl s vojskem do koruny Uherské (Bart. 260).

Pozn. 3. Od skutečných vět časových rozeznávají se smyslem vztažné věty přívlastkové nebo podmětné a předmětné uvedené příslovcem časovým:

Dojde chvíle poslední, kdy věčnost nám se rozezná. Zle jest, když jazyk před rozumem ubíhá. Bůh neslyší, když pes na hvězdy laje.

IX. O větách vztažných.

Věty vztažné jsou dílem podmětné a předmětné, dílem přívlastkové, dílem příslovečné.

Co do způsobů rozeznávají jest vztažné věty přesné, kteréž nezastupují vět jiných, a zástupné, kteréž smyslem zastupují jiné věty vedlejší.

Pozn. Od skutečných vět vztažných rozeznávají jest věty hlavní (nepravé vztažné), kteréž jen spojením jsou vztažné: Volali jsme k Hospodinu, kterýž (= a on) uslyšel hlas náš. Žádal mne, abych pro pána došel, což (= a to) jsem také učinil. Příteli! neměj za zlé, rád bych také tvé jméno věděl. Kterýž (= a on) řekl: Já jsem tlumočník královny světa.

A) O vztažných větách podmětných a předmětných.

Vztažné věty podmětné a předmětné jsou ty věty vztažné, jimiž se podmět a předmět věty hlavní opisuje.

Uvozují se vztažnými náměstky *kdo, co, jenž, který, kolik*.

1. Vztažné věty podmětné jsou ty věty vztažné, jimiž se podmět věty hlavní opisuje.

a) přesné:

Kdo mě loni bil, ten i dnes mi není mil. Dvakrát lžeš, kdo se hříchem honosí. Kdo chrání Bůh svým štítem, nezahyne v boji lítém. Ten nežil, po kom pěkná pověst neostala. Co před světem zde ukryto, bude někdy všem očitó. Vidí onen, jenž mraky slání a rozptyluje. Zdaliž toto není ten, kteréhož hledají? Kolik se jich tebe bojí, tolik jich o život stojí.

b) zástupné

α) výsledné:

Jest, kdo by povýšil i ponížil. Řídký tu byl, kdož by s někým tahanice neměl. A nebude, kdo by potěšil jich. Opuštěnať bude země pustá, a neostane, kdo by zemi oral a kdo by ji osil.

Pozn. Ve větách těchto bývá též prostý kondicional (bez náměstky vztažné) neb infinitiv nebo přechodník, na př.: A nebude, kdo by potěšil jich = aby potěšil jich = kdo potěší jich = kdo jich potěše.

β) podmíněčné:

Kdožby se sám povyšoval, bude ponížen, (= jestliže by se kdo povyšoval). Kdožkoli chtěl by mezi vámi býti velikým, budiž služebník váš. Kdož by činil vůli Boží, tenť jest bratr můj. To kdož by pravil, v hrdlo by lhal.

2. Vztažné věty předmětné jsou ty věty vztažné, jimiž se předmět věty hlavní opisuje, ve kteréžto příčině zhusta se ukazuje na pád, jež věta vedlejší zastupuje, příslušným pádem náměstky *ten, on*.

a) přesné:

Kdo se sám chváí, nikdo ho nepochváí. Koho Bůh miluje, křížem ho navštívuje. Jez doma, co máš, a u lidí, co ti dají. Za čím jdeš, to najdeš. Tolik známe, co v paměti chováme. Komu Pán Bůh nedal, kovář neukuje. Dej těm, jimž dlužen jsi. Dobrořečte těm, kteříž vás proklínají. Nezpomínej toho, co již pomínulo. I pes pominí, kdo ho krmí.

b) zástupné

α) výsledné:

Když padne, nemá, kdo by jej pozdvihl. Komu by žaloval, neměl. Nemajíce, koho by se báli, každý činil, co se jemu líbilo. Nemám, čím bych tobě odplatil.

Pozn. Za kondicional bývá indikativ času budoucího: Kristus hledá, kdo s ním ponese břímě jeho utrpení, neb infinitiv: Když padne, nemá (= není) ho kdo pozdvihnouti. Nemajíce koho se báti.

β) podmíněčné:

Kdo tě napomíná, měj ho za přítele (= jestliže tě kdo napomíná). Kdo do tebe kamenem, ty do něho chlebem. Koho nám třeba, víme, jak mu říkají. Kdož by raději pěkný, než dobrý nástroj míti žádal, smáli bychom se mu, jako dítěti, nesoudícímu, co nač jest.

Pozn. V ýrokové věty vztažné, jimiž se opisuje substantivní výrok věty hlavní v jazyce našem po řídku se vyskytují: Bůh jest zajisté ten, kterýž srdce lidská v rukou svých má (Žal. 26). Já jsem ten, jenž zhlazuji zlosti tvé a na hříchy tvé nevzpomenu (Hus. I. 6).

B) O vztažných větách přívláskových.

Vztažné věty přívláskové jsou ty věty vztažné, jimiž se adjektivní přívlástek jména podstatného věty hlavní opisuje.

Vztažné věty přívláskové uvozují se vztažnými náměstkami který, jenž, jaký, co, a dělí se tím od vztažných vět podmětných a předmětných, že se jejich náměstky vztažné vždy táhnou ku jménům podstatným; ve větách podmětných a předmětných však náměstky vztažné se táhnou k náměstkám ukazovacím.

a) přesné:

Škoda, kterouž učinili v horách, jest věc časná a kteráž po některém létě sama se vynahraditi mohla. Všeliký strom, kterýž nenese ovoce dobrého, vyřat a na oheň uvržen bude. Každá ruka pěkná, která dává. Dobře tomu kováři, jenž na obě ruce kuje. Mnoho té země, z níž hrnce býti mohou, ale málo té, z níž zlato berou. Budme jasni jak to moře, jež nám zrači nebesa. S kým obcuješ do poledne, takým budeš odpoledne. To nebyla ovce, co se s vlkem procházela. Umřela ta slepička, co nesla zlatá vajíčka.

Pozn. Náměstky co užívá se jmenovitě ve slohu prstonárodním, a to v nominativě a v akkusativě neživotném samé, v ostatních pádech spojené s náměstkou *on, ona, ono*: ten muž, co přišel; ta žena, co přišla; to dítě, co přišlo; ten pes, co se's ho bál; ta kočka, co se's jí bál, ten žebrák, co's mu dal krajear; ten pán, co's ho potkal; ten dům, co kupuješ; ta louka, co prodáváš; ta paní, co jste jí viděli; ty paní, co k nim chodíváš.

Týmž způsobem užívá se ve starší řeči náměstky ježto: Něco se připsalo, ježto o tom lidé nevěděli. Páni všichni, ježto jich pečeti jsou při tomto listě, mají k tomu hradu příleci. Jsouť jistě, ježtoť jim užitečno takové knihy čísti.

b) zástupné

a) účelné:

Dejte nám kníže, kterýž by (= aby) soudil spravedlivě naše hlavy. Čtvrtý den učinil Bůh slunce a měsíc i jiné hvězdy, ježto by zemi osvěcovaly. Všechněm lidem potřebí nějakého pravidla, po němž by (= aby po něm) život řídili.

β) výsledné:

Žádný tak veliké síly neměl, ježto by (= aby) neduhem nebyla přemožena. Žádná krajina není, která by tak mnoho a tak velikých řek měla.

Někdy slove *an* béře na se význam vztažnosti:

Na to posel kvapil ku pánu svému, *an* (= který) ještě bojoval. Poběhneť kuň nedaleko a potom se před mužem postaví, *an* na stole železném jí. Nad oltářem namalovaný jest obraz panny Marie, *ana* drží dětátko. Proč bych těch tak dobrých, *ani* k Bohu jdou, plakal? Potkali dva konšely, *ani* jdou z města.

C) O vztažných větách příslovečných.

Vztažné věty příslovečné jsou 1. místní, 2. přirovnávací, 3. poměrné, 4. omezovací a vztahové.

1. Příslovečné věty místní vyjadřují příslovečné určení místa věty hlavní na otázky *kde? kam? odkud? kudy?* Uvozují se vztažnými příslovci místními, k nimž ve větě hlavní zhusta ukazuje příslovce ukazovací:

Kde člověk nemáá, tam Bůh pomáhá. Kde se kdo zrodí, tam se i zhoď. Kde bázeň, tu i Bůh. Kam se dřevo kloní, tam i padá. Tehda šed tam, ježto křesťany pohané mučili, počal křesťany potvrzovati. Odejdu tam, odkud se zase nevrátím. Teciž voda, kudy dříve tekla. Dal mu louky potud, pokud potok teče.

Od příslovečných vět místních rozeznávají jest přívlastkové věty vztažné, uvedené vztažným příslovcem. Tyto vztahují se ku jménu podstatnému věty hlavní určující jeho vlastnost na otázku *kteřý, jaký?*:

Běda tomu dvoru, kde tele rozkazuje volu. Znáš-li kraj ten, kde tma s horkem zajde, bez trní se růže červená? Již se přibližoval k místu tomu, kudyž scházejí s hory Olivetské.

2. Příslovečné věty přirovnávací uvozují se spojkami *jak, jakož, co, jelikož*, na označenou, že dvě věci svou povahou stejně nebo podobně se k sobě mají; anebo spojkou *než* po komparativě na označenou, že jedna věc nade druhou předčí.

a) s indikativem o skutečném přirovnání:

Jak Bůh ráčí, tak ať kráčí. Jak kdo měří, tak se mu odměruje. Jazyk náš není tak úzký ani tak nehladký, jakož se některým zdá. Dobře číň, co můžeš. Jelikož odstojí východ od západu, tolikož jest vzdálen od nás Hospodin nepravosti naše (= jak daleko). Jeden blázen více můž otázek nadělati, než mu deset moudrých stačí odpovídati. — Pak vzal karabáč a vodního může jak mele tak mele (K. Poh. II. 259).

Pozn. Chybně užívá se spojky *než* místo pouhého kondicionálu, je-li ve hlavní větě příslovce příliš: Jsem příliš zaneprázdněn, než abych ti přispěti mohl (m. abych ti přispěti mohl).

b) s kondicionalem o přirovnání neskutečném, pouze pomysleném:

Lid všude stál na vrších tak hustě, jako by na les hleděl. Co se u večer paměti svěří, to ona ráno jako by našla. Nemoc přestala, jak by uřal. Co by pět napočítal, byl na místě. Učením člověk lepšího zisku dochází, než by stříbra a zlata nabyt.

Pozn. Přirovnávací spojka *jako* druhdy se vypouštívá, a bývá pouhý kondicionál: Nečiním toho bez rozumu, bych se snad smyslem pomínil. Vidělo se jemu, by byl na velikém poli.

3. **Príslovenčné vety pomerné** jsou zvláštní způsob vět přirovnávacích, jimiž se označuje míra, kterou děj nebo vlastnost nějaká se zveličuje nebo zmenšuje:

Čím kolo u káry horší, tím více vrzá. Čím větší jsi, tím se více ve všem ponižuj. Čím kdo více má, tím více žádá.

4. **Príslovenčné vety omezovací a vztahové** jsou takové vety vedlejší, jimiž se všeobecná platnost výroku věty hlavní omezuje a místněji určuje. Uvozují se spojkami *pokud, jelikož, co, jak, kdež*:

Pokudž já rozuměti jsem mohl, ona jest dobra byla. Strom slove rostlina, jelikož se v haluze rozkládá. Co já vím, on tam byl sám čtvrtý. Nebyl jsem tam, jak jsem poctivý člověk. Jakož píšeš, že toho úmyslu jsi, ke mně se odebrati, já zajisté toho sobě od tebe žádám, aby tam ještě pobyl. Kdež žádáte na svou řeč odpovědi, my takto pravíme. Kdež jste ráčili oznámiti svolení pánův, my tomu chceme věřiti.

Pozn. Spojkami *jelikož, jako, jakožto* i platnost jednotlivých pojmů se omezuje neb určuje: Kristus, jelikož člověk, umřel, jelikož Bůh, nesmrtelný jest. Člověk, jelikož člověk, nic více o sobě mysliti nemá, nežli že každému vedle přirození roven jest. Ti skutkové Bohu, jelikož Bohu se připisují (Hus. I. 12). Ne jako kníže, ale jakožto soudec od obce volený spravoval Krok zemi. — Nyní se v té příčině chybně užívá náměstek *co, co takový*.

Zvláštnosti ve spojování vět vztahových.

1. **Přesmykání.** Někdy bývá, že jméno vztahové se přesmyká do věty vztahné, vazba její se podrobující:

Kterou komu osud živnost uložil, na té maje dosti, tou se obchoď, netáhna se výše. — Ve větách smyslu obecného děje se tak z pravidla: Který žák se pilně učí, bude pochválen (šp. žák, který). Která slípka mnoho kdáčo, málo vajec nese. Vlna, kterou barvu nejprve chytí, tu drží. Buďte hotoví, neb kterou hodinu nemůte, syn člověka přijde (Ev. Mat. 24).

2. **Podjímání.** Jako ve větách tázacích tak i ve větách vztahných relativem leckdy se podjímá věta podřízená:

Přivedou mno k ulici, v níž pravili, že manželé bydlejí. Dělejte, co koli mníte, že by vám nejlépe prospělo. Nedáš-li tomu, komuž vidíš, že jest více třeba, zle učiníš. Vidím zde zdi bělostkvoucí, kteréž pravili mi, že alabastrové jsou. A tak přišli na místo jedno, kdež uznali, že někdy lidé bydleli.

3. **Přecházení vět vztahných u věty samostatné.** Je-li k větě vztahné připojena jiná souřadná, za relativum klade se demonstrativum, čímž věta nabývá rázu samostatného:

Koho smrt dosáhne, a on nic paměti hodného nečiní, toho památka hned spolu s tělem zahynouti musí. I četli list krále Polského, kterýž přepsal Jan Zatecký, a dal ten výpis panu Lvovi. Mlčím o jiných věcech, kteréž k nám z dalekých krajín přivážejí, a my je za drahé peníze kupujeme.

Cvičení.

V následujících souvětích určete věty vedlejší, jaké jsou a) dle svého obsahu, b) dle poměru k větě hlavní: Ucítil na svém těle, že živ nebude. Na to, že mám také umřít, vzpomínám. A tomu chtí (= to tvrdí) mudrci, že jest od potopy světa takové vody nebylo. A oni slyšeli, že by živ byl. Lid nevěděl, že by odešel Jonata. Vy jste svědkové toho, kterak jsme svatě a spravedlivě obcovali mezi vámi. Viděl jsem, ano slunce zčervenalo. Simeon uzřel, ano Josef a Maria děťátko nesou. Nevím, aby co pěknějšího pod sluncem býti mohlo. Posavad toho neprokázal, aby starožitého rodu byl. Neprovedli, by byli nevinni. V tom si nezalibuj, že mnoho statku máš. Litoval Hospodin, že učinil člověka na zemi. Nařekl svědka, že by hoden víry nebyl. Těší hloupého, že není sám. Jisto jest, že umřeme. Víť Pán Bůh, či to kozel a či beran. To dobře uzříme, jsou-li tito praví bohové čili nic. Večer každého dne ptej se, co's dobrého vykonal. Nedostatky ukazují, jak málo lidé potřebují. Mrtvý necítí, kde a jak leží. Lenoš se strhal, že nechťel dvakrát jíti. Nestihli jsme v čas dojeti, poněvadž byla zlá cesta. Každý jej miluje, ježto je člověk poctivý. Proto Bůh dal jazyk, aby se mluvilo. Nádoby od sebe metali, aby tím snáze utéci mohli. Posiluj mne, abych zachován byl. Pověz nám, kde jsou, ať je spatříme. Vzdej obět našim bohům, ať ohavné smrti nevezmeš. Chatrně jej odívá, leda se od zimy a deště ochraňovati mohl. Napomínám vás, abyste mých věcí pilní byli. Hektor prosil Trojanův, aby neutíkali. O to jsem usiloval, aby v záhláče léta má zmařena nebyla. Jeden každý tvor k tomu se nese, aby libé věci sobě liboval a jich žádostiv byl. Čechové strachovali se, aby kníže Vojen neumřel. Chovej se, aby se zlými spolku neměl. Bojím se, že z toho nic dobrého nepojde. V té síni plno polic, příhrad a krabic, že by jich na sto vozích neodvozil. Může-li slepý slepého věsti, aby oba do jámy neupadli. Děvčátko plakalo, až tak omdlévalo. Ubohá stařena se tak náramně ulekla, že by se byl na ní krve nadořezal. Prší, jen se lije. Máš-li chléb, zuby se najdou. Dobře-li činíš, sebe obveselíš. Chceš-li s pole bráti, musíš na ně dáti. Jestliže již umřel, tobě jest našim pánem býti. Nastala-li by různice, porovnejte se sami mezi sebou. Jestli že by's co zvěděl, prosím, abys mne zpravil. Kdyby nebylo kdyby, nebylo by chyby. Kdyby nebylo oráče, nebylo by boháče. By lidé řeč kupovali, ne tak mnoho by mluvili. Ač jsme my bratři, nejsou přece naše kapsy sestry. Ačkoli mám jen malý hrádek, ale jsem já v něm hradním. Třebas je malý, ale je zralý. Ať si mluví kdo chce co chce, já tomu nevěřím. Byť sova pod nebesa létala, sokolem nikdy nebude. Lakomci nikdy dost není, byť měl všeho světa jmění. Vezni kde vezni, musím vydávati. Pánu Bohu se ve všem poručili, přijď na ně co přijď. Nehas, když tě nepálí. Doufej směle, dokud duše

v těle. Nechtěj lítati, dokud křídla nenarostla. Neklat hrušek, až dozrají. Spravuj vůz, než se rozběhne. Jak se zlyzdíš jednou vadou, nezmyješ se žádnou vodou. Nechval hodův, až s nich půjdeš. Než slunce vyjde, urazíme kus cesty. Poslední do chrámu bývá, kdo pod zvonici přebývá. Koho oči bolí, nechoď do mlýna. Co chudému dáš, na lžici ti naroste. Koho Pán Bůh stvoří, toho neumोří. Co kolébka vyhoukala, to motyka zakopala. Co jeden hlupák zkazí, tisíc moudrých nenapraví. Kdo fluče, tomu se otevře. Nejsnáze rokovati o tom, co již minulo. Vzpomínati mílo, co dříve trápilo. Zvyk je druhé přirození, které se těžce vykoření. Málo platny ploty, přes které se leze. Bude tehdaž soužení, jakéhož nebylo od počátku světa až dosavad. Jaro, co tě veselilo, na peruti odletělo. Jindy zajíc v tom důlku leží, kde se ho nejméně naděješ. I ten čas nastane, kde i vás nestane. Přijdeť i ta doba, že nám nepřekazí zloba. To ti budiž důkazem, že tě miluji. Není na světě zeliny, aby od něčeho nebyla. Bohatství tu vlastnost má, že z moudrého hlupce udělá. Kde nic není, ani smrt nebéře. Kde veliké zvony zvoní, tam malých neslyšeti. Kde dva mluví, tam třetí nepřistupuj. Kam strom olýbáš, tam roste. Jak dudy nadmeš, tak hrají. Jakož proti palici žádného šermu není, tak proti bezprávné moci spravedlnost nemá vzniku. Utkali, co jim nohy stačily. Byla tma, že ji mohl nožem krájet. Spal, jako by jej do vody hodil. Pavel stál, jako by jej s nebe srazil. Čím výše vystoupíš, tím širší rozhled.

Hlava XVI. O řeči nepřímé.

Pronáší-li se řeč něčí týmiž slovy a týmiž způsoby vazby, jakými jména byla od podmětu, o kterém se vypravuje, slove *řeč přímou* (oratio recta). V té příčině osoba řečnivší vyprávěčem jakoby zpřítomnělá se uvádí, ana mluví, a jen ze sloves *pravil, odpověděl, vece* a p., ježto řeč přímou ohlašují, jde na jevo, že se vykládá řeč osoby rozdílné od osoby právě mluvící:

Já podiviv se: „I kdo jsi ty“, řekl jsem, „můj milý?“ Odpověděl: „Jméno mé jest Všežvěd, přijmím Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlédám, na každého člověka řeči a činy se vyptávám, co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám, slovem, beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlédati má jest povinnost“ (Lab. 9).

Vystavuje-li mluvící řeč něčí za předmět svého vnímání nebo pomýšlení, t. j. vypravuje-li řeč něčí, slove ten způsob sdílení řeči nepřímou (oratio obliqua).

Převádějíc řeč přímou v řeč nepřímou, vyjadřujeme věty úsudkové větami vyjadřovacími s *že*, *kterak*, imperativ větou žadáci s *aby*, *ať*; ostatní věty zůstávají buď nezměněny aneb označují se závislostí kondicionalem anebo slovcem *prý*.

Náměstka první a druhé osoby, je-li tato rozdílna od osoby vypravující, promění se v náměstku osoby třetí: Mistr pak pravil, že není dosti brýle mít, než že se zrak vyčistiti musí; protože aby do jiných auditorií šli a zrak sobě ponapravili (Lab. 43; přímo: jděte, ponapравte sobě).

Náměstka osoby druhé, je-li tato s osobou vypravující jednotejna, promění se v náměstku osoby první: Namlouval mě Všudbyd, abych se mezi duchovníky dal, jistě mi to, že já osudem do toho stavu náležím (Lab. 66; přímo: dej se, ty náležíš).

Příklady řeči nepřímé:

Snesli jsme se na tom, aby odpověď dána byla, poněvadž psaní jeho pilného uvážení potřebuje a čas krátký jest, a některé věci se k tomu vyhledati musejí, že mu nemůžeme odsud odpovědi místné a dokonalé dáti, než že jsme toho odložili do Brna, odkudž že neopomineme to vykonati a jemu, jakž potřeba ukáže, odpověděti (Žer. Záp. II. 156).

Přišel ke mně na kolena padl a pro Bcha prosil, abychom ho s sebou do Jeruzaléma vzíti se nezpěchovali, oznamuje, *kterak* jest otec jeho tu pouf vykonati slíbil, ale že před časem umřel, však na smrtelné posteli jeho zavázal, aby za něj takovou pouf vykonal; pročez že by on pokojně na světě živ býti nemohl, kdyby tomu svému již započatému předsevzetí dosti učiniti neměl, zvláště když jest tou nešťastnou příhodou krádeže k nedostatku peněz přišel, ježto se to nejednomu na podobných cestách i při jiných větších opatnostech lidských přihází (Har. I. 77).

Po obědě kázal nám náš hejtman oznámiti, abychom se strojili na cestu, a má-li sobě kdo co jednati nebo kupovati, to aby vykonal, že dá-li Bůh, zítra pojedeme z Jeruzaléma (Pref. 311).

Pozn. 1. V řeči starší spojkou *že* začasto řeč přímá se uvozuje, ve kteréžto příčině spojka tato pouze uvozovací jest jako dvojtečka: Pravil, že v tom vždy trvám a státi budu, dokud mne stává (Let. 309). Zika vstav s lavice oznámil, že což Jan Opice mluvil, o tom já o všem vím (Bart. 59). Páni k legátovi šli, aby jim kompakata vrátil; neb neučiní-li toho, ať to ví, že se jest obec zbouřila, že ty odsud neujedeš (Let. 151).

Některé zbytky vazby té zachovaly se posud: Ptal jsem se, ta-li jest kniha, které hledá. Odpověděl, že ta (že ano, že ne).

Pozn. 2. Nezářádka přechází se z řeči přímé v nepřímou a naopak z řeči nepřímé v přímou: Okolo neděle provodní hejtman Litomyšlský shledal se s jedním bratrem z Litomyšle na cestě, i ptal se ho: „Víš-li, kdo je bratr Augusta? A on odpověděl jemu, že o něm nic neví, kde jest. A on řekl jemu, aby se na něj pilně ptal, a deptaje se, aby jemu samému ode mne to pověděl, že bych se s ním rád shledati chtěl a promluvití, kdo by on koli chtěl, a to, cožbych s ním chtěl mluvití, že by bylo dobré jemu i Janovi bratru i vám všem. To jemu ode mne pověz, a coť dá za odpověď, povíš mi na Litomyšli, když domů přijdu; než neprav o tom žádnému, než jemu samému, neb co já chci mluvití, chci, aby o tom žádný nevěděl a při tom žádný nebyl, ani ty, než on a já (Blah. 13).

Pozn. 3. Zhusta slovesa uvozovací jak v řeči přímé tak nepřímé se vypouštějí: Na to já: „Šťastně mi tě Bůh za průvoděho dal, milý příteli“ (Lab. 11). A on zase: To jsou lidé v nově se na svět dostávající (Lab. 14). Když jsem jej obyčejem naším tituli ctíti chtěl, nedal, nazýváje to fraškami světa: jemu titule a cti dosti že jest, jestliže jej služebníkem Božím nazovu (Lab. 134).

HLAVA XVII. O pořádku slov ve větách.

O pořádku, kterým slova u větě za sebou jíti mají, ve přesné prose české rozhoduje povaha samých věcí, o kterých řeč jest. Co přirozeným během věcí dřevnější jest a tudíž dříve mysliti se musí, přednější u větě zaujímá místo. Avšak souvislost vět mezi sebou, snaha mluvícího, aby jednotlivé pojmy, kterým obzvláštní příkládá důležitost, rázněji vytknul, jakož i vzhled k libozvučnosti příčinou toho jsou, že pořádek slov přirozený mnohých doznává změn. Těch ne všemých postihnouti lze pravidly. Bedlivé čítání dobrých spisovatelů, jmenovitě starších, s větším prospěchem v té příčině bude, než pravidel množství sebe větší.

Důležitější pravidla českého pořádku slov jsou asi tato:

1. Podmět jde před výrokem a to i tehdy, když věta počíná se příslovcem aneb jakýmkoliv určením příslovečným, jakož i tehdy, když předchází celá věta příslovečná (pořádek přirozený):

Neklan káže vstáti k vojně. V čas pršky lidé se schovávají. Těch dní císař se vrátil. V tom čase otec Rastislavův, kníže Michael, přijel také do Uher ke dvoru královskému. Potom teprve král Václav blížil se proti němu. V noci císař, mév o to radu, přepravil se přes Dunaj. Když se tyto věci v Praze dály, král Václav nebyl dvorem v Čechách. Když ku hradu přijeli, brána se jim otevřela. Jak mu to hospodský vypověděl, syn přenáramně zaplakal. I poněvadž hlavní účel výpravy byl dosažen, král neváhal chystati se k návratu do vlasti. Hledaje pomoci proti Milaňanům, císař Fridrich vypravil biskupa Daniele do Uher. Dobyv tak

jasného vítězství nad nepřátely, Soběslav jal se tudíž vítězíti neméně slavně sám nad sebou.

2. Pořádek přesmyklý (*inversio*) mezi podmětem a výrokem nastupuje a) když výrok s důrazem se proslouvuje:

Najde kovář uhlíře. Neušpiní se saze uhlím. Umřela ta slepička, co nesla zlatá vajíčka.

Pozn. Obzvláště v obyčejí jest pořádek tento po spojkách *i, protož, tu, tehdy*, v tom: **I** chopil Zábój svůj mlat, **i** odskočil Luděk. Protož nemohu já zdržeti úst svých. V tom vstoupí král mezi ně.

b) když podmět buď důrazem aneb objemem nabývá převahy nad výrokem, čímž tíhne na místo význačnější — na konec:

Hrnuli se k němu lidé obojího pohlaví. Měsíce září šel jest biskup na pouť. Úmrtím knížete biskupa Jindřicha Břetislava nastal nový obrat v dějinách českých, a to jeden z nejdůležitějších. Na místo nenávisťi zastaralé vstoupila přízeň od té doby neporušená. Teprv u Rudavy strhla se krutá i krvavá bitva, kterážto skončila se porážkou i útekem Prusův.

3. Přívlastek adjektivní bývá z pravidla před svým substantivem; vytýká-li se důrazně, jde za ním:

Malá jiskra velikým ohněm bývá. Konšelé dali jsou sobě ruce na paměť míru pravého. Nižádný nevydá se na smrt bez naděje užítku velikého. Zvěstuji vám pověst veleslavnou.

4. Je-li substantivum opatřeno dvěma přívlastky adjektivními, bývá často jeden před substantivem, druhý za ním:

Pašek byl vzat od Pražanův za nejvyššího písaře radního. Nejstarší básníci řečtí byli Homér a Hesiod. Práci lidské ustupují přírodní překážky i nejmohutnější.

5. Má-li substantivum přívlastkem adjektivním aneb náměstkovým opatřené ještě jiné příměty (pády předložkové, příslovce), kladou se tyto mezi přívlastek a substantivum, a to tak, že přívlastek bývá na místě prvého:

Zastaralý při věcech zvyk. Jiné na polích kvítí. Vseliké po horách ptactvo. Spatřil jsem také k novinám a proměnám velikou při nich chuť. Hrad ten stkvěl se rozličným krásným všude uvnitř

malováním. Žádného sem tam touláuí nebylo. Po stěnách uzřím obrázky jakési pěkného někdy díla. To zvířátko velmi směšno jest svým na horu na štěpy i zase s nich dolů lezuším. I těmi pod námi hlubinami zmítáno bylo. Od mého z domu výjezdu vždy něco jste psali.

Pozn. Týž pořádek se zachovává, když pád předložkový za přívlastek souřadný spojkou *a* ku jménu přídavnému se přičiňuje:

Vidím nepečené a bez křídel ptactvo. Lehké a beze všeho rozumu řeči.

6. Má-li přičestí nebo přechodník určitý k substantivu přívlastkem příslušející při sobě určení příslovečné, bývá pravidlem pořádek ten, že napřed jde substantivum, potom určení příslovečné, na konec pak přičestí nebo přechodník:

Na oltáři stojí tabule ze stříbra a zlata slité, mnohými drahými kameny a perlami vykládané. Každý vzdělanec povinen jest spravovati se zákony v jazyce spisovném ustálenými. Poustevník živil se kořínky a jahodami po lese nasbíranými. Splatil jistinu i s úroky za dobu tu připadajícími. Voda z té studnice pohanům kozlem smrdícím od smradu pomáhá.

7. Obecné jméno přívlastkové často bývá za jménem vlastním, jmenovitě v řeči starší:

Tiberius císař v Římě kraloval. Za Diokleciána císaře křesťané veliké násilí trpěli. David prorok řekl. O tom praví Lev papež. Sv. Tóma apoštol poslal sv. Judu apoštola k tomu králi.

8. Dativy náměstek *mi* a *mu* ve starší řeči kladou se z pravidla před zvratným *se*:

Zdá mi se ještě za potřebné býti. Zvláště mi se líbil klášter bosácký. Zdála mi se toho nemalá býti potřeba. Aníž mi se hrubě chtělo. Jednoho mu se ještě nedostávalo. V tom událo mu se viděti.

9. Má-li sloveso při sobě dativ i akkusativ předmětný, bývá dativ před akkusativem:

Královna ze Sáby králi Šalomounovi bylinu balsamu darem přivezla. Patron poutníkům každého dne dvakráte jísti dával.

Hlava XVIII. O pořádku vět souvětí prostých i složitých.

Věty mnohonásobně v jedno složití lze, a jest při tom veliká rozmanitost a rozličnost netoliko v počtu vět, které se v jedno pojí, ale i v pořádku vět po sobě jdoucích.

1. Když se věta hlavní s větou vedlejší v jedno spojí, tehdy může se položití

a) věta vedlejší před hlavní větou nebo za ní, aneb může se vložití do věty hlavní. Naznačíme-li větu hlavní písmenem **A**, větu pak vedlejší písmenem **a**, máme v té příčině tyto obrazce **a : A; A, a; A (a) A**. — V první příčině slove věta vedlejší předvětím, ve druhé závětím, ve třetí mezivětím:

Což jsou předkové vaši slavného a chvalitebného činili, to vy rádi slyšeti máte. Každý má toho býti pilen, aby svého srdce choval čistě. Kníže Václav soudcům, aby soudy spravedlivé činili, přísně přikazoval.

Pozn. Je-li podmět větě hlavní i větě vedlejší společný, věta vedlejší vkládá se z pravidla ve větu hlavní, následuje za společným podmětem:

Zlý člověk, když sám hyne, rád by celý svět zahubil. Švec, dokud jedné boty neušije, druhé nezačíná. Mše svatá, poněvadž nic jiného není, než hodné těla a krve Krista pána přijímání, důstojně sloužena býti má. Kavka, by se na sněhu válela, nezboří. Dobrý, čím povýšenější, tím lidu milejší. Pes, jaký do chrámu, taký z chrámu. — A tak i jiné členy oběma větám společně se vyjmají; Lži ač svět projdeš, ale nazpět se nevrátíš.

b) Věta hlavní vkládá se do věty vedlejší, **a (A) a**:

Z nepřátel, praví, že ani jeden raněn nebyl. Křesťanův Cyperských v tom boji počítají, že okolo půl druhá sta zahynulo. Srdce a jazyk hled, ať se vždycky srovnávají k vydávání svědeckví pravdě.

Pozn. 1. Od vložené věty hlavní odděliti jest tak řečenou vložku (parenthesi), t. j. větu, která se v jinou větu vkládá beze všeho spojení vnějšího:

Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštěti. Ale práce ty (a tohoť bych se byl nikdy nenadál) nic nebyly než hříčky. Náš otec — Bůh mu dej radost věčnou — často tebe zpomínal.

Pozn. 2. Když se sloveso vkládá blíží se k platnosti příslovce jako: prý, myslím, mluvim, tuším, trvám, zdá se: Dnes nepříjdu až myslím o deváté. Nyní tuším budou spokojeni.

2. Když pod větu hlavní podřadují se dvě vedlejší věty souřadné, jež jsou však jedna ode druhé odděleny, nejsouce v jedno sloučeny spojkou slučovací, toto složení býti může:

a) První z vět podřaděných, již znamenáme písmenem **a**, jest předvětím věty hlavní **A**, druhá pak vedlejší věta, již znamenáme písmenem **b**, jest závětím nebo mezivětím věty hlavní; t. j. v obrazci **a : A**, **b** anebo **a : A (b) A**. Anebo první jest mezivětím věty hlavní a druhá závětím, t. j. **A (a) A**, **b**, aneb obě jsou mezivětím věty hlavní t. j. **A (a) A**, **b**, **A** aneb **A (a) (b) A**:

Pokud svých mravův a povah zlých nezměníme, marnou naději se těšíme, aby se nám lépe věsti mělo. Co máme, nevíme, až když zratíme. Kdo chce komu něco dáti, nemá se ho, chce-li, ptáti. A v tu hodinu, jakžkoli jasno bylo, taková hřímotá přišla, že se chrám na tři části rozsedl. A těmi dvěma groši každému, jak kdo čeho zaslouží, hned pojednou, žádnému mzdy jeho nezadržující, platí. Hadači, když se do vůle nabili, jak obyčejně bývá, zase se udobřili.

b) Obě věty vedlejší mohou jíti před větou hlavní; první z nich jest předvětím celku, jenž záleží z věty hlavní a druhé věty vedlejší, kterážto zase jest předvětím věty hlavní, s níž celek činí, t. j. **a : (b : A)**. Aneb mohou obě věty vedlejší za hlavní větou jíti: **A**, **a**, **b**:

Zamiluje-li kdo statek, čím ho více má, tím více žádá. Agesilaus se radovával, kdyžkoli přítele zbohatil, ačkoli sám bohatství nebyl žádostiv.

3. Když pod větu hlavní podřadují se dvě věty vedlejší, z nichž jedna na větě hlavní přímo zavěšena jest **a**, na té pak druhá **a**², může býti **a**², t. j. vedlejší věta druhého stupně:

a) mezivětím nebo závětím vedlejší věty prvního stupně **a**, obě pak spolu zase buď předvětím věty hlavní anebo závětím aneb mezivětím: **a (a²) a : A**, **a**, **a² : A**, **A**, **a**, **(a²) a**, **A**, **a**, **a²**, **A (a [a²] a)**, **A**, **A (a, a²) A**:

Poněvadž jste nám dříve, nežli jste věc podnikli, nic věděti nedali, nyní neste škodu sami. Až oni mluví, že je někdo osvobodí, ale sami nevědí, kdo a kdy. K velikolepým vzorům řeckým a latinským vždy úsilovněji prohlédati nám bude, má-li prostota a jasnost, jakož zdobily jindy, jazyk náš zdobiti opět. Litoval velmi, že neposlechl, když jsem ho přátelsky napomenul. Kníže Kouřimské, ač byl častokrát, aby se proti nim postavil, napomínán, nechtěl toho učiniti. Neprátele vidouce, že není v tom vůle Boží, aby města dobyli, odtáhli odtud a navrátili se domů.

b) Věta vedlejší druhého stupně a^2 jde před větou prvního stupně a , po té pak věta hlavní, což jest v obrazci $a^2: a: A$, anebo věta vedlejší druhého stupně jde za větou hlavní, a za ní vedlejší věta prvního stupně, t. j. $A, a^2: a$, aneb i vedlejší věta prvního stupně vloží se do vedlejší věty druhého stupně, a to vše klade se před větou hlavní nebo za ní, tedy $a^2 (a) a^2: A$, aneb $A, a^2 (a) a^2$:

To vše že tak jest, ač rozum ukazuje, písmo však svaté mocně tvrdí. Což co by bylo, když jsem se ptal, odpověděl mi tlumočnick. To bývá, kdož chce býti přítel tohoto světa, že bude nepřítel Boží. I stalo se těch dnů v jeden den, když on učil lid ve chrámě a kázal evandélium, že přišli k tomu biskupové a zákonníci. I stalo se, když jeden ze služebníků podtímal dřevo, že sekera spadla mu do vody. Poručila paní žádati, jestliže jí co dobrého přeješ, abys ihned k ní přišel. S kterouž řečí, poněvadž jsem viděl, že co mé oči a uši vidí a slyší, se srovnává, ochotně jsem na tom přestal. Domnívají se, co všemu lidu jest obecného a co všichni spolu z obyčeje činí, byť pak i zlé činili, že to hříchem není.

Hlava XIX. O periodě neboli obvětí.

Periodou neboli obvětím nazýváme souvětí souměrně rozšířené, kteréžto se skládá ze dvou hlavních částí v jednotu myšlenky spojených poměrem pořadnosti.

První část hlavní obsahující větu pořaděnou, slove předvětím; druhá, jež obsahuje větu hlavní, nazývá se závětím periody. Obě části hlavní obsahují po několika členech souřadných.

Vzdělávaje obvětí širších rozměrův na paměti měj tyto věci:

a) větám vedlejším nebo přechodníkům a přičestím, jež jich místa drží, vykaž místa taková, aby myšlenka, kterou vyjadřuješ, co nejzřetelněji proslovena byla.

b) mezi hlavními částmi periody, pokudkoli možná, budiž souměrnost; zvláště k tomu hled, aby závětí proti předvětí nebylo příliš krátké.

c) nerozváděj periody větami jednotvárnými, nýbrž klada střídavě věty vedlejší a přechodníky k rozmanitosti prohlédej a k blahozvučnosti.

Příklady period:

Jako Kristus nebyl na zemi proto, aby stále byl, než jen aby pobyl, pobuda pak, a proč poslán byl vyřídit, tam se, kde jemu sláva neskonala připravena, odebral: tak rovně my, účastníci jeho, ne proto jsme tu, abychom byli, než abychom, pobudouce a vyřídíce, proč posláni jsme, ubírali se tam, kde nám připraveni jsou přibytkové věčnosti. (*Komenský.*)

Co za mnohé věky duch lidský velikého a ušlechtilého dokázal; co spojená milionů síla dovedla; co na věčnosti založeno býti se zdálo: vše hyne, mizí a v černé ssutiny se kácí; veliký, svobodný a slavný svět starý umírá a v mrtvole lvově líhne se havěd vosí. (*Smetana.*)

Jakož kdo neduhu svému nerozumí, nad ním se netrápí, kdo bolesti necítí, nestůně; by kdo nad propastí stál, jestliže ve tmách jest a toho nevidí, neleká se: tak kdo neřádů pokolení lidské sžírajících neznamená, nemá proti čemu horlíti, nad čím se trápit. (*Komenský.*)

Jako snáze jest oheň hasiti v jiskře, než se rozhoří; a jako snáze jest vyčistiti od koukole obilí, když růsti počíná: tak i snáze jest pobožnost štípiti v srdce lidské dříve než se ono marnostmi nějakými zanese a zaplaví. (*Komenský.*)

Kdokoli pochopuje a poznává vzdálenou od nás dávnými věky minulost klassickou, kdo pojal dobře tak jarou, mladistvou a bujně rozkvetlou jich osvětu, kdo se seznámil s živobytím Hellenův a Římanů, těchto dvou duchojasných, politicky vzdělaných a protož nade všecko vlasti milovných a silných národův, kdo svého ducha nakrmil záživným tukem vědy hellenské a latinské: tenť zajisté vzdělal a obohatil hlavu a srdce své takovým způsobem, jakého žádá nová literatura a žádný, i sebe lepší převod spisův klasických nikterak poskytnouti nemůže. (*Koubek.*)

Ale jeden mládenec, rytíř trojanský, jakž užíel krále svého opěšalého, an v takém nebezpečenství statečně bojuje: jakožto pánu svému poddaný a věrný, zastydév se velice se rozhorlil, a sevřev koně ostrohama a kopí uchytnuv, prudce na vévodu Nestora přihnal a kopím raniv jej na prsích, s koně ho svrhnul před nohy krále svého. (*Letopisové Trojanští.*)

Přídavek I.

O dělidlech.

Na označenou poměrů mluvnických a myšlenkových mluva písemná má zvláštní znaménka, dělidla, kteráž označují a) části vět, b) přízvuk vět.

Části vět označují: čárka čili komma (,), středník čili semikólon (;), dvojtečka čili kólon (:), tečka (.), pomlčka (—). Přízvuk vět označuje otazník (?) a vykřičník (!).

Mimo tato znaménka užíváme ve mluvě písemné ještě znamének pomocných, kteráž jsou:

znaménka uvozovací („“),	paragraf (§),
závorka či parenthesis (), [],	hvězdička (*) nebo křížek (+),
výpustka čili apostrof ('),	těž číslice (') nebo písmě
znaménko přerušení (. .), (—),	(a),
znaménko rovnosti (=),	znamení délky dobové, k
znaménko mezery (* * * *),	vyslovení slabiky potřebné
	(— —).

1. Tečka.

1. Tečkou označujeme konec každé věty jednoduché i složité, jež vyjadřuje úplnou myšlenku.

Dobré vychování nejlepší věno. Lososi stěhují se na jaře každého roku z moře do řek a do potoků horských, kdež jikry ukládají.

2. Tečku klademe po číslici, kterouž označujeme číslovku řadovou.

Jiří Poděbradský narodil se dne 23. měsíce dubnu r. 1420. v Poděbradech. Jan Purkyně narodil se dne 17. měsíce prosince r. 1788. na zámku Libochovském. Karel IV., otec vlasti, založil r. 1348. universitu v Praze.

3. Tečku klademe po větě vypustkové, která s větou předcházející nebo následující grammaticky nesouvisí; tedy v nadpisech, odpovědích a p.

Úvod. Předmluva. Oddíl I. Úkol II. Který člověk jest dokonalejší? — Žádny.

4. Při skráceninách čili abreviaturách:

<i>atd.</i> = a tak dále,	<i>na př.</i> = na příklad,
<i>a j.</i> = a jiné,	<i>odd.</i> = oddíl,
<i>a p.</i> = a podobné,	<i>odděl.</i> = oddělení,
<i>a j. v.</i> = a jiných více,	<i>Pozn.</i> = Poznámka,
<i>a n.</i> = a následující,	<i>vyd.</i> = vydání,
<i>t. j.</i> = to jest,	<i>p.</i> = pan,
<i>t.</i> = totiž,	<i>t. r.</i> = tohoto roku,
<i>v.</i> = viz, verš,	<i>t. m.</i> = tohoto měsíce, atd.

2. Čárka.

1. Čárkou oddělujeme ve větách jednoduchých i složitých vokativ od ostatních členů větných.

Uděl, Bože, požehnání lidu svému! Synu, buď podporou rodičů svých, když sestárnou!

2. Čárkou oddělujeme ve větách jednoduchých i složitých přístavek od ostatních členů větných:

Václav III., poslední král Český z rodu Přemyslova, zavražděn jest úkladně dne 4. srpna r. 1306. v Olomouci. Diamant, nejtvrší a nejdražší kámen, jest čistý uhlík. Libuša, kněžna a paní naše, umřela. Věřím v Boha otce, všemohoucího stvořitele nebe i země.

3. Čárkou oddělujeme stejnorodé členy větné, nejsou-li spojeny spojkou *a* neb *i*.

Zdraví a spokojenost život blaženým činí. Láska vše sladí, všemu učí, ke všemu ponukne, vše přemáhá. Vzduch jest plynný, průhledný, bez vůně a zápachu. Vlachové pěstují rýži, kukuřici, víno a olivu. Leností, nešetrností a neumělostí lidé nejčastěji na mizinu přicházejí. Nehleď na řeč, ale na věc.

4. V souvětích souřadných dělíme čárkou přiřazené věty.

Mladý nabývej, starý užívej. Kůň jest jednou hříbětem, člověk dvakrát dítětem. Nouze učí práci, z práce umění vykvétá. Vlastní chvála v oči práší, jiných chvála čest přináší.

Pozn. Před spojkou *a* klademe čárku:

a) spojuje-li věty samostatné různých podmětů:

Orel orla rodí, a sova sovu plodí. Dobrý i po suché kůrce tyje, a zlý ani masa nezažije. Povolnost přátely rodí, a pravda nenávisť plodí.

b) ve větách rozkazovacích se společným podmětem:

Drž se rozumu, a projdeš celý svět. Čti zvolna, a o přečteném dlouho a pilně přemýšlej. Těla nepřesýť, a ducha neumor!

c) je-li *a* spojkou odporovací (= *ale*):

Mohl panovati, a chtěl sloužiti. Hledala jsem ho, a nenašla. Čekal jsmc až do večera, a ničeho jsem se nedočekal.

5. Ve větách přechodníkových oddělujeme přechodník několika členy určený od členův ostatních:

Král kázal sobě hrob učiniti, chtě vždy smrt na paměti míti. Vratislav kníže, jsa milovník sv. víry křesťanské, snažil se všemožně, aby ji rozmnožil.

Není-li přechodník několika členy určen, neklademe mezi něj a členy ostatní čárky:

Ďábel řeva jako lev obchází. Křivdu chudým činili neprávě soudíce. Ďábel svázán jsa nebude svazovati národů. Jsa vladařem nic sobě nezanechal. Vlk, leže netyje. Třeba jest nám prositi vstávajíc léhající.

6. V souvětích souřadných dělíme čárkou jednotlivé věty, jsou-li spojeny spojkami slučovacími, odporovacími a příčinnými:

Vystavěl hrad hořejší, též i dolejší. Ani sám se chval, ani sám se haň. Ptáci nesejí, aniž oří, a přece syti žijí. Olivy se nejprv oberou, pak se přebírají, potom z pecek odlupují a konečně na lis dávají. Mysl k hříchu nemá býti puzena, alebž od něho zdržována. Anebo tu sedíte a já s vámi, anebo v kostel vejděte a já s vámi. Neboj se, nebo já s tebou jsem. Tovaryšstvu ničemnému vyhýbej, porušuje zajisté mravy.

7. V souvětích podřadných oddělujeme čárkou větu hlavní a vedlejší:

Kdo pravdu zastává, vítězem ostává. Co má býti kopřivou, záhy pálí. Kdož může zapověděti oblakům, aby deště nevydávaly. Kam strom nahýbáš, tam roste. Pozdě závory dělají, když koně vyvedli. Mnozí činí dobře, poněvadž jinak činiti nemohou. Cti otce svého i matku svou, ať se prodlejí dnové tvoji na zemi. Ulekl se, až oněměl. Ke všem musíš rovnost míti, chceš-li pravým soudcem

býti. Kdyby nebylo oráče, nebylo by boháče. Ač jsme my bratři, nejsou přece naše kapsy sestry.

Pozn. Ve dvojitých větách tázaoch neklademe před *či, čili* čárky: Udělal-li to čiti nic? Jest-li to tvá kniha či není?

8. Čárku klademe po mezislovcích a po takových slovech, která klademe na počátek věty, buď že chceme řeči dodati důrazu neb i z jiných příčin:

Ach, tomu nelze pomoci! Ano, je tomu tak! Ne, toho déle nesnesu! Zjistě, tomu není tak! Slovem, ty mi křivdíš!

3. Středník (semikólon).

Středníkem označujeme delší přestávky řeči. Klademe jej:

1. mezi samostatnými větami souvětí souřadného. Věty samy sloučeny bývají spojkami: *také, rovněž, též, dále, pak, potom, konečně, posléze; ale, avšak, spíše, přece, zatím, proto, neboť* a pod., nebo jsou beze spojky.

Zpozdilý jest drážditi mocného; snadnoť nalezne, jak tě zahubit. Slunce osvětluje zemi; také jiné planety dostávají své světlo od něho. Ovce nám dává vlnu; kromě toho jest nám svým masem užitečna. Jaro jest krátké; podobně mizí i mládí naše rychle. Pravda miluje světlo; ale lež ve tmě si libuje. Štěstí slepo jest; neboť málo kdy pravé zásluhy odměňuje.

2. Středníkem oddělujeme předvětí a závětí dvojjmenného obvětí, skládá-li se předvětí z několika vět:

Znalost sebe samého jest zrcadlo, v němž duše naše sebe samu vidí; je to světlo ducha našeho ve tmách života. Roj, který v květnu se zrodí, za plný vůz stojí; v červnu zrozený nestojí za zvonění. Dokud štěstí tobě kvete, tu máš dosti přátel v světě; jak se psota na tě dere, hned se druh od tebe bere.

3. Středníkem oddělujeme jednotlivé členy předvětí i závětí vícečlenné periody; předvětí dělí od závětí dvojtečka.

Komu nikdo na světě není díkem povinen; kdo zemřel, neza-nachav stopy blahodárného působení: ten nadarmo žil. Miluješ-li Boha a ctíš-li jej; znáš-li slovo jeho a jím se řídíš; často-li na něj myslíš a k němu se modlíš: požehnání jeho na tobě spočine. Kde slunko Boží po prvé se ti zalesklo; kde hvězdy Boží po prvé se ti zatřpytily; kde posel Boží po prvé všemohoucnost Pána pánů ti zjevil: tam je tvá láska; tam tvoje vlast.

4. Dvojtečka čili kólon.

1. Dvojtečku klademe po větě uvozovací před výkladem nebo výčtem, hlavně po slovech: *jako, totiž, a to, takto, na př.* a pod.

Trojí věc nad člověkem vítězí: zlato, železo a řeč. V jazyku slovanském jest mluva dvojí: jihovýchodní a západní. Mluva jihovýchodní dělí se ve trojí řeč, totiž: ruskou, bulharskou a illyrskou; mluva západní ve čtveru, a to: polskou, českou, lužicko-srbskou a vymřelou polabskou.

2. Dvojtečky užíváme po větě uvozovací, opakujeme-li přímo řeč cizí. Aristoteles pravil: „Přítel^o jest jedna duše ve dvou tělech“. Říkávají: „kdo má k čemu příhodný čas, nechtě na jiný nečeká zas“. Diogenes, byv od kohosi tázán, jak by se měl pomstít nad člověkem utíhačným, odpověděl: „Nečih nic zlého, a tak hánce hlásem učiníš.“

Pozn. Uvádíme-li však nejprve slova cizí a pak trprve svá vlastní, neklademe dvojtečky: „Kdo se Boha nebojí, ten se lidí nestydí“, čtome v písmě svatém. „Jeden jest Bůh“, tak volá k nám příroda.

3. Dvojtečku klademe, chceme-li oddělit v několikačlenném obvětí předvětí od závětí.

5. Pomlčka.

1. Pomlčky užíváme k seslení tečky, ukončena-li delší řada myšlének, tak že by nový odstavec řeči mohl počítí.

2. Pomlčkou připravujeme čtenáře na něco neočekávaného neb obzvláště důležitého.

Šestkrátstotisíc vojnů výtáhlo do Ruska a — sotva deset tisíc se jich vrátilo. Z drobných ptáků nejlepší — hus.

3. Pomlčku klademe, neukončili-li jsme řeči, ponechávajíce čtenáři, aby ji doplnil.

Mnoho ještě mohl bych pověděti, avšak — —. Přítel náš včera se roznemohl, a bojím se — —. Kdyby směl poroučeti, on by — —.

4. Pomlčku klademe před delší větou vloženou, i za ní.

I jaltě král Jan syna svého mladého, Václava — téhož který potom pod jménem Karla IV. císařem se stal — a do vězení jej uvřhl.

Je-li věta vložená kratší a bez obzvláštního důrazu pronesená, užíváme za pomlčku závorek neb i čárek.

To bylo, mírně řečeno, nezapno. Petr připovídal, že mistra svého neopustí; ale brzy potom (ó té lidské křehkosti) třikrát ho zapřel.

5. Pomlčky klademe na označenou řeči náruživě.

Kdo mne vyvede! — Vše temno — zmatené bludiště — nikde východu — nikde hvězdy spasné — hynu!

6. Ve větách výpustkových za vypuštěný výrok: Mladost — radost. Staroba — choroba. Panské sliby — časté chyby.

7. Na označenou, že slova nějakého spisovatele nebo básníka jen z části opakujeme: — — — I pojme útrpnost

Adama, a obměkčeno srdce jest
jeho. — — —

8. Pomlčkou oddělujeme v rozmluvě (dialogu) přímou řeč dvou osob. Odkud přicházíš, kdo jsi? — Co se tážeš? Pověz ty, kdo jsi.

Solk

6. Otazník.

1. Otazníku užíváme po každé úplné otázce přímé.

Dnes jsme zde, a zítra kde? Kde počala třicetiletá válka? Kde se skončila? Nemáme-li všickni jednoho otce? „Kde jest tvůj bratr Abel?“ tázal se Bůh Kaina. „Věříš-li v syna Božího?“ tázal se Kristus slepého od narození.

Sole
Slopes 2. Otazník klademe po tázacích slovech ve průběhu řeči.
Ztratil jsem knihu, ale nevím kde? Slovem proč? dotazujeme se příčiny.

3. Po otázkách nepřímých neklademe otazníku: Nevěděli kam by se obrátiti měli. Nevědí, co činí. Vypravujte, co jste zkusili.

Je-li však ve větě hlavní sloveso *tázati* se, klade se otazník i po nepřímé otázce:

Zákonník tázal se, co by měl činiti, aby život věčný obdržel?

Pozn. Následuje-li po sobě několik tázacích vět samostatných, klademe za každou větou otazník.

Je-li blížek? Je-li vzdálen? Zná-li cesty naše?

Tážeme-li se souvětím, klademe otazník jen jednou, a to na konci souvětí.

Co může národu více býti ku slávě, nežli místa, na kterých se věci slavné udály, než osoby, ježto jsou slavné činy pro národ podnikly?

Pozn. Někdy klademe otazník za větou, o jejíž platnosti pochybujeme. Otazník bývá pak jakožto znamení pochybnosti v závorce.

4. V otázkách řečnických klademe buď otazník, buď vykřičník, dle toho, je-li věta, o níž jde, výrazem otázky nebo citu.

Tak-liž jste nemohli jedné hodiny bdíti se mnou? Proč se tak bojíte? Mohou-liž roditi se na trní hrozny a na bodláčí fíky? Jakou perlu jsem zahodil! Jaké štěstí jsem bláhový zamítnul!

7. Vykřičník.

Vykřičník klademe po všech větách i slovech, kterými cit mocně dojatý vyjadřujeme, a to:

1. když voláme, prosíme, žádáme, poroučíme.

Pane, pomoz nám! Zůstaň s námi, neb se připozdívá! Nelži! Nebuď nevděčným!

Pozn. Není-li ve větách rozkazovacích důrazu, klademe za vykřičník tečku. Čiň dobře a právě, a neboj se císaře ni krále.

2. Po mezislovcích, jimiž hnutí myslí na jevo dáváme.

Ach! Haha! Neříkej hop! dokud jsi nepřeskočil. Běda! běda! po mně veta!

3. Po oslovení, jež vyšším hlasem pronášíme (též v listech).

Otče! — Bratře! — Příteli! — Otec volal: „Děti! děti!“ — Milovaní rodiče!

Pozn. 1. Složené věty zvolací, žádací, rozkazovací mají vykřičník jen jednou, a to na konci celého souvětí.

Kož bychom poznali, co jsme! Mnozí lidé, ba celí národové nevědí ani o lidské své důstojnosti!

Pozn. 2. Následuje-li za mezislovcem ještě věta, klademe vykřičník za větou, od níž mezislovce oddělujeme čárkou:

Ó, kéž jsem tebe nikdy nepoznal!

8. Znaménka pomocná.

1. Znaménka uvozovací klademe:

a) před řečí a za řečí doslovně uvedenou nebo před citátem a za citátem z nějakého spisu.

Hříšník bil se v prsa řka: „Pane, odpusť mi!“ Přišedše tázali se: „Jsi-li ty ten, kterýž přijíti má, čili jiného čekati máme?“

Pozn. Přerušíme-li doslovnou řeč větou vloženou, klademe znaménka uvozovací dvakráte.

„Kdybych nebyl Alexandrem“, pravil kdysi Alexandr Veliký, rozmlouvaje s Diogenem, „chtěl bych býti Diogenem“.

b) Před slovem i za slovem nebo větou, na kterou zvláště pozornost čtenářovu chceme obrátiti.

Pozbyl zdraví od častého „na zdraví“. „Darmodej“ umřel, „Kup sobě“ nastal. „Jeden jest Bůh“, tak volá k nám příroda.

2. Závorky užíváme:

a) vsouváme-li do věty jednotlivá slova nebo přístavky, jimiž výraz předcházející vykládáme.

Hlavním článkem islamu (víry mahomedanské) jest: „Jeden Bůh a Mahomed jeho prorok“.

b) Závorkami opatřujeme věty vložené.

Tři věci jsou potřebny (praví jistý mudřec), abychom se dobrými osvědčili lidmi: dobře činiti, pravdu mluvití a sliby plnití.

3. **Apostrofem** označujeme, že v zázloví odsuta souhláska, hlavně při činném přičestí: klad' (= kladl), vlek' (= vlekli) atd.

4. Znaménko **přerušeni** klademe, když myšlénku neúplnou zaznamenáváme: Počkej, já ti — — —.

5. Znaménko **rovnosti** klade se na označenou rovnost dvou (nebo více) slov a čte se: rovná se (s dat.), nebo: tolik co (s nom.). Kaligrafie == krasopis.

6. Znaménka **mezery** užíváme na označenou nečitelných nebo porušených míst u vydání starých spisovatelů, nebo na označenou čísla schválně vynechaných písmen:

V městečku П****** žil atd.

7. **Paragrafem**, k němuž číslici připojujeme, oddělujeme spisy vědecké pro snadnější přehled látky v oddíly, k nimž poukázati lze. Na př.: Viz. §. 19.

8. Hvězdičkami, křížky, číslicemi a písmeny v text vloženými, odkazujeme k poznámkám a přídávčkám, pod čarou nebo na konci knihy (oddílů, hlav a p.) položeným.

9. Znamení délky nebo krátkosti slabiky užíváme v prosodii, v slovnících a j. na označenou časomíry:

Stōj nōhō! Pōsvātnā mīstā jsōū kām kōlī krāčīš.

Přídavek II.

Ukázka české fraseologie.

Skladba učí, jakou platnost slova a jejich tvary u větě mají, a jak je dle ustálených zákonů řeči ve přesné vazby spojovati jest. Avšak i kdybychom všech zákonů mluvnických co nejsvědomitěji šetřili, tím bychom ještě správně *česky* nemluvili. Překládající na př. Ciceronovu větu: „Milo calceos et vestimenta mutavit“ do slova: „Milo obuv a šaty změnil“, mluvnicky sice všechna slova spojili bychom správně, a přece mluvili bychom česky toliko českými slovy; českým hlaholem, ale duchem latinským nebo německým (Milo wechselte Schuhe und Kleider), dopustili bychom se *latinismu* nebo *germanismu*. Česká řeč tu žádá zcela *jiných slov*: *Milo se přezul a převlekl*: Téže chyby bychom se dopustili překládající do slova řecké *δόσπον ἐκδοῦαι*, lat. *venenum sumere*, něm. *Gift nehmen*, neboť my po česku mluvíme: *povečeřeti, jedu požiti (otrávití se)*.

Takové spojení slov jednomu každému jazyku vlastních, v řeči ustálených jmenujeme *frasí* (ř. *φράσεις*, ustálené rčení, úsloví) a sbírku frasí systematicky spořádanou *fraseologií*.

Ve přesné a ryzí fraseologii záleží velická část toho, co nazýváme *duchem* toho neb onoho jazyka, a který jazyk by se odcizil své samostatné fraseologii, odcizil by se sobě samému.

Vedle přesnosti frasí prohlédati jest též k jejich *rozmanitosti*, potřebí tedy znáti slova *souznačná* (synonyma), a kde náleží, je rozlišovati, aby byl sloh nejen *správný*, nýbrž i *určitý*, *jadrný* a *rozmanitý*, tu *stručný* a *úsečný*, tu zase *hojný* a *sporý*, nikoli však *rozvláčný*.

Jednotlivé frase u fraseologii můžeme spořádati všelijak, na př. podle *substantiv*, vyčítajíce všechny spojeniny, ve kterých se to nebo ono substantivum vyskytá, jako:

Boj: k boji se hotoviti, strojiti, přistoupiti, boj začítí, v boj vejíti, boj znovu začítí (erneuern), v boj se dáti, v boj se hnáti, v boj vstoupiti, boj bráti, vésti, bojem koho utkati, podstoupiti, bojem státi proti sobě. počal se boj lýtý, boj tvrdý nastal, rozmohl se boj noční tmou, boj se uklidil.

Pověst: vyšla ven ta pověst, p. jde, trousí se, prochází mezi lidi; p. mezi lid vtrousiti, roztrušovati; pověst se rozhlásila, rozhlášovala; pustiti o sobě pověst, že ..., pověst vzešla, roznáší se, jde o někom.

Úřad: vésti, konati, míti, spravovati, zastávati (bekleiden, versehen), uvázati se v úřad, na úřad nastoupiti (antreten), složiti, vzdáti úřad (niederlegen).

Že však základním živlem naší fraseologie jest hlavně *sloveso*, budeme se předkem jím jakožto dělidlem spravovati, hledíce nejen ku přesným frasím českým, nýbrž i k hojným v nynějším slohu našem germanismům.

I. Přesné frase české, jichž základním živlem jest *sloveso*.

1. Slovesa nepřechodná, jež znamenají **vznikati, tvořiti se:**

Ovoce zasedá. Na zelí hlávky se zakládají. Ženám naskakovala husí kůže. Po horách; po dolách stele se jinovat. Strhla se bouře. Na louce náhle jezero se provalilo. Co by se nad tebou v Dunaji klokočky točily. Uhodilo (udeřilo) horko, sucho, silný mráz uhodil, zima udeřila, zlé časy udeřily. Uvidíš, co z toho vykvete. Vysedají, vyvrhli se vředové. Boule naběhla, naskočila. Nešťovice se vyrazily, vysypaly, nešťovice mi se na tváři vyhodila. Vzešla z toho škoda, útraty vzešlé, dluh hrou vzešlý. Slunce zašlo a do okola zalehla tma. Pochybnosti se nám namítají.

2. Slovesa nepřechodná, jež znamenají **býti, trvati v nějakém stavě trpném:**

Vadnul od strachu. Ty jdeš, a já tady strachy schnu. Kolena mu se od únavy podlamovala. Mráz mi po zádech šupí. Dala se do pláče, až jí srdce usedalo. Hlady, zimou mřítí. Myslivec má dobře, chodí si po lese, nebo: myslivci je dobře (šp. myslivec je dobře *v tom* nebo *na tom*).

3. Slovesa nepřechodná, jež znamenají **přechod ze stavu do stavu:**

Dojítí let mužských, šedin. Čekal, až by chlapci přišli do let. Děti přišly do mládeneckých let. Hlenka panenských let dorůstala. Přiberou mi se dřímoty. Probral se ze snu, z dřímoty. Vzpamatoval se z leku. Matka se nad tím velmi zabírala (šp. brala si to k srdci). Otec matku z toho rozebíral. Tomáš upřel naň své zkalené oči, zdálo se, že sbírá mysl (že se pamatuje). Na cestě přišlo nejstar-

šímu bratru na rozum = připadlo mu (šp. napadlo). Byl čas, trochu pohnouti rozumem. Již byl na tom, že nepůjde nikam, ale přece ho to zase rozešlo. Srdce mu se v těle rozehrálo. Nemocný umíral, pracoval k smrti, k poslední hodině (šp. ležel v posledních taženích).

4. Slovesa nepřechodná, jež znamenají **přestati**:

Již jest tvá moc potuchla. Stydne (vadne) láska mezi námi. Víra potuchne. Nepřízné a nelibosti potuchly. Sláva pošla a potuchla. Zima poulevila, povolila.

5. Slovesa nepřechodná, jež znamenají **přijítí, objevití se**:

Přisnila mi se matka. Půlnoc se přivalila. Tu se k ní přitaloupí trpaslík. Za chvíli se čert s klíčem přirachotil. Přivelebil, přiráčil se. Ani se doma neomží.

6. Slovesa přechodná s akkusativem předmětu osobního:

Mráz jej obchodil. Slabota jej obchodila. Obchází mě dřímota, hrůza (též: hrůza mě pojímá, po mně jde). Bolesť ji nadstoupila. Zima jej zdrobila, semlela. Dna jej zlámala (dnou svázán byl). Psota mě bije.

7. Slovesa přechodná s akkusativem předmětu věcného:

Bídu třítí, klepatí. Svády pokojiti, rovnati, uklízeti. Bouři stišiti, spokojiti. Otázku, úlohu řešiti (šp. luštití). Námitky odkliditi. V bok mu ránu sekne. Pták zakroutil kolo a spustil se na zemi. Rozstoupili kolo. Vinice štípiti. Mši sloužiti (šp. čísti). Nikdo pro ně slzy neumořil. Kolik vlásků přeložila, tolik slzí uželila (uronila). To's ty spískal. Strom puky vyhání. Bouři v lidu stropili. Den položiti, sročiti (diem dicere).

8. Slovesa přechodná s akkusativem a dativem:

Úklady někomu činiti, strojiti, snovati (též: o někom ukládati, úklady skládati). Cestu někomu zastoupiti, založiti, zavaliti. Těžkosti komu zavaliti. Vyměřovati komu co (předpisovati).

9. Slovesa nepřechodná s pádem předložkovým:

Nepřátelé naň se všech stran doléhají. Na toho pomsty Boží hrozné dolehnou. Doléhala na mne, ruka tvá. Doléhá na mne o dluh. Stesk padl na srdce. Za těch časů veliká pohroma na křesťany od pohanů byla spadla. I spadla (připadla) házeň na všecky. Ulehla naň tesknota. Veliký mor na vše lidi udeřil. Veliké a bolestivé nemoci naň udeřily. Veliký hlad na lidi udeřil. Přišly na mne

mdloby, mrákoty. Přišel na mizinu, na žebrotu, dostal se na koráb, ocitl se na korábě *). Ani to snad na spory nepájde. Vím, nač biješ (wo du hinzielst). Na jiný úmysl vstoupiti (rozmysliti se). Ulakomila (zhledla, zobavila) se nespřejná paní na peníze. Přistane-li na to? Tělem se nese na matku, ale tváří na otce. S krále všecka churavost spadla. Oč nám vzešel tento spor? Spor rozhořel se o věc malichernou. Stojí o bezživotí mé. Běží mu o život, o hrdlo, o hlavu. Ne o řemen, ale o celou kůži běží. Kdyby o duši nebylo, raději do moře skočiti jsme volili. Již nám o životy jde (šp. jedná se). Nyní je zle o peníze. Šel o něm hlas daleko. Zjednáš-li řeč skutkem, po tvé radě postoupím. Nač v porok ubíhati nevědomosti? To v oči bije (springt in die Augen).

10. Slovesa přechodná s akkusativem a pádem předložkovým:

Sázíte slova na vítr. Od lásky koho odsaditi. Rozpáciti koho v jeho úmysle (schwankend machen). Vyvázati se ze slibu svého. Podbiti koho pod svou moc.

11. Slovesa nepřechodná s dativem a pádem předložkovým:

Ukládati komu o život. Do počestnosti komu vstupovati. Činiti komu po právu a spravedlnosti (za právo, za spravedlivé).

II. Chyby (germanismy), jichž se dopouštíme překládající do slova slovesa německá, majíce za ně svá domácí česká:

Podil bráti na něčem (Antheil nehmen) = účastnu býti něčeho, účastenství míti něčeho, v něčem, při něčem.

Činiti povinnost = konati. **Dáti** někomu své slovo = zaručiti se, zavázati se někomu svým slovem. Slovo dalo slovo, až se poprali = z řeči do řeči. **Dáti si líbiti** (sich gefallen lassen) od někoho něco, někomu něco strpěti, sněsti. To si dám líbiti, to mi se líbil to je něco! to je jiná! **Nahlédnouti** (einsehen), pochopiti, poznati něco, porozuměti něčemu, uznati něco (dobře ovšem: Nahlížel do kuchyně, už-li oběd hotov a p.). Taktéž chybně jest podstatné **náhled** (Ansicht) m. rozum, smysl, mínění, zdání, uznání, na př.: Píši Vám svůj rozum, však proto lepšímu rozumu místo dávám. Člověk své hlavy a svých rozumů. Bludné rozumy o víře šíří. Podle mého smyslu. Smysl svůj proměnil. Na svém mínění

*) Totá české úsloví za sprosté „přišel na psa“ (er ist auf den Hund gekommen).

státí. Mějte uznání! **Naložen** dobře (aufgelegt) = jsem dobré, veselé myslí, dobré chuti, mám dobrou chvíli, hodinu, jsem v dobré míře; *zle* = jsem nevrlý, mrzutý, jsem zlé chuti, ve zlé míře, mám zlou chvíli, zlou hodinu, zlý den. Nebyl ku práci naložen = neměl se do práce. Nejsem naložen ku smíchu = není mi do smíchu. **Napadá mi** (einfallen) = připadá mi, přichází mi na mysl, smysliti si, zpomenouti si, namanouti si, na př.: Přijde, kdy si smyslí. Nač si zpomeně, chce mítí. Co se vám nezdá? **Natahovati** (anziehen) = nabíratí někoho, podebírati, škádliti, špičkovati, podávati si někoho. **Něsti** náklad, vésti, činiti. **Navštěvovati** školu = choditi do školy. Vlasy **padají** někomu = lezou. Kdo tam poleze, hlava mu obleze. **Odtáhnouti** si dluh (abziehen) = sraziti, strhnouti si. **Otevřítí** schůzi, sněm = zahájiti. **Patřiti**: Pomsta jest Hospodinova. Či je to? To jest dům mého bratra. **Platiti** (gelten), Evropa platí za nejvzdělanější díl světa = pokládá se. N. N. platí za bohatého = pokládá se, má se, jmní jest. Návštěva má platí Vám = týká se Vás, náleží, svědčí Vám. **Počítati** nač: Můžeme na jeho podporu počítati, = spoléhati, bezpečiti se na jeho podporu, nadíti se jeho podpory. **Postrádati** (vermissen): Postrádali jsme Vás = pohřešovali. Postrádal dobrého vychování = neměl, nedostalo mu se dobrého vychování. Postrádám peněz, pomoci = jsem bez peněz, bez pomoci (postrádati znamená vlastně *trpěti!*) **Potahovati** zboží = bráti, odebírati. **Potřebovati**: Potřeboval jsem naň jen mrknouti. Potřebuješ na toho psa jen hvizduouti, kyvnouti = Jen jsem naň mrknul. Na toho psa jen hvizdni, kyvni. Netřeba naň než mrknouti. Třeba mu jen pokynouti. **Pozůstávati** z čeho (aus etwas bestehen) = skládati se, složenou býti z čeho, zavírati, obsahovati, držeti co. Jeho zásluha pozůstává v tom = záleží, jest v tom. Škola pozůstávající z pěti tříd = škola o pěti třídách, pětitřídní. **Prodělati** (durchmachen): Jest mlád, ale již mnoho v životě prodělal = zkusil, zažil. **Projíti** (durchgehen): Projděte jednotlivé byliny = vypočítejte, jmenujte. Projděte tu knihu, účet = přečtěte, přehledněte. **Prosaditi** něco = (etwas durchsetzen) = provésti, proraziti čím: Čert musí svou vůli provésti. Přátelě jeho propuštění prosadili = přátelě provedli, dovedli toho, že byl propuštěn. Právo své prosaditi = práva svého dobytí, domoci se. Občané volbu svého poslance prosadili = občané provedli, že byl jejich poslanec zvolen, poslancem svým prorazili, při volbě poslance zvítězili. Prosadil svůj úmysl = vyvedl. **Prozraditi** (verrathen): Tentó skutek prozrazuje mysl nešlechtnou = jeví, dává na jevo, svědčí o. Při zkoušce žák prozradil malé vědomosti = prokázal, projevil. **Předhazovati** (vorwerfen) = vyčítati, vytřípiti, vytykati komu co. **Nepředložený** člověk (unüberlegt) = nerozvážlivý, nepovážlivý, náhlý. **Přeháněti** (übertreiben) = upřílišovati, přepínati, nadsazovati. **Přitáhnouti** si nemoc (sich ziehen) = nemoc si uloviti, uhoniti, utržiti, způsobiti. **Přivěsti**: Tedy jste to již tak daleko přivedl, že se nemůžete

s tím jedem rozloučiti? = tak daleko, v ty konce jste dospěl, v ty konce s vámi došlo. Pomměte, kam byste to tou cestou přivedl = kam byste došel. **Souhlasiti** s někým (übereinstimmen) = srovnávatí se, snášeti se s kým, přisvědčovati, za pravdu dávatí komu v čem. **Spočívati** v něčem (worauf beruhen): Naděje naše spočívá v mládeži = zakládá se, záleží. **Srozuměn** s něčím (womit einverstanden) = sjednávám se, snáším se, shodují se; dorozuměl jsem se s kým. **Státi** ve službě = býti ve službě, sloužiti. **Stojí** v mé moci = jest v mé moci, mohu. **Stojí** mi svobodno (es steht mir frei) = mám toho vůli, volno mi, lze mi. **Stranám** nehájí se toho (es steht den Parteien frei). **Šat** někomu dobře stojí = sluší, svědčí. **Tlačiti** na něco (worauf dringen) = naléhati, nastupovati nač. **Trpěti** na něco = něco, něčím. **Uzavřiti** mír, příměří, pokoj, smlouvu, lépe: učiniti, způsobiti, zjednati, smluviti, uložiti, v mír vejíti s kým. **Vycházeti** s kým = srovnávatí, se, snášeti se, shodovati se s kým. S Bartou byla pořizená (war auszukommen). Nemohli se spráhnouti (sie konnten mit einander nicht auskommen). **Vycházeti** s platem, s penězi = vystačovati. **Mám** své vyjití (ich habe mein Auskommen) = mám od čeho živ býti. **Vyjímáti se** (sich ausnehmen). Co pěknó na pohled, o tom pravíme, že se pěkně nese, o slyšeném, že se pěkně poslouchá. Odtud jest na město pěkná podívána. Ty Moštěnský dvorku, svědčí ti dvorkem být (Suš. 303). **Vysaditi** (aussetzen) dítě = odložiti, pohoditi, povrci. **Vysaditi** plat = ustanoviti, vyměřiti, výkázati. **Vysadil** lék = přestal užívati. **Vysaditi se** nebezpečěnství = dáti, vydati se v. **Vyšínouti se** znamená tolik co *vybočiti stranou, s cesty*, špatně se tedy mluví „vyšínouti se na koně“ (= vsednouti, vskočiti, vyšvihnouti se), „na stolec královský“ (= dosednouti). Ač vyšel z bláta, *dostal se* za preláta. **Vyvolati** hádku, rozěpři (hervorrufen) = způsobiti, ztropiti. **Vyznati se** v čem (sich in etwas auskennen) = znáti se v čem, do čeho; zběhlým, zkušeným býti v čem, rozuměti čemu, uměti co. Ve skloňování a časování se vyznati = uměti skloňovati a časovati. **Zanáseti** do knih (eintragen) = zapisovati, vpisovati, vkládati (slepice zanášejí!). **Ztratiti** slovo za někoho = slovo uraziti, uroniti za někoho, přimluviti se za někoho. O tom slov ztrácti nebudeme = slov šířiti nebudeme.

III. Některá slovesa naše vyskytují se ve mnohých vazbách, pojíce se s rozmanitými pády prostými i předložkovými v jiném a v jiném smysle. Taková slovesa nazýváme *frastichými*, na př.:

1. **Bráti, vzíti. bráti se, vzíti se:** Řeka mnoho jiných v sebe bře. Nádoba dva litry v sebe bře. Voda vzala most. Turci město vzali (dobyli). Užitek bráti z něčeho. Pomstu nad někým, pokutu z někoho vzíti. Boj bráti, vzíti (bojovati). Odpustění od někoho

vzíti (rozloučiti se). Bráti počátek, původ, život, vzrůst, posilu, konec, smrt. Prospěch bráti (prospívati). Když už rozum bralo, na matku se ptalo (= do rozumu přicházelo). Za vděk vzítí čím (přestati na něčem, dosti mítí na něčem). Za své vzítí (pojítí). Radu bráti s někým (raditi se). Bráti (vzítí) proměnu, škodu, ztrátu, ujmu, úhonu na zdraví vzal, vzal úraz, spad s koně; porážku, ránu smrtelnou vzítí. Mzdu, odplatu vzítí. Bráti duši (se smrtí zápasiti). Vzaté dobrodiní. Čert ho béře. Mdloba, netrpělivost mé béře, berou mě dřímoty. Na přísné soudy někoho vzítí. Koně na ostruhy vzítí. Ryby berou na hlísty. Dobytek na se béře, k tělu béře (tyje). Na péči, na starost si něco vzítí. Na rozmyšlenou si vzítí. Umí věci bráti na rozum. Vzítí přízeň, milost, nechuť, nenávisť, podezření k někomu, nenávisť proti někomu, zlost, hněv na někoho; vzítí někoho v nelibost, v nenávisť, v ošklivost. Srdce bráti k něčemu (= náklonnost). Nebeříž si v mysl toho. Nemíním toho sobě v hoře vzítí. Pojďme přeč, nebo by nás tu lidé vzali v řeč. Vzítí sobě něco v obyčej. Víc se o to bral Barta (staral). Našlo se hodně takových, co se vzali na to (odhodlali). Vzítí z čeho potěchu. Z té řeči může každý vzítí, že ... (vyrozuměti). To sobě béře, aby biskupy jmenoval (osobuje). Sedlák na louce seče, kosa mu bráti nechce. Synček vzal na vojnu (dal se). Cestu před sebe vzítí. Proč to před sebe béřete. Ochotně se vybral na cestu. Bral se pěšky do lesa. Béře se do chrámu. Bral se proti ještěrovi hroznému. Smrt na to nedbala, do dveří se brala. Bráti se za kým (následovati ho). Druh od druhu se brali. Žito se pěkně bralo, urostlo veliké. Kde jsi se tu vzal? Kde se lidé takoví berou? Odkud se tu vzal? Bral v paty (utíkal). Někomu červa nebo tipec vzítí (skrotiti někoho). Béře kde nepoložil (krade).

2. Činiti řeč, promluvu. Mívá s ním činiti (šp. mívá s ním co dělati). Máme se jako ti, kteří s lékaři činiti mají. Co ty máš činiti s tímto člověkem (šp. co ty máš co dělati). Činiti s kým o něco (jednati, rokovati). Činiti sobě mužně, udatně, hrdinsky (mítí se, vésti si). Čiň sobě jako muž, ne jako robě.

3. Dáti, dáti se. Nech je starý nebo mladý, uctivost mu dejte. Kdybys byl poslouchal otce, dobrá slova dával matce. Dej mu dobré slovo, dá ti to (popros ho). Macecha jim nikdy dobrého slova nedala. Dal pozdravení. Dali si s Bohem, dobrou noc. Víru něčemu dáti (věřiti). Vinu dávati někomu (viniti). Dáti týl nepříteli (terga vetere). Nepřátelé všichni zase zpátkem v nohy dávali a utíkali. Již to na mně dej, já to spravím. Mnoho na něho dával (šp. držel). Za vyučenou dáti. Dáti komu na vůli. Šel do města a dal se ke kupci za mládence. Dává se za učeného. Dáti se na vojnu, na kněžství, do kláštera. Dáti se na cestu, na pokání. Dalo

se na časy. Dal se na půst a na modlitby. Sám se dám na zvědy. Nepřátelé dali se na rozličné lsti. Chtěl se na to dáti (odvážiti se). Dávali se na víru tureckou. Jak se dám, posekám ten zelený hájek. Dáti se do díla, do práce. Dali se do řeči, do bitky. Dáti se do křiku, do smíchu, do pláče. Dalo se do deště (= hodně prší), dalo se na déšť (= bude dlouho pršet). Dali se v předešlé bludy a hříchy. V rozkoše, v rozepře se dáti. V žádný mír se s nimi dáti nemínili. Žáden se v to nechtěl dáti. Dali se i v to, že jsou mistry z koleje obesýlali. Do peří se moli dali. Červi se dávají do sýra (= zavrhují se v sýře). Něco se mi dalo do krku, ale již mne to přestává. Sedlák se dal do pacholka, že je hrubá řezanka (= vadil se s ním). Dal se do psa (= bil jej). Dali se do sebe. Kudy se máme dáti? Dejte se vpravo. Sotva jej uhlídal, hned se za ním dal. Ptáci se vzbůru dávají. Dal se na otce (= jest podoben otci). Vinen se dávám před Bohem.

4. **Dostati, dostati se:** Dostali zloděje (= chytily). Utíkejme, i nám se tu dostane. Dej jednomu tak, aby se druhému dostalo. Nedostává se peněz. Dostalo mu se dosednutí na biskupství teprve v sešlosti věku. Zloději se nám na komoru dostávali (= dobývali). Dostati se někam (= přijíti). Tak brzo se odtud nedostaneš. Běda vám, dostane-li se na vás.

5. **Pustiti, pustiti se:** Špína pouští. Sukno pouští (= bledne). Uzel pustil. Venku pouští (= jilne). Pustil duši. Strom kořeny, pupence pouští. Bude naň právo puštěno. Strach na nepřátely pustiti. Pouští na mne strašáka. Pustí na tě Pán hlad a lačnost. Hlas o něčem pustiti. Pustiti někomu uzdu, vůli a svobodu. Puštěno o něm, a žádné naděje zdraví není. Pustil od žaloby. Pust od té své vůle, neb mi se zdá, že nic nedoveďeš. Pust ode vsí naděje. Pustil hněv mimo se. Pustiti koho z lásky. Pustil se přes moře. Pes se pustil za jelenem.

IV. Jiná zase slovesa proti ustáleným v řeči naší rozmanitým slovesům jiným neprávem nabývají platnosti sloves frastických hlavně působením němčiny. Užívají řeč bezvýznamných a mdlých sloves takových za mnohá jiná slovesa určitá a významná, hubení a chřadne, sloh stává se jimi bezbarevným, mdlým, mrtvým. Taková německá slovesa frastická jsou na př.:

1. **Nalézati se:** V kostele nalézá se oltář. Na věži nalézají se zvony. Vlk nalézá se na severu. Za domem nalézá se zahrada. Na sever od města nalézá se vysoká hora, na níž nalézá se hrad. —

Ve všech těchto a podobných větách vol sloveso podmětu příslušné: V kostele *stojí* oltář. Na věži *visí* zvony. Vlk *žije* na severu. Za domem *prostírá se* zahrada. Na sever od města *ční* vysoká hora, na níž *strmí* hrad. — Nalézám rozkoš, radost na něčem = těším, raduji se z čeho, čemu, zalíbil jsem si v něčem, jest mi rozkoší, radostí, mou zálibou. Nalézá se v bídě, jest v bídě postaven. Když oko otevřeno a v klidu se nachází = klidno jest.

2. Sloves **panovati a sloužiti** užíváme často tam, kde stačí naše prosté sloveso *býti*: V městě panují neštovice (= jsou). Panuje tam velká zima (= jest). Ta kniha může vám sloužiti dobrou výstrahou, abyste nezbloudili s cesty (= býti). Slouží mu to ke cti (= jest). To služíš za důkaz (= to budiž důkazem).

3. **Odpadnouti** od někoho, dobré sice, ale též: odstoupiti, odloučiti se od někoho. Chybně však užívá se slovesa toho v těchto větách: Za nepříznivého počasí odpadá zahradní zábava = nebude zahradní zábava. Slavnost odpadla = se slavností sešlo. To číslo programu odpadne = vynechá se, vypustí se. Důvod odpadá = nemá místa, přestává. Časopisu odpadlo 200 odběratelů = ubylo. Odpadla mi chuť = přešla mne chuť. To zvíře má šest stop, z nichž na ohon odpadají tři stopy = připadají.

4. **Rozpadávati se** chybně jest, má-li znamenati tolik co „dělit se“. „Mluvnice se rozpadává v tyto části“ lze toliko říci o knize špatně vázané, sice správně mluvíme „mluvnice se dělí“. Člověčenstvo *se rozestupuje* ve valné množství národů (šp. rozpadává se). Plémě *se rozrůstá* v rodiny.

5. **Přijíti k něčemu**: Dítě přišlo k rozumu = přišlo *do* rozumu (Suš. 161). Děti do rozumu *dorůstají*. Když jest rozum *bralo*, na matku se ptalo. Po chorobě znovu síly beru (šp. přicházím k silám). — Přišel k pravému náhledu = *nabyl* pravého názoru. Ke jmění svému přišel *lacino* = jmění svého *nabyl*. Jak jsi k tomu přišel? = kde's to nabral? Jak já přijdu k tomu pozvání = proč asi (právě) mne pozval? Jak mně se dostalo té cti od něho pozvánu býti? Již přijde na tebe, již přijdeš na řadu, lépe: Již dojde na tebe. Jak vysoko to přijde? = zač je to? co to stojí? zač to ceníte? Přijde na to; jak se rozhodne = bude na tom záležitosti, bude na tom. Přijde na půdu, na símě, na počasí, má-li býti dobrá úroda = *jest* půdou, semenem, počasím. Přijde na člověka = to je tím, jaký jest člověk, to je člověkem, záleží na člověku. Na mne to nepřijde = mnou to není. Lidé přicházeli k poznání = poznávali. Až to přišlo k prudké hádce = až se pohádali, až se dali do hádky. Zboží přichází do obchodu = do-

stává se. Při kopání základů přišli na vodu = kopajíce základy dokopali se vody. Sedlák při orání přišel na skálu = oraje dooral se skály. Jak to přijde = čím to jest, čím to jde, odkud to, jak se stalo? Nyní to přišlo již tak daleko, že se hněvají = došlo již na to. Ta všetečnost mu přišla draze = té všetečnosti bylo mu pykati, té všetečnosti zlým zažil. Ta bylina přichází na Šumavě = roste. To přichází často v našem městě = přihází se, udává se, stává se.

6. **Odbyti, odbývati** někoho, znamená někoho od sebe vzdalovati; odbyti člověka dotěrného, nemilého. Kupec, má-li mnoho kupujících v krámě, hledí je *odbuvi*, *odpraviti*, by jim nebylo dlouho čekati. Práci nemilou odbýváme leda bylo, sice práci *konáme*. Lidé povinnosti své, pokutu a. p. *vybývají* (ne „odbývají“); žák školu *vychodil*, zkoušku *vybyl* (ne „odbyl“). Sněm, schůzi *míti* (ne „odbývati“). Také místo jednotvárného „odbývati se“ máme hojnost sloves rozmanitých, jako: Valná hromada *bude*, *bude se konati*. Sjezd *byl* v Domažlicích. Zkouška *byla*, *konala se*. Svatba *se slavila*. Služby Boží *se konaly*, *sloužily*, *slavily*. Bez babičky *neobchodila se* žádná svatba.

7. **Odstraniti** bývá taktéž příliš často za slovesa určitá, jako: někoho odněkud *vybyti*, inkoustovou skvrnu z prádla *vyprati*, s nábytkem *smýti*, s papíru *vyškrabati*; vodu s odvaru *slíti*, vyprášiti šaty (šp. prach ze šatův odstraniti), vyklepati šaty z prachu. — Odejíti, poodstoupiti (m. odstraniti se) a p.

8. **Opustiti** bývá frastickým slovesem za jiná slovesa určitá, na př.: *Odešel*, *odebral se* od nás, z města (m. opustil nás, město). Loď *vyplula* ze přístavu (m. opustila přístav). Ptáci z našich krajín *odletěli* (m. naše krajiny opustili).

9. **Dosáhnouti** přízně, úřadu, své žádosti a p. jest ovšem dobře řečeno, ale v rozmanitých jiných vazbách třeba užívati sloves podmětu přiměřenějších, na př.: Kam oči *dozíraly*, všude stály pestré zástupy lidu, kam uši *doslýchaly*, všude zpěv a jásot. Slon *dorůstá* výšky 12 stop. Břečtan *doplná se* okna. Poutník *dostoupil* temene hory. Kůřen *doryl se* orné půdy. Člověk *dožil se*, *dočkal se* starých let. Loď *doplula* břehu. Píseň až sem *doznívá*. Po tmě dveří *se domakal*. *Doprosil se* toho místa (šp. prošením dosáhl). Třetího dne ještě nemohli *důjiti* konce lesa. Bez práce člověk *dokonalošti* *dočelati se* nemůže. Všeho *se dopnul* jeho důmysl. Od krále *došel* cti. — Nemohl toho při něm *dosáhnouti*. — Zcela zbytečno jest sloveso *docíliti*.

10. Dělati a činiti. Dělati komu pomocníka, nádenníka = býti komu pomocníkem, nádenníkem. Dělati komu cestu, místo = vyhnouti, uhnouti, odsednouti. Dělati kyselý obličej = hleděti, tvářiti se mrzutě, ošklibati se. Dělati přísný obličej = tvář do přísná strojití. Dělá všechno s sebou (er macht alles mit) = jest při všem. Dělalí jsme tu vycházku s sebou = byli jsme také na té vycházce. Budete tu cestu dělati s sebou = pocestujete-li také s námi? Dělá se teplo, chladno, den, lépe: oteplívá se, ochlazuje se, rozednívá se. Dělati si z někoho dobrý den = dělati z někoho smíchy, blázna, žerty, šašky z někoho si tropiti. Nedělá si z toho nic = nedbá, nevšímá si toho. Nic si z toho nedělej = nezabírej se nad tím, nepřipouštěj, neboť si toho k myslí, puť to mimo se. To nic nedělá = o to nic. Pokroky činiti = prospívati. Dojem činiti na někoho = žalost matčina ho dojímalá. Veliké požadavky činiti = Ten člověk mnoho si osobuje, mnoho žádá. Nynější čas mnoho žádá, požaduje od mládeže.

11. Tvořiti: Kůra tvoří oděv stromů = kůra jest oděvem stromům. Spokojenost tvoří základ blaženosti = jest základem blaženosti. Růže tvoří poupata = zakládá. Před barákem mužové tvořili skupení = sestupovali se. Čápi letíce tvoří klín = letí klínem, v podobě klínu. Kůže tvoří vrásky = svažuje se.

12. Držeti řeč, poradu = činiti, míti; slavnost, svátek světiti; hostinu dávatí, hody slaviti; noviny odebíratí; slovo držeti = slovu dostátí, v slovu státi, slovu dosti činiti. Držeti na sebe = dbáti na sebe, na pořádek, na čest (pořádku, cti). Držeti na někoho = dáti na někoho, vážiti si někoho. Držeti se věci (v řeči) = mluvíti k věci; nedržeti se věci = mluvíti od věci.

13. Klásti, skládati. Klásti vejce = nésti, snašeti. Překážky klásti = překážky činiti, překážeti, vaditi. Otázku položiti = učiniti, podati na někoho, otázati se někoho. Účet skládati = vydej počet z vladařství svého! Díky skládati = činiti, vzdávati; poklonu činiti; přísahu vykonati, učiniti.

14. Dostati strach = napadl mě, připadl na mne, pojal mě strach, polekal jsem se. Dostal zlost, hněv, hlad, žízeň, chuť = rozzlobil se, rozhněval se, chce mu se jísti, pítí, zachtělo, zabažilo mu se čeho. Slova z něho nedostaneš, lépe: slova se na něm nedoptáš.

15. Přijati = do služby někoho *vzítí*, někoho slavně *uvítati*, někoho do domu *pustiti*.

16. **Sdělití:** Sdílím Vaše mínění = snáším, srovnávám se s Vámi, přidávám se k Vašemu mínění. Sdělití někomu něco = oznámiti, ohlásiti, pověděti, vzkázati, psáti komu co, zpravití koho o čem. — Kde se má vyjádřiti skutečné sdílení, jest vazba slovesa toho „sdělití se s kým *o* nebo *čím*.

17. **Překvapiti** nahrazujeme slovesy určitými: *Nalezl* je, ani spí. *Zastal* jej při skutku. *Postihli* zloděje na komoře. Noc, tma, bouře *zašla* jej v lese. V hoře noc je *zastihla*.

18. **Spotřebovati** vyjadřujeme jinými určitými slovesy: vymastiti máslo, vypeci mouku, vykrmiti řepu (srovn. na str. 92).

V. Zbytečná slova opisná.

Často užíváme po způsobu německém všelijakých slov na opisování vazeb, jež rozmanitými svými způsoby vyjádřiti můžeme správněji a stručněji, a to

1. **sloves a) museti:** Musím se přiznati = přiznávám se, nezapírám. Ještě musím připomenouti = ještě připomínám. Nemusejí-li se z. děti takových státi přátelé = nestanou-li se? Nemusíš si mysliti, že o tě stojím = nemysli si. Popis musí býti věrný, t. j. musí všechny znaky předmětu uváděti = budiž, uváděj. Musíš věděti = věz. Všichni musejí jednou umřítí = všechněm jest umřítí. Musí se oznámiti = třeba, dlužno, sluší se oznámiti. Takovým vyučováním mysl mládeže musila matena býti = nemohla než matena býti. Musil pozorovati = nemohl nepozorovati. Ráno nalezeno v sadě mnoho stromů zvrácených; musila zuřiti v noci bouře = to jistě zuřila. Přítel tvůj musí nebyti bohat = není asi bohat. Z toho souditi lze, v jaké lásce musí u něho býti = asi jest. Toť musíte čarovati = toť leda čarujete. Leda bych se zbláznil, abych mu za to tolik peněz dal (něm. da müsste ich ein Narr sein).

b) **chtítí:** O tom chceme pověděti ve druhé části = povíme. Chci doufati, nechci tvrditi, zapírati = doufám, netvrdím, nezapírám. Tím nechci říci, že ... = tím nemíním, nedím, nepravím. Tu si chci odpočinouti = tu si odpočinu. Na pokladnici viděti stopy, že ji lupiči chtěli otevřítí = otvírali. Chtěl dáti, chtěl si sednouti, chtěl odejítí = dával, sedal si, odcházel. Když mi nechtěli otevřítí, odešel sem = když mi neotvírali. Už ho chtěl chytiti = už ho chytal. Jakožto praví křesťané k bouřkám nechtěli svoliti = nesvolovali. Stromy se dlouho nechtěly ujeti = dlouho se neujímaly. Dlouho se nechtělo otepliti = dlouho se neoteplávalo. Ať jde kam

chce = at jde kam jde. At dělá co chce = at dělá co dělá. At se děje co chce = děj se co děj. Kdyby bral kolik chtěl, přece se nedobře = kdyby kolik bral.

c) **moci** bývá zbytečno tam, kde stačí indikativ prostého slovesa, jmenovitě ve větách záporných: Toho kamení ani za týden neodnosíme. Já vám nepovím (= nevím). Milý brachu, já tady neporadím. Nepochopoval. — Mohlo býti šest hodin = bylo *asi*. Lidé mohou volati, křičeti, kamením házeti, levhart si jich nevíme = lidé at by volali, křičeli, kamením házeli. Myslivec může volati, hvízdati, nic naplat = myslivec si volej, hvíздеj.

d) **nechati**: Na něho já nic nenechám přijíti = nic nedopustím. Nechte mne jíti do světa = pusťte. Nech ho vstoupiti = at vstoupí. Nechal syna navštěvovati akademii = posýlal do akademie. Nechal mi věděti = vzkázal mu. Nechte mne domluviti = dovozte, at dopovím. Nechte mne u sebe na noc = přenocujte mne u sebe (srov. Nemožu, matičko, vás tu nocovati Suš. 31).

e) **miti**: Má míti mnoho peněz = má prý, povídají, jde pověst, že má. — Nejistotu lze označiti slovcí *asi*, že: Kdy se to asi stalo? Kdy že se to stalo? — Toho člověka měl bych znáti = ten člověk jest mi povědom, zdá mi se býti povědomým. — Nemá dělati hloupostí = at nedělá hloupostí.

Mimo to jsou ještě některá jiná, nečeská slovesa opisná, na př.: *Nesmíš* si mysliti, *nesmíme* se diviti = nemysli si, nedivme se. *Vím* se pamatovati = pamatuji se. *Naučil jsem se* ho znáti v Praze = poznal jsem ho. *Hleděl* se blyštěti cizími slovy = blyskotal se. *Hleděl* se mu zavděčiti = vděčil se mu. *Čtím* se povinen = mám, pokládám za svou povinnost. *Cítím* se povolán = důvěřuji si, tuším si. *Vidím* se nucen, pohnut = jsem nucen, pohnut, uznávám toho potřebu, nemožu jinak než.

2. **imen podstatných**: *během* dvou let vše bude vyrovnáno = za dvě léta, do dvou let. Dostal dovolenou na *čas* dvou neděl = na dvě neděle. Odsouzen na *dobu* šesti let = na šest let. Nemám *času* = nemám *kdy*. Učiním to za každou *cenu* = stůj co stůj, buď jak buď; za žádnou cenu bych toho neučinil = za nic, o živý svět. Prodávati něco *cestou* veřejné dražby = veřejnou dražbou. Ujati *jistinu* cestou postoupení = postoupením. Máme víno *trojího druhu* = trojí víno. Prodej zboží *všelikého druhu* = všelikého zboží. Máme několik druhů bramborů = několikery brambory. *Držeti do hromady* = svornu býti, k sobě státi, za jedno býti. Seberte se do hromady = přičiňte se, seberte se. Přicházím s ním do hromady = scházívám se s ním. — Ve složených slovesech stačí předpona s jako: spojití, sloučení, složení, slepiti něco a p.; přičiňovati k takovým

slovesům „do hromady“ zbytečno jest a chybnó. Dostal se do našeho *kruhu* = mezi nás, do naší společnosti. V učitelských kruzích = mezi učiteli. Vrátil se do kruhu rodinného = mezi své, ke své rodině. Vezměte *místo* = sedněte si, posadte se. Udělati komu místo = odsednouti, uhnouti. Dopustil se zločinu *následkem* nouze = z nouze. To nemělo proň dobrých následků = to mu na dobré nevyšlo. Náhrada v *obnosu* dvou set zlatých = dvě stě zlatých náhrady. *Ohled* vzíti nač = hleděti, prohlédati, zřítí k čemu, nač; ohlédati se na koho, šetřiti koho, zření, zřetel míti, obracetí ke komu; vzhlédati se komu. V tom ohledu = v té příčině, vzhledem k té věci, hledíme-li k té věci (šp. *ohledně* té věci). V *pádu* že se stavěti bude železnice, krajina naše se zvelebí = bude-li se stavěti železnice. V pádu onemocnění nepřijdu = onemocním-li. V pádu potřeby = bude-li toho potřeba. V pádě opačném budu se na vás hněvati = sice, jinak. *Na každý pád*, každopádně (!) = každým způsobem, na všecken způsob, buď jak buď. *Na žádný pád* = nikterak, žádným způsobem, žádnou měrou, žádným činem. Žije s ním v důvěrném *poměru* = důvěrně s ním obcuje. Počet škol není v žádném poměru k počtu obyvatelstva = nesrovnává se s počtem obyvatelstva. Nynější *poměry* časové toho požadují = nyníjší čas. Co bys učinil v takových poměrech = okolnostech. Jak by se v takových poměrech chovati měli = v takových příčinách. Kolo otáčí se *pomocí* vody = vodou. Čte francouzsky *pomocí* slovníka = se slovníkem. Nemá *prostředků*, by mohl provozovati řemeslo = nemá do řemesla. Nemá prostředků, by si koupil nový oděv = nemá na nový oděv, nemá si zač koupiti nový oděv. Peněžité prostředky = peníze. Léčebné prostředky = léky. Bude *předmětem* mé péče = bude mou péčí. Jest předmětem všeobecného pohoršení = všem na (za, k) pohoršení jest. Jest předmětem všeobecné lásky = jest všeobecně milován. Jest předmětem všeobecného pohrdání = kde kdo jím pohrdá. Věc vzala takový *průběh* = věc se takto sběhla, udála. Údaje básnické *ve smyslu* historických dat brány býti nemohou = za historická data jmíny býti nemohou. Zámek nalézal se v stavu zpustlém = byl zpustlý, stál pust. Dům jest *ve špatném* stavu = dům jest sešlý, chatrný, na spadnutí. Odvedl knihy v stavu porouchaném = odvedl knihy porouchány. Zdravotní stav otcův jest uspokojivý = otcí vede se dosti dobře, zdraví otcovo jest dosti dobré. *Po uplynutí* jednoho roku přišla zpráva = po roce. *K vůli* svému obchodu, vzdělání meškal v Praze; k vůli zábavě konal cesty = za svým obchodem, za příčinou svého obchodu, pro vzdělání, pro zábavu. *Výsledek* často stručně se vyjádří slovesy předponovými *do* a *vy*: čeho se dochovalí na svých dětech (něm. jaké jsou výsledky vychování jejích dětí). Pěkné peníze byly výsledkem jeho zpěvu = vyzpíval si pěkné peníze. (Srov. též na str. 82).

3. **jmen přídavných, přičestí a příslovci:** Soused dovolil mi přes jeho za hájem *ležící* pole vodotok vésti = přes jeho pole za hájem. Mezi školní budovou a kostelem *ležící* zahrada = zahrada mezi školou a kostelem. Prázdné slovo věcného významu *postrádající* = bez věcného významu. Ta cesta byla by *spojena* s velikými útratami = byla by s velikými útratami. Byt *sestávající* ze tří pokojů je k pronajmutí = pronajme se byt o třech pokojích. Ve stanu stála lenoška *zhotovená* z rákosu = lenoška z rákosu, rákosová. Byl *ponořen* v dívání, myšlénkách = zažíval se, zamyslíl se, byl zabrán v myšlénky. Jest *hotov* s oráním, mlácením, s kupectvím atd. = dooral, domlátil, dokupčil. Život *plný* útrap = život klopotný. Jest pln veselosti, smíchu, klevet = samá veselost, samý smích, samé klevety. Hodiny jdou *napřed*, *pozdě* = pospíchají, předbíhají, opozdují se, nedocházejí. Vzal mi knihu a posud mi ji nedal *nazpátek* = nevrátil. Nedal mi na pětku *nazpátek* = nedodal mi na pětku. Přišel *nazpět* = vrátil se.

VI. Jako ke svým podmětům a předmětům svá slovesa přísluší, tak i s některými substantivy svá **adjektiva stále** se spojují; zaměňovati je jinými chybně jest. Tak mluvíme správně: *pišná, neodhladná, nezbytná, náhlá* potřeba, věc (šp. nutná); *tvrdý, tuhý* spánek (šp. hluboký), *tuhá* zima (šp. přísná), *živé* maso (na ráno, šp. divoké), o *živý* svět bych toho neučinil, nechtěl *živou* mocí; *ležiškové* dni (šp. prosebné), *marnotratný* syn (šp. ztracený), *svrchovaný* čas (šp. nejvyšší).

Některým adjektivům v době novější dává se jiný význam nežli původně mají. Tak *věhlasný* znamená tolik co moudrý, rozumný, nikoli slavný, na slovo vzatý. *Sporý* jest hojný, ne však: skrovný, řídký (= nespory): sporá mouka, ze které se mnoho napeče, sporá práce, které neubývá. *Bodrý* jest čilý, veselý, ne však: dobrý, hodný (naš bodrý lid = dobrý, hodný).

Některá jména přídavná utvořena jsou teprve nedávno špatně a zbytečně, na př.: *dotyčný*, za něž jiných výrazův užívati jest: Podali žádost úřadu *příslušnému*; *jehož se týkala*. Každý přihlas se u *svého* úřadu. Pravidlo (zákon, nařízení) o tom najdeš na straně 50. — Jindy stačí adjektiva *jmenovaný, dotčený, svrchu řečený*. Taktéž zbytečno jest adjektivum *přířičný* m. *náležitý, příslušný, vhodný, potřebný*.

I některých **příslovci** nyní chybně se užívá, na př.: *blíže* poznati (= zevrubněji), *blíže* ohledati (= bedlivěji), *blíže* se vzmíniti (= místněji). *Nutno* mi to učiniti (= jest, třeba mi to učiniti), *nutno* mi odejíti (= musím, nezbyvá mi než odejíti).

VII. Hojnosti a rozmanitosti mluvě dodávají **slova souznačná** čili **synonyma**, t. j. taková slova, jimiž se stejné nebo podobné věci vyjadřují, na př.: sad a zahrada, chodník a stezka. Někdy důležité jest šetření ustáleného v řeči rozdílu slov synonymních, jindy rozdíl významový na snadě nebývá, i užívá se takových synonym buď vedle sebe na sesilněnou výrazu, buď střídavě pro rozmanitost mluvy.

1. Příklady synonymních substantiv: *vada* (= nedostatek, kaz), *chyba* (= blud, omyl), *úhona* (= škoda, ujma, poskvrna). Tedy: srdeční *vada* (šp. *chyba*). V ohni bez *úhony* zůstal. Na cti a slávě úhonu a ujmu vzal. — *Bok* (= pravá nebo levá část těla), *strana* (= místní prostor na pravo nebo na levo): Převrací se s boku na bok. Píchá mě v boku. Kůň má silné boky. Udeřil na nepřítel s předu i s boku. *Vzpomínka* odvozeno jsouc od slovesa vzpomínati označuje připomenutí si věcí minulých nebo vzdálených, *upomínka* pocházejíc od slovesa upomínati znamená upamatování na zanedbanou povinnost, na př.: nezaplacený dluh. Co *vzpomínka* subjektivně, to znamená *památka* objektivně. Syn vzpomíná matky zemřelé (= *vzpomínka*) a má po ní prsten na *památku*. — *Záměr* znamená totéž co *účel*, ale se strany podmětne jakožto úmysl. Účelem *záměr* se spravovati má. — *Blud* má do sebe, kdo v něčem bloudí, kdo nemá pravého o věci názoru, *klam*, kdo jiného buď slovy nebo skutky ze zlého úmyslu šálí, podvádí, *mam* jest klam smyslový, jenž druhdy člověku i lahodí (= *illuse*).

2. Příklady synonymních adjektiv: *Celý* znamená *úplnost* (celé odění, celá zbroj), *neporušenost* (džbán spadl na zem, ale je celý), *dokonalost* (můj celý přítel). Hledí-li se k *úplnosti číselné* užívá se neurčité číslovky *všecek*: Všecko vojsko vešlo do města. Všechen les (= všecky části lesa), ozýval se dusotem koňským. Jmenovitě *výrokem* užívati jest z pravidla číslovky *všecek* at samé at spojené s přičestími nebo přídavnými. Všechen se zarmoutil. Kostel přikryt jest všechem olovem. Je všecek uplakán. Ovečka ztracená, všecka zarmoucená. *Malý* (op. veliký), *drobný* (op. hrubý): Tohoto výhradně se užívá o jménech *hmotných* a *hromadných*, na př.: drobný písek, drobná sůl, drobné peníze, drobní ptáci, drobné ryby, drobné děti a p. Prodej na hrubo i na drobno (šp. ve velkém a malém). — *Bystrý* zrak (= pronikavý, živý), *bystrý* krok (= hbitý, rychlý), *bystrý* rozum, vtip, duch; *ostrý* pohled (= přísny), *ostrý* nůž, *břitký* meč (srov. břitva). *Snadný* učiniti (*facilis*, *nesnadný* *difficilis*), *těžký* nésti (*gravis*, *lehký* *levis*). — *Zpitý* i *opojený* nápojem; ve smysle přeneseném (= omámený) správně užívá se toliko adjektiva *opojený*. — *Potutelný* „dělá se nevěda, zatím má za ušima“; *potměšilý* označuje touž vlastnost spojenou se zlou vůlí:

potutelný úsměv, potměšilý pohled. — *Těsně* jest co tísní, stíská, sklíčuje; těsný kabát, *úzké*, kudy nesnadno proniknouti: úzká lávka, úzký rukáv. Ve velikém davu je *těsno* a může býti i *úzko* (nevolno). Něco s něčím těsně souvisí (šp. úzce). — *Sivá* i *šelá* barva jest smíšená barva černá s bílou, onano více do černa, tato více do běla. — *Přísuný*, ostrý, tvrdý, příkrý; strohý, posupný. — *Bídnyj*, strastný, nuzný, pracný, psotný. — *Bázlivýj*, bojácný, strašivý, lekávy, choulostivý, nesmělý.

3. Příklady synonymních sloves: *Nabýváme* něčeho svým přičiněním, svou odvahou: dobrého vysvědčení, majetku, zmužilosti; *dostáváme* co se nám dává, poskytuje i mimo naše přičinění: list, službu, plat, za vyučenou. Dítě dostává zoubky. Pták dostává pérka. *Dostává se* nám návodu. *Nedostává se* nám peněz. *Obdržujeme* něco, oč stojíme se snažným úsilím: vrch, pole, vítězství, slávu. *Béřeme* odplatu, odměnu, mzdu. — *Strom zpráchnivěl*, *setlel*, dřevo *ztrouchnivělo*, kámen *ztroupeinatěl*, plátno *zřečelo*, len *zhraněl*, sláma *zpuchřela*, skála *zvětrala*. — *Spolčhati*, spouštěti se, skládati se, bezpečiti se na něco. — *Přinutiti*, přibežděčiti, připuditi koho k čemu, vnevoliti koho več (Ledva mne ta moje matička vnevolila v len, Suš.). — Lékař už nemocnému *netuší*, dlouho mu neukládá, pustil o nemocném. Tak se rozněmohl, že se nad jeho životem rozpakovali (Pass. 46). — *Hledati* někoho, sháněti se po někom. — *Bez něčeho se obejíti*, se minouti. Len *se povedl*, podařil. — Na někoho *dorážeti*, dotírati, nastupovati, dorývati, dosýpati. — Někomu *naháněti* (strachu), dohrívati, dopékati. — Pro zlé cesty nemohli jsme tam tak brzo *dostačiti* = dospěti, doraziti, dostati se. — *Vybralo se*, vyčasiło, vyjasnilo, vypohodilo.

VIII. Aby jeden a týž pojem náležitě ozřejměl a důrazněji se vytknul, užívá se na označenou jeho dvou slov synonymních, což nazýváme *podvojností slov synonymních*.

1. Příklady podvojnosti slov synonymních bez alliterace neb assonance:

a) *substantiv*: Slíbil jim svou víru i čest. — Láska a přízeň. — Bolest a strážení. — Péče a starost. — Vnímavost a chápavost. Čirost a pouhost mřavů. — Veškerým důrazem a dovahem. — Útočiště a útulek. — Snaha a ple. — Spory a potýkavosti ukliditi hledíme. — Za úkol a úlohu životní sobě položili. — Povstaly bouře a kramoly. — Podnět a podpal. — Práci a náklad jest vedl. — Proti pořádku a obyčeji. — Podklona a podpora. — S hanbou a posměchem. — Města pražská měla hořkost a kyselost mezi sebou. — Záloby a úklady. — Čas a chvíli ustanovili. — Sbírký a snůšky. — Koukol a plevel. — Po právu a spravedlnosti. — Cť a darem dostati něco.

b) *sloves*: Rozmnožiti a rozhojniti. — Schwáliti a potvrditi. — Nutiti a ponoukati. — Ten artikul v sobě obsahuje a zavírá. — Mohl se z toho vyvésti a očistiti. — Úpěli a nařikali. — Toho sv. Augustin dovodí a doličuje.

c) *adjektiv*: Byl mu raden a pomocen. — Pobočný a stranný. — Pilné a důležité potřeby. — Dobrá a svobodná vůle. — Těžké a bídné časy. — Náhlá a nenadálá potřeba. — Byl tím všecek proniklý a prosáklý. — Není to ani slané ani mastné (= nijaké). —

d) *adverbií*: Ostře a tuze přikázati. — Pilně a snažně hledati. — Snažně a velice prositi.

2. Příklady podvojnosti slov synonymních s alliterací neb assonancí:

a) *substantiv*: Nebylo vyslechnutí, spíše rvanice a pranice. — Toť rvačky a pračky, šrůtky a půtky. — Znáť jeho rejdy a šmejdy. — Ulice plna byla dolů a výmolů. — Spatřil jsem také k novinám a proměnám velikou při nich chuť. — Veškerými silami a žilami se namáhali. — Překlad podobejž se celým ladem a skladem dílu původnímu. — Je to bez ladu a skladu. — Není o něm ani slechu ani dechu, ani vidu ani zniku. — Vše se mělo upravit podle jeho vkusu a brusů. — Takový byl jeho kroj a stroj. — Odložili důtky a půtky své. — Tyto vady a poklesky jsou kalem a kazem. — U Rudína bylo mnohem více lesku a třesku. — Jízba plna byla rmutu a puchu. — Nemáudu ani studu. — Ani bydla ani židla nemá. — Tu nikde ani ptáčka ani máčka.

b) *sloves*: Kdo trefen byl, křičel a řičel. — Smrt házela a kácela napořád všecky. — Lstí a mocí druhým berou a derou. — Z nás žije a tyje. — Člověk se vším tím, co v dílně jeho duševní se kuje a snuje.

c) *adjektiv*: Byli jako mouřenínové očadlí a osmahlí. Tlam-pali beze studu o věcech slzkých a plzkých.

IX. Aby jeden a týž pojem *všeobecný* náležitě ozřejměl a důrazně se vylíknul, užívá se

1. podvojnosti výrazův opačných (protiv), a to:

a) *protiv významu*: Vzúpěli, až se hory doly (= všechna krajina vůkol) rozléhaly. — Sliboval mi hory doly (veliké věci). — Běžel horem pádem. — Kdybych já byl malým ptákem, létával bych poleť lesem. — To dnem nocí (= neustále) trvalo. — Polní

kvítí ve dne v noci svítí (= vždy). — Hospodyň nás nebožátka hladem sňadem (žízní) moří. — Vstávaje léhaje na to myslím (= neustále).

Pozn. Jak ze příkladů vytěněných viděti, užívá se protiv významových vesměs asyndeticky (beze spojky), obyčejně ve spojení s alliterací neb assonancí. Nejde-li o to, by se dvěma takovými protivami třetí pojem všeobecný označil, nýbrž má-li každý z obou výrazů svou obyčejnou platnost, pak se pojí spojkou a neb i: Chasa po těch provazích vzhůru a dolů jako veveřice sebou házejí. Byl jsem tam ve dne i v noci.

b) *kladu a záporu*: Šel jsem lesem i nelesem, šel jsem cestou i necestou. — Oj koni můj, koni smutný neveselý. — Suchý dube, suchý dube, suchý nezelený. — Všem přítomným i nepřítomným poručel. — Bláto nebláto, já přece půjdu. — Rád nerad přisvědčí. — Volky nevolky poslechnouti musil.

2. *podvojnosti výrazů souvztažných* (korrelativních), jmenovitě náměstek a příslovcí: Pomůže nám kdo ten (= přece se někdo najde). — Jaký taký výdělek přece máme (= třeba ne veliký). — Jednej tak neb onak (= jak chceš). — Loď se viklala sem tam (t. j. na obě, na všechny strany). — Běhá sudy i onudy. — Vyhojil se jak tak (= nehrubě). — Dokud dotud žertovati bude (= však přestane se svou škodou). — Přijde kdy tedy (= přece kdysi). — Rozběhlí se kde kady (= na vše strany).

X. *Obraznosti, názornosti a jadrnosti* mluvě dodávají *příměry* a *podobenstva*. Žádný jazyk lidský, byť sebe bohatější byl, nestačí označiti všech jemných odstínů myšlenkových případnými, určitými slovy i přibírá na pomoc příměry a podobenstva chtěje názorně vyjádřiti všeliké vlastnosti věcí a jakosti děje. Příměry takové ustálují se v řeči, stávají se majetkem obecným a jsou neméně důležitou částkou přesné fraseologie národní jako jiná úsloví:

Černý jak uhel, jako kavka, jako zem (špinavý). *Bílý* jako sníl. *Bledý* jako stěna. *Žlutý* jako vosk. *Červený* jako růže, krev. *Šedivý* jako jabloň, holub. *Jasný* jak rybí oko. Je tam (venku) jako v rybím oku. *Rovný* jako svíce (šuhaj), jako po dlani, jako po stole (cesta). *Tenký* jako vlas, pavučina. *Teplý* jako luh. *Studený* jako led. *Ostrý* jako jed. *Zdravý* jako buk, rys, ryba, křen, řepa, ořech. *Čerstvý* jako ryba. *Starý* jako hřib, chrást. *Hloupý* jak poleno, tele, až bečí, div nebečí. *Svobodný* jako pták. *Hluchý* jako peň, pařez. *Tma* jako v pytli, v kabeli. *Pusto, prázdno* jak po vyhoření. *Blízko* jako s hráze do rybníka. Holka je do práce jak oheň.

Pozn. Jméno přídavné druhdy se vynechává, říká se: chlapík jako buk, voda jest jako led atd.

Stojí jako prkenný, jako zkamenělý, přibitý, zařezaný, jako svatý za dědinou. *Sedí* jako pěna, jako vrána na úhoře (smuten). *Chodí* jako pitomý, jako mřsa, jako bludná duše, bludná ovce. *Třase se* jak osyka. *Chvěje se* jako prut. *Běží, letí* ledva ducha popadá, jak o základku (= o závod). *Spí* jako dudek, jak by jej do vody hodil. *Hledí* jako vrána do kosti, jak výr (bystře). *Dívá se* jako sedm drahých let. *Valí se* jako hromada neštěstí. *Mluví* jako písmo (pěkně), mluvil se mnou, jak by zlata ukrajoval (lahodně), mluvil do něho jako do dubu (důtklivě, ale marně). *Zachází s ním* jako s malovaným vejcem. *Míchá se* do všeho jako vařeka. *Umní* to jak z bíce, jak otčenáš. *Zapomněl* jsem na to jako na smrt, jak by mne zamazal.

XI. Jadrné stručnosti mluvě dodávají hojná slovesa denominálná (ode jmen odvozená). Taková slovesa zavírají v sobě:

1. sloveso sponové a jméno výrokové, znamenající tolik co *býti něčím, nějakým*: panovati, kralovati, císařovati, kaplanovati, učitelovati, apoštolovati mezi lidem, doktorovati. Švec chtěl živou mocí krejčovati. Sestra mu hospodyňuje. Kuchařiti, nádenničiti, tesařiti, zedničiti, pacholčiti, cestářiti, otročiti, churavěti.

Pozn. Slovesa tato liší se však ne nepatrně od výroků složených ze slovesa sponového a jména výrokového. Učitel jsa ve výslužbě jest učitelem, ačkoliv už neučiteluje, a leckdo učiteluje nejza učitelem. „Švec chtěl krejčovati“ neznamená, že chtěl švec býti krejčím, nýbrž že chtěl dělati dílo krejčovské, provozovati krejčovinu.

2. sloveso výrokové a doplněk výrokový, znamenající tolik co *státi se něčím, nějakým*.

Otec zaveze děti do vyšších škol, aby se učlověčily (= lidmi staly). Na orlím hnízdě i vrána zorlí (= orlem se stane). Když se vrána zjestřabí, hleďte se ptáci. Bodejz jste všichni zkrkavčeli. Zhřiběl od starosti (srov. „starý jako hřib“). Město zpohanělo (= pohanským se stalo). Čeho se Midas dotekl, všecko ozlatělo. Jeden zafal, hned zkameněl, druhý zafal, hned zdřevěněl. Švec zmoudřel. Zvířata opitomějí (= pitomými, krotkými se stanou). Z jara pole opěknělo. Nebožák už ledva křivkal za nimi (= šel za nimi všecek křiv od únavy).

3. sloveso výrokové a předmět:

Sněmovati (= sněm míti), bočiti se (= boky vypínati, též: bokem se k něčemu obracet), zubiti se (= zuby ceniti, zlobiti se). Víno bublinkuje (= hází bublinky). Bratrovati někomu (= „bratře“ říkati). Někomu tykati, vykati, onikati. Syn bédákal (= volal

„běda“). Co mi tu máš za ušima božekati? Pozdě jest achkati. Nebohdákej pořád! Pámbovat se na to nemohu (= dušiti se, vérovati se). Otčím tisícuje, hromuje, když někam vykročím.

4. sloveso výrokové a příslovečné určení:

Celý den se mozoloval na poli (= pracoval do mozolů). Beraniti do někoho (= důtklivě do někoho mluvit, jako by beranem bil), zaberaniti se do něčeho (horlivě zabrat). Vyosliti něco (= něco hloupého povědět). Kouhoutí se (= počíná si jako rozzlobený kohout). Starší dvě sestry se zakohoutily. Jest jakýsi naježený, rozsršený. Cikání (= lže, klame jako cikán). Korbeluje od rána do večera (= pije z korbele). Někoho bičovati (= bičem bít), palicovati, karabáčovati, tatarovati; cepovati (tvrdě cvičiti, vyceповaný). Bušime a perlikujem. Sáňkovati se (= na sáňkách se voziti).

XII. Členu náš jazyk nemá, ni určitého ni neurčitého, což zavaluje nesnáze některým spisovatelům majícím označiti pády tvarů nesklonných. I pomáhají si tu proti duchu jazyka našeho ukazovací náměstkou *ten*, na př.: I *to* pilen má ve množném čísle jinou podobu než v jednotném. Genitiv závislý na *tom* čtvrt je přívlastkový. *Tim* jsem označuje se první osoba. *To* aby pokládá se spojku. — V takových případech ke tvarům nesklonným přičiňujeme přiměřený přívlastek substantivní, tedy: *Přídavné jméno* (adjektivum) pilen, na *substantivě* (jméně podstatném) čtvrt, *tvarem* jsem, *slovce* aby a p.

A.

- a spojka odporovací (125. 2); připojuje přechodník (114. P. 2); (an, ana, ano) uvozuje věty a) vyjadřovací při slovesoch *viděti, slyseti, nalziti* (129. 2), b) příčinné (132. P. 2), c) připouštěcí (139. P.), d) časové (139. 1. P.), e) vztažné (143).
- aby uvozuje věty a) vyjadřovací (129. 2. b), b) účelné (132. 1), c) rozkazovací a zabraňovací (133), d) snahové (133), e) obavné (134), f) výsledné (134. c), g) podmínečné (137), h) připouštěcí (138. 2), i) přirovnávací neskutečné (144. 2. b. P).
- až při přechodníku (112. c. P. 1); uvozuje věty a) podmínečné (137, 1), b) připouštěcí (138, 1).
- adjektivum v. přídavné jméno.
- ach! s gen. (50, 1).
- aj! s gen. (50, 4).
- akkusativ (34).
- akk. I. předmětný: 1. předmětu vnějšího (35, a), 2. předmětu vnitřního (35, b), II. akk. dvojitý: 1. předmětný a výrokový (36, a), 2. předmětný a kolikostný (37, b), II. akk. příslovečný: 1. rozsahový (37, 1, 2), 2. místní (37, 3), 3. časový (37, 4), 4. podílný (38, 5), 5. kolikostný (38, 6), 6. příčinný, 7. vzvolací (34), akk. s inf. (108).
- ale = asi (120, 1).
- an chybně kladeno na počátku souvětí (32, P. 2).
- ani, aniž (122).
- anižby chybně (122, P).
- ano stupňovací (120, 2).
- anticipatio (128).
- asu = alespoň (120 *).
- asyndeton (133, P).
- ať s indik. za imperativ (103, 2); uvozuje věty a) účelné (132, 2), b) připouštěcí (138, 1).
- až uvozuje věty a) výsledné (136, c), b) časové (140).

B.

- ba (120, 3).
- báti se koho, čeho (46, 6, a), před kým, před čím chybně (47, P. 3).
- behliv čeho (48, 2).
- běh zbytečno (177, 2).
- běhati čeho (46 *).
- bezpečěn čeho, čím, od čeho; chybně před čím (59, b, P. 1).
- bezpečiti se něčím.
- blízek koho, čeho, od čeho (49, 5).
- blíže chybně (179, VI).
- blud synonyma (180, 1).
- boдрý co znamená (179, VI).
- bohat čím, od čeho, nač (62, b, P).
- boj frase (165).
- bok a strana, syn. (108, 1).
- boleti s akk. (35, b).
- brániti koho, čeho (48, b), komu, čemu (53, h, P.), komu čeho (47, c), koho od čeho lépe než koho před čím (47, P. 3).
- brániti se koho čeho, komu čemu (53, P).
- bráti za něco (cenu), od něčeho (mzdu), z něčeho (náhradu — 79, b, 1).
- bráti bráti se, sloveso frastické (170, 1).
- bystřý a ostrý, syn. (180, 2).
- býti s výrokovým nom. a instr. (8 b, 1, 2), záporné s gen. (13, 6, P. 2), s dat. přisvojovacím (54, 2), s přechodníkem (110, 3, a), se supínem (117), býti u někoho a za někým (80, 3), býti dobře, zle v něčem, na něčem chybně (82, 5).
- byť by chybně (138, 2, P).

C.

- celý a všecek, syn. (180, 2).
- cena, zbytečno (177, 2).
- cesta zbytečno (177, 2).
- čtiti se germ. (177, e).
- ciziti se koho, čeho.

*) První číslice znamená stranu, druhá číslice nebo písmeno odstavce, P. poznámku. Které vazby zevrubně citovány nejsou, ty doloženy jsou buď příklady, buď cvičeními na svých místech položenými.

co náměstka vztažná všech rodů (143, P.); uvozuje věty a) časové (139, 1), b) účelné (132, 1, P.); chybně za přístavkový přechodník *jsa* (17, 7, P.), b) za výrokový instrumentál (64, b, P.), c) za výrokový akk. s předložkou *za* (66, P. 2). d) při infinitivě (105, 3, P. 3); *co*, *co takový* chybně m. jelikož, jako, jakožto (145, 4, P.).

Č.

čas zbytečně (177, 2).

čas na otázku *kdy*? vyjadřuje se: a) akkusativem (37, 4), b) genitivem (49, 1), c) lokalem (56, 2), d) instrumentalem (58, b, 1—3), e) pády předložkovými (72, 1).

čas na otázku *jak dlouho*? vyjadřuje se: a) akk (37, 2), b) pády předložkovými (73, 3).

čas na otázku *dokud*? vyjadřuje se pády předložkovými (73, 3); na otázku *od které doby*? předložkovým genitivem *od* (74, 4).

čas přítomný v. praesens.

čas minulý v. praeteritum.

čas budoucí v. futurum.

časy slovesní (97).

časové věty (139).

částice (120).

čekati koho, čeho, nač (44, d); až jak, až-li (131, P. 4).

činiti sloveso frastické (171, 2).

činiti germ. (175, 10).

činiti se s nom. adjektiva výrokového (36, a, P.).

číslo jmen podstatných (26).

číslovky druhové za č. základní (30, 3).

čist čeho (49, 5).

člen německý jak se nahrazuje (185).

čpěti čim.

čtvrt: dobrá čtvrt hodiny chybně (16, 1).

D.

dalek čeho i od čeho (49, 5).

dáti, dáti se, sloveso frastické (171, 3).

dáti slovo, germ. (168).

dáti komu čeho a co (45, e); s výrokovým instr. a předložkovým akk. *za* (65, f); *za něco* — cenu, *od něčeho* — mzdu, *z něčeho* — náhradu (79, b, 1).

dáti se do čeho i več (79, a, 3).

dativ přívlástkem (15, 4, b); předmětu nepřímého (51, a), předmětu dotčeného (54, b), prospěchový (54, 1), přisvojovací (54, 2), vztažový (54, 3), sdílnosti, ethický (55, 4), směrový (55, a), účelný (55, b), vztlačení (53, 5), dativ za gen. přisvojovací (54, b, P. 1), dativů dva závislé na jednom slovese (56).

dávno a *dlouho* — rozdíl (21, P.).

ďbalý čeho (48, 1).

ďbáti čeho, nač, oč, a čem (48, a, P.).

ďlkovati komu z čeho.

ďlělati, germ. (175, 10).

ďle s gen. přírovn. (49, 2, b).

ďvati se komu, čemu i nač (52, 2, a).

ďvoké maso, chybně (179, VI).

dlouhý s genit. i s akkus. měrovým (50, 3, b).

dobyzi čeho (44, a).

dohromady zbytečně (177, 2).

dochovati koho (akk.) čeho (44, a, P.).

dajeti čeho i k čemu (44, a).

dajiti čeho i k čemu (44, a).

dokud, *dokud ne* uvozuje věty časové (139, 1, 140, 2).

domlouvati komu oč.

doniž, *donivadž* uvozuje věty časové (139*).

doplněk výrokový, co jest (2, 4), ke kterým pádům se vztahuje (3, 6), kterými pády se vyjadřuje (18).

dopomoci komu čeho i k čemu (44, a, P.).

dorůsti čeho (44, a).

dosáhnouti synonyma (174, 9).

dostati, *dostati se*, slovesa frastická (172, 4); synonyma (175, 14).

důstoupiti čeho (44, a).

dotýčný, chybně (179, VI).

doufati komu, čemu i več (52, 2, d, P.).

dověsti koho (akk.) čeho i k čemu (44, a, P.).

držeti, germ. (175, 11).

ďřive s gen. přírovn. (49, 2, b).

ďřim od domu (šp. od domu k domu (38, 5)).

ďřstojen čeho (48, 2).

ďřvod poznatku vyjadřuje se a) instrumentalem (61, 5), b) pády předložkovými (77, 5).

E.

ellipsa v. výpustka.

F.

futurum historické (98*), *futurum gnó-mické* (100, 2) f. děje možného (100, 3), f. rozvažovací (100, 4), f. za imperativ (103, 1).

G.

genitiv přívlastkový: a) přisvojovací (39, 1), b) podmětný a předmětný (39, 2), c) určovací (40, 3), d) vlastnosti (40, 4), e) celkový = partitivní (41, 5); 2. g. předmětný, A) závislý na slovesech: a) záporný (42, 1), b) vztahový (42, 2), c) dotykový (43, 3), d) celkový (44, 4), e) příčinný (46, 5), f) odluky (46, 6). — B) závislý na jménech přídavných: a) vztahový (48, 1), b) dotykový (48, 2), c) celkový (48, 3), d) příčinný (49, 4), e) odluky (49, 5). — 3. g. příslovečný: a) časový (49, 1), b) přirovnávací (49, 2), c) měrovací (50, 3). — *genitiv* přívlastkem (15, 4, a), *genitiv* vlastnosti podmětem (6, c), výrokem (8, 3), *gen.* přisvojovací výrokem (39, 1, P. 2); *gen.* při záporném slovese *býti* (13, 6, P. 2), *genitiv* záporný za *akk.* rozsahový (37, 2, P.), *gen.* a *akk.* časový střídají se (38, b, P. 1), *gen.* odluky střídá se s předložkovým *gen.* *od* a *z* (77, 1), *gen.* celkový střídá se s předložkovým *gen.* *od* (78, 2), *gen.* přirovnávací střídá se s předložkovým *akk.* *nad* a *mimo* (78, 3), *gen.* přívlastkový spodobuje se k pádu jména řdicího (17, 5).

H.

hájiti koho, čeho (43, b), komu čeho (47, c).
hájiti se koho, čeho i od koho, od čeho.
handa jest mě (35, 2, c).
handiti se čeho, čím, zač (47, P. 2).
hladovit čeho.
hledati čeho (44, d).
hleděti, germ. (177, a).
hleděti čeho (43, b), *hleděti se* čeho.
hluboký s *gen.* i *akk.* měrovým (50, 3, b).
hluboký spánek, germ. (179, VI).
hněvati se na koho proč, z čeho.

hněviti čím.

hněvno mi čeho (46, 5, a).

hoden čeho (48, 2).

hojný čím i od čeho (62, b, P).

hojnost tvarů časových v našem jazyce (101).

honositi se čím.

horliti z čeho.

hotov komu.

hotoz, zbytečno (179, 3).

hroziti se čeho.

hrditi na něco a v něco, chybně *něco* (81, 4).

hypotaxe (127, 3); *hypotaxe* obrácená (130, P. 5).

Ch.

chce mi se čeho (44, d).

chlubiti se čím (60, 2).

chovati koho, čeho (43, b); *chovati se* čeho.

chrániti koho, čeho (43, b); *chrániti se* čeho (ch. před něčím).

chtěti čemu a čeho (52, 2, d, P); *chtěti* něco do někoho, od někoho, po někom (79, c, 4):

chtěti, germ. (176, b).

chtivý čeho (48, 2).

chváliti koho z čeho, zač.

chvátati čím.

chyba, vada, úhona, syn. (180, 1).

chybiti čeho (46, 6, a).

I.

i připojuje přechodník (114, P. 2).

imperativ (102); za předvětí vět podmínečných (138, P. 3), za větu příponštěcí (133, 3).

indikativ (101).

infinitiv: podmětný (104, 1), výrokový (105, 2), předmětný (105, 3), přívlastkový (105, 4), vztahový (106, 5), účelný (106, 6), způsobový: za kondicional ve větách vztahových a tázacích, za kondicional práci a rozvažovací, za imperativ (106); absolutní (107, 8).

infinitiv trpný (108, P).

infinitiv za podstatné jméno slovesní (111, 3, a).

instrumental 1. příslovečný; a) místní (57, a), b) časový (58, b), c) způsobový: α) jakostný (58, c, 1), β) rozdílový (58, c, 2), γ) vztahový (59, 3); d) příčinný: α) původce a původ

(60, 1, 2), β) pohnutka (61, 5), γ) prostředek a nástroj (61, 6), δ) látka obsahová (62, 7); 2. předmětný (63), 3. výrokový (64); srovnávací (65, g); instr. srovnávací jak se spisuje (66, P. 3); instrum. přívlastkem (15, 4, c); instr. vlastnosti (41, 4, P. 3); instrumentaly dva závislé na jednom slovese (66, 4); instr. látky obsahové střídá se s předložkovým gen. *od* (78, 4).
inverse větná (140, 3, P. 1).

J.

jako = asi (120, 4).
jak uvozuje věty: a) vyjadřovací (129, 1), b) časové (139, 1), c) připouštěcí (138, 1).
jakost děje slovesního (84).
jedan zbytečno (29, 1), chybně (29, 2).
jedan — *druhý* chybně (31, 6, 3).
jednati o něco a o něčem (81, 13).
jednotné číslo za množné (27, 4).
jelikož uvozuje věty příčinné (131), přístavek omezovací (145, 4, P).
jen uvozuje věty výsledné (137, P. 2).
jen co uvozuje věty časové (140, 2).
jestliže uvozuje věty podmíněčné (137, 1).
jeviti se čím (64, a) šp. *co!*
ježto náměstka vztážná všech rodů (143, P).
jež, ježto uvozuje věty: a) příčinné (131), b) připouštěcí (138, 1).
jiný s přístavkem (83, 13).
jist čím, čeho, od čeho; chybně před čím (59, b, P. 1).
jtí k někomu a za někým (80, 3).
jtí na něco a pro něco (80, 5).
jtí do učení a na učení, do služby a na službu, do práce a na práci (80, 6).
jméno výrokové *co jest* (2, 3), kterými pády se vyjadřuje (8, b).
jmenovati se s non. a instr. (64, c, P).

K.

k předložka chybná m. *na* (81, 1).
kapky od kolery šp. *pro* (15, 5).
káti se čeho a z čeho (46, 5, a).
kde uvozuje přívlastkové věty vztážné (144, 1).
kdy, kdýž uvozuje věty: a) příčinné (131), b) časové (139, 1), c) pří-

vlastkové, podmětne a předmětné (141, P, 3).

klásti, germ. (175).

kmeny slovesní za sloveso určité (98, 3, P).

kolem jítí chybně m. mimo (82, 6).

kolikost vyjadřuje se: a) akkusativem (38, 6); b) pády předložkovými (74, 3).

kompaktiv za superlativ (29, 2).

kompaktivy dva (29, 1).

kondicional (101).

kondicional ve větách vyjadřovacích (129, 2, b), nepřímých větách tázácích (131, b), ve větách účelných (132, 1), rozkazovacích a zabraňovacích (133), snahových (133), obavných (134), výsledných (134, c), podmíněčných (137), připouštěcích (138, 2), časových (139), vztážných (141, 1, b, α , 142, 1, b, β , 142, 2, b, α , β , 143, b, α , β , 144, 2, b).

korunovati králem a za krále (64, d).

kupovati po čem (79, b, 1).

koupiti čeho a co (45, e).

kruh chybně m. pádů předložkových (82, D); srovn. též 178.

krýti čeho (43, b).

krýti se kolho, čeho (46, 6, a).

křestiti s instr. jména (64, c).

kterak uvoz. věty vyjadřovací (129, 1).

kvileti čeho, oč, nad čím (46, 5, a, P).

k vůli, chybně (178).

L.

lačen čeho (48, 2).

lačněti čeho (44, d).

lácati s gen. (44, d).

láti komu z čeho, oč.

látka obsahová vyjadř. instrumentalem (62, 7), předložkovým gen. *od* (78, 4).

látka výrobní vyjadř. pády předložkovými (77, 7).

leč vymíňovací (138, P. 2).

léčiti koho z čeho.

leđa uvoz. věty účelné (133, 3).

lehký a snadný, syn. (180, 2).

lehkati se čeho.

leň jest mě (35, 2, c).

letopočty (49, 1, P. 2).

ležící zbytečno (179, 3).

-li uvoz. věty: a) tázací (11, 4, b), b) podmíněčné (137, 1).

lito čeho.

litost čeho.

litovati čeho.
lokal (56).
lze zbytečno (104, 1, P. 1).

M.

malý a *drobný*, syn. (180, 2).
méně s gen. srovn. (49, 2, b).
mezi dveřmi, oknem, řečí, jízdou
 chybně (81, 2).
milosrden komu.
milovný čeho (48, 1).
místní věty příslovečné (144, 1).
místo zbytečno (178).
místo na otázku *kde* vyjadř. a) akk.
 (37, 3), b) instr. (57, a, 1), c) pády
 předložkovými (71, 1), — na otázku
kam? a) dat. (55, 2, a), b) pády
 předložkovými (71, 2), — na otázku
odkud? pády předložkovými (72, 3)
 — na otázku *kudy?* a) instrum.
 (57, a, 2), b) pády předložkovými
 (72, 4).
míti, germ. (177, e).
míti peníze u někoho a za někým
 (80, 4). — ve větách vyjadřovacích
 (130, P. 1).
mluviti s dat. (52, 2, e) — o něco a
 o něčem (81, 13).
množné číslo jmen národův a obyva-
 telů na označenou země (27, 3) —
 jmen odtažitých (27, 5) — jmon
 látkových (27, 6).
mocen čeho (43, 2).
moci, germ. (177, c).
moci s inf. vyjadřuje přání (10, 2, d).
modliti se s dat. (52, 2, a).
mrzeti s akk. (35, 2, b).
mřiti s akk. (35, 2, a).
mstíti rozdílné vazby (46, 5, b).
museti, germ. (178, 1).
museti lépe inf. (104, 1, a), asi
 (120, 1), dvojím záporem (122).

N.

nabrati čeho (45, P).
nabyti čeho (45, P).
nabyti, synonyma (181, 3).
nadávati s gen. plur. (45, b, P).
nadíti se čeho, čemu, do koho čeho
 (52, 2, d, P).
nádoha na něco a od něčeho (80, 10).
nahlížeti, germ. (168).
nakloniti čeho (45, f).
nakopati čeho (45, P).
nalézati se, synonyma (172, 1).

naložen, germ. (169).
naložiti čeho a co (45, P).
náměstka přísvojovací za předmětný
 gen. náměstky osobní (40, b, P. 2).
náměstka zvrtná vypouštěvá se
 (30, a, 2).
nanositi čeho (45, P).
napadati mi, germ. (169).
naplniti co čeho a čím (62, 7, P. 2).
napominati s genit. i s akk. (43, a, P)
 — koho z čeho.
napřed, zbytečno (179, 3).
naroditi se s instr. řp. *co* (64, b, P).
nařknouti koho čím, z čeho, v čem
 (62, 7, P. 3).
následek, zbytečno (178).
následovati koho, čeho (43, c).
nastaviti čeho (45, f).
nástroj vyjadř. a) instr. (61, 6, b),
 b) pády předložkovými (77, 6).
notahovati koho, germ. (169).
naučiti se se znáti, germ. (177, e).
navoziti čeho (45, P).
navštěvovati školu, germ. (169).
nazpátek, zbytečno (179, 3).
nazpět, zbytečno (179, 3).
nazývati se s instr. a nom. (64, c, P).
nech s indik. za imperativ (103, 2),
 uvoz. věty připouštěcí (138, 1).
nechati, germ. (177, d).
nechati s gen. (42, a, 1, P. 2).
nenáviděti s gen. (42, a, 1, P. 2).
nepředložený člověk, germ. (169).
nesměti, germ. (177, e).
nesnadný a těžký syn. (180, 2).
netáhnouti až ve větách časových
 (140 **).
než uvozuje věty časové (140, 3);
než aby po příliš chybně (144, 2, P).
níže s gen. srovn. (49, 2, b).
nominativ (34).
nom. a instr. výrokový (8, b, 1, 2).
nutno, *nutný*, chybně (179, VI).
nybrž stupňovací (120, 5).
nyní o čase minulém chybně (21, P).

O.

O! s gen. (50, 4).
obavné věty (134).
obcovati čemu a s někým (52, e, P).
obnos zbytečno (178).
obratiti koho z čeho.
obdivovati se chybně m. *podivovati*
 se (52 *).
očistiti se čeho a z čeho (47).
odběhnouti s gen. (46, 6, a).

odbyti, odbyvati, chybně (174, 6).
 odejít s gen. (46, 6, a).
 odepřít komu čeho (47, c).
 ohrozit koho čeho.
 odložit čeho (45, f).
 odměnit se komu čeho a zač (46, 5, b).
 odpadnouti, germ. (173, 3).
 odpovědi (11).
 odřít komu čeho (47, c).
 odsloužit se komu čeho a zač (46, 5, b).
 odsoudit koho čeho (47, b).
 odstoupit čeho, od čeho.
 odstranit, synonyma (174, 7).
 odvádnouti si, germ. (169).
 odůčit koho čeho (47, b).
 odumřít s gen. (46, 6, a).
 odvyknouti čeho i čemu (52, b).
 ohled, ohledně, chybně (178).
 ohne dass, ohne zu jak se vyjadřuje (152, P).
 ochoten jsem někomu.
 okolo srdce chybně; každý souditi můž, jak mi k myslu bylo.
 okusit čeho (45, d).
 omezovací věty příslovečné (145, 4).
 omýt koho čeho i z čeho (47, b).
 opatrovati s gen. (43, b).
 opustiti, synonyma (174, 8).
 ostatí čeho.
 ostrý a bystrý, syn. (180, 2).
 ostříci koho čeho.
 ostýchat se s gen. (46, 6, a).
 otaviti se čeho i z čeho (47, P. 1).
 otázka řečnická (11, c, P).
 otázka vřačování a podjímání (131, P. 2, 3).
 otevřít, germ. (169).
 ovšem stupňovací (121, 8).

P.

pád, chybně (178).
 pády předložkové v. předložkové pády.
 padnouti kde? (81, P).
 páchnouti čím šp. po čem (63, P. 2).
 pakli ve větách podmínečných (138, P. 1).
 pamatovati s gen. (43, a, P), s instr. výrok. (65, c).
 pamětliv čeho (48, 1).
 panovati s dat. (52, 2, f).
 panovati lépe: býti (173, 2).
 parataxe (124, A).
 patřičný, zbytečně (179, VI).
 patřiti, germ. (169).
 perioda (154).
 pte jest mě (35, 2, c).

pílen čeho.
 pléti čeho (44, d).
 plakat s genit., o koho, za kým (46, 5, a, P).
 platiti za, germ. (169).
 platiti za něco, od něčeho, z něčeho (79, b, 1).
 plesati z čeho.
 plný zbytečně (179, 3).
 pln čím a čeho (62, b, P).
 plusquamperfektum (100, 5).
 počítati čeho (45, d).
 počet přibližný vyjadř. pády předložkovými (78, a, 1).
 počítati nač, germ. (169).
 pod měřici a po měřici (80, 7).
 podíl bráti v čem, germ. (168).
 podmět co jest (1, 2), kterými slovy se vyjadřuje (5, a), kdy se nevyjadřuje zvláštním slovem (6, b), kterými pády se vyjadřuje (6, c), podmětem pád předložkový (70, a).
 podmítné věty: a) vyjadřovací (129), b) tázací (131), c) výsledné (134), d) vztažné (141, 1).
 podmínečné věty (137).
 podmínečné věty vztažné (142, β).
 podmínka vyjadř. pády předložkovými (77, 8).
 podoběn čemu a k čemu (78, b, 1).
 pod pět zl. chybně m. od (79, b, 1).
 podstatné jméno přívlástkem (14, 3), jak se dělí (25, a), podst. jméno slovesní jak se nahrazuje (118).
 podjímání ve větách vztažných (145, 2).
 podvojnost slov synonymních (181, nn).
 pohnuti koho z čeho.
 pohnutku vyjadř. instr. (60, 3), instr. s připojeným přístěm (60, 3, P), pády předložk. (76, 2).
 pochybovati aby (130, P. 3).
 pojisti čeho a co (45, P).
 pokládati s instr. výrok. a za (65, e).
 pokud uvoz. věty časové (139, 1).
 položit kde (81, P. 1).
 poměr, zbytečně (178).
 poměrné věty příslovečné (145, 3).
 pomněti koho, čeho, nač (43, a, P), s dat. (54, b, P. 2).
 pomoci, zbytečně (178).
 pomoci komu čeho, k čemu (44, a, P).
 pomstíti rozdílné vazby (46, 5, b).
 ponořen, zbytečně (179, 3).
 posaditi kde (82, P. 1).
 poslati komu čeho a co (45, e), s výrok. instr. a za (65, f), šp. col! — na něco a pro něco (80, 5).

poslouchati s gen. (43, c).
 poslušen s gen. (48, 1).
 postaviti kde? (82, P. 1).
 postoupiti komu čeho (45, f).
 postrádati, zbytečno (179, 3).
 postrádati (169).
 posvětit s instr. výrok. a za (64, d);
 šp. *col*
 potahovati zboží, germ. (169).
 potměšilý a potutelný syn. (180, 2).
 potrvati s instr. výrok. (64, b).
 potřeben čeho (48, 2).
 potřebovati čeho (43, c).
 potřebovati s inf. germ. (169).
 potvrditi s instr. výrok. a za (64, d);
 šp. *col*
 povědom čeho (48, 1).
 pověst, frasa (166).
 pozdě, zbytečno (179, 3).
 pozůstávati z čeho, chybně (169).
 požehnati s gen. dat. akk. (52, e, P).
 počiti čeho (45, d).
 pracovati o něco a o něčem, šp. na
 něčem i (81, 13).
 praesens sloves trvacích značí rozví-
 joní děje (98, 2); praes. historické
 (98, 3).
 praeteritum sloves trvacích a opěto-
 vacích (98, 1), praet. snahové (de
 conatu) (99, 3), praet. sloves opa-
 kovacích (99, 4).
 prášek od kašle, šp. *pro* (15, 5).
 prázděn čeho (49, 5).
 pro za dativ prospěchový chybně
 (78, P).
 prodávati po čem (79, b, 1).
 prodělati, germ. (169).
 prodlévati čím.
 prohibitiv (102).
 projíti, germ. (169).
 prokázati se s instr. výrok. (64, a).
 propadnouti s akk. (85, a).
 prosaditi, germ. (169).
 prositi čeho od koho, čeho na kom,
 čeho u koho, koho (gen.) za
 (44, a, P).
 prositi aby, ať, že, kdyby (189, 1, P).
 prospínati čím.
 prost čeho (49, 5).
 prostředek, zbytečno (178).
 prostředek vyjadřuje se: instrument.
 (81, 6, a), pády předl. (77, 6).
 prostředník vyjadřuje se instr. a pády
 předl. (77, 6).
 proti chybně m. za a na (81, 3).
 provolati s instr. výrok. a za (64, d).
 prozraditi, germ. (169).

pršeti s instr., akk. a nom. (13, 6,
 P. 1).
 průběh, zbytečno (178).
 přáci věty (10, 2).
 předhazovati, germ. (169).
 předložky pravé a nepravé (69, 6),
 se kterými pády se pojí (70, 7), za
 příslovce (70, 8), předložky syno-
 nymní: v a do (72, 2, P), skrze
 a přes (72, 4, P), u a při (79, b, 2),
 s a z (80, 8), předl. složené (83),
 předl. opěťované (83).
 předložkové pády co jsou (67, 1);
 přechod jejich místního významu
 v časový, způsobový a příčinný
 (67, 2); jak rozeznati kterými částmi
 větnými jsou (68, 4); pád předlož-
 kový podmětem (6, c, 70, a), vý-
 rokem (8, 4, 70, d), přívlástkem
 (15, 5, 70, c), předmětem (18, 2, 70, b),
 příslovečným určením a) místa (71,
 b) času (72), c) způsobu (74), pří-
 činy (75); pády předložkové stří-
 dají se a) s pády prostými (77),
 b) vespolek (78), c) chybně a ne-
 správně vespolek se zaměňují (81, C);
 nahrazují se chybně všelijakými
 opisy (82); záměna vazby pádů
 předl. (82, E); pád předl. za gen.
 předmětný (40, b, P. 1).
 předmět, zbytečno (178).
 předmět co jest (2, 5), přímý a ne-
 přímý (3, 5), kterými slovy se vy-
 jadřuje (18).
 předmětné věty: a) vyjadřovací (129),
 b) nepřímé tázací (131), c) rozka-
 zovací a zabraňovací (133), d) sna-
 hové (134), e) obavné (134), f) vý-
 sledné (134), g) vztažné (142).
 předpony adjektivní (29, 5).
 předpony slovesní (87).
 přeháněti, germ. (169).
 přechodníky (109).
 přechodník ve větách vztažných a tá-
 zacích (112, 5); za podstatné slo-
 vesní (118, b).
 překážeti s dat. (53, h).
 překážka vyjadř. instr. (61, 4), pády
 předl. (76, 4).
 překvapiti syn. (176, 17).
 přes moc a na moc (81, 14).
 přestati s gen. (46, 6, a), s přechod-
 níkem (110, 3, b).
 převzdávati s dat. osoby a nom. pře-
 vzdávky (53, 9).
 při chybně m. na (81, 1).
 přibývati s gen. 13, 6, P. 3).

přičestí činné vyjadřuje přání (10, 2, o), významu trpného (116).
příčina vyjadřuje se: akk. (34), gen. (46, 5, 49, 4), instr. (60), pády předložkovými (75).
příčinné věty (131).
přidati s gen. (44, 4, a).
přidavná jména určitá a neurčitá (7), za jméno vlastní (15, b, P), zpodstatňují se (28, a), významu činného i trpného (28, 3), stupně srovnávací (29, b).
přijati s instr. výrok. a za (65, f); šp. *co!*
přijati, synonyma (175, 15).
přijíti k čemu, germ. (173, 6).
přikládati s gen. (45, f).
příměr uvedený spojkou *jako* výrokem (7, 4), přívlastkem (15, 8).
příměry a podobenstva (183).
přiněsti s gen. i akk. (45, P).
přinutiti, synonyma (181, 3).
připouštěcí věty (138).
připustka vyjadř. pády předložkovými (77, 9).
přisahati čím, nač, při čem, skrze ců, na čem, (61, 6, a, P): šp. u čeho!
příslovce přívlastkem (15, 7).
příslovečné určení a) místa co jest (3, 7), kterými slovy se vyjadřuje (19, a), b) času co jest (4, 8), kterými slovy se vyjadřuje (20, b), c) způsobu co jest (4, 9), kolikero jest (21, c), kterými slovy se vyjadřuje (21), d) příčiny kolikero jest (22, d), kterými slovy se vyjadřuje (23).
příslovečné věty: a) vysvětlovací (130, C), b) příčinné (131), c) účelné (132), d) výsledné (136, 5), e) podmíněčné (137), f) připouštěcí (138), g) časové (139), h) zástupné vztažné (141 nn.), i) místní (144, 1), k) srovnávací (144, 2), l) poměrné (145, 5), m) obmezovací a vztahové (145, 4).
přísna zima, germ. (179, VI).
přístavek (16), příslovečný (17, 7).
přítáhnouti si nemoc germ. (169).
přítomen s gen. (43, 2).
přivésti to, germ. (169).
přívlastek co jest (4, 11), kterými slovy se vyjadřuje (14, 1), souřadný a podřadný (16, 9), přívlastkem pády předložkové (70, c), přechodník (110, 2) přičestí činné (115, 2), přičestí trpné (116, 2).

přívlastkové věty: a) výsledné (135, 4), b) vztažné (142), c) uvedené spojkou *když* (141, P, 3).
přízvuk větný (23).
psáti se s instr. výrok. (64, c); šp. *co!*
ptáti s gen. (44, d).
ptáti se někoho (gen.) na něco a o něčem (43, c).
půjčiti čeho a co (45, P).
půl dobré míle, hodiny, šp. dobrá půl (16, 1).
pust s gen. (49, 5).
pustiti, **pustiti se**, sloveso frastické (172, 5).
původce a původ vyjadř. instr. (60, d, 1, P), pády předl. (75, 1).
pustiti se čeho.
pýchati čím (63, 2).
pykati čeho.

R. Ř.

ráčiti s inf. za imperativ (104, 5).
rád čemu a z čeho (52, 2, c).
raditi se s gen. (43, c).
radost čeho a z čeho mítí (šp. nad něčím!).
radosten čeho, z čeho a čím (49, 4).
radovati se z čeho, čemu a čím (52, 2, c, P); šp. nad něčím!
rmoužiti se z čeho, čím (60, 2).
rod jmen podstatných (26), sloves (93).
rozhrěšiti koho z hříchů.
rozkazovací věty (133).
rozpadávati se, germ. (173, 4).
řeč přímá a nepřímá (147).
řlíkati s dat. osoby a nom. jména (53, g); řlíkati komu oč.

S. Š.

sahati s gen. a po čem (44, d).
samý (93, 7).
sdělití, germ. (176, 16).
sem chybně o místě vzdáleném (20, P).
sestávající zbytečno (179, 3).
shodu výroku s podmíněm (9), přívlastku se jménem určeným (16), výrok. jména při inf. (107), jména předmětného na inf. závislého (107).
schovati se s dat. (53, h).
sivý a šedý, syn. (181, 2).
skládati, germ. (175, 13).
skryt od čeho lépe než: před čím.
slouti s nom. a instr. výrok. (64, c, P).
sloužiti, lépe: býti (173, 2).

slovesa okamžitá (84, 1), končící (84, 2), trvající a počínající (85, 1), opěťovací (85, 2), opakovací, sesilovací, zdrobnělá (86, 3), předponová (87).
slovesu s předponou na s gen. (45, b), s předponou *do* s gen. (44, a), zvrtná s gen. (44, c).
slovesa činná významu přechodného i nepřechodného (93, 2).
slovesa denominalná (184).
slovuten z čeho.
služeti někomu, k někomu, na někoho (78, b, 2).
slyšeti s dat. (54, b, P. 2).
smáti se někomu a z někoho (78, b, 3).
smrděti něčím, šp. *po něčem!*
smysl, zbytečno (178).
snadný a lehký, syn. (180, 2).
snahové věty (133).
snážen čeho (48, 2).
snážit se čeho (44, d).
sníti (sojítí) s gen. (46*).
souditi komu (52, 2, f), *koho z čeho*.
souhlasiti, germ. (170).
spílati s gen. (45, b, P).
spočívati v čem, germ. (170).
spodobení gen. přívlast. k pádu jména řidičeho (17, 5).
spojen, zbytečno (179, 3).
spojky (124).
spoléhati bez zvrtn. se (94, 4, P).
spoléhati, synonyma (181, 3).
spona (2).
sporý, co znamená (179, VI).
spotřebovati, synonyma (176, 13).
srovnávací genit. (49, 2), *věty* (144, 2).
srozuměn, germ. (170).
s strany lépe o (82, D); *se své strany, lépe: od sebe*.
stačiti s dat. (52, 2, b).
starati se s instr. a nad čím (60, 2).
státi se dvěma akk. (37, b).
státi, germ. (170).
stav, zbytečno (178).
stěžovati si do někoho a na někoho (46, 5, a, P).
s to býti, aby (135, 4, P). *Ostatně pamatovati, že vazby této, a to obyčejně chybne s inf. příliš často se užívá za prosté sloveso moci.*
strach mě jest (85, 2, c).
strachovati se čeho (46, 6, a).
strana, bok, syn. (180).
straniti se čeho (46, 6, a).
strašiti se čeho (46, 6, a).
střed chybně m. pádů předložkových (82, D).

střežiti se s gen. (43, b); *šp. střežiti!*
stvořiti s instr. výrok. (64, d).
styděti se čeho, čím, zač (47, P. 2); *šp. před.*
substantivum v. podstatné jméno.
supinum (117).
svědom s gen. (48, 1).
svěřiti komu čeho (43, d).
svoboden s gen. (49, 5).
srběti s akk. (35, 2, b).
svěj (31, 7).
synonyma (180).
syť s gen. (48, 3).
šaty po otci a s otce (81, 11).
šetřiti s gen. (43, b).
široký s gen. měrovým (50, 3, b).
škoda! s gen. (50, 4); *šp. o něco!*
šťítiti se s gen.
šťědrý komu.

T.

tajiti, tajno jest s gen. (43, d).
tázací věty (11, 4); *nepřímé* (131).
tázací věta za imperativ (104, 4).
tázati se s gen. (43, c).
tento chybně (32, 6).
teskliti čeho.
teskliv čím.
teskno jest mě a mi (35, 2, c).
těsný a úzký, syn. (181, 2).
těšiti se čemu a z čeho (52, 2, c, P).
těžký a nesnadný, syn. (180, 2).
tláčiti nač, germ. (170).
tlustý s gen. měrovým (50, 3, b).
to při slovesech neosobních kdy správně a kdy chybně (14, P. 4).
touha jest mě (35, 2, c).
toužiti komu čeho.
tréstati někoho z něčeho, za něco, o něco, pro něco (79, a, 3).
trpěti nač, germ. (170).
třeba uvozuje věty připouštěcí (133).
třikrát tak veliký chybně m. třikrát větší (29, 3).
tvořiti se, synonyma (166, 1).
tvořiti germ. (175, 11).
týž, tentýž chybně (33, P).

U.

ubezpečiti koho čeho (43, d).
ubíhati s gen. (46, 6, a).
ubrati s gen. (44, 4, a).
ubýpati s gen. (10, 6, P. 3).
účasten s gen. (48, 2).
údel a záměr, syn. (180, 1).

učel vyjadř. pády předložkovými (76, 3), inf. (106, 6), supinem (117).
účelné věty (132), účelné věty vztažné (143).
učiniti s instr. výrok. (64, d).
učiti se čemu (52, 2, b), čím (64, a),
 učiti se (t. hráti) na něco (82, 4)
 šp. něco!
uchovati koho čeho.
ujíti čeho a čemu (53, h, P).
ukázati se s instr. výrok. (64, a),
 s nom. adjektiva výrok. (86, a, P).
umřítí s instr. výrok. (64, b); šp. *co!*
uplynutí, zbytečno (178).
u přirovnání chybně m. *proti* (82, D).
úřad frase (166).
ustanovit s instr. výrok. (64, d).
ustoupiti čeho, od čeho, komu.
úsudkové věty (10).
utéci s dat. a gen. (53, h, P).
uzavřítí, germ. (170).
uzdravit koho čeho i od čeho.
užasnouti se čeho.
užítí čeho (45, d).

V.

vada, chyba, úhona syn. (180, 1).
varovati se čeho, šp. *před* čím.
váziti si čeho (49, a).
vděčen čeho a z čeho.
več (120*).*
vděti čemu co (54, b, P. 2), do
 koho co.
věhlasný, co znamená (179, VI).
velebiti se čím.
věrování vyjadř. pády předložkovými
 79, a, 2).
věřiti na něco chybně m. v něco
 (81, 3).
veselo jest mě i mi (35, 2, c).
vespolnost jak se vyjadřuje (31, 6).
věta co jest (1, 1); věta jednoduchá
 (5, 12), holá, rozšířená (5, 12);
 věta výrokem (7, 5), příviastkem
 (16, 9), předmětem (18, 4), vět samo-
 statných tvary (10), věta složitá
 (123), věta stažená (126).
vévoditi s dat. (52, 2, f).
více s gen. srovn. (49, 2, b).
více šp. místo několik (30, 6).
viděti čemu co (54, b, P. 2), s *an*
 (129, 2), viděti jest hora a p. chybně
 (104, P. 2).
viděti se s nom. adjektiva výrok. (36,
 a, P); germ. (177, e).
viniti koho čím a z čeho (62, 7, P. 3).
vítati s instr. výrok. (65, e); šp. *co!*

vizte! s gen. (50, 4).
vládnouti kým, čím (63).
vlastnost vyjadř. gen. vlastnosti (40, 4)
 a pády předložkovými (80, 5).
vokativ (34).
volati s gen. (44, d).
voněti čím (63); šp. *po* čem!
v poměru chybně m. *proti* (82, D).
všimati si s gen. (43, a).
vyhaziti koho z čeho.
vycházeti s někým a s něčím, germ.
 (170).
vychovati s instr. výrok. (64, d); šp. *co!*
vyjadřovací věty (129).
vyjmati se, germ. (170).
vymlouvatí se čím, z čeho, na koho
 (61, 6, a, P).
výpustka slovesa výrokového (7, a,
 5, P), slovesa sponového (8, III. 1),
 jmenná (27, 7), imperativu (103),
 infinitivu (105, 3, P. 1), přičestí
 činného (116, P. 2), slovesa *býti*
 při trpném přičestí (136, P), při
 adj. *živ* (140, 2, P. 2).
výspustkové věty výsledné (136, c, P. 1).
výrok co jest (1, 2), kterými slovy se
 vyjadřuje (7, a), výrokové jméno
 kterým pádem se vyjadřuje (8), vý-
 rokový dativ (107, 2, b), inf. (105, 2),
 přechodník (110, 3), přičestí činné
 (105, 2), přičestí trpné (116, 1, b);
 výrokem pád předl. (70, d).
výrokové věty (142, 2, β, P).
vysaditi, germ. (170).
výsledek, zbytečno (178).
výsledné věty (134).
vysoké stáří, l. stará léta (29, P).
vysoký s gen. měrovým i akk. (50, 3, b).
vystřihati koho čeho (47, b).
vystřihati se čeho.
vysvětlovací věty (130).
výše s gen. srovn. (49, 2, b).
vyšinouti se, chybně (170).
vyvolati něco, germ. (170).
vyvoliti s instr. výrok. a za (64, d);
 šp. *co!*
vyznati se v čem, germ. (170).
vzdalovati se čeho.
vzdáti se čeho.
vzítí, vzíti se, sloveso frastické (170, 1).
vzítí s instr. výrok. a za (65, f); šp. *co!*
vzítí si čeho a co (45, e).
vznikati, synonyma (166, 1).
vzpědní řádu větové (140, 3, P. 1).
vzpomínati s gen. a na (43, a, P).
vzpomínka, památka, upomínka, syn.
 (180, 1).

vztah vyjadř. instr. (59, 3), pády předlož. (75, 5).
 vztahové věty (145, 4).
 vztahné věty (141); přecházejí v samostatné (145, 3).
 vzwolací věty (12, 5).
 vždy odporovací (125, 2).

Z.

zachovati koho čeho i od čeho (47, b).
 zakusiti čeho (45, d).
 záměr a účel, syn. (180, 1).
 zanedbati čeho (42, a, 1, P. 2).
 zanechatí čeho (42, a, 1, P. 2).
 zapírati čeho (43, d).
 zapíratí že ne (130, P. 2).
 zapomenouti se nad čím (43, a, P).
 zapomněti čeho i nač (43, a, P).
 zápor a klad téhož slova (121, 1).
 zápor jak se opisuje a sesiluje (123).
 záporky (121).
 záporná slovesa přechodná s genit. pojiti jest (42, a, 1, P. 1).
 zapotřebí šp. m. potřebí (43, c, P).
 zarmoucen s gen. i s instr. (49, 4).
 zasluhovati s gen. (43, c).
 zastati s instr. výrok. (65, e); šp. *co!*
 zastávati s gen. (43, b).
 zastaviti se o něco a pro něco (81, 13).
 zaviděti komu čeho i z čeho (46, 5, b).
 zbaviti koho čeho (47, b).
 zběhlý s gen.
 zbýti s gen. (46, 6, a).
 zdáti se s instr. výrok. (64, a).

zde, zdejší chybně o místě vzdáleném (20, P).
 zdržati se s gen.
 zhojiti se čeho i z čeho (47, P. 1).
 zhotoven, zbytečno (179, 3).
 zkusiti čeho (45, d).
 zkušěn čeho (48, 1).
 zpěčovati se čeho.
 zpovídati se čeho a z čeho (47, P. 1).
 zpraven čeho i o čem (48, 1).
 zpravití koho čeho i o čem (43, d).
 zprostiti se čeho.
 zprostiti koho čeho.
 ztratiti slovo, germ. (170).
 zůstatí s instr. výrok. (64, 6); šp. *co!*
 zvykati s dat. (52, 2, b); šp. na něco!
 zželelo mi se čeho.

Ž.

žádací věty (132).
 žádati čeho od koho, čeho na kom, čeho u koho, koho (gen.) zač, oč (44, d, P).
 žádostiv čeho (48, 2).
 žalovati komu čeho (46, 5, a); koho z čeho, oč.
 že uvozuje věty: a) vyjadřovací (129), b) příčinné (131), c) obavné (134), d) výsledné (134), e) řeč přímou (148, P. 1).
 žebrati čeho (44, d).
 želeť s gen. (46, 5, a).
 žertovati s někým a z někoho (81, 16).
 žízniť čeho (44, d).
 žízniť čeho (48, 2).

Opravy a dodavky.

- Str. 5 ř. 14 sh. čti prosbí m. prostý.
 „ 38 „ 14. a 15. sh. čti časová a způsobová m. časovou a způsobovou.
 „ 49 „ 11. sd. čti již m. již.
 „ 80 „ 12. sh. „ po „Chodíme“ přidej „a posíláme.“

Ke slovesům předponovým (na str. 92.) přidej Pozn. Proti slovesům předponovým chybujeme: a) užívající za ně sloves bezpředponových: Střelil dva zajíce (m. zastřelil). Zdraví tě tvůj přítel (m. pozdravuje). Prodával koně ukradeného (m. ukradeného). b) zaměňující předpony: Seznaní něco (m. poznati). Naznaní svou chybu (m. uznati). Nakázati (m. přikázati).